OBSERVATIONVM
SELECTARVM

AD

REM LITTERARIAM
SPECTANTIVM.

TOMVS IV.

HALAE MAGDEBVRGICÆ An. 1701.

Proſtat in officina Libraria Rengeriana.

OBSERVATIO I.
De
VITA ET SCRIPTIS IANI IACOBI BOISSARDI.

§. I. IO. Iac. Chiffletius & Boissardus Vesuntini celebres. §. II. Vita Boissardi ex manuscripto. §. III. Boissardus antiquitatum indagator sollertissimus, quod exemplo probatur. §. IV. Reliqua vitæ fata. §. V. Antiquitatum collectarum aliquando iacturam fecit. §. VI. Metis mortuus. §. VII. Titulus & editio Topographiæ Romanæ Boissardi. §. VIII. Occasio scripti. §. IX. Breuis eiusdem recensio. §. X. Recensio aliorum scriptorum, quæ in parte prima continentur. §. XI. Recensio partis alteræ. §. XII. Recensio partis tertiæ. §. XIII. Recensio quartæ partis. §. XIV. Recensio quintæ partis. §. XV. Recensio sextæ partis. §. XVI. Tractatum de genealogia & imaginibus Deorum elaborauit, qui tamen adhuc in manuscripto. §. XVII. Alia ab eo promissa.

§. I.

Esontio Sequanorum metropolis binis maxime viris superbit, qui in republica litteraria clari sunt: vtriusque nomen est Ioannes Iacobus: Chiffletius

alter & Boiſſardus. De priori quidem alio forſan tempore dicendi dabitur occaſio, de altero Boiſſardo nunc dicemus. Exhibemus autem vitam ex manuſcripto ipſo, Boiſſardo adhuc viuo, exarato, quod integrum hic adducimus.

„ §. II. Ianus Iacobus Boiſſardus natus eſt „Veſuntione Sequanorum vrbe florentisſi„ma, anno ſalutis 1528. Theobaldo patre, viro „litterato, quæſtore, & procuratore rerum „ciuilium Hippolyti, matrem habuit Ioan„nam Babelam. Vſus ſtatim a pueritia præ„ceptore Hugone Babelo auunculo, [qui pri„mus cum Clenardo litteras græcas Louanii „profeſſus eſt] cum quo, annos natus nouem, „Argentinam, demum Heidelbergam veni„ens, Iacobi Mycilli commiſſus eſt inſtitu„tioni, Triennio autem poſtea Coloniam ac „Louanium deductus, Adriano Amerotio & „Petro Nannio commendatus eſt. Sed quia „plagoſum nactus eſſet pædagogum, illius„que moroſitatem ferre non poſſet, Louanio „Antwerpiam fugit, ac opera Gedanenſium „mercatorum in Pruſſiam deuectus eſt. Na„vigatione autem longa, difficili, & autumna„li concuſſus, cum in periculum vitæ deue„niſſet, expoſitus eſt Dantiſci; & ab incolis il„lius vrbis humanisſime tota hyeme tracta„tus, Francofurtum ad Oderam ſub princi„pium veris ſe contulit; inde Wittebergam.

„vbi

vbi Philippi Melanchthonis & Viti Vinshe-„
mii senioris auditor per annum integrum,„
factus est: paulloq; post ad Ioachimum Ca-„
merarium Lipsiam se contulit. Vnde No-„
ribergam & Ingolstadium peruenit anno,„
1551. factusque familiaris Vito Amerpa-„
chio, & Philippo Apiano, in cuius domo „
triennio fere integrò diuersatus est. Tan-„
dem sub finem anni 1555. a Wolfgango,„
Munzero equite Franco Venetias dedu-„
ctus est: vbi hæsit menses fere octo, expe-„
ctans nauigationem in Syriam, quo Mün-„
zerus iter parabat: præuentus tamen mor-„
bo graui Patauium missus est, vt opera me-„
dicorum conualescentiæ restitueretur.„
Sed cum cura nihil proficeret, eoque relicto,„
triremes Venetæ Palæstinam peterent, Bo-„
noniam se contulit anno 1556. cumque „
Abrahamo Sorgero Austriaco per bienni-„
um totam Hetruriam, Romam & Neapolim,„
curiosissime perlustrans. Romæ tandem,„
relictus, beneficentia & liberalitate Caroli,„
Caraffæ Cardinalis, [qui tunc in villa Maria-„
na duodecimo ab vrbe lapide exulabat] ad-„
iutus, Appuliam, Brutios, Lucanos, totam-„
que Calabriam percurrens, Brundusio Cor-„
cyram nauigauit: inde latus Epiri legens,„
Cephalenia, Zacinthoque peruestigata,„
Methonam appulit: ibique menses quin-„

„que moratus & viciniora Peloponnesi lo-
„ca, monachorum Græcorum, quos Callo-
„geros vocant, adiumento, qua potuit dili-
„gentia, inuisit. Pertæsus tandem locorum,
„& victus rationem non ferens, cum merca-
„toribus Venetis pristinum relegens iter,
„Corcyram, deinde Siciliam, postremo Ro-
„mam reuersus est: vbi statim omnia turba-
„ta offendit, Pauli IV. P. M. morte: reuoca-
„tusque a patre Theobaldo, sub finem anni
„1559. in Burgundiam se recepit: a qua vi-
„ginti duobus annis abfuerat. Statim po-
„stea a Barone Ryæo [qui facile primum lo-
„cum inter Sequanos propter potentiam,
„opes ac doctrinam obtinebat] euocatus, in-
„stitutioni fratris iunioris Marci Claudii a
„Rya Baronis Dicæi præfectus est. Sed re-
„ligionis gratia in periculũ veniens, patriam
„iterum deserere coactus est, patre tamen
„iam mortuo. Metas igitur a Claudio An-
„tonio Viennæo Barone Clereuantio abdu-
„ctus, liberorum illius curam suscepit: Fran-
„cisci potissimum, cum quo in Galliam, Ger-
„maniam & Italiam missus, quindecim to-
„tos exegit annos. Reuersus postea in Au-
„strasiam, Gedeonem Clereuantii filium iu-
„niorem erudiendum recepit, Francisco il-
„lius fratre per omnes militiæ gradus ad
„summos honores ab Alengonio duce Bra-
ban-

bantiæ euecto. Cumque puer Gedeon ad„ Guilielmum Landgrauium Hassiæ mitte-„ retur, cum Principe Mauritio instituen-„ dus, Boissardus iam attingens annum 55, la-„ bores peregrinationum longiorum non fe-„ rens amplius, in familia Clereuantia cœ-„ lebs, & litteris musæoque reliquum vitæ„ tribuens, Metis Mediomatricum agit vs-„ que in hodiernum diem, qui est anni a„ Christo nato 1587. „

§. III. Ipsa, quæ adduximus, manuscripti sunt verba; restant tamen singularia quædam quorum ipse nobis auctor est. Sic quantum antiquitatum fuerit & studiosus & curiosus, satis arguit factum, quod in epistola dedicatoria ad Ioannem Comitem Palatinum Rheni ipse describit: *Memini*, inquit, *magnificentissimum illustrissimumque illum antistitem Pium Rudolphum Cardinalem Carpensem (qui quo tempore Romæ eram, in Quirinali possidebat hortos amœnissimos, omnibusque antiquis marmoribus refertissimos) singulare humanitatis argumentum in me contulisse. Dum enim eo venissem cum aliquot studiosis, vt admirandam palatii structuram, statuasque, columnas, obeliscos & aras antiquas viderem, nec possem illa omnia tam breui temporis spatio, quod mihi concedebatur, describere, (nondum enim tanto viro innotueram) sociis relictis abdidi me inter*

viretorum vmbracula, latitans donec omnes horto exiuissent. Clausis tandem horti ostiis, reliquum diei quod superfuit, impendi in delineationem priscarum inscriptionum, ac totam noctem illic exigens sub arboribus, cum primum illuxit, ad opus cœptum redii, dumque illic hærerem attentus in descriptione cuiusdam marmoris, Cardinalis suorum aulicorum numero & comitatu stipatus hortum ingressus est, illi, cum ex remotiore loco me fuissent intuiti, substiterunt attoniti: nescientes qua ratione, omnibus insciis domesticis, eo irrepsissem. Confestim ad me duo accurrunt, qui sciscitarentur, quando & quomodo eo venissem. Ego licet non mediocri formidine percellerer, composita tamen ad fiduciam fronte, mihique nullius doli vel criminis conscius, rogaui vt tantillum expectarent, donec absoluissem descriptionem alicuius monumenti, quod cœperam: qua ad finem perducta, tanquam re bene gesta ordine explicui meam historiam: vt vespere superioris diei in hortos essem exceptus cum aliis peregrinis, a quibus postquam paullo longius quam par erat, secessissem lecturus & designaturus quædam antiqua scripta illi me relicto discessissent: Cumque paullo post egredi conarer, omnia clausa me inuenisse, coactumque illic pernoctasse. Quod tamen absque vllo tædio mihi accidisse dicebam, capto & occupato in perlustratione tam excellentium rerum, quæ in toto hortorum ambitu latissime conspiciebantur. Illi cum

ri-

risu ad Dominum regressi narrarunt, quidquid mihi accidisset. Tantoque abfuit, vt durius exciperer propter id factum, vt Cardinalis mei misertus, quod absque cœna sub dio pernoctassem, iusserit mihi ientaculum præparari, ne nimia inedia mea valetudo offenderetur: summaque cum delectatione reuoluit meas chartulas, laudauitque industriam meam: & voluit vt deducerer in eius palatium, quod amplissimum habebat in vrbe plana, ad Campum Martium. Permisit quoque vt omnia quæ illic essent, viderem, & pugillaribus ad id præparatis, quæcunque placerent, exciperem. Ego postea vt gratus viderer, erga tam beneficum Principem, exemplar omnium quæ domi suæ mihi communicata erant, diligenter exaratum illi obtuli, libello vno comprehensum: quem non solum hilari fronte excepit, sed donum dono compensans, numismata antiqua mihi largitus est duo aurea, duodecim argentea & totidem ahenea, cum parua Apollinis ærea statua altero brachio manca.

§. IV. Alia & præcipua vitæ suæ fata ipse quoque in epistola ad Hermannum a Ghoer, tertiæ parti antiquitatum præmissa describit. Dicit enim, sibi a prima statim iuuenta incessisse ardorem celebriores academias inuisendi, & familiari doctorum virorum consuetudine vtendi. Vbi cum Italiam perlustraret, *factum est*, inquit, *vt Neapoli in Calabriam cum sociis itinerum profectus, moraremurque diutius, quam par*

esset in locorum perlustratione, neque comitatus ille equestris (quem carauanam vocant, eiusque præfe-ctum Procacium) tunc esset nobis idoneus, neque tutus nobis videretur reditus Neapolim, ob latroci-nia frequentia, quæ plurimos paullo ante in discri-men vitæ adduxerant: Consultum omnibus visum est Hydrunto soluere, & traiicere in Corcyram; vn-de in Cephaleniam, Zacynthum, deinde in Pelopon-nesum venimus: trahente nos longius videndi cupi-ditate quam bono iudicio. Ibi cum in statione mo-raremur, audiuimus adpropinquare Venetorum triremes, quæ quotannis Ioppen viatores (quos pe-regrinos vocant) deuehunt, & illuc exponunt, vt Hierosolymas inuisant: cum quibus placuit Syriæ partem videre. Sed contigit vt Methonæ febri ar-dentissima correptus, a suscepta nauigatione reuo-catus sim, relictusque apud mercatores Venetos qui in ea vrbe negotiabantur. Vbi postquam conualui, veni in Honufrii Pallantii familiaritatem. Huius consilio me recepi in monasterium, quod incolebat; (erat enim monachis S. Basilii præfectus, quem Pro-tosyndulum vocant: fratresque illius ordinis Callo-geri vel Callogerontes dicuntur.) Laudat inde singularem huius Pallantii humanitatem cu-ius beneficio se debere dicit, quod pleraque loca maritima & multarum vrbium ruinas ma-gna cum voluptate & admiratione fuerit con-templatus, adnotans vbique quæ obseruati-one digna repererat. Cogitasse quidem se iam

iam illo tempore, addit, de emittendis in publicum collectis his obseruationibus, propositum tamen diuertisse curam quæ ipsi filiorum Baronis Clareuantii demandata fuerat, qui cum adoleuissent, & bellis istis ciuilibus, quibus tum temporis Gallia & Belgium flagrabant, pro patria vitam impendissent, domum se recepisse, vt reliquum vitæ consumeret transcriptione & dispositione eorum, quæ sine ordine congesserat. Inter quæ discipulorum suorum matrem, Catharinam Heuiam maxime laudat, quod sibi ex mariti mandato liberalissime prouiderit de omnibus necessariis.

§. V. Multo ita labore, periculosis itineribus, solerti cura multas congesserat antiquitatũ partes, quas sorori in Comitatu Montisbelligartensi viuenti commendauerat. Has autem Lotharingorum in eam prouinciam irruptione omnes perdidit. Quam iacturam in eadem epistola dedicatoria ad Hermannum a Ghoer perscripta quam maxime dolet. Dicit enim, se in illa deuastatione libros suos, collectiones, innumeraque numismata, & fragmenta antiquorum librorũ papyraceorum, linteorum, & quæ corticibꝰ, membranis, intestinisque, sardonycis, onychinis, & gemmis scripta seruarat, vel dono data a nobilibus, vel pretio maximo, & laboribus infinitis redempta, vno momento prædæ

militum cessisse vel igne fuisse consumta. Aliquam tamen partem quam ante istam irruptionem Metas Mediomatricum transtulerat, seruauit. Amissorum vero iacturam suppleuisse quodammodo dicit amicorum auxilia, qui diuersis ex locis ad ipsum miserint plurima notatu digna, quæ ipsi obseruauerant, & designauerant. Inter quos laudat maxime Iulium Roscium sanctæ Mariæ Transtiberinæ Canonicum, virum doctum antiquitatumque studiosissimum, a quo præter alia accepisse se dicit manu exaratum codicem, qui plura contineret obseruatione dignissima. Ex istis ergo creuit antiquitatum opus, quod multo posthac labore congessit.

§. VI. Postquam ergo varias obiisset peregrinationes, pertæsus vitæ variæ, Metis tandem sedem fixit, antiquitatibus adhuc indulgens, ibique die XXX octobris anno Christi 1602 mortuus fuit, ætatis LXXIV.

§. VII. Post vitam Boissardi sequuntur eiusdem scripta, quæ breuiter nunc recensebimus. Primo quidem loco dicemus de eiusdem topographia Romana. Prodiit hæc cum aliis eiusdem argumenti scriptis hoc titulo ornata: *Onuphrii Panuinii, Bartholomæi Marliani, Petri Victoris, Iani Iacobi Boissardi topographia Romæ cum tabulis geographicis, imaginibus antiquæ & nouæ vrbis, inscriptionibus, marmo-*

moribus, ædificiis, ſepulcris & quidquid eſt a veneranda antiquitate magna diligentia æri inciſis. Francofurti in bibliopolio Bryano, apud Matthæum Merianum 1627 f. Generalis hic eſt titulus, omni operi præfixus, quod etiam plures aliorum tractatus continet, qui tamen a Boiſſardo congeſti. Altera quidem hæc editio eſt primæ & ſecundæ partis, poſt mortem & Boiſſardi & de Bry edita, cum prioris pars I. & II. anno 1597 prodiiſſet, Reliquæ partes vnica tantum vice editæ: Tertia quidem anno 1597, IV, 1598, V, 1600. VI, 1602.

§. VIII. Ipſum opus primo loco continet topographiam Romanam a Boiſſardo compoſitam. Occaſionem qua illa fuerit edita, ipſis auctoris verbis in epiſtola dedicatoria ad Ioannem Comitem Palatinum tra-demus. *Cum ante aliquot annos Romæ viuerem,* inquit, *(vt diuerſos diuerſa iuuant, & trahit ſua quemqne voluptas) collegi qua potui diligentia inſcriptiones antiquorum marmorum, quæ paſſim leguntur in ampliſſima vrbe. In quarum perluſtratione cum plurimum laboris ac temporis impendiſſem, innotui ſcholaſticis tam Gallis, quam Germanis, qui in celeberrimis Italiæ academiis litteris operam dabant, quique ad inuiſendam vrbem cateruatim Romam ſe quotannis conferebant. Hos dum animaduerterem occupatos adnotatione, & deſcriptione eorum, quæ videbant*

&

& admirabantur, vt eorum adiuuarem ſtudia, tractatulum edidi, quo vnusquisque inſtitui poſſet & doceri, qua ratione & methodo poſſet ſine tanta difficultate ea disquirere & perluſtrare, quæ in tam ampla vrbe tam publice quam priuatim ſpectantur notatu digna. Eum libellum lætatus ſum placuiſſe, & cum plauſu exceptum eſſe: legique cum delectatione & fructu. Qui & hodie cum multis viris litteratis probari videam, illum tranſcribere & in lucem emittere ſtatui. Ideo quoque in topographiæ introitu commemorat, quod in eorum vtilitatem ſit conſcripta, qui antiquitatum viſendarum cauſſa Romam vrbem adeunt, quo huius ſcripti ope ſingula melius posſint perluſtrare.

§. IX. Diſtinxit hanc ſuam topographiam in dies quatuor quibus poſſe perluſtrari totam vrbem putat. Viatorem autem per Hetruriam Romam venientem, per Vaticani portam caſtello Sancti Angeli conterminam ducit. Ab iſta, opera Romanorum & antiquitatis rudera, templa, ſtatuas, arcus triumphales, portas, palatia & quæ alia magnifica perluſtrare incipit, vsque ad portam Oſtienſem, in qua primum diem claudit. Secundum diem ab Aelio ponte incipit, & quæ intermedia conſiderat ad Coliſæum vsque. Tertium diem a Tibertina platea incipit atque ad templum Pacis deſinit.

nit. Quartum a Tiberi ad Quirinalem collem vsque extendit, & sic omnem descriptionem vrbis concludit. Breuis quidem est libellus, qui non quidem operum descriptionem continet, sed tantum situm & ordinem, vt iis, qui Romam visendi caussa adeunt, non possit non esse adiumento. Licet, vti fieri assolet, multa interim fuerint immutata, vt operæ pretium esset, si quis ex recentioribus antiquariis hanc Boissardi topographiam emendaret, adque statum hodiernum dirigeret, quod peregrinantibus admodum possit esse proficuum.

§. X. Subsequuntur nunc in parte prima aliorum topographiæ non minus vtiles. Prima quidem est Onuphrii Panuinii Veronensis, eremitæ Augustiniani, descriptio quatuordecim regionum vrbis, prout ab Augusto imperatore diuisa, ex Sexto Rufo, Publio Victore aliisque collecta, quæ opera & ædificia Romanorum secundum regiones suas recenset, cui adnexa est tribuum vrbis Romæ breuis descriptio. Subsequitur Publii Victoris (quem in titulo male Petrum vocauerat de Bry) de regionibus vrbis Romæ liber, quem alias Sexto Ruffo attribuit Philander. * Ex collatione tamen tractatuum, quorum vterque in tomo quinto thesauri

Græ-

* *in Vitruuii lib. VII. III.*

Græuiani continetur, patebit, diuersos esse eos, & a se inuicem discrepantes.

§. XI. Altera pars topographiam vrbis Romæ continet Ioannis Baptistæ Marliani patritii Mediolanensis, licet alio ordine hic exhibeatur, ac olim per Ioannem Oporinum edita fuit Basileæ 1550, f: & nunc partem facit Tomi quinti Thesauri Græuiani, quibus Theodorus de Bry figuras addidit vrbis Romæ XIV tabulis comprehensas, secundum totidem regiones ab Augusto Imperatore factas, breui vbique adiecta descriptione. Qui tandem generalem atque perfectam vrbis Romæ imaginem subiicit, eamque satis nitidam, licet perfectior sit Ioannis Baptistæ Faldæ tabula topographica, Sexto tomo Thesauri Græuiani præmissa. Subiicit inde alias figuras, Circi, insulæ Tiberinæ, lupæ æneæ capitolinæ, sepulcri Bacchi ex porphyrite sarcophagi, festi Priapi, fori Romani, Marforii, castelli Sti Angeli, Pasquini, Laocoontis, thermarum, lauacrorum, vasorum instrumentorumque sacrificalium Pyramidumque, breui vbique adiecta descriptione.

§. XII. Tertiæ parti præmissa est breuis dissertatio de antiquæ vrbis Romæ situ & origine, præcipuisque eius ruinis & reliquiis, quæ in hodiernam vsque diem supersunt: in qua generaliora quædam breuiter tractat, de cir-

circis, aquæductibus, theatris, obeliſcis & ſimilibus ſtructuris magnificis. Et cum in marmoribus antiquis littera ſæpe vocem faciat, huic deſcriptioni ſubiicit Valerii Probi Grammatici veteris de notis antiquarum litterarum librum breuem quidem, ſed ad intelligenda antiquitatis monumenta non inutilem. Quibus dein vel centum inſcriptiones veterum Romanorum ſubiiciuntur.

§. XIII. Quartæ parti vti ex initio operis quam facile patet, præmittitur de funeribus & modo ſepeliendi apud antiquos tractatio ab ipſo Boiſſardo compoſita, ad melius intelligendas inſcriptiones quæ in eodem tomo continentur potisſimum ſepulcrales. In qua primum quidem ſepeliendi necesſitatem omnibus gentibus fuiſſe communem probat, cui ſubiicit præcipuas funerum apud gentes cærimonias, quas conſiſtere dicit in lotionibus, conditura, pompa funebri, pullis veſtibus, ſepultura & parentationibus; & more comburendorum cadauerum, tum apud Græcos quam latinos communi, tandem cum funerum apud Romanos diuerſitate & ſepulcrorum nominibus diuerſis, concludit. Breuem inde de apotheoſi tractationem ſubiicit, quam Romanos a Græcis hauſiſſe dicit. Subſequuntur hæc tabulæ centum quadraginta nouem,

quæ

quæ varia antiquitatis marmora cùm suis inſcriptionibus, multasque Deorum ſtatuas præferunt. Præferendum in hoc eſt operi Gruteriano & reliquis quæ edita ſunt, quæ ſola inſcriptionum verba tradunt, cùm iſta marmora inciſa varias ſæpe contineant figuras atque ornamenta; quæ multas antiquitatum partes alias illuſtrent. Singulare in hocce tomo eſt, quod varia veſtimentorum Romanorum genera contineat. Videmus ibi togas Romanas cum calceis togæ propriis, pænulas, pallia, ſaga, paludamenta & caligas, & quæ mulierum ſunt ornamenta; pallas, ſtolas, veſtimenta manicata, gauſapina vel fœminarum velata capita, faſciis involuta & capillis cincinnatis atque ordine diſpoſitis & compoſitis in ſtatione comis, vti Ouidius loquitur, videmus, ſumma habitus elegantia expreſſa. Taceo Deorum Dearumque ſtatuas: Mineruæ, Herculis Muſagetis, & Placidi, Mercurii, Iouis, matris Deum, Termini, Panis, Veneris, Iunonis, Spei & elegantisſimam Dianæ Epheſiæ. *Sic & marmora adducuntur quæ libidinoſorum conuiuii figuram ** exhibent, & quæ nitide expreſſa in monumento M. Cœlii Dionyſii lictoris faſcium figura. * Singula alia antiquitatum monumenta & inſcriptionum ſolen-

*p. 118. **p. 126, & 145. *p. 146.

lennia hic recenſere nimis longum foret.

§.XIV. Quinta pars antiquitatum Marmora continet multa, atque inter hæc aliquot ſtatuas Auguſtarum præſertim. Obſervandus præ cæteris eſt ſingularis capitis ornatus Iuliæ Proculiæ ** coma intorta & arte mulieribus alias ſolenni, criſpa, eodem fere more quo vti ſolebant, annis abhinc aliquot, fœminæ noſtri temporis.

§. XV. Sexta pars antiquitatum præmiſſum habet Lilii Gregorii Gyraldi ſingularem librum de ſepulcris & vario ſepeliendi ritu, qui tum inter opera eius alias continetur, tum ſeparatim prodiit cum Io. Faes animaduerſionibus. Subſequuntur variæ inſcriptiones potisſimam partem ſepulcrales, quibus intermixtæ ſunt variæ ſtatuæ, vtpote Canopi, Nympharum, Syluani, Larum, Priapi, matris Deum magnæ, Cereris, Prouidentiæ, Iouis cum Ganymede, fulmine triſulco & aquila, Anubis, Genii, Solis, Herculis & Neptuni. Singula magno nitore & induſtria, integra quoque fide, prout vel in pugillaribus ſuis adnotauerat Boiſſardus, vel ab amicis ad eundem fuerant transmiſſa, expreſſa ſunt. Commendandum ergo eſt opus, ex quo multa ad Romanorum antiquitates ſingularia hauriri poterunt. Sumtuo-

** p. 57.

ſum tamen eſt ob tabellarum æнearum copiam & hodienum quoque rarum. Dolendum quoque, quod indicibus ad eiusmodi res tamen maxime neceſſariis deſtituatur, quibus tamen præualent opus & Gruterianum & Reineſianum.

§. XVI. Præter hoc autem inſcriptionum opus adlaborauit & aliud ad antiquitates Romanas non minus vtile, de *genealogia & imaginibus Deorum*, cuius ſæpius in ſcriptis ſuis facit mentionem. Primum quidem illud in dedicatoria epiſtola ad Ioannem Caſimirum Comitem Palatinum Rheni primæ parti antiquitatum præfixa, promittit his verbis: *Si Deus mihi dies vitæ longioris proroget, abſoluam tractatum, qui iam fere ad finem perductus eſt: in quo ſtatuas deorum antiquorum propono cum ſingulorum elogiis: quibus eſt adiuncta ampliſſima omnium genealogia, imaginesque ſacerdotum & ſacrificiorum, habitusque virorum & mulierum: quæ omnia ex tabulis & marmoribus antiquis excepi: & opus abſolutum Tuæ Celſitudini conſecrabo.* Idem agit in præfatione tertiæ parti antiquitatum præmiſſa, dum ait: *ea ſi laudentur, & a benignis lectoribus æqua fronte ſuſcipiantur, ſubiiciemus locupletiſſimam Deorum genealogiam & eorum ſimulacra; qualia ab antiquitate marmoribus expreſſa ſeruantur tam Romæ quam in aliis Italiæ vr-*

vrbibus, quibus addentur singulorum vitæ & origines, & ne quid in his lector desideret, modum sacrificandi, instrumenta sacrificiorum, sacerdotumque habitus exprimetur. In alio vero de diuinatione tractatu illud iam tanquam elaboratum adducit: Sic enim loquitur: * *de genio diffuse satis tractaui eo libro, quem de genealogia & imaginibus Deorum conscripsi tribus tomis illustrissimo Principi Ioanni Comiti Palatino* [cum interea temporis Ioannes Casimirus fuerit mortuus] *Ducique Bauariæ dedicatis.* Et alio loco ** ad ipsum Principem transmissos hos libros dicit, vbi de Arunte: *pete reliqua ex genealogia Deorum ad Bipontinum principem missa: in qua longo ordine descripsi eos qui apud Hetruscos Imperium tenuerunt.* De sacerdotum quoque collegiis atque ordinibus apud Romanos latius se in dicto tractatu egisse ait. Sed licet penitus elaboratum fuerit opus, in manuscripto tamen adhuc latet, & sine dubio in bibliothecis Palatinis adseruatur.

§. XVII. In isto autem quod supra recensuimus inscriptionum opere, Romæ tantum a se repertas inscriptiones exhibet: in præfatione vero quartæ parti præmissa, promittit & librum peculiarem, comprehensurus in eo nonnulla, quæ in Italia, ora Illyrici, in

 Sti-

* cap. VIII. p. m. 62. ** p. m. 301.

Stiria, Germania & Gallia congesserat. Quibus & se adiungere velle dicit aliquot litteratorum & illustrium virorum sepulcra: vt Pontani, Decii, Actii, Dantis, Ficini & aliorum qui scriptis suis celebres: quod opus adfectum quidem fuisse putamus, nondum autem elaboratum. Industrius sane vir fuit, nulli labori, nullis etiam sumtibus parcens; quo eruditis commodum per scripta adferat, dignus ergo, cuius memoria conseruetur.

OBSERVATIO II.
De
RELIQVIS BOISSARDI SCRIPTIS.

§. I. *Boissardi tractatus de diuinatione quando editus.* §. II. *Alius est ab eo, quem de Diis promiserat.* §. III. *Diuinationem quomodo distinguat, eamque vel Deo vel diabolo adscribit.* §. IV. *Triplices effectus vel a Deo, vel a natura, vel a diabolo.* §. V. *Qua ratione rerum fata per astra regantur.* §. VI. *Sibyllina oracula, qua supersunt, supposititia.* §. VII. *Oracula vnde orta, & variæ magiæ species.* §. VIII. *Vlterior recensio tractatus de diuinatione, vbi agitur de magiæ differentiis, animarum euocationibus & incantationibus.* §. IX. *Breuis recensio Deorum fatidicorum & celebriorum vatum.* §. X. *Sibyllarum duo-*

duodecim adducit Boissardus. §. XI. *Vatum celebriorum recensio.* §. XII. *Breue de hoc Boissardi libro iudicium.* §. XIII. *De eiusdem libro de vita & conibus Sultanorum agitur.* §. XIV. *Rationem quam in hoc scripto seruet.* §. XV. *Scanderbegi vitam qui scripserint.* §. XVI. *Recensio dicti tractatus.* §. XVII. *Mameluci qui dicantur.* §. XVIII. *Continuatio recensionis dicti tractatus.* §. XIX. *iudicium de hoc libro* §. XX. *Boissardi icones virorum illustrium recensentur.* §. XXI. *quod opus postea sub titulo bibliothecae chalcographicae prodiit,* §. XXII. *Alia scripta quae ediderit, referuntur.*

§. I.

Recensuimus superiori obseruatione Iani Iacobi Boissardi opus inscriptionum; pergimus nunc ad alia scripta ab eodem edita. Rarissimus eiusdem est tractatus de diuinatione & praestigiis magicis, qui prodiit Hanouiae 1611, 4 & Oppenheimii 1615, f. Posthumum scriptum est, quod absolutum quidem reliquit Boissardus, imprimendi tamen curam post ipsius mortem demum suscepit Ioannes Theodorus de Bry iunior, patria Argentinensis, ciuis vero Oppenheimensis, sculptor sui temporis celebris, qui

partus huius iam maturi misertus, eundem in lucem protraxit publicam.

§. II. Errat tamen in hoc de Bry, quod huncce tractatum eundem esse velit, cum eo quem de diis horumque genealogia Boissardus promiserat. Praeterquam enim, quod, si pauca Iouis & Apollinis oracula excipias, de diis nihil habeat, nec de sacerdotiis, de quibus tamen in eodem tractatu agere promiserat, argumentum sane certissimum erit, plane esse diuersos, cum in hoc ipso de diuinatione libro ad illum de diis, * repetitis vicibus se referat, vti superiori obseruatione fuit demonstratum.

§. III. Initium operis facit auctor, vt originem doceat & diuersitatem diuinationis, quam vel artificiosam esse dicit, cum ex medicina, meteoris & physiognomia varias eliciant praedictiones; vel popularem & plebeiam, quam ex tempestate & certis diebus rustici sumant: vel denique diabolicam, ad quam refert omnia oracula, quae per enthusiasmum redduntur. Omnia ita vatum vel oraculorum responsa sine haesitatione diabolo adscribit, quem eodem tempore, quo per prophetas suos Israëlitarum populo responsa dederit Deus, per Phoebades quoque, Sibyllas aliosque fatidicos gentibus oracula edidisse, ait. Mulieres tamen istas, Phoe-

* Et cap. VIII. p. m. 62. & p. m. 301.

Phoebades & Sibyllas medium quasi locum sortiri dicit, inter veros Dei prophetas & falsa daemonum oracula; cum mulieres istae multa habuerint commercia cum Hebraeis, tam in Aegypto quam in Palaestina, atque ex sacrarum litterarum lectione multa didicerint, quae ad vaticinia pertinerent, ita ut fatidico spiritu correptae multa pronuntiauerint de poenitentia, vitae emendatione & venturo Messia.

§. IV. Licet in singulis hisce Boissardo non plane possim adsentiri. Non enim omnia, quae diuina non sunt, diabolo adscribenda, ne maiores eidem tribuamus vires, quam concessae. Triplices enim rerum effectus agnoscimus, vel a Deo, vel a natura, vel a diabolo. Sacras quidem prophetias diuinitus esse inspiratas nullum est dubium. Phoebadum & Sibyllarum vaticinia plerunque a natura: magorum incantamenta a natura partim, partim & a diabolo; cum & hic ad praestigia sua naturalibus vtatur modis.

§. V. Genius enim humanus vbi a curis consuetis abstrahitur, vnicae rei intentus, astrorum peruestigat mysteria, ex quibus originem trahit, rerum indagat fata, quae per astra reguntur. Nec tamen credendum, quasi absolute regant astra, & Stoicam impo-

nant necessitatem, quod secundum naturam concedendum quidem, ob virtutem diuinitus inditam, non vero prout Deo creatori sunt subiecta, cum Deus astrorum efectibus pro nutu frenum possit iniicere, ita vt fata quae astra minantur, a piis per preces vel auerti plane, vel saltim minui possint; ab impiis ob malitiam vel augeri vel etiam praecipitari. Sed hoc alio loco rationibus firmabitur & exemplis.

§. VI. Alterum in quo Boissardo assentiri haut possum, est de Sibyllis, quas ab Hebraeis multa hausisse dicit, quae in sua transtulerint vaticinia. Ex Sibyllinis enim, quae extant, oraculis, nihil plane licet argumentari, cum ab iis, quibus Romani vsi, quae teste Liuio concremata sunt, plane sint aliena, & vel a Christianis pia fraude ad conuincendas gentes conficta, vel si aliquae ex gentibus reliquiae, a Christianis tamen * interpolata, vti alio loco demonstrauimus.

§. VII. A diuinatione auctor se vertit ad oracula, quae omnia ex daemonis instinctu prolata dicit, licet & nos quaedam a natura vel hominum fraude profecta putemus. Ostendit inde oraculorum originem & loca varia, vbi olim edita. Capite quinto diuersas

* *Syntagmate antiquit. Roman. de ritibus sacris cap. VI. p. m.* 258.

ſas magiae ſpecies enumerat & breuiter explicat, quid lecanomantia, gaſtromantia, catoptromantia, cryſtallomantia, dactyliomantia, & quae alia praeſtigiarum inſanies, quae a Peucero alias explicata quoque nouimus ſingula.

§. VIII. Propius inde pergit ad propoſitum, atque ſingulari ſectione magiam, magica praeſtigia & impoſturas examinat, cuius primum tradit originem, quam ad Zoroaſtrem cum aliis refert. Inde breuem tractatus magici inſcripti Arbatel recenſionem exhibet, quae tamen omnia tanquam impia & deteſtanda reiicit. Secundo capite ordines explicat angelorum & ſpirituum, prout a philoſophiae Platonicae ſectatoribus, Porphyrio, Iamblicho aliisque traduntur. Capite tertio magiae diuiſionem duplicem, prout a philoſophis fit, refert; diuinam, quae creaturis lucis communicetur; & aliam, quae a creaturis tenebrarum proueniat, ad quam etiam necromantiam ſeu manium euocationem refert. Capite quarto alias magiae ſpecies adducit, vt pharmaciam, quae circa philtra atque potiones verſatur, incantationes ex baptizato lapide Calamita, ex lauro, vel cereis imaginibus incantatis, nodum ligulae, aliaque quibus, vel ſpiritus euocare, vel hominibus nocere ſolent. Caput quin-

tum agit de phylacteriis, characteribus & incantationibus vel morborum ſanationibus per verba, de faſcinatione, defixione & ventorum cohibitione. Capite ſexto agit de animarum euocationibus, hominum in varias animalium ſpecies efformatione, amuletis & magis veterum, qui expeditionibus bellicis interfuere. Capite ſeptimo varia exempla magorum veterum apud Iudaeos maxime & Chriſtianos adducit, quorum ſemper ſcopum fuiſſe dicit, vt homines a vero Dei cultu auerterent, de incubis etiam & ſuccubis. Capite octauo de geniis prolixe agit, & horum adiunctis, laribus, lemuribus, penatibus & manibus. Inde de raptu violento, quo ſe in loca longe diſſita deferri credant, & late de Pilapiorum aliarumque gentium ſeptentrionalium magia ediſſerit. Capite nono varia exempla raptus violenti magorum adducit. Capite decimo de ſpirituum agit differentia, quorum ex Pſello ſex facit ſpecies: igneos, aëreos, terrenos, aqueos, habitantes ſpecus, infernos. Spirituum quoque adparitio quomodo fiat, & qua ratione corpora ſibi adſciſcant, docet, huiusque rei varia adducit exempla. Capite vndecimo de magis ſeruatoris agit, *Saluadori* qui in Italia olim, & virtutem ſe diuinam habere adſerebant.

§.IX. Prae-

§. IX. Præmiſſis hiſce tanquam præliminaribus, ipſam deorum fatidicorum, Phoebadum, vatum & Sibyllarum illuſtrium hiſtoriam adgreditur. Primum facit Iouem p. 88 Dodonaeum, cuius oraculum prope Dodonem & varias ſortes eius vi editas deſcribit. p. 93. Alterum facit Iouem Ammonem, de cuius tum nomine, tum oraculo & ſortibus editis agit. Licet in fine adnectat, paullo ante aduentum Chriſti ſeruatoris obmutuiſſe gentium oracula, cui vero adſerto iam dudum oraculorum exemplis variis poſt Chriſti tempora adductis, contradixit Antonius van Dalen. Tertiam facit Themidem, quam p. 97, & Delphis oraculum edidiſſe ex Orpheo adducit, licet monita potius de vitae integritate & ſeruanda aequitate pro cultu deae apud gentes eam edidiſſe addat. In quarto p. 106 ſeu Apolline Pythio prolixior eſt, quia fons quaſi & fundamentum eſt oraculorum apud gentes. Quare & de origine oraculi Delphici agit, & varia exempla ex hiſtoriis, graecis maxime, de conſulto hoc oraculo atque editis reſponſis adducit. Quintus eſt p. 124. Trophonius Lebadius, cuius antrum in Lebadia & oracula data deſcribit. Sextus eſt p. 127. Serapis, Aegyptiorum Pantheus, cuius templa, oracula & cultum deſcribit. Subſequuntur Paliſci, Iouis & Thaliae filii, inter deos

p.136. deos fatidicos ab antiquis relati. Hos exci-
pit Branchus Apollinis Didymaei filius, ipſe
inter deos relatus, atque Branchidibus po-
p.140. pulis cultus. Mercurius Triſmegiſtus, quem
ſubiicit, Aegyptiorum fuit philoſophus &
rex, cuius vaticinia de Deo triuno & Chriſto
varia adducit. Sed cum de eiusdem ſcrip-
torum veritate non promiſcue ſit ſentien-
dum, de eo dicetur alio loco pluribus. Di-
p.148. uerſarum formarum capax erat Proteus,
Oceani & Tethyos filius, quem non minus
certa dediſſe oracula putabant veteres ac
p.151. Apollinem. Carmenta Mercurii pellex
erat, fatidica mulier apud Romanos habita,
quae fata nouiter natis caneret. Graecis,
quae Apollinis oracula carmine redderet.
Telemus Neptuni habebatur & Eurymae
nymphae filius, vnus ex Cyclopibus, ab Apol-
line ob pietatis ſtudium diuinandi peritia
p.156. praeditus. Iapyx Iaſii fuit filius, vates &
citharoedus excellens, a quo Iapygia pars
iſta Italiae dicta, quae in Cherroneſi formam
p.158. redacta. Tireſias Thebanus Iunonis ira ob
iudicium nimis leue oculis orbatus, ab Ioue
vero diuinandi peritia donatus, plura edidit
p.161. vaticinia. Idmon Apollinis dicebatur &
Aſteries filius, a patre diuinandi peritiam
p.163. adeptus. Nobilis haruſpex erat Tages,
quem ex genio natum adfirmabant & He-
tru-

truriae populos haruſpicinam docuiſſe, quem etiam Romani fuere admirati. Amphiaraus vates inter Graecos habebatur excellentiſſimus, cui diuinos habuere honores, templumque extruxere Oropii in Attica, ad quod ex vniuerſa Graecia conuentus erat maximus eorum, qui oracula poſcebant, quae per ſomnia fiebant. Thyodamas Melampodis filius cum patre ſuo auium voces intellexiſſe & cum iis collocutus eſſe dicebatur. Mopſus Apollinis filius diuinandi artem dicebatur edoctus. Calchas Theſtoris filius ex Troiana alias hiſtoria notus eſt Graecorum ductor & augur. Helenus, Caſſandra & Laocoon Priami & Hecubae liberi, monitus quoque diuinos edidiſſe dicebantur. Polyxo Lemnia erat mulier fatidica, Apollinis ſacerdos, quae oracula reddebat ſciſcitantibus. Hirtia Seſoſtris Aegyptiorum regis filia, fatidica habebatur, atque Apollinis miniſterio dedita. Prylis Mercurii erat filius ab patre eloquentia, ab Apolline diuinatione praeditus, cuius inſtinctu equum Troianum fabrefactum fabulabantur.

p.169. p.174. p.177. p.180. p.182. p.188. p.191. p.193.

§. X. Pergit inde auctor noſter ad pleniorem tractationem de Sibyllis, vbi praemittit quae Platonis & Romanorum quorundam veterum, Iuſtini etiam martyris, Auguſtini aliorumque ſententia fuerit de Sibyllis. Poſt p.196.

haec

haec duodecim adducit Sibyllas patria di-
p.198. uersas: Delphicam, Erythraeam, Cumaeam, Cumanam, Persicam, Libycam, Samiam, Hellespontiacam, Phrygiam, Tiburtinam, Epiroticam & Aegyptiam. Singularum describit ortum, patriam & fata, vaticinia quoque quae vel ex scriptoribus hausit, vel ex oraculis, quae adhuc dum habemus reliqua, eaque adducit & quae de iis historici memo-
p.289. rant, declarat. Praeter has tamen Phoebades adhuc binas quae spiritu quodam adflatae vaticinatae fuerant, recenset, Colophoniam Lampusiam, & Thessalicam Mantonem.

§. XI. Vltimo loco de philosophis atque vatibus agit, quos omnis celebrat antiquitas.
p.293. Primum ex hisce facit Pythagoram, cuius varia tum instituta, tum miraculosa recenset. Sed cum magiae eundem inculpet, eum contra Boissardi iniurias in apologia sua defendit Naudaeus. * Alter est Aruns, celebris apud Tuscos augur, qui auguralem disciplinam euexit maxime, qua etiam occa-
p.300. sione de ipsa hac disciplina edisserit pluribus. Tertius est Asylas augur aeque apud Tuscos celebris, sub quo agit non de diffe-

ren-

p.310. * titulus libri est; *apologie pour tous les grands personnages, qui ont êt é faussement soupçonnés de Magie, à la Haye 1679* agit de Pythagora *cap. X, p. m.* 171)

rentiis solum hostiarum & sacrificiorum variis, sed & de sacerdotum apud Romanos ordinibus: cui dein adnectit ipsum contemplandi viscera atque inspiciendi exta morem. Quartus est Olenus Calenus, quem p. 317.
inter praecipuos Hetruriae vates atque haruspices referunt scriptores prisci. Quin- p. 320.
tus est Spurina, augurandi scientia clarus Iulii Caesaris tempore, qui & ipsi Caesari mortem praedixit; vbi simul agit de reditibus imperii Romani, quod olim fuit, & separatim regnorum hodiernorum, quae olim Romanorum erant prouinciae, reditus dinumerat. Sextus est Apollonius Tyanaeus, cuius vitam & fata inter omnes optime describit. Plenius tamen de eadem, eiusdemque philosophia & institutis agit Philostratus Lemnius. Vltimus tandem est Iamblichus Chalcidensis, de cuius vita & scriptis breuiter agit. Subnectit epiphonematis loco miracula haecce a magis daemonum ope fuisse edita & aliquot exempla magorum circa prima noui foederis tempora adducit.

§. XII. Vt & de hoc tractatu dicam, quid mihi videatur, egregia praestitit Boissardus, tum in adducendis variis diuinationum speciebus & praestigiorum magicorum atque vaticiniorum exemplis, tum & in deorum

fatidicorum, Sibyllarum atque Phoebadum, vatum item celebriorum hiſtoria, immo & exhibendo loca in quibus olim oracula fuere edita. In ſingulis hiſce laudem meretur noſter. Nimium tamen ſaepe aliorum adſcribit fidei, vt pro praeſtigiis magicis aliqua habeat, quae vel perperam ab aliis intellecta, vel fuere naturalia. Telam quoque quam exorſus erat, citius quandoque abrumpit, nec ſingula prout neceſſe eſſet, late ſatis deducit.

§. XIII. Reſtant nunc alia eius ſcripta, quae breuiter recenſebimus. Eiusdem enim ſunt vitae & icones Sultanorum Turcicorum, Principum Perſarum, aliorumque illuſtrium Heroum Heroinarumque ab Osmanne vsque ad Mahometem II ad viuum expreſſae & a Io. Iac. Boiſſardo illuſtratae, in aes inciſae per Theodorum de Bry, Francofurti ad Moenum 1596.

§. XIV. Rationem in hoc ſcripto talem ſeruat auctor, vt iconem primo exhibeat, dein breuem addat vitae deſcriptionem. Icones autem ſumſiſſe ſe ait ex antiquis metallis, quae ex Conſtantinopoli Imp. Ferdinando oblata. Primum quidem aliquot Turcarum adducit Imperatores: Osmanem, qui Ottmannidarum imperio nomen dedit: Baiazethem I & II, Solymannum, Muſam, Mahume-

humetem I & II, Amuratem, quorum facta breuiter describit.

§. XV. Inde Georgii Castriotae, Scanderbegi alias dicti vitam factaque refert heroica, vxoremque eius Donicem subiungit, fratrisque filium Amasem Castriotam, fidum in bellicis expeditionibus Achatem. Qui tamen insignis huius herois & Turcarum victoris vitam plenius desiderat, Marinum Barletium adeat, qui de vita, moribus & rebus gestis eiusdem libris XIII egit, singulari edito tractatu Argentorati 1537 f. & qui gallico idiomate de eiusdem vita & rebus gestis prodiit tractatus Iacobi Lauardini Domini de Plessis, Parisiis 1597. 8

§. XVI. Subiungit dein varios viros insignes, quorum nomina decantant historiae, non quidem ob facta semper egregia, sed & audacia. Adducit ita Tanusam Thopium, Mosachum Golemium, vtrosque Scanderbegi adseclas. Torlacem Deruisium qui Baiazethem Turcarum Imperatorem occidere conatus fuerat, non vero perfecit. Dein Teckel Schachoculin, quem prophetam habuere sui: Ismaelem Sophi regem Persarum, Mustapham Bassa, astutum hominem & rebellem. Sinan Bassa, Selymum Othmannum Baiazethis filium, Campsonem Gaurum Aegypti Syriaeque Sultanum, To-

mombeium, Orchamum cum vxore Salomache.

§. XVII. Qui quoniam Mamelucorum Sultani fuerunt, latius paullo explicat, quinam sint Mameluci. * Quos esse dicit populos Getas, Zinchios, Bastarnas ad Euxinum Pontum circa Mæotim paludem habitantes, qui vno nomine Circassi dicebantur a Cercicis populis, qui ad Colchos vergunt. *Hos* inquit, *Valachi siue Mysi ad Danubium siti & Tartari Praecopienses Tauricam Chersonesum incolentes, Padoliique vicini, Sarmatae & Roxolani, quoties per occasionem possunt, captos Alexandriam quotannis venales abducunt ad Sultanos Cairi: qui mancipia haec tenera adhuc aetate curat summa diligentia nutriri & institui militaribus omnibus exercitationibus: cumque adoleuerunt, prout inueniuntur idonei & rerum maiorum capaces, euehuntur ad diuersos honorum gradus, in militia potissimum. Horumque virtute & viribus omnem spem conseruandi regem reponit Sultanus. Quemadmodum Principes Othmannici idem factitant de Christianorum filiis masculis.* Mameluci ergo Aegyptiorum Sultanis iidem sunt ac Turcarum Ianizari.

§. XVIII. Pergit dein ad alios & quidem exhibet Iunum Bassam Persici exercitus ducem, cum vxore Mantone. Dein Soliman-num

* *p. 158.*

num qui Budam occupauit, Viennam obſedit, Vngariam deuaſtauit, Italiam terruit & foedera fregit: cuius hiſtoriam per annorum ſeriem prolixius deducit, eiusque addit vxorem Roſſam. Subſequitur Ibrahimus Baſſa Albanus, poſt vero ſummus aulae Turcicae miniſter factus. Aſſambegus pirata decantatus cum Tamira vxore; Dauid Abyſſinus, Sinan Coefut-archipirata, Solimannus Baſſa, Lutzis Baſſa, aliis Luſtibeius dictus, Horuccius Barbaroſſa pirata, cum fratre Chairadine, Muleaſſes Tunetanorum rex, Dorax Abuſaidas Alarbæus princeps, cum Cleone vxore, Tammas Sophi, cum Coraſi vxore, Vlamas Begus Perſa, Olyndus Arabs cum Medabe vxore, Selymus II Solymanni filius cum Murate III huius filio, & Muſtaphas denique Baſſa. Quorum ſingulorum vitam geſta & fata ex hiſtoriis deſumta breuiter deſcribit.

§. XIX. Lucem ergo in hiſtoriis Turcicis præſtat hoc ſcriptum non minimam, dum praecipuos duces bellicos illuſtret. Figurae quae additae ſummo nitore fuere expresſae exornataeque in margine variis animantium figuris artis inſignis, prout in manu exaratis codicibus variegatis coloribus pictis, alias conſpicitur.

§. XX. Aliud eiusdem opus eſt quod in-

ſcribitur Bibliotheca in quinque partes diſtincta, in qua virorum doctrina illuſtrium vitae exhibentur, adiectis; eonibus, cuius pars prima Francofurti ad Moenum prodiit 1597. 4. altera 1598, tertia 1598, quarta 1599, & quinta 1628. Effigies exhibet virorum doctorum, quae tamen vti eruditi iudicant, ad viuum factae non ſunt, cum breui addita vitae fatorumque deſcriptione. Et licet quidem circa eorum ſcripta non tam ſollicitus ſit, ſingularia tamen habet circa vitae fata, quae alibi haut treperiuntur.

§. XXI. Prodiit poſt haec idem opus ſub titulo Bibliotheca chalcographica illuſtrium virtute atque eruditione in tota Europa virorum, Francofurti 1650. 4. Quae ſolas effigies virorum doctorum exhibet, ſine vitae deſcriptione, additis tamen ſub imaginibus diſtichis, quæ, iudice Halleruordio, in bibliotheca ſua curioſa, raro arguta, vt plurimum inſipida. Sextam huic bibliothecae partem adie cit Sebaſtianus Furckius, ſeptimam octauam & nonam vero Clemens Ammonius iunior, Ioannis Theodori de Bry gener, qui & in praefatione ſeptimae partis ſeu ſecundae continuationis ex his omnibus perfectum aliquod opus promittit ſecundum cuiusque facultatis ſeriem concinnatum, in quo exhibiturus ſit omnes omnium aetatum omni-

omniumque facultatum viros, ſapientia, prudentia atque litteris conſpicuos, ad viuam expreſſos, cum vitarum deſcriptionibus & eorundem lucubrationibus, ad quam rem opem lectorum implorat, ſed vel fatum vel aliaque praeuertere propoſitum.

§. XXII. Edidit praeter haec Theatrum vitae humanae, Francofurti 1596. 4. Parnaſſum cum imaginibus Muſarum Francofurti 1601. f. Emblemata per Theodorum de Bry ſculpta Francofurti 1593. 4. Poëmata, epigrammata, elegias, epiſtolas. Baſileae 1574. 8. Metis 1589. 1591. 8. Quae alias eius carmina tomo primo deliciarum poëtarum Gallorum inſerta. Sed cum illa nobis iam non ſint ad manus, alio loco & tempore de iis dicendi dabitur occaſio.

OBSERVATIO III.

MVSAE TRES. DE IIS LOCVS AVGVSTINI ET PLVTARCHI. POESIS PRO-GRAMMATICA.

SVMMARIA.

V*ariatio veterum de numero Muſarum,* §. I. *aliis nouem, aliis tres Muſas facientibus* §. II. *Locus Auguſtini contra numerum nouenarium* §. III. IV. *& quomodo tres fabri ternas formauerint* §. V. VI. *Ratio ternarii numeri Muſa-*

rum ex Augustino §. VII. *paulo aliter explicata a Varrone: ab utroque tamen ex natura soni & Musices* §. IIX. *Alii in assignando numero ternario ad Astronomiam, alii ad totum circulum disciplinarum respiciunt* §. IX. *Vltima sententia loco Plutarchi declaratur, simul aliam rationem docentis cur ex tribus nouem sint factae.* §. X. XI. *Iudicium de hac doctrina Plutarchi* §. XII. XII.XIV. *Poesis pro Grammatica* §. XV. *Tres partes Rhetoricae secundum Stoicos* §. XVI. *Pars demonstratiua Rhetorices an prima, an ultima?* §. XVII. *Gyraldi opinio reiicitur septem Musas in septem artibus liberalibus quaerentis* §. XIIX. *Computatio nouem Musarum Plutarchi emendata* §. XIX. XX. XXI. *Nouenarius Musarum numerus aptatus ad hodiernas nouem disciplinas Philosophicas.* §. XXII. XXIII.

§. I.

Circa Musarum numerum adeo fuit mirifice variatum a veteribus, ut hanc sententiarum discordiam grauiter Gentibus obiiciat Arnobius *lib. III. p. m. 121.* plura vide apud Gyraldum *Syntagm. 7. f. m. 251. & peculiari de Musis Syntagmate f. 531. 532.*

§. II. Quanquam autem inualuit sententia, quae nouem Musas esse crederet, autoribus Hesiodo, Homero & Orpheo, *Gyraldus f. 251.*

f. 251. lin. 18. quem numerum & Ægyptiis hic placuisse docet Vossius *lib. I. de Idololat. cap. 27. p. 205.* Sciendum tamen antiquioribus tantum tres fuisse habitas.

§. III. Qua vero ratione factum sit, ut hae ternae multiplicarentur in nouenas, aliter ex Varrone exposuit Augustinus, aliter apud Plutarchum differit Lamprias.

§. IV. Augustini verba sunt, quibus *lib. II. de doctr. Christ. cap. 17.* inchoat, *Tom. III. op. f. 31. 32. Non audiendi sunt errores superstitionum gentilium*, *qui nomen* [lege *nouem*, quomodo & Gyraldus citat *f. 531.*) *Musas Iouis & Memoriae filias esse finxerunt. Refellit eos Varro, quo nescio utrum apud eos quisquam talium rerum doctior vel curiosior esse possit.* Hic nescio quis ad marginem summam huius capitis ita expressit: *Poetarum fabulas non interpretandas allegorice.* Inepta glossa: Non enim hoc vult Augustinus, sed tantum, Musas censendas esse numero, non vt vulgo solet, novenario, sed ternario. Planum hoc facient sequentia.

§. V. Nam sic de Varrone pergit: *Dicit enim ciuitatem nescio quam, non enim nomen recolo* (Sicyonem fuisse docet *Gyraldus f. 532.*) *locasse apud tres artifices terna simulacra Musarum, quae in templo Apollinis dono poneret, ut quisquis artificum pulchriora formasset, ab illo potissimum electa emeret. Itaque contigisse, ut ope-*

ra sua quoque illi artifices aeque pulchre explicarent, & placuisse ciuitati omnes nouem: atque emtas esse, ut in Apollinis templo dedicarentur: quibus postea dicit Hesiodum Poëtam imposuisse vocabula. Non ergo Iupiter nouem Musas genuit, sed tres fabri ternas creauerunt.

§. VI. Ergo si Augustinum ex Varrone sequimur, nouem Musas casus peperit, cum videlicet euenisset forte, ut aeque perfecta essent singulorum artificum illorum trium opera. E quibus si unus reliquos duos artificio vicisset, tres Musae remansurae erant, sin forte duo palmam sibi ambiguam fecissent, tertio plane superato, sex Musas eramus habituri. Iure igitur tres tantum Musas numerari vult Augustinus. Rationem ternarii sic expedit.

§. VII. *Tres autem*, inquit, *non propterea ciuitas illa locauerat, quia in somnis eas viderat, aut tot se cuiusquam illorum oculis demonstrauerant, sed quia facile erat animaduertere, omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem esse natura. Aut enim editur voce sicut eorum est, qui faucibus siue organo canunt, aut flatu, sicut tubarum & tibiarum, aut pulsu, sicut in cithara & tympanis & quibuslibet aliis, quae percutiendo canora sunt.*

§. IIX. Ternarii numeri rationem ex Varrone Seruius in VII. Eclogam Virgilii sic expedit

pedit aduersum: *Nymphae noster amor f. m. 30. Varro tres tantum Musas esse commemorat, unam quae ex aquae nascitur motu: alteram quam aëris ictii efficit sonus; tertiam, quae mera tantum voce consistit.* Quod Augustinus ab his paululum discedit, vel inde factum, quod Varronem ex memoria tantum citaret, ut e §. 5. intelligitur, vel eius diuisionem soni corrigere vellet.

§. IX. Interim obserua; Varronem cum Augustino rationem certi Musarum numeri e doctrina Musica reddidisse. Quod & alii aliter fecerunt. Sed alii in hac quaestione ad Astronomicas rationes confugerunt; alii ex vniuerso scientiarum circulo depromendas sibi eas crediderunt. Nimirum prout quisque existimauerit illam de Musis fabulam Poeticam pertinere vel ad solam artem Musicam, vel ad Astronomiam, vel ad totum humanarum disciplinarum coetum.

§. X. Atque haec ultima ratio placuit Lampriae, qui *apud Plutarchum IX. Sympos. q. 4. p. m. 311. Tom. 3. Moral.* rationem exhibiturus, cur e tribus nouem factae sint, ita differit: Antiqui tres agnoscebant Musas. *Causa fuit, non, quam non nulli afferunt, quod cantus genera tria sint, diatonon nempe, chromaticum, & enharmonium: neque termini intervalla continentes, ima nimirum, media, & summa chorda*

 (νήτη,

(*νήτη, μέση, ὑπάτη*) *Sane Delphi Musas sic appellarunt, non recte uni scientiae, aut portioni potius scientiae, musicae inquam harmonicae id nomen accommodantes. Enimuero prisci, ut mea fert opinio, cum obseruassent, omnes scientias & artes, quae ratione & sermone absoluuntur, (ἁπάσας διὰ λόγȣ περαινομένας ἐπιςήμας ᾗ τέχνας) in tribus versari generibus, philosophico, oratorio, & mathematico (φιλοσόφῳ, ῥητορικῷ, Μαθηματικῷ) dona haec fecerunt trium Dearum, quas Musas dixerunt. Post sub aetatem Hesiodi, cum iam facultates istae latius se proferrent, in partes seu formas cum diuiderent, animaduertetes [sic], unamquamque tria in se continere discrimina. Scilicet inesse in Mathematica Musicam, Arithmeticam, Geometriam: in philosophia disserendi vim, morum & vitae rationem, naturae considerationem* (τὸ λογικὸν, ᾗ τὸ ἠθικὸν, ᾗ τὸ φυσικὸν) *in oratoria primum exornationis constitisse, deinde consultationis, ultimo iudicialem facultatem* (τὸ ἐγκωμιαςικὸν, τὸ συμβȣλευτικὸν, τὸ δικανικὸν.) *Quorum omnium cum censerent nihil Deo, Musa, meliorique principio & praeside carere, bona ratione totidem Musas, non fecerunt, sed agnouerunt. Non enim puto a poetis me & Astrologis reprehensum iri, quod earum artes omiserim: cum nobiscum hoc sciant, astrologiam Geometriae, poeticam Musicae esse adiunctam.*

§. XI. Summa est: rationem ternarii nume-

meri, quo veteres initio Musas conclusefunt, non ab sola Musica esse repetendam; sed a toto disciplinarum coetu. Has vero tribus generibus comprehendi, philosophia, rhetorica, mathesi. Quamlibet harum iterum circa Hesiodi tempora trifariam secari coepisse, ut uniuersae emergerent nouem. Hanc erga causam esse, cur ipsae quoque Musae, quae tres olim fuerint, postea nouem sint agnitae.

§. XII. Vt melius omnia intelligantur, sciendum aeuo Plutarchi aliud fuisse artes liberales, aliud fuisse philosophiam, fere ut apud nos hodie disciplinas alias instrumentales vocamus, alias reales. Liberales artes numerabantur sex: Grammatica, Rhetorica, Arithmetica, Geometria, Astronomia, Musica. Philosophia diuidebatur in Logicam, Ethicam, Physicam. Si numerum omnium ineas, prodibant disciplinae nouem. Haec a nobis copiosius deducta sunt in programmate Baccal. Ann. 1663. mensis Iulii (quod iam est programma 34. in dissertationibus B. Iacob. Thomasii coniunctim editis p. 368. seqq.

§. XIII. Iam cum Musas nouem constaret olim tres tantum fuisse, voluit Lamprias similiter nouem quas dixi disciplinas praediuidere in tria genera, & ita quidem, ut ae-

qua-

quali modo ſubdiuiderentur ſingulae in alias ternas.

§. XIV. Ac de philoſophia quidem ipſa res erat facillima. Diuidebant eam eo ſeculo in logicam, phyſicam, ethicam. Sex illae vero liberales artes, quoniam quatuor erant mathematicae, rationabiles vero ut Auguſtinus II. de ord. c. 13. appellat, non niſi duae, Gramatica videlicet & Rhetorica, non commode patiebantur diuiſionem aequalem.

§. XV. Quid hic ageret Lamprias? Tentauit aliquod facinus. Grammaticam ſub Poeſeos vocabulo Muſicae agglutinauit, Aſtronomiam Geometriae: Rhetoricam vero ſecuit pro numero, quem habent cauſarum genera, in tres diſciplinas, demonſtratiuam, deliberatiuam & iudicialem. Atque ſic prodierunt ter tres diſciplinae: ſub Rhetoricae vocabulo, demonſtratiua, deliberatiua, iudicialis; ſub Matheſeos, Arithmetica, Geometria, Muſica; ſub philoſophiae Logica, Ethica, Phyſica.

§. XVI. Dixi Lampriæ, vocabulo poeſeos venire Grammaticam. Non infrequens olim hoc fuit, vt Poeſin ad Grammaticam referrent, vel in artibus nominarent pro Grammatica. Seneca Epiſt. 88. quæ de artibus liberalibus tractat, p. 311. *Grammaticus circa curam ſermonis verſatur, & ſi latius euaga-*

gari vult, circa historias: iam, vt longiusime fines suos proferat, circa carmina. Cumque alii Grammaticos ac Rhetores iungere soleant, Synesius in Dione vix aliis copulat Rhetores quam Poëtis, & Rhetoricam Poësi. Vide ipsum *f. m. 23. 25. 28, 31. 32.* Hinc & illud Horatii intelliges *lib. II. Epist. I. v. 126. Os tenerum pueri balbumque Poeta figurat.* Conf. & Saresber. *lib. I. Metalog. c. 17.* Sane quisquis est, qui Cebetis Thebani nomine Tabulam scripsit, aperte *p. m. 50.* Poetas loco Grammaticorum nominat, magistros artium liberalium sic enumerans: Ποιηταὶ, Ῥήτορες, Διαλεκτικοὶ, Μουσικοὶ, Ἀριθμητικοὶ, Γεωμέτραι, Ἀστρόλογοι.

§. XVII. Quod autem Rhetoricam Lamprias tripertitam fecit, in eo secutus videtur doctrinam Stoicorum, de quibus Laertius *in Zenone p. m. 331.* τὴν μὲν ῥητορικὴν, αὐτὴν εἶναι λέγουσι τριμερῆ, τὸ μὲν γὰρ αὐτῆς εἶναι συμβουλευτικὸν, τὸ δὲ δικανικὸν, τὸ δὲ ἐγκωμιαστικόν.

§. XIIX. Quo loco obiter obserua, rectius apud Laertium demonstratiuam Rhetorices partem cœteris duabus postponi, quam apud Plutarchum anteponi. Constat siquidem, genus causae demonstratiuum reliquis iam antea inuentis & excultis accesisse.

§. XIX. Cœterum de tota Lampriae istius in-

inuentione ſic iudico, rectius quidem ipſum nouem Muſas totidem diſciplinis applicuiſſe, quam Gyraldum *f. 532.* ſeptem Muſas ſeptem artibus liberalibus: veteres enim non ſeptem ſed ſex artes eas habuiſſe dictum eſt §. *XII.* veruntamen in ipſa partium explicatione admodum violenter eſſe verſatum.

§. XX. Etenim non debebat Grammaticen atque Aſtrologiam ita praeterire, quae certe apud priſcos numerum augebant. Nam debebat ex una Rhetorica, qualis erat antiquis, tres facere Muſas.

§. XXI. Rectius fortaſſe conſulturus fuiſſet expoſitioni ſuae, ſi Muſicam a Mathematicis artibus auulſam (quomodo & apud Laertium Diogenes Muſicos a Mathematicis ſeparat *p. m. 231. ed. latin.*) Grammaticae iunxiſſet, inque numerum adeo rationabilium artium recepiſſet. Nam ſi Quin tiliano credimus lib. I. c. 16. p. 70. *Grammatica quondam ac Muſica iunctae fuerunt: ſiquidem Architas atque Ariſtoxenus etiam ſubiectam Grammaticen Muſicae putauerunt, & eosdem utriusque rei praeceptores fuiſſe, cum Sophron oſtendit-tum Eupolis.* Ita prodibunt tres diſciplinae rationabiles: Grammatica, Muſica, Rhetorica; tres Mathematicae, Arithmetica, Geometria, Aſtrologia; tres philoſophicae, Logica, Phyſica, Ethica.

§. XXII.

§. XXII. Non dico voluiſſe hoc ipſum veteres, qui tres vel nouem Muſas numerauerunt (nam & hoc ipſum dubitari poteſt, an non rectius Varro aliique Muſas ad ſolam Muſicen, quam Plutarchus cum aliis ad Encyclopaediam totam accomodauerint) dico tantum ἐπιμύθιον huius fabulae rationibus veterum hunc in modum magis, quam qui eſt apud Plutarchum, congruum fore.

§. XXIII. Quod ſi quis aptare haec velit ad aeui noſtri morem, quo nouem illas diſciplinas paulo aliter partimur, quam factum fuit a veteribus, ita dicet: in primo ternione comparere tres inſtrumentales diſciplinas, Grammaticam, Logicam, Rhetoricam; in ſecundo tres partes philoſophiae theoreticae, Phyſicam, Metaphyſicam (quae ſic in illis nouem plane medium, atque adeo eximium occupat locum) & Matheſin; in tertio tres partes (ſinamus enim in fabulae gratiam plures duabus eſſe) philoſophiae practicae, Ethicen, Oeconomicen, Politicen.

§. XXIV. Sed quomodo nouem his diſciplinis aptabimus recepta Muſarum nomina? Solet pingi Grammatice cum claui. Sit ergo: *Clio*, κλεὶς enim clauis eſt, & κλείω non modo celebrandi ſignificationem habet,

bet, sed etiam claudendi. Rhetorica bene dicendi ars est. Sit ergo *Calliope*. In physicam non male quadrabit nomen *Thaliae*, & in Metaphysicam *Vranies*: agit enim illa de corporibus eiusmodi, quorum est florere; & haec de rebus coelestibus, h. e. diuinis. Mathesin ex multitudine scientiarum mathematicarum sibi vendicat *Polymnia*: Oeconomicen ex amore coniugali *Erato*. Restatut reliquaMusarum nomina partiamur in Logicam, Ethicam, Politicam. Dabimus igitur Logicae *Melpomenen*, Ethicae, *Euterpen*, *Politicae Terpsichoren*.

OBSERVATIO IV.

INDIGETES. BENEDICTIO PER TRES DIGITOS. CONFESSIO S. TRINITATIS APVD IVDAEOS. SVPERSTITIO CARPENDI PER TRES DIGITOS.

SVMMARIA.

Indigetes homines in Deos relati §. I. *Vocis deriuatio varia.* §. II. *Verosimilior a voce indu & cito* §. III. *Alia Reuchlini* §. IV. *Ritus Iudaeorum benedicendi per tres digitos in confessionem S. Trinitatis.* §. V. *& Romanorum bona imprecandi per tresdigitos, hinc ex II I. digitare tantum*

tum esse indigitare §. VI. *Refutatur coniectura Reuchlini* §. VII. vsque ad §. XIV. *Superstitio carpendi per tres digitos.* §. XI. XII. XIII. *Meletius digitis confessionem de Trinitate & Vnitate diuina edens* §. XV. *Fabula similis Accursii* §. *XVI.*

§. I.

INdigetes vocabantur Romanis, qui ex hominibus propter eximias belli & pacis artes ac benemerita inter Deos erant relati. *Vid. Dav. Maierum p. 5. Transenna Theol. Kipping. p. 2. & 3. Antiq. Rom.* & alios passim.

§. II. Vnde nomen ipsis & verbo indigitandi, a quo porro indigitamenta, varie certant Grammatici. Consule scriptores etymologos, Fungerum, Becmannum, Martinium, Vossium: quem & inspice *de vitiis sermonis p. 155.* item Rosinum *II. Antiq. Rom. c. 17.*

§. III. Illi, vt opinor, optime qui indigitare priscis idem fuisse dicunt, quod inuocare: a præpositione obsoleta indu pro in, (cuius vestigia satis expressa sunt in vocibus induperator, industrius, indigena) & verbo cito, quod est voco. Hinc enim *indicito*, ex quo postea mutatione vnius literæ factum *indigito.* Ergo indigetes erant, qui meruissent post mortem inuocari pro Diis: & *indigita-*

menta libri Pontificum, seu *ἱερατικὰ βιβλία*, qui scilicet, vt Seruius ait Wowerio *c. 12. Polym. p. m. 94.* citatus, *& nomina Deorum, & rationem ipsorum numinum* continerent. Approbat hæc se originatio Vossio etiam *libro I. de Orig. Idol. c. 12. p. 85. 86.*

§. IV. Noua plane, & omnibus quos viderim Etymologis indicta est etymologia doctissimi Ioannis Reuchlini, argutior ea quidem quam verior, sed ipsius raritatis merito adscribenda hic nobis. Existimat ille, imperitia legentium factum fuisse, vt quod esset veteribus vocabulum *trigidare*, atque scriberetur hunc in modum *III. digitare* (quomodo III. COS. est tertium Consul) pro eo legeretur *indigitare.*

§. V. Sed quam rationem, inquies, huius profert etymologiæ? Audi fabulam non passim vulgatam, & *ex Epistolis ad Reuchlinum scriptis, & a Thoma Anshelmo Haganoæ A. 1519.* editis repetendam. Scripserat Reuchlinus ad Petrum Galatinum, priscos Romanorum, tribus erectis digitis reliquisque duobus in palmam depressis, hominum multitudini benedictionem tribuere solitos. Respondet Galatinus nusquam id se legisse: apud Hebræos duntaxat id factitatum comperisse. *Nam,* inquit p. m. 105. *cum summus Sacerdos po-*

pu-

pulo benedicens hæc ex Dei præcepto diceret יברכך יהוה *&c. ambas manus ante faciem ſuam protenſas tenebat. Quum vero nomen Dei tetragrammaton proferebat, tres mox vtriusque manus digitos, pollicem ſcilicet, indicem & medium altius erigebat, reliquos duos in palmam depreſſos habens, & ſic nomine illo prolato tres ſtatim eiusdem digitos inſimul vniebat, vt veteres Thalmudiſtæ tradiderunt. Quod nullam aliam ob rem inſtitutum eſt, niſi vt diuinarum perſonarum Trinitatem diuinæque naturæ vnitatem per nomen illud deſignari palam oſtenderetur.*

§. VI. Reſpondet Reuchlinus *p. m. 106.* non multum referre, ſintne ab Hebræis digiti an a Romanis leuati. Poſt aliqua multa interpoſita ſic pergit: *Quas nunc credimus benedictiones, eæ Romanis vota, & imprecationes fuerunt, non diræ ſed diuinæ bonitatis inuocationes, quæ indigitamenta nuncupantur. Vnde indigitare idem eſt, quod imprecari, Feſto Pompeio autore. Vtque in ſacris Romanorum ſcriptum legitur* (habes hoc apud Macrob. *I. Saturn. 17. p. m. 253.*) *Virgines Veſtales ita indigitant: Apollo Pæan. Et Cornelius Labeo aſſeruit, Maiam eandem & Bonam, Faunamque & Fatuam Pontificum libris indigitari. Quo inſinuatur, non tota palma, verum vna diſcretis digitis ſacerdotales imprecationes fieri. Tribus autem tantum*

 nu-

numero nec vltra: qui numerus apud Pythagoraeos in sacris Deorum praeualuit, & ritui subscribit eidem in libro caeli Aristoteles. Vnde arcanum hoc esse, dum per te licet, opinabimur, quod in illorum Pontificum disciplinis verbum digitare tribus lineolis praescriptum erat. Idque postea prophani, & eiusmodi sacris non initiati, quippe nescientes legerunt indigitare, pro III digitare, h.e. tridigitare, quod aeque potuissent vt triplicare, trisulcare, tripertiri, & eius formae caetera. Veteres sane ter Consulem tribus lineolis propositis ita III. COS. notarunt. Sed nos multitudinem sequuti dicimus indigitare, tribus digitis bona precari h.e. benedicere. Quem morem & ab Hebraeis Pythagoraei, & a Pythagoraeis Romani recipere potuerunt, & nos a Romanis, iuxta oraculum Apollinis Pythii, quo institutum erat, religiones teneri, quae essent in more maiorum, & ex moribus eum qui esset optimus. Vnde, vt simia homines, sic Maga illa quondam apud Ouidium Sacerdotes Romanos imitari conatur:

Et digitis tria thura tribus sub limina ponit.

Hactenus Reuchlinus.

§. VII. Satis apparet Viro alioqui doctissimo natum esse hoc etymon ex persuasione, quod Romani sacerdotes populo prospera imprecaturi tres digitos erexerint. Hunc morem ab Hebraeis putat ad Romanos tandem

dem transiisse: Sed hæc mera est coniectura, quæ firmiora desiderat argumenta.

§. IIX. Nam quod Festus p. m. 128. *indigitare* exponit *imprecari:* in eo probatur mihi Martini iudicium qui *f.m. 1261.* imprecari accipit pro inuocare. Atque hoc ipsum confirmant reliqui loci a Reuchlino aduocati.

§. IX. Neque indigitamenta sunt inuocationes diuinæ bonitatis, sed libri pontificiales, vt dictum §. 3. de quibus & Laurembergium adi *in antiquario p.226.*

§. X. Fac tamen in vocabulo indigitandi & indigitamenti esse sensum illum, quem vult Reuchlinus, benedictionis: nondum probatum est, tribus hoc digitis factum esse a Romanorum perinde vt Hebræorum sacerdotibus. Quanquam enim numerus ternarius passim habeatur, etiam gentilibus sacer: mirum sit tamen, si tres digitos erexerint Romani bene populo precantes, nullum ea de re proferri posse clarum e scriptoribus testimonium.

§. XI. Nam quod apud Ouidium maga tribus digitis totidem thura sub limine ponit: in eo superstitionem quidem agnosco trium digitorum: sed nondum inuenio ritum sacerdotis benedicentis.

§. XII. Tangit alioqui superstitionem illam & Plinius *lib. XIX. c. 8. f. m. 301. Sunt qui*

plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitroue trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Et *lib. XXIV. c. 10. f. 355. Ambo prosunt Dysentericis & solutionibus ventris in vino austero ternis digitis flore capta.* Qua de re videndus est Iosephus Scaliger *lib. 1. Epist. 18. p. 112.*

§. XIII. Paulo propius a re præsente abest ritus, cuius Reuchlino in mentem tamen hic non venit, tribus digitis sacrificii ergo thura iniiciendi aris, (quanquam Hieronymus hic duos tantum digitulos memorat, citatus Herald. comment. in Apolog. Tertull. p. 63.) sed neque hic audio benedictionem populo fieri tribus erectis digitis.

§. XIV. Denique nec illud valde probabile est, morem erectione trium digitorum populo benedicendi Christianos hausisse a Romanis gentilibus, de Romanis enim gentilibus adhuc res plane incerta. Verosimilius vel a Rabbinis hoc mutuatos, vel etiam vltro excogitauisse, vt confessio Sacræ Trinitatis etiam sic in oculos incurreret, quomodo &, dum hoc modo simul crux effingitur motu digitorum, id haud dubie pertinet ad confessionem crucifixi: quæ quidem accipi a Rabbinis non potuit.

§. XV. Hoc loco non possum quin adscribam historiam memorabilem de Meletio Epi-

pi-

piſcopo, qui & ipſe tribus digitis, cum os ipſi occluſum eſſet, uſus eſt ad profeſſionem fidei orthodoxæ. Memorat enim Sozomenus *lib. IV. hiſt. Eccleſ. c. 27. f. 505.* Arianos eum cum ſuæ opinionis eſſe exiſtimaſſent, eccleſiæ Antiochenæ præfeciſſe. Verum ipſe pro concione Filium eiusdem cum Patre ſubſtantiæ palam aſſeruit. Aiunt ergo Archidiaconum illius Cleri, dum adhuc concionaretur ad eum accurriſſe, & manu admota eius os obturaſſe. Meletium vero manu multo euidentius quam voce ſententiam ſuam Populo indicaſſe. Nam primum tres tantum digitos palam, ut omnes viderent, extendiſſe: deinde eosdem rurſus compreſſiſſe uno ſolo porrecto. Nimirum ſignificare voluit, tres quidem eſſe in ſacra diuinitate perſonas, verum unicam eſſentiam.

§. XVI. Cæterum ad imitationem huius hiſtoriæ fabulam ſuam videtur confinxiſſe Accurſius *ad Titulum de Orig. Iuris*, quam & Frater Ioh. Pauli inſeruit libro Schimpff und Ernſt *p. m. 30.* ſumma eius eſt: Athenienſes, cum Romani per legatos ab ipſis leges peterent, hominem doctum miſiſſe Romam, qui prius nutu ſolo ac geſtibus diſputando exploraret, num hoc beneficio digni eſſent Romani. Hos re cognita morionem inſtruxiſſe, qui cum Athenienſe philoſopho ignotus

tus congrederetur, vt siue victus is esset, nullo id cum dedecore fieret Romanorum, siue victor, etiam magno cum operæ pretio. Vbi alter in alterius conspectum venit, Græcus sublato uno digito, Deum unum esse significauit: morio unius oculi effosionem sibi portendi suspicans, duos erexit digitos, vt innueret, se vicem illam duobus eruendis repensurum. Sed quia cum duobus, ut fieri solet, digitis, etiam tertius emicaret, Græcum hoc pro confessione sacræ, in vnitate diuinæ essentiæ, Trinitatis habuisse, dignosque pronunciasse Romanos, quibus suas leges impertiretur natio Græca. Quis hoc commentum non rideat?

OBSERVATIO V.
TRIA VITIA: SVPERBIA, AVARITIA, LVXVRIA.

SVMMARIA.

Virtutes cardinales, vitia cardinalia. §. I. Communiter septem vitia numerari, §. II. interdum etiam tria, superbiam, Auaritiam Luxuriam, §. III. id est delectationes carnis, oculorum & cordis. §. IV. Vnde vulgaris versiculus: Ambitiosus honor &c. §. V. Varia studia hominum secundum illa tria vitia, §. VI.

VI. VII. cui addendum quartum virtuosorum, §. VIII. Fundamentum ternarii vitiorum numeri pseudosummi boni tria genera. §. IX. Numerus iste etiam aliis scriptoribus cognitus, §. X. Aristoteli, §. XI. Autori fragmentorum Pythagoreorum, §. XII. item Christianis, §. XIII. Augustino, huc trahenti maledictionem serpentis, Genes. 3. §. XIV. Radulpho Ardenti, explicanti tres tentationes Christi Matth. 4. §. XV. Eidem & Selneccero explicantibus tria genera se excusantium a coena magna, §. XVI. Plerisque interpretibus in expositione 1. Ioh. 2. §. XVII. & inter eos Henrico Herpf. §. XIIX. (Malitia pro superbia §. XIX.) Alia classis Scriptorum Christianorum, ad alios terniones ista tria vitia applicantium, §. XX. Pontificiorum scilicet ad tres partes satisfactionis in pœnitentia, ieiunium, eleemosynam, orationem, §. XXI. ad tria vota Monachorum, castitatis, paupertatis & obedientiæ, §. XXII. ad tres entis affectiones, vnitatem, veritatem, bonitatem. §. XXIII.

§. I.

Agna quidem vt virtutum, sic multo magis vitiorum est multitudo. Sed quemadmodum inter virtutes quædam habentur præcipuæ atque cardinales: ita

& inter vitia quædam aliquo veluti principatu censentur.

§. II. Ac solent quidem plerumque numerari septem vitia capitalia, quorum initiales literæ hoc vocabulo : S. A. L. I. G. I. A. comprehenduntur, iuxta versiculum quem recitat Antoninus Archiepiscopus Florentinus in Confessionali p. 22. *Vt tibi sit vita, semper* SALIGIA *vita.* Sunt autem hæc : Superbia, Auaritia, Luxuria, Ira, Gula, Inuidia, Acedia. Vbi obiter moneo, interdum & pro his septem octo numerari, idque modo non vno.

§. III. Veruntamen haud raro quoque tria tantum vitia quasi cæterorum duces nominari solent, prima scilicet illa e septem dictis, *Superbia, Auaritia, Luxuria.* E quibus superbia cupiditas est honoris, Auaritia diuitiarum, & Luxuria voluptatum corporearum, cibi nempe, potus, ac rei venereæ. Nam luxuria hic & gulam complectitur.

§. IV. Et quia in eo conueniunt hæc omnia, quod sint cupiditates quædam seu concupiscentiæ, ideo Dauid de Augusta *c. 7. de septem processibus religiosi p. 261.* ait per ea concupiscibilitatem, (h. e. facultatem animæ ἐπιθυμητικὴν,) corrumpi, *per delectabilia* nempe *carni* (sic loquitur) & *oculis* & *cordi*, id est, per voluptates, diuitias & honores.

§. V.

§. V. Differunt interim obiectis, quæ sunt Honor, Opes, Voluptas corporis. Hæc tria nempe ab hominibus peruersis substituuntur in locum summi boni, atque adeo diuino quodam cultu honorantur, iuxta distichon vulgare:

Ambitiosus honos, & opes, & fœda voluptas
Hæc tria pro trino numine mundus habet.

§. *VI.* Sed cum fieri sæpe soleat, vt ex tribus his bonis alterum alteri certa ratione sit impedimento, (quomodo certe, qui voluptati sunt dediti, vix possunt cumulandis nummis studere;) ideo vix omnibus simul æquale studium impertiri homines possunt.

§. VII. Quamobrem hinc nascuntur studiorum seu viuendi tria præcipue vituperabilia genera. Vnum eorum qui honori, alterum qui diuitiis, tertium qui voluptati maxime inhiant. Hæc tria vitæ genera 1. Nicom. 5. Aristoteli nominantur βίος πολιτικὸς χρηματιστὴς, & ἀπολαυστικὸς.

§. VIII. Quod si vitam addas eorum, qui ad verum tendunt bonum, h. e. virtutem, quatuor viuendi nascentur genera, ea ipsa quæ Synesius numerat *in Dione f. m. 21. quatuor proponent vitas felices, auaram, voluptuariam, ambitiosam & post omnes hilarem & virtuosam.*

§. IX. Fundamentum ergo diuisionis hu-
ius

ius, vitiorum puta principalium, in tres ſpecies, videtur eſſe triplex bonum, quod perperam pro ſummo habent quorum corruptus eſt intellectus.

§. X. Cæterum notus fuit hic vitiorum capitalium ternio Scriptoribus non modo gentilibus, ſed etiam Chriſtianis. Intelligitur hoc iam quodammodo e §. *4. 7. 8.* Sed iam id clarius docebitur.

§. XI. E Gentilibus locus Ariſtotelis inſignis eſt *lib. IX. Nic. c. 8. p. m. 384. Qui in vitio ac probro habent* Φιλαυτίαν, *illi nominant ſui amantes, qui vbique ſibi potiorem lucri, voluptatis corporeæ & honoris attribuunt partem. Quid ita? quoniam vulgus iſta vt præcipua hominis bona appetit, in idque præcipuum ſtudium ponit: ideoq; de iis vehementer dimicare homines inter ſeſe ſolent.*

§. XII. In *fragmentis quoque Pythagoreorum* Theages *p. 471. ed. Zwingeri* ait homines iniuſte agere *vel lucri vel voluptatis, vel gloriæ cauſa.* Quibus ſimilia Clinias habet *p. 475.* Tametſi vero ſpuria ſunt illa fragmenta, quicunque tamen ipſorum autor eſt, ethnicus videtur fuiſſe.

§. XIII. Quod ad Chriſtianos attinet ſcriptores, quia magna eorum eſt ſeges, partiemur eos in claſſes duas. Quarum prior erit eorum, qui dicta ſcripturæ ad illa tria vi-

tia

tia accommodant, poſterior eos amplectetur, qui ipſa hæc vitia ad alios quosdam applicant terniones. In ſcripturæ dictis obſeruabimus ordinem biblicum.

§. XIV. Primus ſcripturæ ſacræ locus eſt *Geneſ. 3. v. 14.* Vbi latina quidem vetus ſic habet: *Super pectus tuum gradieris & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Sed ſeptuagintaviralis non pectoris modo ſed & ventris mentionem facit: ἐπὶ τῷ ςήθει σȣ, ϗ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ, ϗ γῆν φάγῃ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σȣ. Quod haud dubie traductum hinc eſt in verſionem eam, qua vſus eſt B. Auguſtinus. *Qui lib. II. de Geneſi contra Manichæos c. 17. Tom. I. oper. f. 841.* nomine pectoris *ſuperbiam* ait ſignificari, nomine ventris *carnale deſiderium*, in eo autem quod ſcriptum eſt, terram manducabis, *curioſitatem*, quæ tantum temporalia atque terrena penetrat. Vbi obſerua curioſitatis nomine auaritiam deſignari.

§. XV. Secundus locus eſt *Matthæi 4. v. 3. & ſeqq.* de tribus tentationibus Chriſti. Quas ad tria vitia ſic applicat Radulphus Ardens *homil. in Euang. Dominic. I. Quadrages. p. 246. 247. Diabolus in iisdem tribus* (puta de quibus ſcriptum eſt *1. Ioh. 2.*) *tentauerat & vicerat Adam. Tentauit & Chriſtum, ſed ab eo deuictus eſt. De gula quippe tentauit eum, cum dicit: Si*

filius

filius Dei es, dicut lapides isti panes fiant. De cupiditate (auaritiam intellige, sic enim solent eam nominare scriptores vetusti:] *tentauit Christum, cum ei dixit, hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. De vana gloria, siue de superbia tentauit eum, cum dixit ei: si filius DEi es, mitte te deorsum.*

§. XVI. Tertius locus est *Lucæ 14.* in parabola de coena magna. Vbi tria se excusantium genera sic exponit Selneccerus *Part. III. postill. p. 395. Qui agros emunt, sunt superbi. Qui boues emunt, sunt auari. Qui tantum ex pruritu uxores ducunt, sunt voluptuarii. Hæc ergo tria peccata, superbia, auaritia & libido homines maxime detinent a Cœna Dei.* Vide & Radulph. Ardentem *homil. in Euang. Dominic. II. post Trinit. p. 597.*

§. XVII. Quartus locus est *I. Ioh. 2. v. 16. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, non est ex patre, sed ex mundo.* Vbi plerique omnes concupiscentiam carnis de Luxuria, concupiscentiam oculorum de auaritia interpretantur. Faciunt hoc inter alios Radulphus Ardens *locis §. 15. & 16. designatis*, & e recentioribus Hugo Grotius *lib. II. de Iure Belli & pacis c. 20. 29. p. 307.* prope finem.

§. XIIX. E multis adscribemus hic unum locum Henrici Herpf *serm. 56. de tempore qui est*

est de septem signaculorum apertione f.m.116: Apertio tertii sigilli est manifestatio mundi huius sensibilis, in quo regnat cæcitas quæ maxime viget in luxuriosis. Est etiam locus, in quo regnat sterilitas, quia terram lingunt, quantum ad auaros. Est tertio locus in quo regnat iniquitas, siue malitia fotrix iræ, rixæ, rancoris, prauæ dispositionis, inuidiæ, Odii &c. quod proprie peccatum est diabolicum, sumens ortum a radice superbiæ. Ex his tribus mundus cognoscitur, ut verificetur illud Iohannis in Canonica: Omne quod est in mundo, est concupiscentia carnis, &c.

§. XIX. Obiter hic obserua, pro superbia hic ab Herpsio etiam nominari, *malitiam*. Quare hinc & illud interpretabimur Bernhardi *serm. 39. in Canticum Tom. III. oper. f. 66. Magnus princeps spiritualis atque inuisibilis Regis Ægypti profecto Malitia est, magnus Luxuria, magnus Auaritia.* Nam & hic Malitiam dixisse videtur pro superbia.

§. XX. Tantum de prima classe. Ad secundam eos refero, qui tria hæc vitia ad alios quosdam applicant terniones. Vbi testor me historiam tantum velle recitare, iudicium aliis relinquere.

§. XXI. Primo notum est, quod Pontificii tres faciant partes pœnitentiæ, contritionem cordis, confessionem oris, & satisfactionem operis. Ex his satisfactionem rursus diui-

diuidere solent in Orationem, ieiunium & eleemosynam, quod vel e *Tom. I. Lat. Lutheri f. 58.* constat. Tria igitur hæc opera satisfa-ctoria Bellarminus opponit tribus vitiis, apud B. Gerhardum *Tom. III. loc. Theol. p. 634.* sic inquiens: *Omnia vitia reuocantur ad concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ. Ieiunium comprimit concupiscentiam carnis, eleemosyna concupiscentiam oculorum, i. e. auaritiam, oratio superbiam vitæ.*

§. XXII. *Secundo* nota quoque sunt tria vota religiosorum in Papatu, votum nempe paupertatis, castitatis & obedientiæ. Hæc idem Bellarminus opponit tribus illis vitiis diuini amoris impedimentis, paupertatem nempe auaritiæ, castitatem luxuriæ, & obedientiam superbiæ, ut intelliges e B. Hulsemanni *Manuali Conf. Aug. p. 601. & seqq.*

§. XXIII. Tertio denique notæ sunt tres entis affectiones unitæ, Vnitas, veritas, bonitas. His ad Deum applicatis tria illa vitia opponit Io. Picus Mirandula *c. 10. de ente uno f. 169. his verbis: Admonere nos præsens disputatio videtur, ut si beati esse volumus, beatissimum omnium imitemur Deum, vnitatem in nobis, veritatem bonitatemque possidentes. Vnitatis pacem turbat ambitio, & sibi hærentem animum extra se rapit, & in diuersa quasi lacerum trahit atque discerpit. Veritatis splendorem & lucem in cœno, in* ca-

caligine voluptatum quis non amittet? Bonitatem furacissima nobis furatur cupiditas, id est auaritia. Bonitatis enim peculiare hoc, communicare aliis quae possidet. Hæc sunt illa tria, superbia scilicet vitæ, concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, quæ, ut scribit Iohannes, ex mundo sunt, & non sunt ex patre, quia ipsa unitas, ipsa veritas, ipsa bonitas est.

OBSERVATIO VI.

CVPIDITAS PRO AVARITIA.

SVMMARIA.

Connexio cum obs. præced. §. I. Cupiditas pro Auaritia usurpata versioni Bibliorum veteri, §. II, Autori vitæ Iohannis Climaci, §. III. Petro Cluniacensi §. IV, Meffreto, §. V. VI, Vincentio Bellouacensi, §. VII. Iacobo a Vitriaco, §. IIX. Pelberto de Temeswar, §. IX. Scriptoribus variis Locorum communium §. X. Cupidum ab auaro separat Saluianus, §. XI. contra voce cupidi auarum denotat Tibullus & Quintilianus §. XII. Coniectura cur vetus Bibliorum interpres cupiditatem pro auaritia posuerit, §. XIII, XIV, quem postea secuti sunt semibarbari scriptores Christiani §. XV.

§. I.

DIxi *obſ. præced.* §. 15. cupiditatem a ſcriptoribus uſurpari nonnunquam ſolere pro auaritia, quæ fuerit ſynecdoche generis pro ſpecie. Id tametſi iam e loco Pici Mirandulæ §. *ult. eiusd. obſ.* potuit intelligi, libet hic tamen pluribus confirmare. Pertinebit autem ad hunc locum etiam, cum cupidus ponitur pro auaro.

§. II. Inprimis huc facit verſio Bibliorum latina vetus 1. *Tim.* 6. *v.* 10. *Radix omnium malorum eſt cupiditas.* Vbi in græco eſt φιλαργυρία.

§. III. Vita Iohannis Climaci per Danielem Monachum. *Cupiditatem vero (quam idolorum venerationem Apoſtolus eſſe definiuit,) miſericordia Dei rerumque exiguitate fortiſſime fortis iſte ſuperauit.* Auaritiam intelligi patet tum ex eo, quia prouocat ad locum Apoſtoli qui loquitur *Gal.* 5. *v.* 5. *Auarus qui eſt idolorum ſeruus*, tum quia Climaco vult tribuere pugnam contra omnia octo vitia capitalia, in quibus eſt auaritia, ad quam alias nulla periodus, ſi hanc excipias, quadrat: tum denique quia dicit hanc expugnatam eſſe exiguitate rerum, h. e. paupertate.

§. IV. Petrus Cluniacenſis *c.* 28. *de miraculis p. m.* 127. Carthuſianorum inſtituta perſequens.

quens: *Cupiditatem insuper quæ radix malorum omnium dicitur, vel auaritiam, quæ idolorum seruitus vocatur, ita radicitus auulserunt, vt certos terminos iuxta locorum suorum fertilitatem aut sterilitatem in circuitu cellarum suarum maiores minoresue praefigerent, extra quos etiamsi totus eis offerretur mundus, nec saltem quantum pes humanus occupat, terrae spatium acciperent.*

§. V. Meffret *in hortulo Reginae de tempore Serm. in Euang. Dom. tert. post Epiph. f. m. 76.* rationes redditurus cur auarus non possit impleri, secundam causam profert, *quia cupiditas est quasi ignis ardens. Ignis augmentatur in infinitum: sic cupiditas non extinguitur ex appositione diuitiarum.*

§. VI. Idem *Feria IV. post Laetare Serm. 2. f. m. 170. Quinta cæcitas est cupiditas: & haec homines similes facit talpis. Sic cupidi, dum hic viuunt, semper habent mentalem coecitatem, fodientes sicut talpa in terrenis. Conf. Obs. praeced. §. 14.*

§. VII. Vincentius Bellouacensis *lib. I. Spec. moral. dist. 37. f. 290. 291.* studium *cupidorum* vocat, eorum *qui concurrunt ad scientias lucratiuas, mercationes &c.*

§. VIII. Iacobus a Vitriaco *c. 8. hist. occidentalis p. m. 285. Ipse malleus erat cupidorum, confundens non solum fœneratores, sed & illos qui per auaritiam multa congregabant.*

§. IX. Notari quoque poteſt verſiculus de vere & apparenter abſtinentibus apud Pelbartum de Temeſwar *ſerm. VII. Quadrag. f. m. 233.*

Abſtinet aeger, egens, cupidus, gula, ſimia, virtus.

Vbi cupidus eſt auarus, qui ſcil. non vult expendere vti *d. l.* interpretatur Pelbartus.

§. X. Denique Scriptores locorum communium cupiditatem & auaritiam vſurpant fere promiſcue. Angelus de Clauaſio *in ſumma caſuum f. 56. cupiditas vide Auaritia.* Andreas Eborenſis *Tom. poſter. exemplor. memorab. p. m. 424.* agit de Auaritia; In indice tamen etiam cupiditatis titulum huc adhibet. Antonius Ampigallus *cap. 17. Bibliorum aureorum ſeu Loc. Comm: p. 39.* inſcribit *de auaritia & cupiditate terrena.* Thomas Hibernicus *in florib. Doctorum* cum de auaritia egiſſet, iubet etiam conſulere titulum cupiditatis, qui legitur *p. 254.* Idem facit Ioannes Faius in manipulo exemplorum quem vide *p. 62. & 142.* Conf. *defenſoris* vetuſtiſſimi Theologi *Scintillas ſiue locos communes c. 25. & 30.* quos tacito licet & Scriptoris & libri nomine inſeruit nuper differentiis inter politicem genuinam ac diabolicam Ioach. Paſtorius *p. 169. & ſeqq.* vbi de auaritia *p. 284.* & de cupiditate *pag. 269.* reperies.

§. XI.

§. XI. Fatendum interim fuisse etiam, qui cupidos ab auaris seiungerent. Saluian. Massiliensis *lib. IV. de gubern. Dei p. m. 137. Iniusti sunt barbari ; & nos hoc sumus ; Auari sunt barbari & nos hoc sumus ; Infideles sunt barbari & nos hoc sumus ; Cupidi sunt barbari & nos hoc sumus ; Impudici sunt barbari & nos hoc sumus.*

§. XII. Viciſſim tamen cupidum pro auaro dixisse creditur Tibullus *lib. I. Eleg. disticho penultimo*:

- - Vos signa tubaeque
Ite procul cupidis vulnera ferte viris.

Ita certe explicat Faber Buchnerianus *f. 282.* & fauet argumentum totius elegiae qua Tibullus negligentem se diuitiarum profitetur. Neque placet Gebhardo *ad h. l. p. 13. stupidis*, quod alii reponunt, qui & verba profert Quintiliani, in quibus similiter cupidi milites videntur dicti pro auaris. Locus est *prope finem cap. I. l. XI. p. m. 618.* Vide & Elmenhorstium *Indice Apuleiano voce cupidus.* Et Pricaeum *notis in l. IV. Metam. Apul.* locus est *in edit. Elmenh. p. 153. lin. 16.*

§. XIII. An ergo dicemus Tibulli & Quintiliani similiumue autoritatem secutum vetustum Noui Testamenti interpretem, φιλαργυρίαν 1. *Tim. 6, 10.* vertisse cupiditatem quod Pricaeo placuisse videtur. An potius, quia certe non admodum vsitatum fuit cupi-

dum pro auaro nominare (quam ob caufam nec Laurentio Vallae *ad h. l. p. 204.* nec Erafmo *f. 681.* interpres hic placet) fufpicabimur, graecam vocem cum vna Latina non poffet, duabus reddidiffe *cupiditatem nummorum* vel pecuniae; pofterius autem vocabulum forte culpa librarii omiffum effeciffe, vt fequens aetas cupiditatem fimpliciter pro auaritia libenter vfurparet?

§. XIV. Sane Bibliorum interpretem fequi ftuduiffe putem Ambrofium Camaldulenfem, quando Diogenis Laertii illud de Diogene Cynico *p. m. 283.* τὴν φιλαργυρίαν εἶπε μητρόπολιν πάντων τῶν κακῶν, ita transtulit *p. m. 230. Cupiditatem arcem omnium malorum dixit.* Citat hoc praeter Fabrum in Lexico etiam Lycofthenes *p. 94. apophthegmatum:* Et addit, non procul abludi a fententia Salomonis (Pauli forfan voluit dicere) qui dixerit cupiditatem radicem malorum omnium.

§. XV. Quicquid fit, hoc certe quidem confici putem poffe, vt cupidus pro auaro, cupiditas pro auaritia fimpliciter diceretur, folennius fuiffe fcriptoribus Latinis Chriftianis, pofteaquam ita vetus Bibliorum interpres vel præiuit vel creditus eft præiuiffe, quam gentilibus vetuftis, a quibus alias normam fcribendi repetimus. Et confido in

hanc

hanc sententiam vel decuplo plures posse locos e barbaris vel semibarbaris autoribus proferri, quam ex iis, quorum castigatissima est latinitas.

OBSERVATIO VII.

SPECIMEN INDICIS EXPVRGATORII.

INdicis Librorum expurgandorum in studiosorum gratiam confecti Tomus primus, in quo quinquaginta auctorum Libri prae ceteris desiderati, emendantur. Per Fr. Io. Mariam Brasichellen, Sacri Palatii Apostolici Magistrum, in vnum corpus redactus & publicae commoditati editus. Romae, ex typographia R. Cam. Apost. M. DC. VII. Superiorum permissu.

Authorum, quorum libri hoc priori tomo expurgantur, Catalogus.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

Ioan_

ſandi, imo magna iis eſt habenda gratia, quod laboribus, quos in hac re non contemnendos reliquerunt, tum proprios, tum ab vniuerſitatibus, & aliis viris doctis confectos, laborem noſtrum leuiorem multo, faciilioremque reddiderunt. Itaque ipſorum induſtriae, quod inchoarunt, quod vero inchoata non perfecerunt, temporis eſt vel anguſtiae, vel importunitati tribuendum. Cæterum hoc labore ſuſcepto, & tuis (ni fallor) ſtudiis (amice lector) & noſtrae quieti magna ex parte conſuluimus. Certe non erit poſthac opus, huiusmodi libros habentibus, (quod ante non ſine ſtomacho facere coacti ſumus) auferre, ſi modo iis iuxta Cenſuras noſtras emendatis, quam incorrectis, vt antea pertinaciter vti maluerint. Si autem (quod imbecillitatis humanae memores euenire poſſe minime dubitamus) aliquæ errorum reliquiae, quae diligentiam noſtram effugerint, in huiusmodi libris remanſerint, pii, & Catholici lectoris officium erit, eas, prout neceſſe fuerit, reſecare. Quem propterea vt ad eosdem libros legendos non oſcitanter, ſed caute, & prudenter accedat, admonemus. Supereſt nunc, vt & quod datur hilari fronte ſuſcipias, & nos piis apud Deum precibus iuuare non graueris, quo facilius ſecundum Cenſurarum

rum Tomum, quem iam prae manibus habemus, celeriter emittere valeamus, Vale. Datum Romae ex Palatio Apostolico, anno salutis 1607.

Albertus Argentinensis.

pag.1.

Ex Alberti Argentinens. chronico delenda sunt sequentia; Solet autem opus annecti Historiae Ottonis Episcopi Frisingensis. Basileae apud Petrum Pernam, 1569.

pag. 157. deleantur illa verba, *Dolis Cleri praevalentibus contra eum.*

pag. 158. deleatur titulus capituli, qui sic habet, *De potentia, & superbia Sedis Apostolicae, ac Praedicatorum, & Minorum.*

Deleatur etiam totum caput, quod incipit, *Post Fridericum &c.*

pag. 169. deleatur historia, seu potius ficticium commentum Bonifacio Papae VIII. impositum.

pag. 174. Narratur de quodam Concionatore, qui dicebatur venenum Imperatori propinasse, cum ei sacram Communionem daret; quae quidem Historia tamquam falsa, & scandalosa Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum recipientibus, prorsus delenda est:

Igitur tollantur illa verba: *& in Assumptionis*

nis Virginis Mariae vigilia &c. vsque *illico discesſit.*

pag. 180. habetur cuiusdam ſomnium, qui ſanctam ſedem *ſtabulum immundisſimum ſtercoribus plenum vocat.* Haec autem tanquam ſcandaloſa, & iniurioſa delenda ſunt ab illo verbo: *Pater ille, qui mihi monſtrauit*, vsque ad verbum: *Expurgate.*

pag. 187. De Clemente Papa VI. quaedam iniurioſa dicuntur, quae tanquam maligne prolata contra Pontificem alias, a multis auctoribus commendatum, delenda ſunt, v. 3. *Hic ab Anteceſſoribus* &c. vsque *de Simonia deformans.*

pag. 192. vbi dicitur, *Nullum pro Imperatore habebunt, nec per Sedem Apoſtolicam probatum*; Mendoſa eſt lectio, & loco dictionis, *Nec* ponendum eſt, *Niſi.*

Albertus Krantzius.

Loca delenda in Hiſtoriis Alberti Krantzii.

Saxonia.

Francfurti ad Mœnum apud Andream Wechelum 1580.

Deleatur præfatio Nicolai Ciſneri ad Conſules, & Senatores Reipub. Amburgen. Incipit, *Hiſtoricos*, &c.

Lib. II.

pag. 29. c. 1. n. 40. dele, *De qua ipſi viderint*, & in

in margine, *Constantini donatio fabulosa*.
pag. 32. c. 5. n. 20. dele notam marginalem, *Monachismus*.

Lib. III.

pag. 55. c. 1. n. 20. dele: *Nec dum enim, vsque potestatem*, inclusiue cum nota marginali, *Romani Pontificis* &c.
pag. 61. c. 3. n. 20. dele, *Baptizatus ad finem vitae*, vsque ad *fabulosa creditur*, inclusiue.
pag. 65. c. 3. n. 1. dele notam marginalem, *Sacerdotium*, &c.
pag. 67. c. 4. n. 10. dele, *Dicant igitur* vsque *postea vero quam*, cum nota marginali: *Papalis consecratio*. p. 3.

Lib. IV.

pag. 84. c. 10. n. 50, deleatur totum caput 10. & 11. cum nota marginali, *Leo Papa*, & alia, *Constantini donatio*.

Lib. V.

pag. 110. c. 8. n. 30. dele, *Quid enim hodie per dispensationem Apostolicam non obtinetur?* cum nota marginali, *Papa laxissima*, &c.
p. 131. c. 37. n. 10. dele *Ex hac verborum*, vsque *saeculares* inclusiue, cum nota marginali, *Papa*.
Ibidem n. 20. dele in margine, *facere mala*.
pag. 132. c. 39. n. 40. dele in margine *solvendi* &c.

Lib.

Lib. VI.

pag. 146. c. 16. n. 40. dele *Non confirmationis*, vsque *Rex ergo* excluſiue, cum nota marginali, *Annatæ* &c.

pag. 147. c. 16. n. 10. dele notam marginalem *Romani* &c.

pag. 151. c. 22. n. 50. dele notam marginalem *Lubicenſis Epiſcopus*.

pag. 167. c. 46. n. 50. dele notam marginalem, *Amant primas* &c.

pag. 168. c. eodem n. 10. dele notam marginalem, *vnius Monachi*, &c.

Ibidem c. 47. n. 50. dele marginalem notam *Imperator & Pontifex*.

pag. 171. c. 51. n. 10. dele. *Ad quem Imperator* vsque ad c. 52. cum nota marginali, *Pontifices*.

Lib. VII.

pag. 183. c. 14. n. 1. dele marginalem notum, *Habentes alimenta*.

p. 4. pag. 196. c 33. n. 30. dele marginalem notam, *Papæ & Imperatoris coniunctio*.

Lib. VIII.

pag. 211. c. 14. n. 30. dele *cum tanto*, vsque ad, *auerteret*.

pag. 215. c. 21. n. 30. dele, *facile donans*, vsque ad *ſequantur*, cum nota marginali, *Imperium a Papa*.

pag. 221. c. 28. n. 10. dele marginalem notam, *facultatum*.

pag.

pag. 223. c. 32. n. 1. dele marginalem notam, *Ecclesiæ* &c.
pag. 225. c. 36. n. 1. dele, *Vides Petre* &c. vsque *tuorum*.
Ibidem dele in margine, *Papa in Theatro* &c.
Ibidem n. 10. dele, *Tante ne* &c.
Ibidem n. 30. dele, *Reges Pontificem*.

Lib. IX.

pag. 230. c. 2. n. 1. dele, *Ita Tartarea* vsque ad *comparationem*, cum nota marginali, *Itali*, &c.
pag. 232. c. 5. n. 40. dele marginalem notam, *Coelibatus* &c.
pag. 234. c. 7. in fine capitis dele, *Ptolomaeus vero*, vsque ad, *praeualuerunt*, cum nota marginali, *Eucharistia*.
pag. 236. c. 10. n. 10. dele, *quod ne cui nouum*, vsque ad *Iupiter*, cum nota marginali: *Virginis imaginem*.
pag. 240. c. 15. n. 1. dele, *Inter alia vero*, vsque ad *desolabitur*, cum nota marginali, *Papæ nimia* &c.
pag. 249. c. 28. n. 30. dele, *Non sine scandalo*, vsque ad *desolabitur*, cum nota marginali, *Papa* &c.

Lib X.

pag. 261. c. 4. n. 10. dele, *Iam enim Itali*, vsque ad, *seueritatis*.

p. 5. pag. 265. c. 11. n. 40. dele notam marginalem, *Vrbani Papæ.*

pag. 266. cap. eodem n. 10. dele notam marginalem, *Episcopi Cardinales creati.*

Ibidem dele, *longam inde tragœdiam* vsque *Secretarius Apostolicus.*

pag. 282. c. 36. n,20. dele notam marginalem, *Consueta aucupia* &c.

Lib. XI.

pag. 297. c 20. n.10. dele marginalem notam, *Concilium* &c. n. 40. dele aliam, *Concilii* &c.

pag. 305. c.30.n. 1. dele, *Sed aliquando* vsq; ad *dissimulabat*, cum nota marginali, *Annatis.*

pag. 307. c. 33. n. 10. dele, *Iam conspirantibus*, vsque ad, *Imperii*, cum marginali nota, *Papa*, &c.

Lib. XII.

pag. 310. c. 1. n. 40. dele in margine, *Papa*, &c.

pag. 311. c. 3. n. 40. dele marginalem notam, *Fatigatos*, &c.

pag. 327. c. 27. n. 40. dele marginalem notam, *Qui dixit*, &c.

pag. 328. c. 28. n. 10. dele, *Iam mallet*, vsque ad *Barbitonsor.*

Lib. XIII.

pag. 339. c. 8. n. 20. dele marginalem notam, *Ecclesiasticis* &c.

In Indice Saxoniae, dele *Pontificis* &c.

Me-

METROPOLIS.

Francofurti ad Moenum, ex officina Typographica Andreæ Wechelii 1576.

Deleatur Præfatio Io. Volphii ad Episcopum Herbipolitanum Franconiæ Ducem, &c.

Lib. I.

pag. 10. c. 10. n. 10. dele, *Sed illam*, vsque ad, *templo*, cum nota marginali, *Fabulas*, &c. p. 6.

pag. 18. c. 25. n. 40. dele marginalem notam, *In diuorum*, &c.

pag. 19. c. 26. n. 20. dele notam marginalem, *Pontifices* &c.

pag. 24. c. 34. n. 20. dele marginalem notam, *Inuidia* &c.

Lib II.

pag. 31. c. 1. n. 10. dele notam marginalem, *Hunc annorum* &c.

pag. 33. c. 1. n. 1. dele notam marginalem, *Multa in Martyrum* &c.

pag. 34. c. 1. n. 10. dele, *hic* (*vt Gratianus*) vsque ad, *quinto*, vna cum nota marginali, *falsa*, &c.

pag. 36. c. 1. n. 30. dele notam marginalem, *Imperatoris* &c.

pag. 53. c. 20. n. 30. dele notam marginalem, *Turpe* &c.

pag. 57. c. 29. n. 50. dele notam marginalem, *fuit olim* &c.

Lib. IV.

pag. 94. c. 10. n. 40. dele notam marginalem, *Deglutientes*, &c.

pag. 109. c. 33. n. 1. dele notam marginalem, *Qui excommunicati*, &c.

Lib. V.

pag. 119. c. 1. n. 20. dele notam marginalem, *Papa* &c.

pag. 129. c. 16. n. 40. dele, *Mortique*, vsque ad, *dicens*, quibus deletis adde, *Ibi diem clausit extremum*, cum nota marginali, *Rudolphus*.

pag. 133. c. 21. n. 50. dele in nota marginali, *si non confisa*.

Lib. VI.

p. 7. pag. 149. c. 12. n. 40. dele notam marginalem *Krantzius*.

pag. 157. c. 27. n. 40. dele *ponebantur* &c. vsque *ad triumphandum* cum nota marginali, *quæ hodie*.

Lib. VII.

pag. 170. c. 1. n. 1. dele notam marginalem, *si Papa* &c.

pag. 174. c. 10. n. 50. dele marginalem notam *Ecclesiæ* &c.

pag. 193. c. 42. n. 10. dele, *cæteri fratres* &c. vsque ad, *vehementia*, & marginalem notam, *Monachis*.

Lib. IX.

pag. 253. c. 34. n. 30. dele marginalem notam. *Romæ* &c.

Lib,

Lib. X.

pag. 281. c. 27. n. 10. dele marginalem notam, *vt in politia*, &c.

pag. 290. c. 45. n. 1. dele marginalem notam, *Ecclesiæ* &c,

Lib. XI.

pag. 293. c. 1. n. 1. dele marginalem notam, *Deus, & Sancti* &c.

pag. 297 c. 8. n. 40. dele marginalem notam, *Ioannis Hussitæ*, &c.

pag. 198. c. 10. n. 5. dele, *& quam facile dedit*, &c. vsque, *expleri non posset*, dele etiam notam marginalem, *Papa Bonifacius* &c.

pag. 301. c. 15. n. 1. dele notam marginalem, *Christo neglecto* &c.

Ibidem n. 30. dele etiam notam marginalem, *Præceptum Christi*, &c.

p. 303. c. 19. n. 10. dele not. marg. *Pontifex* &c.

p. 305. c. 24. n. 20. dele notam marginalem: *Christi verba*, *&c.* p. 8.

pag. 307. c. 28. n. 30. dele notam marginalem, *Bohemi* &c.

Lib. XII.

pag. 328. c. 15. n. 50. dele notam marginalem, *in Episcopis* &c.

pag. 329. c. 16. n. 20. dele notam marginalem *Nicolaus Pontzius* &c.

pag. 335. c. 29. n. 30. dele, *Solet enim Sedes* &c. vsque *interim*, cum nota marginali, *Aurum pro plumbo* &c.

In indice dele, *Romana Sedes.* &c.

DANIA.

Francofurti ad Mœnum apud Andream Wechelium 1575.

In frontiſpicio dele nomina hæreticorum, Io. Volphii & Iacobi Ziegleri; Tollatur præfatio Volphii ad Ludouicum Ducem Wirtembergenſem, quæ incipit, *In hoc noſtro conſilio.*

Lib. II.

pag. 85. c. 23. n. 10. dele notam marginalem, *puram religionem* &c.

Lib. V.

pag. 108. c. 18. n. 50. dele notam marginalem, *Martyr Chriſti* &c.

pag. 110. c. 20. n. 10. dele, *& vt verum* &c. vsque *circumferentur*, cum nota marginali, *Canones* &c.

pag. 112. c. 24. n. 40. dele notam marginis, *Pontificum* &c.

pag. 117. c. 33. n. 20. dele, *quid contulit*, vsque *magnificantibus*, cum nota marginali, *rectè ſua*, *&c.*

Lib. VI.

p. 134. c. 12. n. 3. dele notam marginalem, *minaces* &c.

Lib. VII.

p. 9. pag. 160. c. 7. n. 10. dele, *cum regnum* &c. vsque, *poſſent*, cum nota marginali, *Eundem Regem eſſe.*

Lib.

Lib. VIII.

pag. 192. c. 30. n. 1. dele not. marg. *Indulgentiarum* &c.

IN SVEVIA, ET NORVAGIA nihil animaduertimus corrigendum.

VVANDALIA.

Francofurti ex officina Typographica Andreæ Wechelii 1580.

Tollatur Epiſtola Impreſſoris ad Hubertum Languetum, quæ incipit *Cur hanc*, &c.

Lib. I.

pag. 5. c. 2 n. 2. dele in margine, *Non omnes Chriſtiani.*

Lib. II.

pag. 39. c. 23. n. 50. dele in margine, *Vos autem ſic.*

p. 40. c. 25. n. 40. dele in margine, *Hoc in Saxonum Epiſcopis.*

Lib. IV.

p. 84. c. 9. n. 20. dele in margine, *gratis* &c.

p. 87. c. 14. n. 10. dele in margine, *Pietatem* &c.

p. 90. c. 19. n. 10. dele in margine, *nil tale* &c.

p. 93. c. 23. n. 20. dele in marg. *& Romanenſes* &c.

p. 101. c. 38. n. 50. dele in marg. *non bene conſulitur* &c.

p. 102. c. 39. dele notas marginales, *Epiſcopi, & Epiſcoporum* &c.

Lib. VI.

p. 138. c. 18. n. 30. dele in margine, *Episcopus humanis hostiis* &c.

p.10 p. 141, c. 24. n. 40. dele, *cum de more*, vsque *nunciarentur*, & notam marginalem, *infecta*.

p. 147. c. 35. n. 20. dele in margine, *Excommunicationis* &c.

p. 148. c. 37. n. 20. dele in marg. *sic traditionum* &c.

Lib. VII.

p. 152. c. 6. n. 20. dele in margine, *Papa* &c.

p. 159. c. 21. n. 20. dele in margine, *Italiæ Provincias* &c.

pag. 169. c. 40. n. 30. dele in margine, *Clerus iuris* &c.

pag. 171. c. 42. n. 10. dele in margine *potestne* &c.

pag. 176. c. 49. n. 1. dele in margine *Fratres mendicantes* &c.

pag. 179. c. vltimo in fine, dele notam marginalem, *Veneficium &c.*

pag. 179. c. vltimo in fine, dele notam marginalem, *Veneficium* &c.

Lib. VIII.

pag. 180. c. 2. n. 1. dele duas notas marginales primas, *Iudica, & Cordati*, &c.

pag. 183. n. 10. dele notam marginalem, *Clerus* &c.

pag. 185. c. 10. n. 10. dele notam marginalem, *Papa impiorum* &c.

Et

Et c. 11. n. 50. dele notam marg. *Papa* &c. & in textu, *iam omne*, vsque *abstulissem*.

Lib. IX.

pag. 204. c. 2. n. 10. dele notam marginalem, *Papa* &c.

pag. 207. c. 8. n. 50. dele notam marg. *opes in Ecclesia* &c.

pag. 210. c. 11. n. 20. dele notam marg. *Auaritia* &c.

pag 219. c. 28. n. 20. dele notam marg. *Quis ex variis* &c. & n. 30. *Papa ordini* &c.

pag. 222. c. 30. n. 40. dele not. marg. *Dictatorium Papæ* &c.

Lib. X.

pag. 227. c. 2. n. 30. dele not. marg. *Calicis vsus* &c.

p. 237. c. 21. n. 10. dele not. marg. *Ecclesia Romana* &c. & n. 20. *Papatus &c.*

p. 238. c. 23. n. 50. dele notam marginalem, *se tueri* &c. p. 11.

p. 240. c. 35. n. 50. dele notam marginalem, *Papa matrimonium*.

p. 242. c. 28. n. 30. dele notam marginalem, *at illi* &c.

Et n. 50. *sibi magis* &c.

p. 245. c. 33. n. 1. dele not. marg. *at Catholici* &c.

pag. 248. c. 40. n. 50. dele not. marg. *Monachi* &c.

Lib. XI.

p. 252. c. 6. n. 10. dele not. marg. *Clerus Romanensis* &c.

p. 254. c. 9. n. 1. dele notam marginalem, *Vestro vero* &c. c. 10. n. 1. dele notam marginalem, *id est* &c.

p. 157. c. 17. n. 30. dele notam marginalem, *Imperii Patrimonium* &c.

p. 261. c. 23. n. 1. dele notas marginales, *nullas etiam* &c. &, *Papa Concilium* &c.

Et c. 24. n. 50. dele notam marg. *cum Pontificiis &c.*

p. 262. c. 26. n. 10. dele notam, *& Papa* &c. & n. 20. *caput Ecclesiæ* &c.

c. 27. n. 30. & 40. dele in textu, *Formidabat enim*, vsque *exemplares* inclusiue, cum nota marginali, *vnde* &c.

Lib. XII.

p. 275. c. 7. n 40. dele marg. not. *sed cur tandem* &c.

p. 282. c. 19. n. 40. dele marginalem notam, *Pontificium anathema* &c.

p. 258. c. 24. n. 40. dele not. marg. *Pontificis bruta* &c.

p. 290. c. 33. n. 1. dele notam in margine, *oves &c.*

Lib. XIII.

p. 293. c. 1. n. 1. dele marginalem notam, *Italis* &c.

pag.

p. 295. c. 5. n. 50. dele illa verba, *vt habeant*, vsque *suas* inclusiue, cum nota marginali, *Papa* &c.

pag. 297. c. 8. n. 30. dele notam marg. *Catholica &c.*

p. 302. c. 16. n. 3. dele not. marg. *non minus* &c.

p. 305. c. 22. n. 20. dele notam marginalem, *Papa cum Turco* &c.

Lib. XIV.

pag. 319. c. 6. n. 50. dele not. marg. *Papa imperium* &c. p. 12.

p. 325. c. 17. n. 30. dele *facta, & infecta*, vsque *Sacerdotes*, inclusiue, cum nota marginali, hæc &c.

p. 330. c. 26. n. 1. dele not. marg. *Ecclesia est in Rep. &c.*

pag. 333. c. 31. n. 30. dele notam marg. *cur vero* &c.

pag. 336. c. 33. n. 10. dele not. marg. *Religionis* &c.

pag. 337. c. 34. n. 40. dele not. marg. *hæc omnia* &c.

IN INDICE.

Dele *Ecclesia Catholica*, &c.

Dele *Ecclesia Romana* &c.

Litera P.

Dele ab illo verbo, *Papa gladium*, vsque ad illa, *Papa opes* &c. inclusiue.

Item

Item illa *Papa omnia nihil facit* &c.
Item *Papæ fulmina* &c.
Item *Papa errantem* &c.

Litera V.

Dele, *Veneficium Florentinorum ars*, &c.

Andreas Masius.

Ex Andreæ Masii Commentariis ad Iosue Imperatoris Historiam Impress. Antuerp. 1574.

pag. 30. lin. 20. deleantur hæc verba, *non igitur recte a Latino*, vsque ad exitum periodi inclusiue.

p. 31. lin. 15. delendum, *hæc verba, parum ergo plene* vsque ad illa exclusiue, *hæc enim ea sola*.

p. 31. lin. 37. deleantur hæc verba, *illud conuerti*, vsque ad illa exclusiue, *& nihil vsitatius*.

p. 32. lin. 36. deleantur hæc verba, *neque vero hic*, vsque ad illa exclusiue *atque hanc istorum verborum*.

p. 43. lin. 19. deleantur hæc verba, *quod enim Latinus*, vsque ad illa exclusiue, *verum neque illud*.

p. 56, lin. 11. *vbi non satis considerate latinus videtur interpretatus esse*, deleatur, *quod ipse sentiret*, exclusiue *fuit ergo vt ego*.

p. 59.

p. 59 lin. 31. deleantur hæc verba, *at vero si sacerdot.* vsq; ad illa exclusiue, *cæterum quanta amplissimæ.*

p. 66. lin. 6. del. *esse autem,* vsque ad illa exclusiue, *atqui aquas.*

p. 71. lin. 14. deleantur, hæc verba, *quare non satis recte,* vsque ad illa exclusiue, *cæterum personæ mutatio.*

p. 128. lin. 8. deleantur hæc verba, *qua fronte Catholica Ecclesia,* vsque ad illa exclusiue, *cæterum ponit nobis.*

p. 139. lin. 43. deleantur hæc verba, *nam furorem,* vsque ad illa exclusiue, *neque vero furor.*

p. 165. lin. 6. deleantur hæc verba, *ipsa enim quam dixi,* vsque ad illa exclusiue, *sed enim D. Ambros.*

p. 227. lin. 9. deleantur hæc verba, *quare non recte latinus,* vsque ad illa exclusiue, *hac terra relicta.*

p. 229. lin. 14. deleantur hæc verba, *neque vero recte latinus,* vsque ad illa exclusiue *porro illud.*

p. 231. l. 34. deleantur hæc verba, *latinus nescio qua fretus,* vsque ad illa exclusiue, *quare ego existimare,*

p. 236. lin. 28. deleantur hæc verba, *latinus enim illic,* vsque ad illa exclusiue, *etiam vt demus illum.*

p. 241

p. 241. lin. 36. deleantur hæc verba, *non igitur recte a latino*, vsque ad illa exclusiue, *neque enim Leuitæ.*

p. 317. lin. 20. deleantur hæc verba, *neque enim ara nisi cui sacrificantur dicari debet*, vsque ad illa exclusiue, *audiuerunt inquam.*

p. 318. lin. 20. deleantur hæc verba, *immo vllos omnium, qui gladio*, vsque ad illa exclusiue, *nam etiam nostros.*

pag. 325. lin. 21. deleantur hæc verba, *non vt eam adoremus*, vsque ad illa exclusiue, *vt dum.*

p. 329. lin. 10. deleantur hæc verba, *quare non recte latinus*, vsque ad illa, *eritis igitur.*

p. 338. lin. 23. deleantur hæc verba, *habet quidem fateor*, vsque ad illa exclusiue, *sed quando sic loquuntur.*

p. 343. lin. 42. deleantur hæc verba, *ad solam enim vitæ.* vsque ad illa exclusiue, *neque enim solus.*

OBSERVATIO VIII.

De IVRE BELLI ET PACIS STATIBVS IMPERII VI SVPERIORITATIS COMPETENTE.

SVMMARIA.

AN status gaudeant iure belli tam offensiui, quam defensiui? §.I. *Respondetur, erga Consta-*

ſtatum ſaltem licitum eſſe bellum defenſiuum, non offenſiuum, contra Limneum §. II. *Non obſtat, quod aliquando in legibus imperii prohibeantur iniuſta bella offenſiua. Bella defenſiua etiam ſunt, quando quis ab hoſte primum laceſſitus poſt aliquod tempus iniurias vlciſcitur.* §. III. *Bella mandatu Cæſaris contra proſcriptos geſta huc non pertinent.* §. IV. *A. B. c.* 17. *per ſecutam conſtitutionem pacis profanæ eſt abrogatum. Conceſſio belli offenſiui erga conſtatus tollit omnem iurisdictionem imperii. Per ducentos annos ſtatus contra ſtatus belligerantes perſuadere Imperio voluerunt, bellum ex ſua parte eſſe defenſiuum* §. V. *Quod vero bellum ſtatuum erga Reges exteros attinet, videndum ante omnia quodnam bellum ſit offenſiuum, quodnam defenſiuum, præprimis cum fere omnes belligerantes prætendant ſe in defenſione verſari.* §. VI. *Non omne bellum offenſiuum eſt iniuſtum, nec omne defenſiuum iuſtum.* §. VII. *Non omnis qui iniuriam fecit, bellum offenſiuum inchoat. Nam iniuriæ cauſa quidem belli ſunt, non tamen bellum ipſum, ergo nec bellum offenſiuum* §. IIX. *Qui abſque iniuria præcedente bellum infert, ille bello hoc offenſiuo iuſtam cauſam præbet bello defenſiuo, excepto vnico caſu, ſi Deus tale bellum offenſiuum iuſſerit.* §. IX. *Ipſa igitur prima belli illatio, ſiue ex iuſta ſiue iniuſta cauſa facta, eſt hodie character belli offenſiui. Olim indictio belli indicabat bellum of-*

offensiuum. Olim etiam, si iusta causa subesset, non pudori erat bellum incipere. Indicium malitiæ nostri seculi est, quod nemo velit fateri se bellum incepisse, quod item subinde velimus persuadere aliis, pacem, non bellum esse, vbi tamen meri actus hostiles exercentur. §.X. *Ex dictis examinatur doctrina Pufendorffii de bello offensiuo & defensiuo*; §.XI. *item Limnei.* §.XII. *His suppositis quæstio non est, an status contra Reges exteros vi superioritatis vti possint bello offensiuo? De vtraque specie plures casus determinantur.* §.XIII. *Respondetur status tali bello offensiuo, absque implorata Imperatoris & Imperii ope non vti posse.* §.XIV. *Respondetur Limneo dissentienti.* §.XV. *De bello vero defensiuo quin id gerere possint non est dubium.* §.XVI. *Ius habendi delectus & conscribendi milites statibus competens cum suis clasſibus* §. XVII. *Ius instruendi armamentaria* §. XIIX. *Ius muniendi loca & arces indistincte statibus absque consensu Imperii non competere.* §. XIX. *Respondetur Limneo* §. XX. *Iura sequelæ, lustrationis & reliqua.* §. XXI. *Ius aperturæ* §. XXII. XXIII. *Ius repressaliarum eiusque origo ex moribus Gentium antiquissimis* §.XXIV. *Iustitia repressaliarum fusius deducitur & ab obiectionibus liberatur* §.XXV. *An statibus competat ius repressaliarum? reiecta doctrina Pragmaticorum & Limnei per distinctionem inter constatus & exteros reges aliasque cautelas*

ex-

explicatur. §. XXVI. *Differentia repressaliarum a pignorationibus* §. XXVII. Ἀνδρολῆψία *Atheniensium* §. XXVIII. *Ius Pacis statibus competens restrictum quoad alienationes territoriorum & rerum quarundam mobilium* §. XXIX. *Conclusio* §. XXX.

§. I.

SVperiori Dissertatione, Tomo obseruationum tertio inserta, iura Belli & Pacis executi sumus, quæ vniuersi Status Imperii cum Imperatore in administranda republica more patrio & iuxta Pacis Westphalicæ tabulas, communia habent. Videamus nunc de alio belli & pacis iure, quod singulis Statibus ex superioritate est proprium, & quod suo vnius quisque arbitratu exercet, ita tamen, ne vsu eius contra leges & constitutiones publicas peccetur, quibus libertas & amplitudo potestatis Ciuium nostrorum, vtcunque maxima, metienda est. Itaque quantum hic Statibus liceat, cum ex iure publico, tum institutis maiorum dispiciendum. Vnde prima est consideratio de genere belli: Cum enim bellum aliud sit, quo decreto vim primi inferimus & acceptas iniurias vindicamus, *offensiuum* vocant: & aliud, quo tuendis finibus suscepto vim illatam repellimus, & nos resque nostras ab inuasione atque iniuriis hostium defen-

dimus: quod *defensiuum* dicitur, prima merito est inspectio, vtrum belli genere vtroque an saltem altero, i. e. postremo vti Statibus ius facultasque sit.

§. II. Hic ante omnia interesse puto, cum exteris Regibus aut populis rem Status nostri habeant, an inter ipsos Ciues nostros contentio sit atque certamen; vbi controuersia quædam Statibus inuicem est, recte negant Schuzius aliique vim faciendi potestatem controuertentibus superesse. Iudicia enim eam ob causam instituta sunt, vt si quæ inter Ciues forte simultates vel odia vertuntur, vel si quis aduersum alios quam rem actionemve habere se existimat, prohibita omni violentia, vnusquisque leniori disceptationis in foro genere ius suum formula Prætoris, adeoque publica autoritate, non armata manu, & suo priuato ausu, persequatur: quippe vis omnis non vetustioribus solum constitutionibus, sed & recenti lege, instrumento Pacis Westphalico inserta, prohibita, pœnaque fractæ pacis in turbatores motuumque autores decreta est, *Instr. pac. art. 17. §. 7.* recitabo verba legis: *Nulli omnino Statuum Imperii liceat ius suum vi vel armis persequi: sed si quid controuersiæ siue iam exortum sit, siue posthac inciderit, vnusquisque iure experiatur, secus faciens reus sit fractæ pacis.* Atque hæc sane ne-

necessaria sunt omnium bene ordinatarum rerumpublicarum instituta; Cui enim vsui sacrosancta iudiciorum Magistratuumue potestas, si cuique ius suum suo sibi pro arbitratu dicere liceat? Quin nec contra eum ciuem, qui iniuriam fecit, neque iudicio sistere se vult, arma capiendi facultatem dari censeo, quod Limneo visum est: nisi forsan in continenti repellatur vis, aut illata iniuria ita comparata sit, vt nisi ex tempore vindicetur, causam illius qui læsus est, mora iudiciorum faciat deteriorem; quo casu cum videatur iniuria perpetuo inferri, non offendere, petereque nos bello illato alios, sed defendere res facultatesque nostras a præsenti & continua violentia putabimur: De cetero, quia in contumaces non minus, quam qui se iudicio sistunt, remedia iuris prodita sunt, & præterea contemtu Rei violata Iudicis maiestas haud inultam se patietur, itaque ope Magistratus & iure experiundum erit, non vero alterius pertinaciam, quam damnamus, nouo exemplo æmulari, cœptamque apud iudicem actionem deserere. Valde autem frustra est Limneus, qui eo argumento Statibus Ius belli offensiui aduersus se mutuo asserit, quod eis saltem iniusto bello interdictum sit: adeoque iustum permittatur, siue id offensiuum fuerit siue defensiuum: quam in rem

G 2 mul-

multas Imperii constitutiones citat. Primo enim multis earum Constitutionum allegatis locis id, quod sibi probandum Limneus sumserat, non legitur sancitum; imo contrarium magis; scilicet nulli Ciuium, quacunq; etiam ex causa, potestatem esse offendendi alterum belloque petendi, aut res suas agendi ferendique: sed si quæ contra alium sit actio, vt iure atque iudicio experiamur, ita constitutum est *adducto Recessu Spirensi anno. 1526. §.* zum andern. *Item Recessu Augustano 1530. §.* Wir auch Chur-Fürsten. *Item Recessu Ratisbonensi 1541. §.* und damit im Heil. Reich.

§. III. Quod si forte alicubi iniusta bella prohibita inueniuntur: veluti *A. B. C. 17. §. vlt.* Item vt videtur *Recessu Imperii Augustano 1541. §.* und dieweil wir nun. *ibi*: daß keiner den andern mit Gewalt wieder Recht und den aufgerichteten Land-frieden/ überziehe/ angreiffe &c. id non restrictiue seu oppositive intelligendum, quasi casus esse possit, quo quis alterum iure & licite possit bello illato primus petere: nam aliis locis offensiones istæ & incursiones quacunque etiam causa susceptæ damnantur, & quisque iure agere iubetur; sed verba legis sunt explicatiua, rationem prohibitionis continentia, quod nimirum omnia Statuum bella offensiua sint illicite

cita, cum iudicis copia datur in finiendis controuersiis: Neque enim facile casus concipi mente poterit, quo ciuis, spreta iudicii publici autoritate, conuolare vltro ad arma & inire bellum queat. Certe exempla apud Limneum parum firmant eius sententiam; quippe ne vnum quidem ibi leges, quod priuato bello offensiuo congruere videtur. Quin potius omnia ad necessariam & iustam defensionem referuntur. Nam quod dicitur, etiam iuste se defendere, qui iniuste offenditur, id manifesto ad bellum defensiuum pertinet, quo non solum repellere vim licet, sed & vicissim inferre, modo per alium initium iniuriarum factum fuerit. Nam ille etiam creditur in defensione sui versari, qui primo lacessitus iniuriis persequitur hostem & post aliquod interuallum vlciscitur, præcipue si loco aut possessione deiectus fueris, quam incontinenti recuperari, nec litium & iudiciorum moras expectare, tua interest: nec refert, si alter, qui tuo per vim potitus est, pacem offerat, vel de iudicio sistendo cauere paratus sit: quamdiu enim ablata non restituit, aut occupato loco non cedit, si contra armis & vi pro recuperatione rerum nostrarum experiamur, non offendere alium, sed defendere nos dicimur, quia continuare vis & iniuria videtur, quam vi repellere licet.

Nam si iniuste rapuit alter & detinet, iuste alter repetit, siue ipse arma capiat, seu amicorum auxiliis ex fœdere vtatur, modo reciproca vis & deiectio in continenti fiat. Quod tamen adeo stricte non accipitur, vt in defensione corporis, sed quandam habet latitudinem moralem, atque intelligitur ille etiam in continenti deiecisse qui antequam ad alia negotia diuertit, aut in iudicio litem instruit, possessionem recuperat, & si viribus aut amicis comparandis aliquantum temporis consumserit, *Schuz Vol. Disp. 1. Disp. 6. θ. 25. lit. c. It. Vol. 2. disp. 10. θ. 3. lit. d. Ordinat. pac. prof. 1521.* §. und ob iemand *&* *1548.* §. nach dem auch aber. *Ord. C. p. 2. tit. 9.* quod tamen an aliquot annorum iuxta Gailii mentem esse posit, merito ambigimus, recte enim monet Bachouius, ne id latius extendatur quam par est: & præstat omnino iudicis auxilium aduocare, quam plures annos instruendo saltem renouandoque bello consumere; vix enim est, vt secundum Philippi Hassi & Vlrici Ducis Wirtebergici mentem recuperatio in continenti facta reputetur, quæ post decem aut plures annos secuta demum est, quia scilicet citius auxilia præsto non fuerant. *Hortled. de caus. bell. germ. l. 3. c. 10.* Ergo qui rebelles subditos armis in ordinem cogit, vel pacis Westphalicæ violatores suis & sociorum

vi-

viribus reprimit: is non inferre bellum, sed illatum propulsare videtur. Illis enim qui primo offendere conantur, sequentibus statim legis verbis interdictum omni vi & iniuria fuit. *Instr. pac. art. 17. §. pax vero conclusa. cum §. seq.* vt adeo Limneus non satis commode hæc exempla partem faciat belli offensiui. Adde quod rebellantes subditos ad officium redigere, ipsa lege concessum sit Statibus, vt olim Prætoribus & Præsidibus Prouinciarum: Quare hoc bellum re ipsa pro bello totius reipublicæ est habendum, cuius autoritate geritur, iubenturque alii seu circuli seu Status in auxilium concurrere & promtas suppetias ferre: adeo vt etiam integro mense propriis stipendiis expeditionem hanc suscipere atque tenere arma debeant. *R. I. Spirensis 1526.* §. damit auch.

§. IV. Et huius generis quoque est bellum, quod mandato Cæsaris aduersus proscriptos geritur. Atqui vero nos hic non loquimur de bello nomine & auspiciis totius imperii, siue in exteros seu Ciues perduelles suscepto, in quod Status vel pro habitu census quisque sui militum manum mittunt, vel in laborantis patriæ gratiam, quantum potentiæ valent, accingunt sese atque proficiscuntur: sed quod ipsi motu proprio suoque periculo cum aliis ineunt iniussu Imperatoris,

atque imperii, imo sæpe inuitis & dehortantibus.

§. V. Quod legem *capite 17. A.B.* dictatam attinet, considerandum insuper est, antequam studio & autoritate Maximiliani I. pax profana quæ vocatur der Landfrieden/publicaretur, bellorum & certaminum inter Ciues longe maiorem fuisse licentiam, vt si bellum iuste atque rite denunciaretur, & suis opibus & sociorum auxiliis geri illud per leges liceret, magna sæpe prouinciarum calamitate & dispendio libertatis commerciorum. At vero edicto profanæ pacis proposito, cum vis omnis prohiberetur, abrogato, qui in contrarium inoleuerat more, necesse fuit bellum offensiuum arbitrio ciuium vna eripi, litiumque materiem vt olim priuata manu: sic legum & iudiciorum nunc præsidio componi atque tolli, cum nemo amplius sineretur, nisi defensionis causa, iniurias suas propria vindicare autoritate, & ita sibi ipse ius dicere. Quamobrem haud absurdus erit, qui legem hanc Aureæ Bullæ lege posteriori, pace scilicet profana antiquatam affirmarit. Accedit quod si Statibus iustum inter se bellum offensiuum permittitur geri, simul cuiusque arbitrio causæ diiudicatio permittenda sit, ob quam bellum, quod inire cogitat, iustum censeat vel iniustum; nemo enim erit, quem ille

ille in re, quam suæ facultatis vnice esse vult, iudicem ferat; at hoc semel firmato principio, manifestum est, omnem contentiosæ iurisdictionis vim in Imperio tolli, & quæcunque inter Status lites in foro disceptantur, non nisi ad arbitrii aut prorogatæ iurisdictionis conditiones æstimandas esse; si enim noluissent iure experiri, haud difficile fuisset bellum incipere & incepti causam aliquam vel rationem inuenire, quod ipsum tamen, quam ab institutis patriis & reipublicæ nostræ legibus quibus hodie viuimus, alienum sit, nemo est, qui non facile intelligat. Quin vsus perpetuus duorum plus seculorum ostendit, quoties in Imperio inter Status tumultuatum est, & ad arma res venit, vtramq; partem id vnice egisse, vt conquisitis vndiq; argumentis fidem faceret, necessariæ defensionis & expediundæ salutis causa, non in vllius hominis offensionem neque ad vindicandas iniurias arma a se sumpta esse: quasi agnoscerent, vindictam non bello sed a iudice petendam, vitæ autem, conscientiæ, dignitatis, rerumque tuendarum rationem quamvis honestam esse. Ita Philippus Hassus, cum bellum contra Socios fœderis Paciani moliretur, rescripsit: Daß in natürlichen und beschriebenen Rechten auch darum in den Keyserl. Landfrieden die Noth und Gegenwehr

nicht b. nomin n. Ita hoc seculo vnionis socii, ita & illi, qui Ligæ nomen dederunt, ita, inquam, quotquot intra ducentos & amplius annos factiones & motus exciuere, incepta sua hac defensionis necessitate excusare atq; velare quæsiuerunt.

§. VI. Videamus de belli ineundi facultate cum Regibus atque ciuitatibus, qui nostræ re.publicæ pars non sunt, sed exterorum loco. Hic ante omnia statuendum est, quid proprie bellum offensiuum sit, & qua ratione formaliter a defensiuo distinguatur. Videas enim multos scriptores, qui hoc non accurate satis considerant, sed sæpe confundunt atque permiscent: sunt etiam qui vitandæ inuidiæ atque consiliorum suorum tegendorum causa, bello, quod in offensionem damnumque alterius meditantur, colorem ex industria quærunt: & vindicandis iniuriis, quas accepisse se facile fingunt, necessitatem sibi impositam dum commentantur, eum, quem bello petere decreuerunt, pro aggressore reputant, sibi defensionis necessariæ sumunt speciosos titulos. Certe enim vix hodie vllum amplius suscipi bellum senties, quod non ille, qui incipit, defensionis suæ causa cœptum gestumque videri velit; etiam cum alter, quem hostem iudicat, ad bonorum virorum arbitrium satisfacere paratus est.

Quam

Quam ob rem omnino opus eſt, vt noſtra diſſertatio certitudinem aliquam & firmamentum habeat, quo tam bello offenſiuo quam defenſiuo certos deſignare terminos, notasque familiares conſtituere poſſit, vt iudicari vtrumque, ac dignoſci alterum ab altero facultas ſit. Cum enim offenſio defenſioque relatiui ſint termini, neceſſe eſt, bello offenſiuo ab vna parte poſito, ex altera vna defenſiuum ponatur. Vbi enim contra inuaſionem nulla defenſio, ibi nec proprie bellum, quod eſt ſtatus per vim certantium; Cum autem vnusquisque certantium captandæ popularis auræ gratia defenſionem ſui prætexat, inde factum eſt, vt quia nemo aggreſſoris inuidiam cupit ſuſtinere, & tamen inter duos certantes alterum aggreſſorem eſſe oportet: adeo difficilis ſit belli offenſiui diiudicatio.

§. VII. Igitur expediundæ rei cauſa primo inſpiciamus, an omne bellum iniuſtum ſit offenſiuum: quod etſi prima ſpecie affirmandum videatur, offendit enim reuera qui iniuſte bellum gerit; tamen in hoc conſiderandi rem genere, quo verſamur, vix tolerari poteſt. Nam ſi aliquod bellum offenſiuum iuſtum & pium eſt, de quo inter omnes, vti opinor, conuenit, hoc caſu ſtante prorſus ſequitur, defenſiuum, quod illi opponitur, iniquum

quum & impium esse. Plane sicuti in foro non semper Rei causa est melior, sed sæpe actor iure vincit, reus calumniatur aut improbe fugit; vt proinde certum sit, iure iniuriaue eius, qui bellum gerit, belli offensiui indolem non esse describendam.

§. VIII. Neque vero magis id etiam in vniuersum est ferendum, eum, qui primus iniuriam aut maleficium fecit, per id offensiuum bellum inchoare, adeoque alterum qui satisfieri sibi vult, in defensione sui versari. Cum enim iniuriæ damnaque plurima esse possint, quæ causam potius bello præbeant, quam vt ipsum sint bellum, veluti si legati violati, si subditi nostri spoliati, si res ablatæ, & repetitæ, redditæ non sunt, aut etiam si conspiratione quorundam priuatoque facinore, inscio primum illo, qui Reipublicæ præest, sed deinde vbi appellatus est, vt indemnem me præstet, aut sceleris autores puniat, insuper habente vel approbante, damnum rebus meis est datum. Nam eius generis iniuriæ quia causam iustam nobis bello incipiendo præbent, ipsum bellum esse nequeunt: aliud enim natura id, cuius causa quid agitur, & aliud id ipsum quod agitur. Si vero bellum non sunt, ergo nec bellum offensiuum. Nam genere negato, negantur omnes eius species.

§. IX. Aliquando tamen bellum ipsum esse

eſſe cauſam belli, ac proinde defenſiui, verum eſt, Fit illud, quando aliquis nulla ſua culpa ex cauſis friuolis planeque iniuſtis vi armisque inuaditur & iuſtis copiis oppugnatur. In ſumma quoties bellum offenſiuum eſt iniquum, bellum ipſum eſt cauſa belli defenſorii: quia enim alter ſine cauſa, aut certe abſque iuſta cauſa cepit, hoc ipſum iam eſt iniuria, a qua alter, qui impeditur, ſe pie defendere oppoſita vi poteſt, vnicum excipio caſum, ſed plane rarum & extraordinarium, quando nullis exiſtentibus iniuriis bellum oppugnatorium iuſtum geritur, ſi nimirum quis certum & ſpeciale mandatum a Deo acceperit gentis cuiusdam vlciſcendæ aut exſcindendæ, quale olim Ioſuam & populum Iſraeliticum habuiſſe ſacris hiſtoriis narratur. Deus enim qui abſoluto in homines vitæ necisque iure vtitur, quos perdendos iubet, eis neceſſariæ etiam defenſionis aufert facultatem, vt reſiſtere iis, qui mandata exequuntur, non magis recte poſſint, quam qui ad mortem damnatus eſt duciturque, carnifici. Extra hunc vero caſum nullum omnino offenſiuum bellum non erit iniuſtum, quod ex nulla præuia iniuria ceptum eſt. Nam vt recte ait Grotius, cauſa iuſti belli ſuſcipiendi nulla alia eſſe poteſt, niſi iniuria.

§. X. Quid igitur dicemus, & quæ genui-

na erit belli offensiui tessera notaque. Aut vehementer fallor, aut vniuersim est verum, eum, qui bellum primus incipit atque infert, offensiuum gerere, alterum vero, qui illatum excipit & contra tendit, in statu defensorio esse: neque quicquam refert, iuste an iniuste alter bellum indixerit, vel alter se contra vim defendat. Bellum enim offensiuum per se non est inuidiæ aut iniquitatis nomen, sed tantum quædam belli species sua natura indifferens, apta tamen, vt bona malaque esse possit, prout est intentio eius, qui incipit, causæque ob quas incipitur. Olim quidem, cum iure vsuque gentium solennibus indictionibus res velut auspicaretur, planior erat diiudicandi ratio: qui enim indicebat, missis fecialibus incipere etiam bellum adeoque offensiuum seu recuperatorium bellum gerere dicebatur. At nostris diebus cum hæc solennitas, quam superuacaneam iudicabant populi, paulatim exoleuerit, & statim plerumque, postquam per legatos conciliationis ratio frustra est tentata, ad manus & arma prouoletur, hæc quasi ritualis indicatio adiumento nobis amplius esse nequit, nisi inuicem indictionis successisse velis, si quis abrumpat actionem, legatisque domum reuocatis, aut illius quocum sibi res est, excedere certum intra spatium ditione sua iussis, hoc

hoc ipſo velut tacite indicat bellum, alioue modo declaret, armis non iure ſe deinde cupere experiri. Manet ergo eſſentialis & verus belli offenſiui character, inuaſio ſeu illatio belli, vltrix etiam, modo iuſtis & legitimis ex cauſis ſuſcepta, quia vt ſupra diximus, aliquod bellum eius generis iuſtum eſt; vnde paſſim legas, Duces olim illato bello palam gloriatos eſſe & ad virtutem animique magnitudinem retuliſſe, ſi quis prior inferre arma ob acceptas iniurias auſus fuerit, non vero vt hodie improba quadam fit gentium ſcrupuloſitate, vel ipſum nomen incepti belli horruiſſe. Hinc illa Annibalis apud Livium cordata & plana ad milites oratio: *Inferimus bellum, infeſtiſque ſignis deſcendimus in Italiam: tanto audacius fortiusque pugnaturi, quanto maior ſpes maiorque animus eſt vim inferentis quam arcentis.* Et profecto mirum eſt, cur quos cauſarum incipiendi belli non pudet, tituli aut nominis incepti belli pudeat: id quod prorſus videtur ſummæ noſtri ſeculi malitiæ atque veteratoriæ calliditatis ſpecimen, quemadmodum & his temporibus nihil frequentius, quam ſub pacis ſpecie occupari prouincias & omni plusquam bellicæ calamitatis genere populari atque vaſtari: quin ſedibus prorſus expelli vicinas gentes: vrbes alias tormentis & omni bellico apparatu oppu-

pugnari: alias per vim aut deditione capi, &c. totis tamen clamari faucibus, idque ab omnibus credi velle pacem non bellum esse, cunctaque hæc hostilia facta per ipsas pacis leges perpetrare licere: quæ profecto est ars fouendæ stabiliendæque ambitionis & potentiæ, cui parem, audacter dicam, superiora secula non inuenerunt: imo de qua ne cogitare quidem ætate maiorum nostrorum fas erat.

§. XI. Ab eo quod diximus, offensiui belli formale esse symbolum seu *κριτήριον*, inuasionem hostilem, aut belli illationem, non longe abludit, quin in rei veritate eodem recidit, quod tradit Pufendorffius *de Iure N. & G. l. 8. c. 6. n. 9.* offensiua nimirum bella esse, *quibus extorquemus debita quæ nobis abnegantur, aut iniuste erepta recuperatum imus, cautionemq; impofterum quærimus. Defensiua vero, quibus defendimus & retinere laboramus, quæ nostra sunt.* Deducuntur hæc ex principiis causarum, ex quibus iustum bellum fit: vel enim nos & nostra seruamus ac tuemur contra alios: aut quæ nobis ex iure perfecto debentur, repetimus & condicimus: aut damna per iniuriam data præstari volumus, cum cautione de non amplius offendendo: aut denique pœnam expetimus propter aliquod in nos vel eos, qui nobis imperio tenentur, commissum facinus. Quod autem mox Puffendorffius mo-

monuit, sæpe etiam *fauorem defensionis ab illius partibus stare, qui prior arma alteri infert : puta si quis subinde repentinis & vagis incursibus fuerit vexatus, refugo ad ipsius aduentum hoste ; aut si quis hostem inuasionis iam certum, per celeritatem oppresserit, dum ille adhuc in apparando bello est occupatus*, ea ego exempla proprie ad bellum defensorium pertinere arbitror : nam qui me incursibus hostiliter vexat, etsi se sub aduentum meum receperit, copiasque deduxerit, reuera mihi iam intulit bellum, & ipso facto, id est, res meas agendo ferendoque, denunciauit. Igitur si in eum arma moueam, id primo finium tuendorum fit causa, quod defensorium bellum efficit ; Quod vero deinde animum etiam aduertam, idque omni conatu agam, qua ratione & vicissim nocere hosti liceat, id in omni bello euenit, neque ad nostram disputationem pertinet; ad principia enim belli & qui initium fecit hostilitatis, respicitur, non quod toto belli tempore fit ; semel enim indicto bello statim ex vtraque parte & offensiue & defensiue res geritur, vterque enim bellantium non de sui modo defensione sed & læsione atque oppugnatione hostis sui cogitat ? Ita etiam, qui hostilis inuasionis certus præuertit hostem & in apparatu bellico opprimit, repellit vim & defensione orditur bellum, nam & bellum apparare contra alium, nihil aliud est, quam incipere

vel indicere. Certitudo autem hostilis propositi requiritur, & quæ aliis etiam gentibus liquido possit probari: quod difficile admodum esse non inficior. Nam si quis saltem coniecturis aut suo metu niti velit, vereor, vt is, si ad bellum temere prouolet, apud alios populos fidem facere possit adornatæ necessariæ defensionis. Eodem iure agendum cum illo censeo, qui rebus meis occupandis eam adhibuit vim, quæ terrendis cogendisque inter bellum hostibus valida satis est, veluti si admotis copiis ostensisque tormentis vrbem aliquam aut castrum, vltima quæque ciuibus vel præsidiariis minatus, repentino terrore in potestatem redigam: quamuis enim deinde loco potitus nolim fregisse pacem, sed deducto a limite exercitu bona & amica verba dem, quin iure agere aut pacate atque pro arbitratu boni viri transigere paratum me ostendam: quamdiu præsidium loco non deduco, sed potius excitatis nouis operibus munitiorem reddo, bellum quod hostili facto, id est, oppugnatione vrbis semel cœptum est, existimabitur continuare & is qui pro rerum suarum recuperatione vires opesque instruit atque comparat, defensorio in statu esse: primus enim bello petitus est, adeoque alter se aggressoris titulo atque inuidia astutiis suis & improba simulatione

quie

quietis apud gentes, quæ ſtudiis vel muneribus corruptæ non ſunt, haud liberabit,

§. XII. Patet ergo, non vndiquaque eſſe ferendum, quod Limneus habet *Tom. 2. addit. ad l. P. l. 4. c. 8. n. 247. p. 307. defendi rem, quam naturaliter posſidemus, perſequi autem & repeti cui de facto iam incumbit alius*, ſi his vocibus bellum offenſiuum & defenſiuum diſtingui vult. Nam & is defenſiuo bello agere dicitur, qui perſequitur rem ſuam, quam ei bello alter abſtulerat: Vt enim ſupra eſt dictum, ad belli initia reſpicitur, non ad id quod toto bello fit. Alias enim nullum eſt bellum adeo defenſiuum, quod non etiam aliquando offenſione hoſtis geratur, neque etiam tam offenſiuum, in quo aggreſſor ſe non aliquando defendere opus habeat. Atque ſicuti is, qui prior incepit bellum, offenſiue agere exiſtimatur omni illo belli tempore, etiam cum res minus feliciter procedit, & ab hoſte repulſus intra fines ipſe ſuos de agris & oppidis, quin toto imperio, periclitatur: Ita ex aduerſo defendere ſe dicitur, qui profligatis inuadentis ſe hoſtis viribus, in fines hoſtiles bellum transfert, & ibi vrbes caſtraque oppugnat. Vtrinque enim ſemel ex conditione principii bello indita qualitas manet, vsque dum pace finitur, vel alter, qui cepit bellum, ſatisfacere de iniuria plene paratus eſt.

§. XIII. Atque hæc præparationis causa prælibare visum est, vt sit quædam in processu disputationis certitudo & firmitas terminorum. Quamobrem si nunc quærimus, an statibus cum exteris Regibus Ciuitatibusq; bellum offensiuum gerere fas sit, id proprie quæritur, an bello & iusto exercitu inuadere exteros populos possint, adeoque ipsi initium belli facere. Hinc statim excluditur ea consideratio, & ad defensiuum bellum pertinet, si, quæ repentino bello illato amisere loca, recuperare vi velint, aut præuertere hostem atque opprimere properent; apparandis viribus intentum & inuasionis certum: Qui enim munita loca mea occupat, siue vi illud fiat, siue proditione, aut agrum hostiliter populatur, iam bellum iniit, & opposita a me vis armaque defensoria sunt. Idem est in effectu, si quis contra me bellum manifesto paret, quod præparatis viribus certo gesturus est: neque enim expectare cogor, donec in meo arma strepant, haud magis quam qui vitam defendit, primum ictum sentire debet. Tota itaque quæstionis nostræ summa in eo vertitur, an Status lacessitus eiusmodi iniuriis, quæ iustam quidem gentium iure bello incipiendo causam præbent, nondum tamen ipsum bellum sunt, vindicare eas contra exte-

te-

teram gentem illato bello poſſit, idque vi ſuperioritatis territorialis; veluti ſi quid dari ſibi aut fieri quacunq; ex cauſa poſtulet, quod ſibi perſoluere is detrectat, qui debet, ſi ſubditorum iniurias reparatum vlturnque eat: aut etiam res quidem ſuas repetat, ſed quas alter quocum contendit, vi & armis non rapuit, ſed aliquo iuris titulo ex. gr. hypothecæ nomine detinet.

§. XIV. Hoc aut non abſimili rei ſtatu, vix per leges licere exiſtimo priuata autoritate in exteros decernere bellum atque indicere: ſed implorata Cæſaris imperiique ope ius quisque ſuum publico conſilio, & cum opus eſt, reipublicæ armis perſequi ſolet & debet. Primo conſtare inter omnes id exiſtimo, nullam latam publice legem eſſe, quæ diſſerte & clare ſtatuat, Statibus ſingulis ineundi cum exteris populis belli arbitrium eſſe. Nam qui contrariam ſententiam defendunt, etſi omnes legum noſtrarum receſſus ſcrutati fuerint, directa tamen lege agere non potuerunt, ſed coacti ſunt verba aut ſenſum iniqua plerumque interpretatione torquere, & veluti per vim aliquam inde conciliare ſuis partibns ſpeciem: Deinde fac, armorum Statibus datorum aliquando fieri mentionem, profecto illud vltra ſui defenſionem non erit extendendum, minime gen-

tium vero ad ineundi cum exteris belli promiſcuam licentiam pertinet: nec mouet, non diſtingui a lege, ſed vniuerſim belli poteſtatem fieri, quo nomine omnes eius ſpecies comprehendantur. Vix enim erit, vt vllum mihi in legibus locum oſtenderis, vbi hæc armorum libertas ita datur Statibus, vt vel non ex ratione legis, vel obiecto ſeu materia eius, vel denique connexis, id eſt, iis, quæ vel antecedunt, vel ſequuntur, verbis, iſta omnia quæ generalia videntur, ad neceſſaria defenſionis capita reſtricta inuenias: Deinde vtcunque liberis & amplioribus verbis legem vti quandoque docueris, ſane in odioſa hac materia & vbi reipublicæ ſummam in actiones ciuium poteſtatem diminutum imus, ſtrictiſſima verborum ſignificatio erit intelligenda; Plane vti id, quod in fœdere Romanorum & Carthaginenſium poſitum fuit, ne populus Carthaginenſium iniuſſu populi Romani bellum gerere poſſit, æquiſſime explicat Grotius *de I. B. & P. l. 2. c. 16. §. 14.* & ad bellum offenſiuum reſtringit, ne nimis coarctetur libertas Carthaginenſium: ita certe ob parem æquitatem & ne nimium Cæſari atque Imperio in ſuos Ciues pereat autoritatis, bellum quod Statibus gerere lege licet, arctiori ſignificatu ſumimus & de bello defenſorio explicamus. Tertio cum motibus eiusmo-

di

di priuatisque bellis, quæ vnus alterque Ciuium conſcientia potentiæ & ambitione, ſæpe etiam inueterato odio concitat, inuolui & imperium aut vicini ſaltem Status facillime poſſint, nunquam vero ſine aliorum iniuria ſuſcipi id gerique liceat, profecto nec tutum nec conſultum eſt, vt vnius ciuis arbitrio conſtet tantum incendium conflare, quo ne mox totum imperium aut vicini ardeant iuſtus eſt timor. Nam neque Imperatori iniuſſu ordinum bellum inire conceditur. Abſurdum autem eſt, vt quam turbandæ facile reipublicæ occaſionem ſummo Principi ereptam vniuerſi ordines volunt, eandem ſinguli ſuæ fidei committendam exiſtiment. Atque hinc eſt, quod ſi forte repentini motus & arma in limite prauis quorundam & temerariis auſis perſtrepent, & Imperator & reliqui Status rem non ferendi exempli ad ſe quoq; pertinere arbitrentur, maturisque officiis, aut cum ea minus vſui ſunt, minis etiam & intentatis armis tranquillitati imperii conſulant. Ita quondam Epiſcopus Monaſterienſis, qui ordinibus fœderati Belgii bellum intulerat, cum pro aggreſſore reputaretur authoritate & oſtentatis ad terrorem quorundam viribus ſubito repreſſus eſt: quod certe fieri haud debuiſſet, ſi Epiſcopus bellator ſuo vſus iure fuiſſet. Porro haud abſurde con-

H 4 clu-

cludit Synoldus *Volum. 2. Exerc. 10. θ. 3. lit. c. si bello imperii membra offendere sub pœna fractæ pacis prohibitum est, ergo multo magis in exteros arma inuadendo conuertere non licebit.* In omni enim recte ordinata republica hoc belli ius & arbitramentum penes vniuersam rempublicam, cuius interest, ne bellum temere in limite excitetur esse debet. Denique exempla illa quæ Limnæus pro stabilimento suæ opinionis de Bello Statuum offensiuo colligit, valde a re præsentis disceptationis sunt aliena, prout supra est demonstratum.

§. XV. Vindicare quidem ea Limneus *Tomo 2. additionum suarum* conatur aduersus Schuzii impugnationes: sed propterea haud magis proficit: Quod enim subditos imperium detrectantes attinet, qui vt rei peragantur, acie vincendi sunt, eam expeditionem recte Synoldus speciem executionis dixit, non bellum offensiuum: quia proprie loquendo plane bellum non est; non enim subditi habent arma capiendi facultatem, bellum autem non nudæ vis & facti, sed & iuris nomen. Deinde esto hæc ciuilia dissidia vocentur; tamen quia subditi defectione & perduellione incipiunt, is qui contra eos ducit, & redigere in ordinem vi armisque deficientes vult, merito defendere se suamque authoritatem, quam refractarii illi oppugnatum

tum veniunt, dicitur. Haud magis illa Limnei iniectio ſtringit, belli offenſiui iuſti exemplum ſuggerere imperii conſtitutiones, quando ſtatuunt læſo non ſolum defenſionem contra aggreſſorem in continenti licitam eſſe, verum etiam poſt damnum illatum & rem amiſſam perſecutionem non prohiberi, quando amicos & auxiliatores habere poterit. Non enim quæuis perſecutio atque inuaſio offenſiuum bellum facit: ſed ea ſolum qua bellum quaſi initiatur; alias & in defenſiuo bello ex occaſione offendere & lædere hoſtem licere omni dubitatione caret. Quare cum is, qui primus res tuas vi occupando vel auferendo agendoque aggreſſus eſt, iam inierit bellum, tu, etſi deinde amiſſa perſequeris, quin vltionem & pœnam expetas, tamen in ſtatu belli defenſiui eſſe videris; quo ſenſu recte Gailius recuperationem rerum pro defenſione habet. Longe enim aliud eſt hoſtem offendere eique quauis ratione nocere: aliud bellum offenſiuum gerere: illud enim ſingulares in bello actiones denotat & facta; hoc totum ius ſeu qualitatem belli primogeniam. Quamuis igitur ex hac qualitate originaria omnibus actionibus, quæ toto belli tempore fiunt, quædam velut æſtimatio ſiue conditio imprimatur; hoc tamen non impedit, quin in ſe ſpectatis actibus quibus-

dam bellicis, nec ad primariam belli qualitatem relatis, alia quædam eorum possit esse consideratio: atque sic recuperatio per vim ablatorum & defensio dici potest, si ex natura totius belli res æstimetur, & offensio, quod vult Limneus, si ad illum solum actum, quocum, qui rem nostram tenet, inuadimus, respicitur: Aliud exemplum belli offensiui, quod Limneus *ex §. 17. I. P. Westphalicæ* eruere conatur, ita comparatum est, vt ipse mox fateatur, id non omnino ad dissertationem hanc pertinere, idcirco etiam nobis nullum negotium facessit; responderi alias facile posset, de bello hic esse quæstionem, quod sua autoritate suisque auspiciis singuli Status ineunt: non quod ex foederis lege & velut publico nomine aduersus eos, qui amice moniti constituto tempore ius non persoluunt, omnium sociorum consensu & auxiliis gerendum est. Quamobrem si quam Status aduersus exteros actionem habent aut persecutionem, non tutius modo est, sed & magis ad præscriptum legum nostrarum, vt hoc casu vice Paludamenti, quod non ita facile deponitur, sicut induitur, auxilium Imperatoris & imperii implorent, autoritatemque suam interponi petant, atque hoc modo ius reddere recusantẽ publico bello ad officium cogant; quo consilio videmus etiam plurimos sibi

pro-

prospicere, vti innumeri codicilli atque libelli supplices ad imperii Ordines his Comitiis missi id ipsum testantur.

§. XVI. Bellorum defensionis causa initorum maior est fauor, & qui hoc modo ad vim repellendam coguntur arma sumere, communi naturæ lege omniumque gentium institutis absoluuntur: quare quod beneficium defensionis priuatis etiam concedimus, eo Status amplissima potestate auctoritateque in republica præditos pro suæ dignitatis rerumque conseruatione velle exclusos esse, iniquissima foret postulatio, sicut enim homo in discrimine vitæ & fortunarum suarum constitutus percussorem vel raptorem non repellere modo a se, verum etiam, si nulla alia sit ratio sui & suarum rerum defendendarum aut recuperandarũ, persequi & interficere etiam potest, exemplo nocturni furis vel prædonis in sylua: neque expectare primum ictum, vel aufugientem cum rebus dimittere tenetur, sed insequi etiam & vel cæde latronis amissa bona repetere licet, quoniam hoc momento discriminis cessant omnia iudicia & irreparabile est damnum, postquam semel elabi e manibus furem aut prædonem passi sumus. Ita nullum omnino ius est, quod Ordines imperii subita vi & irruptione hostili oppressos a defensione prohibebit, vel dum

tem-

tempus adhuc est, vim vi repellere vetabit, sæpe enim tardum nimis, imo inane, remedium post vulnꝰ quærere, cum interea facile tantum incommodum accipi possit, quod re perpetrata reparabile amplius non sit. Fac enim, ni malo mature occurratur, vel defecturos subditos esse, vel hostem munita loca tua occupaturum: quis tibi deinde Deus opem præstabit, aut quibus viribus præsidio iterum expelles, quem intra munitionem semel recepisti? Præterea arx belli in tua prouincia, constituetur, quod sine maxima pernicie & vastatione rerum fieri nequit. Auxilium, forte Imperatoris in tam subita & grassante peste expectabis? At quam lentum illud? quam sæpe inualidum & frustraneum, postquã desitum est chartaceis mandatis promte obsequi. Nouimus quam apud nos beati sint possessores, qui potentia sua freti resistere aliquantum & declinare leniter imperia possunt: Antequam enim respublica, quod necesse est, bellum totis viribus suscipiat, iam seculum est: adeoque alter iniuriis hostium & lentore auxiliorum diu fatigatus plerumq; tandem vel dissimulare rem vel de lite transigere cogitur, quod nunquam absq; insigni detrimento suo fieri potest. Ita sane quocunque modo res cadat, qui defendere se principio reuerentia legum neglexit, in da-

damno versabitur: alter qualicunq; prætextu ex præda partem retinebit: Accedit quod &Imperatori ob eandem necessariæ defensionis rationem metumque iniuriæ accipiendæ tuendis finibus gerere bellum liceat, inconsultis etiam Statibus. Imo quod apud veteres Romanos ad officium maiorum Magistratuum pertinuit, prouinciam, cui præfecti cum imperio erant, parata militum manu defendere, quin vnicuique præfecto præsidii tuendo loco, quem præsidio tenet, omnis generis vis conceditur, non modo si bellum est, sed & quoties subditi, nec opinati hostes, vi aut clam imparatos nos opprimere cogitant, quod itaque ad hoc iure magistratus spectat, & imperio continetur, quis negare Statibus ausit, qui prouincias reali quodam suoque iure possident, & subditis suis ad defensionem reciproca promissione obligantur, præcipue quando iniquitate aduersarii consternantur velut ad arma, & periculo, quod metuitur, in tempore præuertunt, aut futuræ & incertos fortunæ casus timent.

§. XVII. In hoc igitur iure belli, quantum liceat Statibus, per actus quosdam singulares magisque insignes haud incommode explicatur. Ita qui de bello ineundo cogitat, ante omnia delectu & milite opus habet. At duplex

plex miles: Externus & stipendiis conductus alter, alter domesticus atque e ciuibus tuis aut subditis conscriptus: Cum altero contrahitur, dum accepta pecunia militiæ nomen dat & ita operam suam quasi vendit; alter vero, habito inter subditos delectu, respondere velut ad nomen debet & imperio in militiam cogitur. Vtrorumque conscribendorum ius est & facultas Statibus. Non modo enim sonantibus tympanis & per vrbes vicosque proposita in publico stipe conducunt milites, quod vbique per vniuersam Germaniam toto die fieri videmus: verum etiam arma subditis imperant & vel detrectantes militiam in bellum educunt. Huius iuris varii sunt actus. Primo enim subditos delectos in cohortes atque legiones distribuunt; Deinde arma eos capere iubent, quorum sumendorum nisi ex mandato aut indultu Principis non est potestas subditis. Tertio in armis omnique militari opere eos exercent, vt seruare ordines, armis scite vti, & imperiis Ducum promte atque expedite obtemperare adsuescant. Quarto in campos vocant, & specimina virtutis atque exercitii militaris edere faciunt, recensito per otium, aut cum expeditio instat, vniuerso exercitu. Hoc omne quicquid est, vno nomine iure habendi delectus & militis conscribendi censeri re-

ct-

cte poteſt: quod etſi conſtitutiones imperii multis modis circumſcribant, valde tamen vereor, vt cum in rem venitur, ad illa præſcripta examuſſim ſe gerant Status. Certe experientia & vſus aliud docent. Requirit enim lex primo vt ad delectum rite habendum autoritas & permisſio Imperatoris accedat *R. I. de anno. 1555.* §. Wo ſie aber keine *&c.* Deinde vt iuſta & neceſſaria cauſa adſit propter quam cogatur miles *de Rec. &* §. ſed nihil quicquam eorum ſtricte ſeruatur; namque inſalutato prorſus Cæſare hodie ſcribi ab omnibus per Germaniam militem manifeſta res eſt, & ſcribendi cauſam nemo aliorum iudicio ſubiiciendam putat, ſed quam quisque præfert & iactitat, iuſtam atque neceſſariam videri vult.

§. XIIX. Eſt alius actus iuris belli, facultas inſtruendi armamentaria, omnis generis telis referta. Nam hæc armamentaria inſtruere priuatis non licet: vnde ſæpe perduellionis iudicatos & ſupplicio affectos legimus, in quorum ædibus arma clam congeſta atque gladii reperti fuerint: nam ad vim faciendam & conſilio ſeditionis illata hæc tela credebantur. At vero quia ſtatibus vi iuris territorialis rerum finiumque armis tuendorum eſt poteſtas, idcirco etiam loca publica condere & habere poſſunt, quibus in omnem rerum

rum euentum arma reponant seruentque bello instruendo. In Germania plurima visuntur peregrinantibus eiusmodi armamentaria: sed maxime insignia, quæ Berolini. Dresdæ, Noribergæ & Augustæ Vindelicorum sunt, in quibus machinarum atque tormentorum omniumque telorum bellicorum mirus prostat apparatus.

§. XIX. Potestas muniendi loca & arces fossa vallisque, pars etiam est superioritatis territorialis, quatenus circa ius belli versatur. Munire autem intelligo, non cum leviter muro fossulaque aut sepimentis claudimus locum aduersus ferarum incursum, aut furum latronumue subitam vim, quomodo priuatis etiam prædia sua domusque licet vallare atque firmiores reddere *lib. 10. C. de ædif. priuat.* Sed quando ex arte muniendi ita locum aliquem bellico omnium rerum ad defensionem apparatu firmamus, vt non modo ferre improuisum hostium impetum, verum etiam sustinere obsidionem atque vim oppugnationis iusti alicuius exercitus possit. Eiusmodi igitur munimenta an Statibus in suis territoriis, vbicunq; eis libitum fuerit, liceat extruere propria autoritate & absque Imperatoris imperiique consensu, id est, quod hic præcise quæritur. Licere aiunt Limneus *Lib. 4. I. P. c. 8. n. 235.* & multi alii scri-

ſcriptores iuris publici, neque ego repugno, quamuis moris antiqui & legum noſtrarum aliquam etiam rationem habendam eſſe putem; quamdiu enim formam adhuc aut ſpeciem ſaltem qualemcunque vnius reipublicæ conſeruatam volumus, iniquum ſane & vix ferendum videbitur, vt Status qui nolint bello imperii nomine ſuſcepto in eorum provinciis caſtella & munitiones extrui, antequam ipſi conſenſum præſtiterint, etſi belli ratio arcendis debilitandisq; hoſtibus id opus poſtulet: mox vice verſa negent Imperatori & imperio reddendam incepti rationem eſſe, quoties ſinguli ciues ſuas intra ditiones excitare munimenta in animum inducunt. Quod ſi reſpondent, in ſuo ſe ædificare: meminiſſe debent, ea, quæ ſua dicunt, alio quodam iure & reipublicæ eſſe, cui ſaltem in regimine vniuerſæ ciuitatis tantundem eſt libertatis dandum, quantum ſinguli ſibi Status in provinciis & territoriis quisque ſuis vſurpant. Neque ſane nihil refert Imperatoris & imperii, ſcire quid noui operis in imperio nonnulli moliantur, cum exempla doceant, loca nonnunquam ſpecie defenſionis in limite exterorum ſumptibus munita, illis deinde ad imperium inuadendum vſui fuiſſe; ſed & limitant ipſi diſſentientes hanc ſuam ſententiam, vt non liceat Statibus eiusmodi muni-

tiones incipere, si illud defensionis gratia non fiat, vel ad æmulationem molestiamque alterius ædificetur: aut denique res contra privilegium cuiusdam alterius status cœpta fuerit. Enim vero vix erit casus, vt quoties muniendi loci consilium capimus, nemo sit, qui saltem ex vno trium horum capite intercedere non possit, aliquando enim priuilegia ostendent, sæpius negabunt defensionis causa opus fieri; semper autem vicini inuidia crescentis potentiæ in æmulationem sui & iniuriam destinata illa tendere affirmabunt. Quamobrem si controuersiæ oriuntur & lites, ad quem pertinebit de causa cognoscere nisi ad Imperatorem & imperium recte aut perperam ædificari? quomodo autem cognoscent, si de ratione muniendi situque loci eos certiores fieri necesse non est? Excipies forsan, ergo saltem, dum nemo de nouo opere queritur, autoritate & cognitione Imperatoris imperii opus non esse. Esto, modo ne ratio quædam securitatis publicæ vrgeat, vt a proposito desistatur. Quid enim si in limite arx extruatur, quæ vicinis populis grauis facile motuum causam præbere poterit? quid si Status, qui ædificat, opibus & potentia satis validus non sit, adeoque tuendo loco, quem tamen suo præsidio tenere vult, haud ita sufficiat, vt non leui opera eum capere

Ex-

Exteri, & ex occasione, quæ nunquam deest quærentibus, nocere inde reipublicæ valde possint, an ciuis vnius obstinationem, qui locum munitionibus firmare etiam cum reipublicæ periculo damnoque vult, aduersus Imperii autoritatem prævalere dicemus? an quod in communi omnibus nocet, vni vero non prodest magis, quam ita saltem libitum est facere, huius gratia aduersus reipublicæ prohibitionem tuebimur, & sic priuatæ rei studium bono publico præpostere anteponemus? Denique ex eo, quod nuper tabulis pacis Osnabrugensis Regi Sueciæ facultas muniendæ vrbis Wismariæ & præsidiis pro lubitu firmandæ data est, haud infirmum argumentum ducitur tale quid iure territorii per legem non licuisse, antequam Imperator & imperium fieri munitiones & præsidium loco imponi permitterent. Cui enim rei speciali cautione instar priuilegii opus, si iam diu Statuum iuri territoriali sine vllo discrimine hæc libertas inest? & quid Imperator quondam Suecis nouum opus nunciauit, cum ad Visurgim castellum condere inciperent, si eius rei semper & vbique exequendæ facultas penes arbitrium vnice est cuiusque in suo territorio?

§. XX. Argumenta Limnei contrariam sententiam fouentis nullius sunt ponderis,

 nam

poſſit facultas aliquando reſtaurandæ arcis & oppidi exiſtere. Erat enim mens Maximiliano, non modo omnibus aliis qui poſtmodum territoriali iure agrum Gothanum posſidebunt, reparatione caſtri & muniendo loco interdicere, verum etiam ſe atque ſucceſſores ſuos perpetua lege obligare, vt ne quidem deinde vnquam Imperator, quisquis ille futurus ſit, pro munitione ſupplicantibus annuere, ſuamque Imperialem conceſſionem largiri poſſit, quam certe in rem, vt omnes ſtatim intelligunt, generalis illa prohibitio, ne munimenta excitare liceat absque venia Cæſaris, non ſufficiebat. Huic enim deſtinato obtinendo vt ſcilicet lege publica quidam in imperio locus, velut ſacer & intactus deinde reddatur, omnisque ſpes arcis reſtaurandæ ſimul in perpetuum tollatur, conſenſu Statuum Maximiliano opus fuit. Qui cum eam ob cauſam cum Statibus egerit. nimirum daß zu Gotha und Grimmenſtein keine Veſtung ſolte wiederum gebauet werden / & illi defectum mandati cauſati ad proxima Comitia actionem diſtulerint, ex eo colligitur, non quomodo Imperator, an cum ſuo ſcilicet conſenſu, vel absque eo, ædificandum iterum caſtellum decreuerit: quod ſibi falſo Limneus perſuadet, ſed quod prorſus vetitum voluerit, locum munitum quacun-

que autoritate fieri. Quare omiſſa in Erdfurtenſibus Comitiis huius rei mentio id ſaltem effecit, ne locus æternum munitionibus prohibitus fuerit, non vero vt etiam ſine permiſſu Imperatoris munire eum licuerit. Atque propterea poſtquam hoc ſeculo Erneſtus Dux, piæ memoriæ, arcem & vrbem munimentis rurſus circumdare conſtituiſſet, favore & autoritate Imperatoris ſibi opus eſſe ad propoſitum exiſtimauit; quod eum facturum fuiſſe non eſt veriſimile, ſi communi Principum & Statuum iure hæc libertas ei ſuppetiiſſet. Qui requiſitum Cæſaris conſenſum ideo arbitrantur, *quod citato imperii receſſu munitio vetita fuerit*, vix cogitant, quid loquantur. Nam & contradictio Ordinum, aſſenſum ſuum ſuſpendentium, & antiquata mox ſilentio alteris Comitiis actio, tum tabulæ inueſtituræ, quam proſcripti Principis liberi obtinuerunt, ſine prohibitione non reſtaurandæ munitionis ſcriptæ, ſatis arguunt, voluntatem Cæſaris, quod ingratam Statibus rem eam intelligeret, non abiiſſe in legem, ſed infectum negotium manſiſſe. Adde, quod ſi Imperatoris & omnium Statuum decreto locus munitione prohibitus fuiſſet, minime certe ſuffeciſſet iudicio reſcindendo, ſolam Cæſaris opem atque gratiam imploraſſe,

ſe, ſed ex uatura negotii cum Statibus etiam agendum erat comitiali iure.

§. XXI. Hæc fere præparatoria ſunt ad bellum. In gerendo bello habent Status primo ius ſequelæ: cuius vi in vnum locum conducere ſubditos militesque poſſunt atque iis imperare, vt ſe armis inſtructi ſequantur. Secundo ius eosdem in ordinem, & exercitum diſponendi, ſtationibus & excubiis cuique aſſignatis: quo peracto iam ipſi bellici actus ſequuntur; caſtrorum metationes, conflictus, prælia, oppugnationes aut defenſiones vrbium & reliqua. Denique pax & amicitiæ reſtauratio qui finis eſt belli.

§. XXII. Quandoquidem ergo apud dominum territorii vi ſuperioritatis ſuæ tota eſt gerendi belli poteſtas, ſatis apparet, ſubditos eius qui & ipſi, cum iubentur, militare debent, vrbibus & locis, quibus habitant recipere dominum quouis tempore, eique receptum dare & commeatu omnique ſtudio adeſſe teneri, quod vulgo *ius aperturæ* appellant Quamuis id paulo latius pateat, namque vi eius tam belli quam pacis temporibus ſubditi caſtra & vrbes ſuis dominis aperire & præſidium militare accipere obnoxii ſunt. Numerus quoque præſidiariorum communiter arbitrio Dominorum ſtat, niſi quibus in locis ex priuilegio eſt definitus. Quod autem ius

pecora & armenta capit. Pariter apud Halicarnassensem. *L. 7. Histor.* Aristodemus Tarquiniorum heres Cumis famulos, iumenta & pecunias Romanorum Ciuium pro bonis Tarquiniorum retinuit: Liuius *l. 2. Histor.* Naues Romanorum retentas scripsit. Quoties igitur in sontem aut debitorem iudicium intra tempus idoneum obtineri nequit, vel si in re minime dubia (non cum ambigi adhuc potest, præsumtio est pro his, qui ad iudicia publica electi sunt) plane contra ius lata sententia fuerit, ex hac causa aut corpora aut res mobiles subditorum eius qui ius non reddit, capi posse, moribus passim receptum est.

§. XXV. Est autem vsus repressaliarum proprie inter populos diuersos, non inter cives vnius reipublicæ. His enim Magistratus publici & iudicia ideo sunt constituta, vt sibi vi omni abstinendum, & quod quis sibi dari aut fieri ab alio cupit, apud iudicem persequendum nouerit, meliori disceptationis genere. Quam ob rem, quod ius ciuile eiusmodi *pignorationes inhonestas & odibiles habet, nec rationabile autumat, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi Nou. 52. c. 1. add. l. 4. C. de Execut. & Exact. l. vn. C. vt nullus ex vicaneis, t. t. Cod. Ne vxor pro marito. t. t. Cod. Ne filius pro patre. Nov. 134. c. 7.* quod ius Canonicum easdem *tanquam graues legibus & æquitati naturali*

 con-

contrarias ciuilique constitutione prohibitas c.vnic. de iniur. & damn. dat. in 6. reprobat,quod denique recessus Imperii *Spirensis de anno 1570. §.* wenn auch die *Arrest*en 2c. repressalias generaliter iure prohibitas statuit , id haudquaquam pro vniuersali decreto gentium est accipiendum, sed ex natura legis ciuilis illis solum præscriptum esse apparet, qui lege illa obligantur,id est ciuibus aut subditis inter se: Liberæ autem gentes quarum aliæ aliarum imperiis non subiiciuntur, sicuti ob acceptas iniurias mouere bellum possunt & armis ius suum persequi, ita etiam(quod aliquanto adhuc mitius est atque humanius,) retentione hominum aut rerum ab ea ciuitate,quæ iniuriam nobis fecit, damni dati reparationem extorquere,eamque hoc modo velut officii inter populos communis nobisque debiti admonere. Cum enim nulla superest spes aut ratio obtinendæ per ius eius rei cuius petendæ facultas nobis aliqua lege est : necessario ipsa nos naturalis ratio ad vim ducit, & cogere eos iubet, qui amice moniti ius non persoluunt. Hoc enim præcipuum est & tantum non vnicum fundamentum, quo omnis bellorum nititur iustitia: neque recte exceperis, sicuti ciui standum iudicio est, etsi Prætor aut magistratus alius contra ius iudicarit & hoc modo iniuriam fecerit: ita etiam genti

ti, quæ in alia ciuitate causam suam egit, quamuis iniuste fuerit deinde iudicatum, sententiæ tamen standum esse eius, cuius iudicio litem subiecit. Non enim qui de iure persoluendo apud ciuitatem contra subditos agit, ita subiecit causam suam iudicio Civitatis, vt nihil sibi retineat æstimationis, sed ius petit, quod si redditum non fuerit, iniuriam accipere in solutum non tenetur. Neq; enim autoritas iudicantis in hoc disceptationis genere idem in exteros, quod in subditos valet: conditio subditi facit quominus is priuata autoritate rescindere sententiam Magistratus aut vindicare iniuriam inde acceptam possit: Nam vt in ciuitate iudiciis sua constet autoritas & reuerentia, lex publici ordinis causa vetuit, iniustæ etiam sententiæ executionem a priuatis vi impediri, aut contra eam ius suum vi exequi, præsertim cum alia sint ciuibus contra eius generis iniurias remedia iuris consignata, veluti prouocationis beneficium vel ipsum iudicem, quod litem suam fecerit, accusandi potestas: possunt etiam sententiam, si manifesto contra ius lata fuerit, nullam dicere, & hac ratione vim eius declinare. Neque omnino, etsi qui ius dixit cum summo in ciuitate est imperio, nulla est aduersus hanc rem prodita auxiliatio. Reuisionibus enim

&

ſucceſſor; Moribus tamen gentium & tacita quadam omnium in id voluntate introductum eſt, vt pro eo, quod debet præſtare ciuilis aliqua ſocietas, obligata ſint bona omnia corporalia & incorporalia eorum, qui tali ſocietati ſubſunt: quod cur ita conſtitueretur, quædam neceſſitas expreſſit: alioquin enim non tam facilis poteſtas nobis eſſet coercendi iniurias ciuitatum aut Rectorum earum, cum in bona imperantium ſæpe non adeo expedita ſit & tuta manus iniectio, quam priuatorum, qui plures ſunt & plerumque ſine præſidio agunt. Ne itaque tam magna daretur, impunitatis ſpe, iniuriis faciendis licentia, placuit, peccata & damna ciuitatis in ſubditis quoque prehenſione hominum & rerum poſſe vindicari, quos deinde velut membra eiuſdem ſocietatis a ſe mutuo facillime ius conſequi atque indemnitati ſuæ conſulere poſſe gentibus viſum eſt. Cum contra exterorum multis in locis exigua habeatur ratio. Præterea commodum ex hac obligatione reſultans commune erat omnibus populis, ita vt qui nunc ea grauarentur alio itidem tempore ſubleuari poſſent. Atque hoc ipſum ius gentium voluntarium non ita rationi naturali repugnabat, vt non more & tacito conſenſu induci potuerit: Non modo enim fideiuſſores ſine vlla cauſa ex ſolo conſen-

ſenſu obligantur; verum etiam arctiſſima illa conſociatio, quæ ciuitate inuicem & ſingulis ex ea intercedit, omnino efficit, vt aliqua ratione ea, quæ publico omnium nomine geſta ſunt, in ordine ad priuatos non prorſus aliena facta, ſed & ſingulorum propria reputentur. Diſtinctio illa, inter ſingulos, qua ſinguli ſunt, & qua quisque pars eſt vniuerſorum, ſubtilior eſt, quam vt applicationem in rebus ipſis patiatur. Dixerit Vlpianus, *quod vniuerſitas debet, ſingulos non debere*: dixerit Seneca: *ſi quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor*, quia tamen omnes fatentur, ſi vniverſitas bona non habeat, ſingulos ex vniverſitate tanquam partes eius ad ſolutionem obligari: ſane factum vniuerſitatis ad ſingulos quodammodo pertinere debet, & ſi detur, quod ea ratione ſaltem pertineat, qua pars ſunt, nam vbi factum communitatis tibi præſtandum eſt, tui ſane parum refert, an vt pars ſocietatis id præſtes vel conſideratus inter ſingulos. Ex ſingulis enim conſtat vniverſitas, qui reuera pro ſe quisque pars ſunt. Nunc vero ſi eius, qui patriæ credidit, nullo modo debitor ſum, neque id æs alienum meum eſt, cur tamen *ad exſoluendum hac portionem meam darem?* quod vult Seneca: ſi reſpondet *vnus e populo, non tanquam pro me ſolvam*

vam, sed tanquam pro patria conferam, id verborum sonum aliquem habet, at in re sensum nullum diuersum: nam aut ad pietatem hæc collatio pertinet aut ad debitum; si illud, extra scopum disputationis verba illa dicuntur: quærimus enim quo iure stricto vnus e populo ad exsoluendum æs ciuitatis pro parte sua teneatur; sin hoc, fieri sane nulla ratione potuit, vt factum vniuersitatis, quod singuli, qui pars eius sunt, præstare debent, non ad eos aliqua ratione pertineat: Et profecto illi qui primo in societatem coierunt & publicum nomen regimenque constituerunt, tacite pro communitate fideiubere videntur, si quid inde populis aliis aut singulis damni vel incommodi datum fuerit, id se quoque præstaturos, eamque in rem bona sua & corpora obligata velle. Vniuersitatis enim quæ est agendi potestas, ex singulorum in vnum corpus coeuntium & participatione iuris nomen illud publicum constituentium est iussu atque consensu: haud iniquum igitur, vt de eorum factis gestisque respondeant, cum vsus est, nam quod tales sunt, opeeorum atque consilio effectum est. Denique etiam cum singuli, qua tales, non modo quod corpora cuiusque vitamque attinet, sed & bonorum suorum omnium ratione, certo quodam modo sint in dominio Ciuitatis

cundum ea a Camera iudicatum esse, refert Mynsingerus *1. obs. 29.* & Gailius 2. *Obs. 90. n. 1.* Cotta etiam scribit, valere Statuta, quibus filii mercatorum teneantur creditoribus paternis, licet non probentur heredes, quemadmodum iam antiquitus obtinuerat, vt in primipilaris administratione patris filius obstringatur *l. vlt. C. de primipil.* quæ omnia satis euincunt, posse existere casus, cur ex lege æquitatis alius pro alio aliquando mihi obnoxius sit, & velut, quod dicitur, obtorto collo in ius trahi possit.

§. XXVI. Repressaliæ igitur locum habent inter diuersos populos inuicem non subiectos, quam ob rem an Statibus facultas sit eas decernendi, haud abs re quæritur? Et profecto sunt haud pauci *Bart. de repress. q. 3. n. 4. Colerus part. 1. process. c. 2. n. 280.* qui in Romano Imperio soli Imperatori earum concedendarum potestatem tribuant; nituntur autem fundamento, quod non nisi summo Principi aut Ciuitati vel populo libero decernere repressalias concedatur, ex qua ratione *Consil. 46. n. 7. & 19.* Wesenbecius Electoribus nominatim, quod superiorem recognoscant, denegat concedendarum repressaliarum iura. Verum enim vero cum vt supra ostendimus, Ordinibus certis casibus inire etiam bellum & gerere liceat, Repressaliæ,

enim denegari nobis iustitiam a Domino territoriali: at supersunt certe remedia alia, quibus ius consequi possumus, quippe mandata & literas promotoriales a superioribus tribunalibus impetrare facile licet: quibus si is, de cuius iniuria quærimus, adhuc nihil movetur, iam certe lis ipsa in summis illis iudiciis instrui potest. Est autem constanter memoriæ proditum, dum ius nostrum forensi formula consequi possumus, locum repressaliis non dari, atque adeo vix erit casus, quo inter ipsos Status huius rei sit aliqua legitima vsurpatio. Quando vero cum exteris res nobis est, tunc recte idem sentit Schuzius quod de iure belli gerendi, cuius repressaliæ, vt ante dictum, sunt species quædam imperfecta. Hic leuissimum erit, bona Regis aut Ciuitatis, quæ commercii causa apud nos deprehenduntur, tamdiu retinere donec ius nobis redditum fuerit; Proximum, rebus subditorum in nostra ditione sitis aut versantibus manum iniicere: tertium ab hoc, res illorum in alia parte imperii præsentes persequi & detinere, siue id auxilio fiat territorii Domini seu propria autoritate & vi. Abruptissimum vero crediderim, nec sine magno periculo belli in Germania conflandi, si, cui ius negatum est, Status potentia sua aut sociis fretus in ipsos lædentis Regis vel ciuita-

 tis

tis fines irrumpat, & abductis vi hominibus rebusque sibi consulere audeat; vel quoties alibi extra imperium reperta capit & abducit: quod an singulorum Statuum arbitrio absq; autoritate Cæsaris & communi imperii decreto permittendum sit, non sine ratione dubito, quia vix ac ne vix quidem euenire potest, vt non vis illa ad offensionem & vindictam magis, cuius generis bellum etiam Statibus cum exteris prohibitum ostendimus, quam defensionem rerum spectet.

§. XXVII. Cum repressaliis magnam habent coniunctionem, quas appellamus pignorationes, & quæ eandem ob causam haud minus vetitæ sunt legibus, ita vt contra pignorantem mandata sine clausula restituendæ rei captæ causa decernantur. Aliqua tamen inter hæc duo est differentia. Pignoratio enim est ex turbatione eius rei vel iuris, cuius possessionem vel quasi ad nos pertinere asserimus: at repressaliis vtimur contra subditos, propter negatam nobis a Domino eorum iustitiam, vel ius manifesto inique dictum. Deinde pignoratio fit propria authoritate partis suum ius tueri volentis, etiam nulla præuia cognitione aut licentia iudicis: Repressaliæ vero decernuntur a Domino aut iudice, qui eam ob rem adeundus est, quiq;

de-

demum causa saltem summariter cognita, quare creditor vel quisquis se læsum queritur, repressaliis sibi opus esse existimet, potestatem detinendi facit: non enim iure repressaliarum æstimantur, quæ autoritate publica decreta non sunt. Porro pignorationes sunt nonnisi merum facti nomen adeoque in omnem casum prohibitæ: Repressaliæ aliquid iuris habent, quo nonnunquam fit, vt licitæ & permissæ credantur. Ad hæc pignorationes ciuibus inuicem intercedunt: Repressaliarum vsus in exteros est. Deniq; pignoratio concernit personas vel res eius, qui ob possessionem iuris sui turbatur: Repressaliis vero detineri potest non modo persona & res illius, qui facere iustitiam neglexit: sed & cuiuscunque qui subditus eius est, & intra territorium.

§, XXVIII. Olim in Atheniensium institutis simile quid erat repressaliis, quod ipsi *ἀνδρεοληψίαν*, id est, prehensionem hominum vocabant. Erat autem huic iuri tantum locus, si quis Atheniensium ciuium morte per vim illata obierat, & illa ciuitas, vnde homicida erat, vel quo confugit, dedere eum vel pœnam sumere de cæde noluerat. Tunc enim poterant proximi & necessarii illius, qui occisus fuit, homines alios prehendere atque detinere, donec de cæde satisfactum, neque

tamen vltra tres. Qua lege, vti apparet, pro ciuitate, quæ debebat subditos suos, qui aliis nocuere, plectere, poterat obligari ius quoddam incorporale subditorum, ipsa scilicet libertas morandi vbi velint, & agendi quod velint, ita vt fere in seruitute interim sint, dum Ciuitas id præstat quod præstare tenetur, id est, dum punit vel dediit sontem.

§. XXIX. De Iure Pacis cur multa dicamus non est opus. Qui enim incipiendi gerendique belli habet facultatem, is necessario & faciendæ pacis arbitrium obtinet, cum hoc fine omne bellum geratur, vt pacem habeamus. Enimuero de Statibus Imperii hoc erit monendum, eos redimere pacem cum Exteris iactura ditionum ad Imperium spectantium non posse. Imo nec inter ipsos Status valet pactio de bonis Feudalibus transferendis, quoties aut directo domino aut agnatis, qui a primo acquirente ius aliquod consecuti sunt, præiudicium damnumve creatur. Sed & quamuis de reliquis, quæ in patrimonio nostro sunt, maior sit transigendi libertas, si tamen Reipublicæ insigne periculum aut detrimentum ex eo impendeat, cogitandum aliis relinquo, annon rescindi eiusmodi alienationes supremo imperio possint? Quid enim si oppidum castrumve

ve

ve in limite cessum iremus, ex quo Imperio finitimisque nocere facile licet? Hic sane ratio Status & tranquillitatis publicæ postulare videtur, vt quæ vnus in dispendium totius ciuitatis iactare vult, omnes pro securitate sua vindicent. Rerum mobilium alienandarum maior quidem est fauor, si tamen inter thesauros & cimelia domus reputentur, quorum vsus magis quam proprietas illi concessa est, qui prouinciam regit, vereor, vt pro animi sententia statuere de illis fas sit; quanquam haud ignorem, quæ sic translata in alios sunt, eorum difficilem recuperationem esse, cum semper melior sit possidentis conditio, & sæpe etiam famæ atque honori Decessoris consulatur.

§. XXX. Quæ in pace facienda consilii sunt, aut ad rationem tractandi pertinent, cum ab hoc loco aliena existimem, transmittere visum; nam si huic argumento immorandum esset, vel sola Legatorum tractatio, quorum ministerio plerumque pax conciliatur, in campum nos deduceret, omni hac dissertatione vberiorem.

OBSERVATIO IX.

EPISTOLAE OBSCVRORVM VIRORVM.

SVMMARIA.

Epistolarum obscurorum virorum, §. I. *occasio*, §. II. *ex controuersia Reuchlini cum Coloniensib9 de libris Iudaeorum non cremandis*, §. III. IV. *Autor earum secundum quosdam Reuchlinus*. §. V. *Locus eam in rem Iouii*, §. VI. *Falsum quod Iouius notat, Hogostratum prae dolore ex editione huius libri concepto obiisse*, § VII. *Falsum, post mortem demum Hogostrati edictum Pontificis contra hunc librum esse impetratum*, §. VIII. *nam id viuo Hogostrato factum*, §. IX. *Huttenum etiam a quibusdam pro Autore esse habitum*. §. X. *Narratio Barthii de Hutteno & Hogostrato*, §. XI. *item de Campanella* §. XII. *Alios Eobanum Hessum facere autorem Epistolarum*, §. XIII. *Inter has tres sententias*, §. XIV. *verosimiliorem esse, quod Huttenus autor sit*. §. XV. *Coniectura eam in rem*. §. XVI. *Ipsum Huttenum id confessum fuisse*. §. XVII. *Sed fuisse directorem plurium autorum*. §. XVIII. §. XIX. *Cur Epistolarum illarum pleraeq; inscriptae sint Ortuino Gratio*. §. XX. §. XXI. *Lamentationes obscurorum virorum*, §. XXII. *Gratii Epistolae clarorum virorum*. §. XXIII. *Epigramma Rosenbomii in Epistolas obscurorum virorum*, §. XXIV. *Aliorum consensus de Hutteno autore Epistolarum*. §. XXV. *Emendantur ex dictis quaedam asserta D. Maii de vita Reuchlini*. 1. *quod Reuchlinus sit autor Epistolarum*, §. XXVI.

2. *quod*

2. quod Hochstratenus dolore ex libro hoc concepto mortuus fuerit, §. XXVII. *3. quod ad eludendum breue Papale a Reuchlino vel eius asseclis secundum volumen Epistolarum sit editum.* §. XXVIII. *Dubium esse, tempus editi voluminis secundi Epistolarum, vtrum ante an post breue papale publicatum sit.* §. XXIX. *non tamen istud volumen secundum editum esse ad ludificandum breue papale.* §. XXX. *Confundere D. Maium Lamentationes Obscurorum virorum cum volumine II. Epistolarum* §. XXXI. *4. quod quidem Erasmum pro autore Epistolarum venditauerunt* §. XXXII. *5. quod ipse Reuchlinus in Lamentationibus obscurorum virorũ se excusauerit, non esse autorem Epistolarum.* §. XXXIII. *Causa cur Vlricus Dux Wurtembergicus Iohannem Huttenum interemerit.* §. XXXIV.

§. I.

EPistolæ obſcurorum virorum ſuperiore ſeculo inſigniter placuerunt eruditis, quod in illis inſcitia ac barbaries æui ſuperioris lepore mirifico depingeretur.

§. II. Occaſionem illis pariter & argumentum præbuit certamen illud, quod Ioanni Reuchlino ſeu Capnioni paulo antequam Lutherus Eccleſias repurgaret, cum Monachis interceſſerat: De quo legatur vita Capnionis *ap. Melch. Adam. in vitis philoſ. p. 42.*

§. IV. Martinus Crusius *Parte III. Suev. Annal. c. 16. f. 536.* eadem commemorans ita pergit: *Res ita exagitata fuit, vt ad Parisienses etiam deduceretur, qui & ipsi Reuchlino infesti erant. Pontifex vero Romanus & Cardinales, qui fauebant eruditioni Reuchlini, non acceptabant accusationem Iacobi Hochstrati, qui Colonia Romam ob illum oppugnandum profectus erat. Hinc natus est facetus ille libellus, qui inscribitur: Epistolæ obscurorum Virorum: quibus mirifice barbaries Coloniensium professorum exagitatur.*

§. V. Quis eas epistolas confinxerit, in eo non omnes consentiunt. Multi existimant, ipsum Reuchlinum earum esse autorem, in qua sententia etiam est Val. Andreas Desselius *p. 412. Bibl. Belg.* & Opmeerus, *Chronogr. pag. 749.*

§. VI. Sed nos Iouii verba proferamus ex elogio Reuchlini: *Circumferuntur etiam præter grauiores libros, quanquam suppresso nomine ex eius officina obscurorum virorum Epistolæ, admirabili facetiarum lepore conditæ, quibus ad excitandum risum cucullatorum Theologorum, ineptissime atque ideo ridicule latina lingua scribentium stylus exprimitur. Vlciscebatur enim infestam nomini suo turbam iucundissimo Satyræ illudentis genere, quum maligna cucullatorum conspiratione, tanquam Iudæis parum æquus hostis, ac ex animo plane recutitus impietatis accusaretur. Hic*

liber

liber auide coëmptus & euulgatus adeo grauiter calumniatores eius ordinis percussit, vt coniurationis princeps Hostratus letali dolore sauciatus interierit, & reliqui aestuantes a Leone suppliciter impetrauerint, vt edicto diuendi atque inprimi vetaretur. Sed edicti Maiestatem Reuchlinus salso ingenio ludificatus secundum Epistolarum volumen tanquam ex titulo minime vetitum altero quidem aculeatius impressoribus tradidit, ita vt cucullati misere cum hydra luctantes animos in ea lite desponderint.

§. VII. Haec e Iouio totidem pene verbis transtulit in Catalogum suum Illustrium Germaniae scriptorum Cornelius Loos Callidius *p. m. 66.* sub Reuchlino, sed illud de Hogostrato (sic Sleidanus & alii passim vocant) quem Iouius narrat prae dolore obiisse omisit. [a]) Et vero falsum illud est: diu enim post vulgatas obscurorum virorum Epistolas anno videlicet 1527. [b]) obiit Hogostratus, teste Valerio Andrea *in Bibl. Belg. p. 413.* (qui eum vocat Hoochstratanum) Bucholc. *in Chronol. pag. 512.* & Budaeo *in* θανατολ. *pag. 37.*

§. IIX. Neque illud idem satis ex vero Iouius quod e praecedente sequitur, mortuo de-

a) Imo sub Hochstrato p. m. 41. haud obscure illi contradicit.

b) circa annum 1527. Cornel. Callid. p. 42.

demum Hogoſtrato reliquos a Pontifice edi-ctum contra Epiſtolas obſcurorum impetrauiſſe. Id enim Hogoſtrato viuo factum eſt, Anno 1517. menſe Martio. *Vide lament. obſc. vir. p. 12.* vbi apographum habes Pontificiæ condemnationis.

§. IX. Eodem anno ad Vlrichum Huttenum ſic ſcribit Bilib. Pirckhaimerus (Epiſtolam vitæ Pirckhaimeri operibus eius præmiſſæ inſeruit Rittershuſius *f. 24. 25*) *Hogoſtratus cum ex capitulo per Nurenbergam iter feciſſet, retulit quibusdam, ſilentium ambabus partibus indictum eſſe: Id ſi ita eſſet, victoria quoque noſtra exiſteret. Oſtendit obiter Breue, vt appellant, Apoſtolicum, non tamen in forma autentica, quo excommunicantur ementes, vendentes & legentes obſcurorum virorum epiſtolas. Mutandus itaque titulus, & pro obſcuris clari viri erunt inſcribendi, vt rurſus Nebulones pecunias dilapidare cogantur. Plane enim confeſſi ſunt, ob Breue illud belle auro ſe emunctos eſſe.*

§. X. Ex eadem epiſtola cognoſcimus, Vlrirum Huttenum, ad quem ſcripta eſt, auctorem illarum Epiſtolarum habitum fuiſſe. Sic enim poſtea Bilibaldus: *Nec dubites fratres illos, qui te auctorem obſcurorum eſſe clamitant, illum contra te inſtigare.*

§. XI. Atque hunc eundem auctorem nominauiſſe nobis aliquando memini Nobiliſſ.

lisſ. Caſp. Barthium, cum diceret multis ſe moueri rationibus, quamobrem Hutteni potius hunc eſſe partum crederet, quam Reuchlini, certe directorem fuiſſe operis Huttenum: etiam hoc addens, aliquando Halæ Saxonum (ſi bene memini) obuiam fuiſſe factum Hogoſtrato Huttenum, & equo deſilientem homini improbo gladium intentaſſe, vt ab eo vindictam exigeret ſcelerum: Hogoſtratum poſtratum in genua, rogauiſſe Nobiliſſimum Heroem, ſi quid interceſſerit inimicitiarum, id calamo potius, quam enſe proſequeretur, homini iam imbelli parceret: ſic placatum Huttenum ac miſertum, non afflixiſſe ipſum quidem, ſed gladio tantum obliquo aliquoties verberauiſſe.

§. XII. Hæc ita Barthius in cœna, cui A. 1645. die 6. April. vna cum ipſo me admouerat B. And. Riuinus. In qua hoc etiam a Nobiliſſimo viro audiuiſſe annotaui, Thomæ Campanellæ commercium fuiſſe cum Dæmone, ipſum Thomam truci hominem aſpectu fuiſſe (nam oculis ipſum ſuis vſurpauerat) labiis pene ad auriculas vsque extenſis.

§. XIII. Redeo ad epiſtolas obſcurorum virorum. Quarum autorem denique, non defuerunt, qui Eobanum Heſſum crederent. Mich. Sonleutnerus Orat. *de ſucceſſ. ſtud. per Germ.*

Germ. quæ annexa est *Parti II. Inst. dial. eius p. 102. Magna illi* (Capnioni) *concertatio fuit cum Monachis de libris Hebræorum non comburendis, de qua facetus quidam libellus titulo virorum obscurorum ab Vlrico Hutteno, aut vt alii malunt, ab Eobano Hesso conscriptus, quo mire exagitantur Monachi.*

§. XIV. Tres ergo hac de re sunt opiniones: vna Epistolas illas confinxisse Reuchlinum, altera Huttenum, tertia Eobanum.

§. XV. Ego hic accedo sententiæ Nobiliss. Barthii de Hutteno, ita quidem vt existimem plerarumque autorem fuisse, cæterarum directorem.

§. XVI. Primum enim aliquo modo nos huc ducit Epistola Bilibaldi. Deinde sunt coniecturæ non leues, sane constat partibus Reuchlini (cuius negotium præcipue in his epistolis geritur) impense fauisse, qua de re historiam vide apud Titium im Theol. Exempelb. *p. 1669. n. 81. edit. A. 1657.* Ac memorat Gesnerus inter libros Hutteni intercessionem quoque ad Cardinalem Hadrianum pro Capnione. Quis autem nescit, quam probe passim in scriptis suis peruersos seculi sui mores defricare solitus fuerit Huttenus. Porro Conciliabulum Theologistarum, quod in pasquillorum Tomis extat, & a Gesnero ad Huttenum autorem refertur, tam simile est

est his epistolis, vt ouum ouo non possit magis.

§. XVII. Quid verbis opus est? Extra dubitationis aleam omnem ponit hanc causam ipsa Hutteni confessio in expostulatione cum Erasmo, vbi sic scribit: *Cum nata essent obscurorum Epistolæ, maxime omnium laudabas & applaudebas autori, prope triumphum decernebas, negabas vnquam excogitatam compendiosiorem illos insectandi viam, hanc denique optime initam esse rationem barbare ridendi barbaros. Itaque gratulabaris hanc nobis felicitatem. Et cum nondum excusæ essent nugæ, tua manu quasdam describebas, vt amiculis (inquiens) meis in Angliam & Gallias mittam. Paulo post cum vehementer commotam cerneres vniuersam Theologistarum colluuionem, ac furere vbique irritatos crabrones & perniciem minari, trepidare cœpisti, & ne qua in te suspicio daret se, quod vel autor ipse esses, vel inuentum certe probares, scripsisti epistolam eodem illo candore tuo Coloniam* [d]) *qua volebas prævenire famam, ac omnino præ te ferebas, quasi qui illorum doleres vicem, & cui valde displiceret res, multa interim & in ipsum negotium, & in autores increpans. Hoc tum inimicis nostris telum dabas contra nos acerrimum.*

d) Legitur hæc epistola *p. 18. lament. obsc. vir.* Est autem scripta ad Cæsarium postridie assumptæ virginis A. 1517.

§. XVIII.

§. XVIII. Dum extremis verbis autores numero pluratiuo audimus nominari patet vno plures eos fuisse [e]). Cætera facile persuadebunt, coryphæum omnium atque huius ludi choragum fuisse Huttenum.

§. IXX. Plures etiam Epistolarum auctores esse indicat Ortuinus Gratius *in lamentationib. obsc. vir. p. 116.* inquiens: *Notum est & publicum, vbi illorum epistolæ impressæ sint; noti etiam autores.* Idem *pag. præced. & 123.* & alibi vocat eos Reuchlinistas.

§. XX. Cæterum Epistolæ istæ pleræque omnes inscriptæ sunt Ortuino Gratio. Id ideo factum, quia is in gratiam Coloniensium Theologorum scripserat Apologiam aduersus Reuchlinum, vir alioqui literis humanioribus non perfunctorie tinctus, *Vide Aub. Miræ. Part. II. Biblioth. f. 33. & Val. Andr. Desselius Bibl. Belg. p. 708.*

§. XXI. Hac de re iudicium Erasmi hoc legitur *in epistola quadam ad Bilib. f. m. 234. & in operib. Bilib. f. 271. Quid venit in mentem Gratio, vt suas literulas turpiter seruire vellet quorundam stultitiæ, seu potius ambitioni, cum eo videatur ingenio præditus, vt si vero iudicio iustam operam adiunxisset, inter eloquentes ac literatos*

e) nominat eos Comitem, Nuenarium, Huttenum, Reuchlinum, Buschium ex Hammelmanno *Placc. append. Anonym. p. 129. 136.*

haberi potuisset. Nunc non alio facinore notus est nisi quod calumniatus est Reuchlinum & huius amicos, quodque quorundam infanti malitiæ mercenarium ciboque conductum rhetorculum præbuisse videatur.

§. XXII. Epistolis obscurorum opposuit Gratius Lamentationes obscurorum virorum Coloniæ primum anno 1518. impressas; quod & Miræus ac Desselius obseruarunt. Eas ego citaui hactenus ex alia quæ penes me est editione Coloniensi anni 1649.

§. XXIII. Idem Gratius, Miræo & Desselio testibus, in fasciculo rerum expetendarum & fugiendarum, edidit Epistolas clarorum virorum Anno 1535. Nescio an credamus eum sic voluisse aliquid opponere [f]) vel obscurorum virorum Epistolis, vel Epistolis etiam Illustrium Virorum ad Reuchlinum, quas Hagenoæ ao. 1519. (quam quidem editio-

f) Omnino nulla est illarum epistolarum Gratii cum vel clarorum vel obscurorum epistolis connexio. Sic autem habe: Fasciculus ille rerum expetendarum & fugiendarum continet tractatus in vniuersum LXVI. & in his Epistolas quasdam clarorum virorum: inter alias ipsius Hutteni ad Leonem X. qua præfatur in declamationem Laur. Valla contra donationem Constantini, quæ legitur ibi f. 64. Nec ipse in titulo operis clarorum sed summorum virorum epistolas vocat, his verbis. *Insunt præterea huic operi summorum aliquot virorum Epistolæ, libelli tractatus & opuscula numero ni fallor LXVI.*

ditionem nondum fuisse primam apparet, e præfatione ad Lectorem) impressas habeo.

§. XXIV. In epistolas obscurorum extat epigramma Samuelis Rosenbomii *Part. I. Poëm. l. 2. n. 99. p. 156.* qua ob styli barbariem vetat earum lectionem, ne contagio noceant, sæpe repeti. Sed nimirum nec scriptæ sunt illæ iuuentuti in scholis ad imitandum, verum literatis ad recreandum animum. Nolim tamen in illis iocos, qui miscentur interdum, blasphemos approbare.

§. XXV. Hactenus schedæ Iacobi Thomasii locutæ sunt, ex quibus adeo perspicuum redditur, quænam sint illæ rationes de quibus in præfatione ad Manutii Epistolas dixerat, quod certa fide exploratum haberet Huttenum esse autorem Epistolarum obscurorum virorum, ad quam eius fidem etiam prouocauit doctissimus Maius *in vita Reuchlini p. 425.* ac insigne Belgii literati decus, Petrus Bælius *in Dictionar. Critico sub artic. Hochstraten.*

§. XXVI. Simul vero ex hactenus dictis patet, qua ratione quædam emendari possint quæ de Epistolis obscurorum virorum attulit laudatus Maius. Primo enim a Iouio deceptus *in oratione de vita Reuchlini pag. 48. 46.* Reuchlinum autorem fecit libelli sæpius me-

 mo-

morati, quod tamen ipse postmodum *in annot. p. 425. & 427.* quodammodo destruit.

§. XXVII. Secundo, cum Iouius in loco supra descripto memoret Hochstratum dolore ex libro isto concepto interiisse, quod falsum esse, ibi simul ostensum fuit, Maius tamen eundem Iouii errorem secutus falsam de Hochstrateni morte sententiam & orationi *d. p. 46.* & annotationibus *p. 424.* inseruit, notatus iam propterea a Bælio *d. l.*

§. XXIIX. Tertio Bælius *ibid.* & alium errorem annotauit in loco Iouii, quod nempe falsum sit, quod Reuchlinus post impetratam ab Hochstrati parte Breue Apostolicum secundum Epistolarum Volumen tanquam ex titulo minime vetitum, in elusionem edicti Pontificii ediderit. Ego sic intelligo Bælium quasi non solum falsum sit, quod Reuchlinus istius secundi voluminis autor sit, sed & quod vel eiusmodi secundum volumen extet, vel si extet, quod id a Reuchlini asseclis ad eludendum Breue Papale sit editum. Nihilominus tamen D. Maius & hac parte Iouium defendere sustinuit *in annot. p. 424. Est mihi,* inquit, *ad manus prima primi voluminis editio Venetiis impressa in Aldi Manutii officina in 4. Alterum volumen in Germania excusum habeo hoc insignitum titulo: Lamentationes obscurorum virorum non probibita per sedem Apostolicam.*

§. XXX.

§. XXIX. Iam quid nos ad istam probationem Maii? Ita quidem est: Sunt duo volumina Epistolarum obscurorum virorum. Vtrum vero ista duo volumina simul sint edita, an vnum post alterum, dicere exacte non possum, vtor enim editione nouissima, in 12. quæ ac si Londini impressa esset, mentitur, anno præteriti seculi 89. vbi secundum volumen incipit *p. 225*, eique editioni lamentanes obscurorum obscurorum virorum tanquam volumen tertium iunctæ sunt. Videtur tamen secundum volumen primo in secunda forte vel tertia editione esse adiectum si quis consideret *errores obscurorum virorum, qui se Reublinistas esse gloriantur*, qui adiuncti sunt, *lamentationib. obscur. vir. p. m. 187. seqq.* vbi sæpe mentio fit primi operis & primæ editionis. Postea additur *p. 191. Quas obsecro putamus in additionibus eorum nequitias contineri, & in aliis etiã Epistolis a primis (de quibus modo mentionem fecimus) longe differentes.* Tum mentio fit secundi voluminis. Adde & *p. 224. ipsarum Epistolarum obsc. vir.* verbis: *Finit se opus egregium &c.* Magis dubius sum, an volumen secundum post publicatum breue papale sit editum. Sane edictum, quod insertum est *Lamentationibus obscur. vir. p. 12. seqq.* datum est Romæ *d. 15. Martii 1517.* Errores autem obscurorum virorum modo citati, in quibus

ſecundi voluminis fit mentio, ſcriptæ ſunt Coloniæ cal. Sept. 1518. vti videre eſt ex *p. vlt. Lament. obſc. vir.* Sed ex hac circumſtantia veroſimile aliquid in neutram partem aſſumi poteſt.

§. XXX. Id tamen videtur valde probabile volumen iſtud ſecundum, quandocunque etiam fuerit publicatum, non compoſitum eſſe. vt Iouius volebat, ad ludificandum breue Pontificium, neque in titulo præ ſe tuliſſe, quaſi id ſit minime vetitum. Nam in toto volumine ſecundo, quantum in curſoria lectione deprehendere potui, ne minima quidem mentio fit illius edicti Pontificis, & titulus voluminis illius *p. m. 225.* eodem modo conceptus eſt, vt titulus voluminis primi nec ibi quicquam de licentia impreſſionis memoratur.

§. XXXI. Neque Iouii cauſam adiuuat, quod D. Maius dicit, ſe volumen illud ſecundum non ſolum vidiſſe, ſed & in titulo legiſſe, quod Lamentationes iſtæ obſcurorum virorum non prohibitæ ſint per ſedem Apoſtolicam, ad quæ verba haud dubie etiam reſpexit ipſe Iouius. Nam & Iouius & D. Maius in eo decepti ſunt, quod putauerint, Lamentationes iſtas a fautoribus Reuchlini fuiſſe editas, cum potius, vt iam *ſupra* §. 22. monitum eſt, autor harum lamentationum ſit Ortui

tuinus Gratius, easque contra Reuchliniſtas ſcripſerit, vt ex toto volumine illo patet, & præprimis ex Epiſtola Gratii ad lectorem, item ex epiſtola eiusdem apologetica, quæ leguntur in fine lamentationum *p. m. 141. ſeq. & p. 145. ſeq.* Etſi enim in nouiſſima editione verba tituli ſolum ponant: *Lamentationes obſcurorum virorum*, neque illa reliqua, quæ D. Maius memorat, (*non prohibitæ per ſedem Apoſtolicam*) in hac editione appareant, tamen & de aliis Lamentationibus quam illis Gratii non conſtat, & D. Maium non alias, quam illas in mente habuiſſe ex illo certum eſt, quod quæ paulo poſt *p. 425. & 427.* ex illo Libro excerpit, claris verbis leagntur in Lamentationibus a Gratio editis. Accedit quod Gratius iſta verba, *non prohibitæ per ſedem Apoſtolicam* veroſimiliter primæ editioni ſuarum Lamentationum apponi curauerit, partim ne confundernetur ab incautis Lamentationes iſtæ cum Epiſtolis obſcurorum virorum, partim, vt vel in titulo pungeret Reuchlini fautores, quorum ſcilicet epiſtolæ per ſedem Apoſtolicam erant prohibitæ.

§. XXXII. Pergit D. Maius *p. 425.* fuiſſe etiam qui Eraſmo has epiſtolas tribuendas, tanquam vero autori cenſerent, in quos ille tanquam grauiter inuehitur in illa epiſtola, quæ in lamentationibus obſcurorum virorum le-

gitur, *p. m 22.* & cuius iam ſupra mentio iniecta eſt §. *17.* At ſi quis ea quæ ſupra *d.* §. *17.* ex Hutteni expoſtulatione cum Eraſmo excerpta ſunt, conferat cum illa Epiſtola Eraſmi, patebit, Eraſmum ſe ſaltem purgare voluiſſe, quod non approbet Epiſtolas obſcurorum virorum nec iis faueat, non quod quisquam eas Epiſtolas Eraſmo tanquam autori tribuerit. Scilicet inſeruerant autores Epiſtolarum poſterioribus editionibus dialogum qui in nouiſſima editione legitur *p. 200. ſeq. voluminis primi*, in cuius interlocutoribus non ſolũ comparebat nomẽ Eraſmi, ſed & *p. 201.* Eraſmus tanquam fautor Reuchlini aperte traducitur, & *p. 209. ſeq.* cum Reuchlino colloquens Eraſmus inducitur tanquam cauſam Reuchlini contra Magiſtros Colonienſes agens. Seduxerunt autem haud dubie D. Maium ad hunc errorem, verba in Epiſtola Eraſmi, quæ apponamus. *Iam illud eſt omnium moleſtiſſimum quod mihi famulus meus Iacobus narrauit, apud plures haberi Coloniæ libellum neſcio quem, in Iulium Pontificem, quod mortuus excluſus ſit cælo per Petrum. Ceterum admiror, eſſe qui ſuſpicentur, tam inſignem ineptiam a me profectam; opinor ob id, quod ſermo fortaſſe ſit paulo latinior, &c.* Hic putauit D. Maius, per *tam inſignem ineptiam*, intelligendas eſſe Epiſtolas obſcurorum virorum: cum tamen contextus oſtendat E-

rasmum per hæc verba intelligere fabulam de Iulio Pontifice, quæ tamen non legitur in Epistolis obscurorum virorum.

§. XXXIII. Denique & in eo non parum a vero aberrasse videtur D. Maius, cum *p.427.* scribit, non verosimile esse quod Reuchlinus sit autor Epistolarum, quia similem in modum se purgauerit, vt Erasmus, in epistola quadam Lamentationibus inserta ad Iohannem Pelsflickerium, quam & totam apponit. Etsi enim verum sit, Reuchlinum autorem non esse, idque satis per dicta superius sit demonstratum, ratio tamen D. Maii nihil probat. Nam illa Epistola Reuchlini, ad quam prouocat, & quæ legitur in Lamentationibus *p.m.34.* nequaquam a Reuchlino fuit conscripta, sed vt reliquæ omnes ab Ortuino Gratio conficta. Induxit autem D. Maium in hunc errorem, quod Lamentationes illas pro nouo volumine Epistolarum obscurorum virorum habuerit.

§. XXXIV. Antequam finem huic obseruationi imponamus, non iniucundum erit, etiam circa ea aliquid annotare, quæ scripta deprehendimus in Dictionario Critico Celeberrimi Bælii *in artic. Hutten.* Nimirum dum vir laude nostra maior ex Melchioris Adami vitis quædam, quæ iste ex oratione Hutteni contra Vlricum Ducem Wurtembergicum

 ad-

adducit, excerpit, ad interfectionem Iohannis Hutteni pertinentia, subiungit, verosimile esse, istum Iohannem Huttenum a Duce Wurtenbergico ea ex causa esse interemtum, quod eum suspicatus fuerit amare Ducissam. Et fateor coniecturam istam a vero non videri absimilem, si quis saltem ista verba, quæ Melchior Adami ex illa oratione adduxit, consuleret, nec inspiciat ipsas orationes Hutteni. Et has quidem non legisse Bælium eius annotata ostendunt, vti etiam rarius inveniuntur hodie illæ orationes. Ceterum recordor, me, dum ante aliquot annos eas mihi ad lectionem commodaret amicus quispiam, ibidem deprehendisse, quod Vlricus Huttenus ibi diserte accusauerit præfatum Ducem, quod Iohannem Huttenum ideo interfecerit, quod ipse Dux vxorem Hutteni amauerit, & etiam post necem Hutteni in ipsius amore hæserit, ac aliam causam iræ adversus interemtum publice prætenderit, quam quidem ipse Vlricus Huttenus non diserte memorat, verba tamen eius quantum recordor, satis monstrant, longe alium fuisse Ducis prætextum, quam illicitos amores inter Huttenum & Ducis coniugem.

OBSER-

OBSERVATIO X.

ANTITHESIS CHRISTI ET ANTICHRISTI FIGVRATA, CVM ADNEXA FRATRVM CANDELBVRGIORVM HISTORIA.

SVMMARIA.

§.I. *Ecclesia semper fuit orthodoxa, quæ sibi adrogauit dominatum.* §.II. *Variis figuris olim templorum parietibus insertis cleri notabantur abusus* §.III. *Fratrum Candelburgiorum historia, qui in cœnaculo suo Christi & antichristi antithesin exhibuerunt.* §.IV. *Recensio codicis manuscripti qui Candelburgiorum istam antithesin exhibet.* §.V. *Vlterior recensio Codicis* §.VI. *Aliam antithesin exhibebit Simon Rosarius apud Wolphium* §.VII. *Alia latine & germanice prodiit.* §.VIII. *Istæ ab Andrea Osiandro editæ* §.IX. *Quadraginta figuræ in cimeliarchio Gothano similem preferunt antithesin.* §.X. *Harum inscriptiones referuntur.* §.XI. *Istæ figuræ ad priorum imitationem efformatæ;*

§. I.

A Longis retro seculis commune in ecclesiam irrepserat malum, vt aliqua semper esset, quæ dominatum sibi quæreret, & pro orthodoxa vnice haberi vellet, singulos cum ea

ea non ſentientes pro hæreticis habens& perverſis. Tranſiit hoc malum per ſecula ad ea tempora, (ne dicam ad noſtra) quibus totus orbis mirabatur pontifici Romano ſe eſſe ſubiectum. Romana erat eccleſia quæ varios abuſus ſuos ſub pallio veræ & ab apoſtolorum temporibus ita continuatæ eccleſiæ contegere ſolebat, & vera mater haberi volebat, ſed peruerſus erat Status, fides nulla, doctrina a Chriſti & apoſtolorum diuina ſimplicitate aliena, ordines eccleſiaſtici corrupti, horumque præ ſic dictis laicis dominatus; ſcandala vbique, immo tota religio magis ad ſplendorem ſpectans quam ad vitæ interiora. Quamuis peruerſus autẽ eccleſiæ eſſet ſtatus, ſeruauerat tamen ſibi Deus ſuos, qui vitæ integritate Deo viuentes, hanc eccleſiæ corruptionem bene perſpiciebant, ſed illi ne hiſcere quidem audebant, ni igne atque ferro perſecutionem pati vellent.

§. II. Factum inde, vt cum iſti ore propalam veritatem teſtari non auderent, ſcriptis id facerent & figuris. De priori longum teſtium veritatis adducit catalogum Matthias Flacius; dicemus ergo nunc de altero. Videmus tales figuras Cleri Romani abuſus deteſtantes, tum in templorum parietibus, tum in manuſcriptis codicibus, tum libris etiam impreſſis: De Aldersbacenſi quidem mo-

monasterio, quod apud Bauaros a Comitibus de Sultz, Alberto Comite a Löwenstein & Baronibus ab Hausen fundatum est, testatur Ioannes Wolphius * quod in eius templo pictura reperiatur, cleri falso sic dicti ignorantiam, ignauiam, auaritiam & in conscientias tyrannidem arguentes. Videtur ibi vrsus ad Citharam, cui inscriptum, *vagus in ludo*: lupus stola sacra indutus ex libro legens, cum inscriptione, *ferus in rapina*: Candelabrum cum cereo, cui inscriptum, *peccasti, quiesce*: adstat agnus cum cruce in humero dextro, cui inscriptum, *agnus innocens*. Inde figura hominis procumbentis ad pedes abbatis in sella sedentis. Versus figuras hasce explicantes satis declarant, quid denotent. Aliam figurarum descriptionem Romanam idololatriam designantium, quæ in primario Argentoratensium templo ex aduerso suggesti, iuxta adytum in lapides præcipuarum columnarum sunt incisæ, exhibet idem Wolphius *. Videtur in prima figura porcus & hircus portantes vulpeculam dormientem, cane subtus latente. His præfert vrsus amphoram cum adspergillo, lupus crucem, lepus facem. Aliud ad-

* *lectionum memorab. Cent. XI. p. m. 3'2.*
* *Cent. XIII. p. m. 551. & cent. XVI. p. m. 909. & Iacobus Heerbrand in refut. defensionis assertionum Iesuiticarum.*

additum est simulacrum repræsentans asinum ante calicem celebrantem missam: & aliud, asinum lectoris munus agentem libro capiti simiæ superposito, quibus missa pro defunctis sine dubio notatur. Reliquarum figurarum interpretationem habet ipse Wolphius. Alias figuras Romanam ecclesiam sub figura scorti Babylonici repræsentantes ex cathedrali templo Wormatiensi adducit idem. ** Si omnia examinare velimus templa prioribus temporibus extructa, vix reperiemus ex maioribus vllum, in quo non tale quidpiam animaduertere liceat. Sic in templo cathedrali Magdeburgensi in cathedris Canonicorum ligno incisam videmus figuram monachi in straminis fasciculo monialem in monasterium ferre gestientis, diabolo aperiente portam. Arnstadti visitur pictura, vbi concionatorem auiculæ audiunt, monachi vero dormiunt. In Ducatus Wurtenbergici templo quodam vidisse me memini diabolum, vbi Christum tentat, sub figura Capucini. Vt alia taceam, quibus veritatem sub figuris inter ipsa mendacia testari voluerunt veteres.

§. III. Alia ratione cœnaculi parietes istiusmodi figuris ornauerunt alii. Testatur id fratrum Candelburgiorum historia, quam ex

** *Cent. XVI. p. m. 869.*

ex martyrologio Bohemorum in hiſtoria ſua vniuerſali adducit Boxhornius.* Verba quæ ex martyrologio adducit, hæc ſunt. *Anno MCCCCIV duo Angli, Theologiæ Baccalaurei, Iacobus quidam & Conradus Candelburgius, Pragam venerunt, alboque academiæ inſcripti, publice controuerſias de Papæ primatu ſimilibusque mouere cœperunt, paullo poſt tamen publico interdicto id facere probibiti. Illi igitur, vt quod hominibus non licebat, liceret parietibus in cœnaculo habitationis ſuæ, hoſpite conſentiente depingi curant; altera quidem parte paſſionis Chriſti hiſtoriam, ex oppoſito autem pompam aulæ Papalis Cardinaliumque. Cuius pictura cum Ioannes Hus in concionibus faceret mentionem, tanquam veræ Chriſti & Antichriſti antitheſeos, confluebat eo ſubinde populus ſpectaculi cauſa.* Plenius hæc martyrologii verba in Chronico ſuo Bohemiæ explicat Wenceslaus Hagecius, ex quo omnis Candelburgiorum hiſtoria clarius patebit. Verba itaque eius cum omnem rem declarent, hic adducemus.

An-

* *p. m. 913. & hiſtoria perſecutionum eccleſiæ Bohemicæ ab anno 894. ad annum 1632. anno 1648. impreſſa cap. VIII.*

Anno 1404. sind aus Engelland zween Männer zu Prag ankommen/ die gaben vor/ daß sie daselbsten studiren wolten/ einer mit naymen Iacobus, derselbe gab sich vor einem Baccalaureum der Heil. Schrifft aus/ der andere hies Conradus von Kandelburg/ welchs in Engelland eine vornehme Stadt ist. Diese beyde liessen sich in album Academiæ schreiben/ kamen auch viel und offtmals ins Auditorium, wo man die Heil. Schrifft zulesen gepfloge / und theten an die andern/ so in der Heil. Schrifft geübt/ viel Quæstiones und Fragen. Unter andern waren auch diese vorgefallen: Ob der Papst mehr Macht habe/ dann ein anderer schlechter Priester? Item, ob das gesegnete Brodt/ oder der empfangene Leib des HErrn/ bey des Papsts Messe mehr Krafft habe/ als bey eines andern schlechten Priester Messe? und was derselben Fragen und Artickel mehr gewesen sind: wann man sie derentwegen zu rede setzte/ gaben sie zur Antwort: daß sie es/ von wegen der Befestigung im Glauben theten. Auff eine Zeit/ trat M. Leonhardus Duka herfür/ und sprach zu ihnen: Ihr Söhne von wannen seydt ihr? Sie antworteten: wir sind von wegen des studii aus Engelland hieher kommen. Er sprach: Dieweil ihr daselbst ausgangen/ so gibt es allda (wie wir be-

wie wir berichtet) viel Sectisten, vielleicht seyd ihr auch irrig / wie wir es dann aus euren Fragen vernehmen können/ derentwegen wil ich euch/ von wegen meines Ambts gebothen haben/ daß ihr forthin unser Lectorium mit diesen euern Irthümen meiden sollet. Dafern ihr euch aber hierinnen ferner einlassen würdet/ so müstet ihr/vermöge Käyser Carls hochlöblicher Gedächtnüß statuten und Privilegien, mit Feuer verbrennet werden. Also verhieschen sie es zu unterlassen. Nichts destoweniger haben sie mit ihren Fragen und Glauben viel junge Bömische Magistros, besonders aber M. Ioan. Hus, welcher ein frommer/ andächtiger/ doch der neuen Dinge begieriger Mensch gewesen/eingenommen. Diese vorgenandte Engelländer/ als Iacobus und Conradus/ hatten ihr Losament in der Neuen Stadt Prag/ genandt bey den schwartz Gensen/ auffm Graben/ gegen der Alt Städter Pforten über/ wo man es Wprolomeneм, oder im Durchbruch nennet/ und ihr Wirth hiesse Lucas Welensky. Denselben bathen sie/ daß er erläuben wolte/ damit sie ihnen den Saal mahlen liessen. Solchs der Wirth/ wegen seines Hausses Zierde/ erläubete. Also liessen sie auff der einen Seiten des Saals/ unsers HERRN CHRISTI Einzug zu Jerusalem und seine Passion und

auff der andern Seiten des Papsts Wandel anmahlen. Erstlich/ wie der Papst in güldenen Stücken/ und die Cardinäl (deren Roß mit köstlichen Decken gezieret/) zu Rom herrlich einziehen. Auff der andern Seiten dagegen aber/ wie der Herr Christus auff einer Eselin demüthig zu Jerusalem einreitet/ und seine Jünger ihme barfuß nachfolgen. Wiederumb/ so hat der Papst eine güldene 3fache Krone/ der Herr Christus aber dagegen eine Dorne-krone auff seinem Haupt/ und war des dings dem Pabst zur Schmach/ viel angemahlet/ wiesen es dem einfältigen gemeinen Volcke/ und brachten ihrer dadurch viel vom Gehorsam und der Christlichen Ordnung. M. Ioannes Hus aber/ welcher diesen zweyen Engelländern/ als Iacobo und Conrado, so wohl auch des Wickleffen Lehre (doch nicht öffentlich) anhinge/ thet von diesem Maalwerck in seinen Predigten viel Meldung/ sagende/ daß dieses eine rechte figur wäre. Das gemeine Volck/ deme diese Ding unbekandt/ ließ es ihm sehr wohl gefallen/ etzliche aber ärgerten sich drüber/ und fiel zwischen dem Volcke viel Disputation und Zanck vor/ denn der Papst war von etlichen gelobt/ von den andern aber geschendet. M. Iohann von Huß in eltz/ M. Hieronymus von Prag/ und diese zweene Engellän-

länder aber/sind fast wie vor einen Mann ge-standen.

Zacharias Theobaldus in bellum ſuum Hus-ſiticum pleraque transſumſit ex Hagecio,ni-ſi quod ex hoc ſequi videatur vnicam tan-tum in vno latere fuiſſe figuram, cum ex Ha-gecio pateat, plures in eo pariete fuiſſe figu-ras, ſingularum vero oppoſitum in altero, quibus theſis & antitheſis Chriſti atque anti-chriſti repræſentata fuerit.

§. IV. Quod ſi coniectare licet,haſceCan-delburgiorum figuras ſeruari videmus inCo-dice manuſcripto, quem bibliotheca noſtra Salana poſſidet. Auro eleganter eſt diſtin-ctus & variegatis coloribus pictus. Antiqui-tatem præfert duorum ſeculorum & dimidii. Titulum talem habet: *Bobuslaus de ſue cauſa memorie manu propria me fecit:* cui litteris mi-nuſculis ſubſcriptum eſt: *antitheſis Chriſti & Antichriſti.* Sequitur præfatio, quæ lingua ſcripta eſt Bohemica, & dialogus eſt duorum inter ſe de communione ſub vtraque. Se-quuntur ſtatim picturæ, quæ abuſus & corru-ptelas eccleſiæ Romanæ declarant & redar-guunt. Videmus ibi pontificiorum auaritiam ac Simoniam depictam, tyrannidem & vitia alia. Maxime vero theſis & antitheſis Chri-ſti atq; antichriſti ex figuris hiſce ſæpius pa-

tet. Videmus ibi a ſiniſtro libri latere Chriſtum crucem ferentem, atque ſemita incedentem anguſta, cum addito dicto: *arcta eſt via quæ ducit ad vitam & pauci ambulant per eam*: a latere dextro, Pontificem cum triplici corona Reges Cardinales, epiſcopos equis & mulis inſidentes videmus, cum inſcriptione: *Via autem quæ ducit ad perditionem eſt ampla & bene trita & multi ambulant per eam.* In alio videmus Chriſtum in oſtio ſtantem, ab altera parte Mariam. Videmus ab vno diabolum cum triplici corona ſtipatum variis monachorum ordinibus & gentilium philoſophis; ab altero Chriſtum cum ſanctis. Videmus ab vno Chriſtum ſub crucis onere ſudantem cum ſpinea corona, crucem geſtante ſimul Simone: ab altero Pontificem habitu pontificali indutum, equo inſidentem, præferente crucem Cardinali & ſubſequente eundem omni Cardinalium choro. Videmus Chriſtum ſanguinolentum virgis crudeliſſime cæſum: ex oppoſito pontificem culcitris inſidentem. Videmus Chriſtum Petri & apoſtolorum lauantem pedes: e contrario pontificem biſellio inſidentem, duobus monachis eiuſdem oſculantibus ſandalia. Subſequitur figura Ioannem Huſſum in cathedra verba ad populum facientem repræſentans; & alia Huſſum ad palum ligatum in flammis, adſtante omni clero. Singulis ſineis multa

multa quædam ſunt inſcripta, ſed lingua Bohemica. Adnexæ ſunt epiſtolæ variæ, vel ab ipſo Huſſo paullo ante obitum ſcriptæ, vel ab aliis deſcriptionem mortis atque conſtantiæ Ioannis Huſſi & Hieronymi Pragenſis continentes; quibus acceſſit & Poggii Florentini ad Leonardum Arctinum epiſtola conſtantiam Huſſi laudans eximie. Impreſſæ ſunt hæ epiſtolæ Conſtantiæ anno 1486. Ex iis autem quæ diximus ſatis patebit, figuras haſce antitheſin Chriſti & antichriſti repræſentantes, deſumtas eſſe ex Fratrum Candelburgiorum cœnaculo. Easdem enim quas memorat in Chronico ſuo Hagecius, figuras in hoc depictas videmus codice, licet ab auctore Bohuslao plures fuerint additæ, quæ corruptos pontificiorum mores arguerent.

§. V. Plures figuras videmus additas poſt dictas epiſtolas quæ theſin & antitheſin docent morum priſcæ eccleſiæ Chriſtianæ, cum hodiernis pontificiorum corruptelis. Inter quas optima mihi videtur, quæ a latere ſiniſtro exhibet vndecim viros genu flectentes atque orantes, adſtantibus iis a facie duobus aliis; per quod auctor ſine dubio apoſtolos notare voluit, in locum Iudæ duos candidatos cum precibus Domino offerentes. Ab altero latere Cardinalem videmus fœminæ pontificalem coronam imponentem. Precibus enim eligebantur apoſtoli; ex poli-

ticis rationibus hodienum pontifices. Subsequuntur dein varia scripta, hinc inde minoribus figuris exornata, quæ tamen lingua Bohemica sunt exscripta, cuius interpretem nostra academia non habet; vti tamen ex figuris coniecto de communione sub vtraque, potissimum agunt. Si interpretem reperire licet, & in eo quædam reperiantur notatu digna, separatim ea quoque exhibebimus.

§. VI. Aliam antithesin de præclaris Christi & indignis antichristi facinoribus Simon Rosarius sub medium seculi decimi sexti exhibuit, prout eandem Wolphius* lectionibus suis memorabilibus inseruit. Quis Rosarius fuerit non constat, nec & a Wolphio notatum videmus, præmisit autem versus sequentes:

inuenias ex parte bonos, ex parte malignos,
in quouis vitæ, lector amice, statu.
Sic sacer ordo lupos nutrit falsosque prophetas,
qui Curios simulant, diripiuntque gregem.
Qui malus est scriptis sese putet hisce notari:
tangitur hic nemo, quem sua vita probat.
Qui bonus est, mystasque malos defendit, is vna
criminis ipsorum se facit esse reum.

Antitheses sequuntur octodecim, ex vita & gestis Christi cum pontificum collatis petitæ, quarum quædam cum figuris nostri Codicis conueniunt, pleræque tamen sunt diuersæ. Sub singulis aliquot traduntur disticha figu-

* *Cent. XVI. p. m. 711.*

ras explicantia, quæ satis tersa sunt & eleganter composita.

§. VII. Aliam adhuc editam vidimus antithesin, cuius talis est titulus: *antithesis figurata vitæ Christi & Antichristi*; cum hisce distichis:

Quam male conueniant cum Christi pectore Iesu
Pontificum mores: iste libellus habet.
Hæc lege: qui veræ pietatis amore moueris,
hoc pius: & lecto codice, doctus eris.

Exhibet figuras cum priori maxime conuenientes, & sub singulis dictum ex sacra scriptura conueniens. Sub pontificis vero antithesi loca ex canonibus desumta, quibus summam suam auctoritatem, aliaque quæ sibi adrogant, adstruere nituntur, breui semper addita epicrisi. In fine libri hæc scripta habentur: *Cum autem famosus libellus dici non possit, nisi complectatur in se crimina & maleficia, manifestum est hunc libellum pro famoso haberi non posse, neque sub edictis contra famosos libellos editis prohibitum esse. Cum omnia quæ in hoc insunt libello, in pontificio spirituali iure, non solum tanquam licita, sed etiam tanquam leges & canones inueniantur. Est autem hic libellus hoc potissimum nomine editus, tantum ad notificandum breuiter fundamentum spiritualis carnalis iuris*

 prae-

præcipue pro communi & publica vtilitate totius Christiani orbis. Hæc æqui bonique consulite, brevi meliora sequentur. Eædem figuræ cum subscriptis in germanicum versis, paullo post prodiere sub titulo: *Passional Christi vnd Antichristi.*

§. VIII. Istæ antitheses eædem forsan sunt, quas in catalogo testium veritatis commemorat Flacius *: *edita sunt*, inquit, *ab Osiandro quadam prophetica figura cum scholiis germanice & latine, ante 20 annos, quæ vt eius præfatio testatur, ferme ante 300 annos ab aliquo pio pictæ fuerunt. Ea, vt facile quiuis animaduertere potest, indicant tum impietatem ingentem Papæ, qui a Christo defecerit: tum & interitum pœnasque eiusdem.* Andream ita Osiandrum harum editorem facit, qui tamen antiquiorem facit auctorem, quam ipsa ratio suadet. Tales enim figuratas antitheses vltra initiū seculi decimi quinti non extendimus, iis exceptis quæ templorum parietibus sparsim insertæ; & facile coniecto, Candelburgios fratres iis primam dedisse originem, cum ante horum tempora eiusmodi sortis nihil reperiamus.

§. IX. Vltimo loco non prætereundas duximus figuras istas quadraginta, quas seruat splen-

* *n. CCXCV. sub titulo figuræ propheticæ p. m. 738.*

ſplendidisſima Bibliotheca & cimeliarchium Gothanum. Figuræ iſtæ mira arte & coloribus iuſte mixtis, ſeruata vbique menſura debita, in ligno depictæ ſunt, antiquitatemque præferunt, vt mihi quidem videtur, ſesqui ſeculi, ante reformationis initia enim easdem fuiſſe efformatas vix crederem, cum lingua germanica verſibus addita admodum ſit pura, & orthographia ſatis iuſta. Antitheſin æque Chriſti & antichriſti iſtæ repræſentant, vt ſemper figura figuræ ex oppoſito reſpondeat. Vtramque antitheſin hexameter ſemper facit, cuius prior pars inſcripta figuræ de Chriſto, altera figuræ pontificis addita vbique interpretatione Germanica.

§. X. Operæ pretium erit, vt ſingulas inſcriptiones pro ordine ſuo hic exhibeamus, cum res curioſa ſit, conſideratione æque atque admiratione digna. Hæ autem ſunt inſcriptiones, ex quibus de ipſis figuris quoq; ſatis patebit.

1.

Regna fugit Chriſtus, Chriſtus fleucht weltlich Königreich;
Sibi vendicat omnia Præſul, die ſich der Pabſt zueignet gleich.

2.

Spinoſam Chriſtus; Chriſtus trägt einen Krantz von Dorn /
Triplicem fert ille coronam, der Papſt von Gold eine 3fache Cron.

3.

Abluit ipse pedes, Christus wäscht seiner Jünger Fuß/
Reges his oscula figunt, dem Pabst man seine küssen muß.

4.

Pascit oues Christus, Christus seine Schäfflein weiden thut/
Luxum fouet ille superbus, Pabst lebt im Sauß und Ubermuth.

5.

Christus adest humilis, Christus zeucht ein sanfftmüthiglich/
Præsul cum diuite pompa, der stoltze Pabst gantz prächtiglich.

6.

Hic idola vetat, der Herr kein Götzen leiden kan/
Hic dicit: pronus adora, der Papst gebeut sie zu beten an.

7.

Baiulat ipse crucem, Sein Creutz gedultig trägt der HErr/
Cum fastu fertur at ille, Den Papst tragen seine Schmeichler.

8.

Nubat hic omnis ait, Christus die Eh' will haben frey/
Cleros ast ille repellit, der Pabst verbeuts der Clerisey.

9.

Hic tribuit fidei; Christus durch den Glauben seelig macht/
Meritis dat Papa salutem, der Pabst die Werck viel höher acht.

10.

Vendentes pepulit templo, Kauffleut treibt Christ zum Tempel naus/
Quos allicit iste, die zieht der Papst ins Gottes-Hauß.

11.

11.

Dat sua Cæsaribus, Christus dem Käyser das seine gibt/
Pedibus quos conterit iste, Welchen der Papst mit Füssen tritt.

12.

Vectigal soluit, Christus der Herr gibt selbst den Zoll/
Cleros hic eximit omnes, Sein Pfaffen freyt Er allzumahl.

13.

Hic prece peccatum, Christ gibt sein Gaben aus umsunst/
Precio sed Papa remittit, die der Pabst verkaufft um Geld und Gunst.

14.

Vitam restituit, Christus die todten aufferweckt/
Sanctos crudeliter urit, die Heilgen der ins Feuer steckt.

15.

Sanguine nos Christus, Christ durch sein Blut all' Sünd' abwäscht/
Mentito hic expiat igne, darzu der Pabst ein Fegfeuer dicht'.

16.

Distribuit cunctis cœnam, Sein Nachtmahl gibt Christ' unzertrennt/
Quam mutilat ille, der leidig Pabst es stümpelt und schändt.

17

Se extenuat Christus, Christ wie ein Knecht sich niedriget/
Papa se super omnia tollit, der Pabst sich über all' erhebt.

18.

Spernit Christus opes, Christus acht weder Geld noch Gut/
Papa quas corradit auarus, der Pabst saugt aus der armen Blut.

19.

19.

Hic hominum commenta vetat, Christus verwirfft all Menschen tandt/
Quæ papa tuetur, damit der Pabst beschwert all' Land.

20.

Ascendit Christus, Christus der Herr gen Himmel fuhr/
Descendit ad infera Præsul, In Abgrund die Babylonisch' Hur. ꝛc.

§. XI. Ad priorum ita imitationem etiam hæ figuræ efformatæ, cum figura secunda, tertia, quinta & septima cum picturis nostri Codicis & Candelburgiorum conueniant, reliquæ vero in plerisque cum Rosarii antithesi a Wolphio exhibita coincidunt.

OBSERVATIO XI.

HERTII OPVSCVLA VARIA IVRIDICA.

SVMMARIA.

Titulus operis eiusque commendatio, §. I. *Excerpta ex dissertatione de tutela regni* §. II. *seq. Tutelæ testamentaria in regnis patrimonialibus locum esse contra Grotium*, §. III. *Tutela materna & legitima in his regnis*, §. III. *Ratio tutelæ in regnis non patrimonialibus*, §. IV. *De annis minorennitatis regiæ, de potestate tutorum regiorum* §. V. *Dissertatio de hominibus propriis. De seruorum ac seruitutis ortu & progressu in Germania Media valde notabilia*, §. VI. *Interitus seruitutis in*

in Germania & ortus hominum propriorum aliter ac vulgo sit expositi. §. VII. *Iura hominum propriorum hodiernorum lacinias esse iuris Germanici antiqui, in seruos variis speciminibus ostenditur.* §. VIII. *Hominum propriorum ex nobilibus ortus & occasus. Origo Baronum.* §. IX. *Dissertatio de fide diplomatum Germaniæ Imperatorum & Regum. Variæ obseruationes de lingua, litteris, sigillis, formulis, subscriptionibus Diplomatum,* §. X. *Differentia inter Diplomata Regum & Imperatorum Germaniæ,* §. XI. *Dissertatio de lege, clausula ne abrogari possit munita. An expressa derogatione clausulæ illius opus sit in lege subsequente? item an lex expressa per consuetudinem contrariam possit abrogari? quid iuris in lege iuramento vallata?* §. XII. *De fatis Legum hac clausula munitarum.* §. XIII. *Dissertatio de vno homine plures sustinente personas. Regulæ quatuor de concursu plurium personarum, vtra alteri cedat,* §. XIV. *Exempla plurium personarum, diuersa, diverso respectu iura tribuentium ex iure vniuersali secundum naturam diuersarum societatum,* §. §. XV. *Alia exempla ex iure publico.* §. XVI. *Et ex iure priuato.* §. XVII. *Commendatio operis Hertiani,* §. XVIII. *Index dissertationum Tomi primi,* §. XIX. *secundi* §. XX. *& tertii* §. XXI. *Libri tres parœmiarum Iuridicarum,* §. XXII. *Commendatur rara Autoris eruditio in Antiquitatibus Germaniæ. Causa communis ignorantiæ morum*

rum patriorum, §.XXIII. *etiam intuitu Iuris publici*, §.XXIV. *Commendantur restauratores Antiquitatum Germanicarum ad Iurisprudentiam pertinentium, Schilterus, Dattius*, §.XXV. *Cocceio, Hertius*, §.XXVI. *Indicantur dubia ad distinctiorem notitiam personarum secundum mores Germaniæ pertinentia*, §.XXVII. *De Seruis Germanorum, operis Rusticorum, iurisdictione patrimoniali &c*, §. XXVIII. *de ciuibus Germanorum* Bürger/ *de libertis*, von Schöppen baarfreyen Leuten/ *de opificibus &c*. §.XXIX. *de nobilibus*, §.XXX. *de militia Germanorum*, *de differentia inter ius feudale & Prouinciale, de feudis & allodiis, de septem clypeis militaribus* §. XXXI. *Conclusio*, §.XXXII.

§. I.

PRodiit anno præcedente tractatus iusti voluminis, cui titulus: *Ioannis Nicolai Hertii ICti & Antecessoris Giffeni commentationum atque opusculorum de selectis & rarioribus, ex Iurisprudentia vniuersali, publica, feudali & Romana, nec non historia Germanica, argumentis, tomi tres. Francofurti ad Mœnum. Sumptibus Dauidis Zunneri, MDCC. in 4to.* Liber multum a multis desideratus, eo quod semel atque iterum catalogis nundinalibus promissum frustra expectauerant, quibus saliua ex aliis Celeberrimi Autoris dis-

diſſertationibus mota erat, hinc nouiſſimis autumnalibus prodiens exemplo ſuo comprobauit, optimæ rei non eſſe diuturnam nimis expectationem. Cum igitur haud vulgaris argumenti Diſſertationes plures contineat, nec tamen inſtituti noſtri ratio ſingulas permittat recenſere, vnam alteramue tantum nunc delibabimus, ſed breuiter ac ſtrictim.

§. II. Placet igitur ex Tomo I. Diſſertationem *de tutela regni, ſiue regnis ſub tutela conſtitutis* propius accedere. In hac poſtquam Excellentiſſ. Autor breuibus monuit, curam atque tutelam in regnis eodem iure cenſendas, quin & olim Romanis legibus ſubinde permiſtas, adeoque iuris poſitiui non naturalis, quoad differentiam eſſe, aggreditur ſpecies tutelarum iure Romano conſtitutas, & imprimis teſtamentariam, quam alii in regnis plane non, Grotius nonniſi in patrimonialibus, locum habere affirmant. Huius ſententiam a regnis non patrimonialibus tutelam teſtamentariam abſque cauſa remouentem, ratione deſtitui ex eo oſtendit, quod generaliter in eiuſmodi regnis iudicandum ſit ex eo, quod populus præſumtiue voluit: *At vero, cui ſumma reipubl. delata, eidem & facultatem de tutela diſponendi collatam merito exiſtimari,* tum & regnatoris intereſ-

ſe

se, vbi populus semel viam hereditariam elegerit, ne damnum in posteritate forte patiatur; populi vero reseruatum hic abs re præsumi, quia scil. hic inidoneum tutorem plane repellere, improbum rationes poscere queat. Subiungit mox exempla, Caroli Sapientis in regno Galliæ, Alexandri in Macedonia, Henrici IIX. in Anglia, Philippi II. in Hispania, qui testamento de tutela disposuerint, tum & recentiora Daniæ ac Sueciæ Regum, quorum illi libera facultas a populo relicta, quam regiminis rationem, minorenne regni herede futuro obseruari velit, hic (Carolus Gustauus (ipso testamento tutelam filii in reginam & quinque Viros cum consilio Senatus contulerit.

§. III. Inde porro in regno patrimoniali tutelæ testamentariæ locum esse confirmat, isthoc argumento: Si pactum in vtilitatem regni comparatum, mortuo etiam rege perdurat, quid ni valeret vltima voluntas circa tutelam? Etsi non valeret, posse regem cum alio pacisci de tutela liberorum suorum post mortem suscipienda, cui pacto robur haud dubie inesse putat. Intestato rege decedente, legitimam tutelam tribuit matri, propter tenerrimum erga natos affectum, nec non propter potestatem ex iure naturæ in liberos competentem patre mortuo. Eiusmodi

modi tutorii regiminis exempla affert ex historia Turcica, Hispanica, Portugallica, Polonica, quin & Imperii nostri. Ad propinquos vero nonnisi deficiente matre, extendit legitimam tutelam, licet proximam spem succedendi habeant, cum tutela ad eorum qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissa est, vtilitatem (Cicerone teste) instituta sit, nec humanæ leges semper successionis emolumentum, sed pietatem & affectum, ut in tutela materna, respexerint.

§. IV. Porro in regnis non patrimonialibus tutelam quidem testamentariam obtinere docet, ita tamen vt populo ob graves caussas ab vltima voluntate recedere integrum sit: & hoc memorabili exemplo Ordinum Sveciæ illustrat contra testamentum Caroli Gustavi, Adolphum Ioannem Palatinum ex numero tutorum atque omni parte regiminis excludentium, teste Pufendorffio. Matri ad tutelam in his regnis adspirare non permittit, nisi lex vel consvetudo mulieres successionis capaces pronunciet, nam per hoc etiam a tutela non exclusas intelligi putat; pari modo agnatis legitimam tutelam hic non competere, cum a iure naturæ nullam habeant, prærogatiuam & Iure Romano tantum propter successionis emolumentum tutelæ onus iis deferatur. Denique si regem captiuitate

vel alio quouis modo impediri contingat, instar tutelæ administrandum regnum asserit, nec capienti cum persona regis iura simul atque regnum acquisita censenda esse; itaque filio tutelam eo casu cedere ad exemplum Iothami, cui superstitis Oziæ lepra laborantis anni in sacra historia non tribuantur, indicio, Iothamum (filium) vicario nomine regnum administrasse.

§. V. In Sect. 2. de annis curatelæ, intra quos regni administratio, regi minori non committenda, diversorum diuersas affert sententias ac præ cæteris Grotii assertionem amplectitur, scil. ex probabilibus coniecturis, quas in regno patrimoniali penes domum regnatrciem, in non patrimoniali penes populum sit diiudicare, rem omnem esse æstimandam, imprimis cum Leges Romanæ in hac materia vix attendantur: euitandis tamen controuersiis ac dissidiis optimum factu fore, vt expressa legis determinatio quoad annos accedat, Galliæ, Sueciæque exemplo. Dein disputat contra Grotium, an summa potestas competat regni tutoribus, & cum Bœclero aliisque id regulariter negat, quoniam pupillo regi ius ac dominium omne saluum sit ἐν κτήσει licet non ἐν χρήσει & quod ad tempus cesset, non pro extincto reputandum; Grotii tamen senten-tiam

tiam ornat exemplo historiæ Gallo Byzantinæ valde notabili. Ultimo notat autoritatis aliquam diuersitatem quoad regios & priuatorum tutores, siquidem illorum pacta cum extraneis inita rex minorennitatis obtentu infirmare non posit, alias enim secure cum tutoribus regiis nunquam pacta iniri, modo tamen mala fides absit, nec si ipsorum autoritas a concilio aliquo suspendatur, huius ratihabitio sit neglecta. De cætero quicquid a regibus ut priuatis gestum, in eo beneficium restitutionis in integrum obtinere, consentiente Grotio concludit.

§. VI. In tomo 2. habetur dissertatio *de hominibus propriis* non minus lectu digna. Prima sectione Vir Excellentiss. Seruorum in Germania vetustissimam originem post ea quæ Tacitus iamdum de seruitute memoravit, a victoria Francorum contra Alemannos & translatione Saxonum in Galliam & Belgium auspicio Caroli M. facta deducit, ubi scil. ii qui in solo natali relicti seruili conditione viuere cœperint, adeoq; falso sibi quis persuadeat, a Carolo M. seruitutem penitus fuisse sublatam. Ortas de hinc varias distinctiones servorum in casatos, seu glebæ addictos (quos & colonos LL. Boiaricæ appellitent) unde Cossaten-Güter hodienum in terra Saxonica superesse ex Zieglero probat, &

non caſatos ſiue miniſteriales, qui in domum recepti, alio nomine Gaſindi iuxta Bignonium dicti fuerint, ſicut noſtri famuli das Geſinde: Ab his vero priuatorum mancipiis olim diſcretos fuiſſe fiſcales ſeu fiſcalinos h. e. ad ipſos reges pertinentes & Eccleſiaſticos, qui Eccleſiæ & regibus dono dati; priorum veſtigia quærit in Chronico Naſſouienſi an den Reichsleuten/ die die Graffen von Naſſau in ihren Graf- und Ritterſchafften haben. Slauos nouum genus ſeruorum acceſiſſe putat Autor noſter ſeculo X. poſtquam ab Henrico Leone Sax. Duce & Alberto Urſo Marchione Brandenburgico ob latrocinia in vicinos Chriſtianos, a quorum religione diſceſſerant, magnam partem extirpati vel in ſeruitutem detruſi fuerint, ut adeo per totam Europam ſparſis gentile nomen in ſeruile ceſſerit. Circa manumiſſionem notat §.7. eam vel plene, vel minus plene contigiſſe. Plenæ qua nexu ſeruili ſerui penitus exſoluebantur, ceu ſignum olim adhibitas fuiſſe, portas apertas liberam abeundi facultatem oſtendentes, & hinc vocem Paßport deſcendere. Minus plenam manumiſſionem ſub conditione certi ſeruitii vel obſequii datam, qui modus manumittendi Epiſcopis vel Abbatibus valde ſolennis, ſimulque cauſa fuerit tot differentiarum inter homines in mona-

na-

nasteriis & Episcopatibus viuentes, litos quippe, seruitores, Saxones, Slauos, colonos tributarios vno terrarum ambitu numeratos legi apud Browerum in Antiquit. Fuldicis cap. II.

§. VII. Secunda sectione gratis dicta videntur Autori Nostro, quæ Conringius de seruitute per vniuersam Germaniam post annum Christi 900 penitus sublata pronunciat; contrarium enim ex diplomatum post conditorum tenore ac tot. tit. X. de coniugio seruorum, Bartoli, Baldi atque Bodini testimonio luculenter probari. Igitur sensim in Germania ac maxime sub Sueuicis Imperatoribus id contigisse arbitratur, sub his etiam inualuisse, vt qui antehac serui, nunc homines proprii dicerentur: ac de hominibus propriis fatetur, passim per Germaniam superesse tales, qui tamen alibi propius ad naturam seruorum accedant, alibi nonnihil ab eadem recedant, inde in vniuersum fluctuans hominum genus inter liberos & seruos merito dicendi.

§. VIII. Tertia porro sectione recenset aliquot reliquias ex iure seruorum antiquo in hominibus propriis hodienum extantes. Huiusmodi sunt 1) quod proprii homines a seruis ortum ducant, adeoque nullatenus de iniquiore sorte sua conqueri debeant 2) quod

ius circa homines proprios vt olim ita & hodie non fluat ex summa potestate siue Iurisdictione aut superioritate territoriali; posse enim aliquem aliquo iure proprietatis ad hunc, iure superioritatis ad alium pertinere. 3) quod libera voluntate homo proprius quisque fieri posſit, vti olim; imo ad Imperatorem in quibusdam regionibus pertinuisse spurios, Königs-Kinder inde appellatos, quales in Marchia Badensi Carolo Marchioni Fridericus III. Imperator donauerit anno 1468. 4) quod in Pomerania & vicinis locis homines proprii sine consensu dominorum matrimonia inire haud valeant, 5) quod plerumque ad seruitia vel operas præstandas teneantur, Frohn-Dienste/ vbi simul connotat, hanc vocem a primitiuo Frohn/ sacrum quid significante iuxta summarium Speculi Sax. deriuari; cui conueniant Frohnleichnam/ Frohnfaste/ Frohnaltar/ primitus ergo istiusmodi operas locis sacris destinatas, dehinc latius extensas fuisse, 6) quod Dominis suis aliquid singulis annis, puta gallinam aut nummos pendere soleant, 7) quod in alios pacto vel testamento transferri posſint & hoc subiecto exemplo satis declarat, 9) quod in Marchia Brandenburgica, Megapolitano Ducatu aliisque inferioris Germaniæ locis domino

minorum iure non ſuo prædia poſſideant, & hinc absque iniuria expellantur. 9) quod domini præcipuum quid ex hereditate hominum propriorum ſibi aſſerant Hauptrecht / Erbrecht. 10) quod a Dominis rei vindicatione repetantur. Contra hoc (olim das Beſatzungs Recht) multas ciuitates priuilegio cæſareo ſeſe muniuiſſe, imprimis Northuſanæ vrbis priuilegio clare teſtatur. 11) quod dimisſi homines proprii accipiant Codicillos manumisſionis, Laß-Brief / Mann-recht. 12) quod præſtationes aliquas poſt manumisſionem hominum propriorum ſibi reſeruauerint domini, vnde feuda ruſtica a Beſoldo non incongrue deducta. Concludit tandem, vtut legum Romanarum in hac materia ſit aliquis vſus, attamen pleraque hactenus dicta Germaniæ noſtræ ſeruitutis quaſi lacinias eſſe.

§. IX. Sectione quarta aliud genus propriorum hominum ex nobilium ordine in ſcenam producit, miniſteriales olim vocatos (diuerſos tamen a vaſallis fuiſſe oſtendit in Diſſert. de ſubiect. territ. §. 11.) Dienſtleute / item Edle Knechte nec eosdem cum militibus & famulis confundendos docet, quorum crebra in chartis mentio fiat: horum enim characterem omnibus etiam ſummi ordinis nobilibus communem & cum perſona extin-

ctum fuiſſe, at functionem miniſterialium, in ſexto tantum nobilitatis clypeo conſtitutam & in heredes tranſitoriam. Occaſionem huius conditionis in miniſterialibus refert, Autor ad natiuitatem vel ſpecialem traditionem ſui quaſi ex pacto, prout videre eſt ex allegatis exemplis Alberti von Steinau de anno 1331. & fratrum de Bramſtede, qui Eccleſiæ Bremenſis miniſteriales facti, ille vero Henrici ſenioris Ducis Bauariæ. Plurima quoque cum hominibus propriis communia habuiſſe §§. ſubſeq. ordine docet, dominis ſcil. competiiſſe poteſtatem ita reſtringendi matrimonia miniſterialium, vt extra terminos regionis ſuæ vxorẽ quærere haud licuerit, itemque poteſtatem vindicandi illos, permutandi, præcipuum ex hereditate defuncti miniſterialis capiendi & manumittendi; quo refert originem vſitati hodie moris in pueris nobilibus das wehrhafft machen: a nobilibus vero ſæpe diſtingui in chartis, quod & ipſi quidem miniſteriales nobiles, at inferioris ordinis fuerint, hinc alios reſpectu eorum κατ' ἐξοχὴν nobiles dictos iudicat. Poſtremo deſiiſſe hos miniſteriales circa medium ſeculi XIV. cum cœpiſſe deprehendantur ſeculo XI. In fine annexa eſt obſeruatio de Baronibus in imperio noſtro, ſcil. nobiles illos, qui nulli Domino ſe mancipaſſent, liberos au-

audiiſſe, hincque factum vt nobilium filii primum, poſtea optimates omnes Barones vocarentur, Principes vero & Comites ex functione propriis titulis ſplendeſcerent, vt Baronum titulus apud liberos; nobilium, qui olim generalis fuerat, apud miniſteriales reſideret.

§.X. Eodem Tomo agmen claudit Differt. *de fide Diplomatum Germaniæ Imperatorum & Regum.* Prima ſectione in genere circa diplomata caute æſtimanda tam ratione externorum quam internorum aliquot traduntur obſeruationes; ſecunda ſectio in ſpecie de regiis diplomatibus & quomodo ab Imperatoriis diſcernenda ſint, agit. Initio igitur ad externa diplomatum refert linguam & non aliam niſi latinam vsque ad Rudolphum I. in conficiendis tabulis adhibitam eſſe diſerte aſſerit. Licet enim Francico ſiue Theodiſco ſermone ſcripta monumenta alia ex Carolino æuo ſuperſint, ac inſuper Schilterus Francici imperii populos (germanicæ originis) ſua lingua ſcriptas leges habuiſſe tradat, nondum tamen proferri potuiſſe teutonico ſermone ſcriptum diploma ante Rudolphi I. tempora: hunc autem (quicquid in contrarium de conſtitutione ab ipſo anno 1274 edita alii obiiciant) & ſucceſſores eius æque latina ac germanica lingua diplomata condi-

diſſe vsque ad Fridericum III. ſicut hodienum vtramque in negotiis publicis vſurpari videamus. Porro linguæ genium attendiſſe plurimum ad detegendam chartarum falſitatem conferre notat, eaque occaſione obſeruat, titulum Maieſtatis etiam Francicos Reges primæ & ſecundæ ſtirpis, vt & Saxonicos Imperatores ſibi aliquando, quamuis raro, tribuiſſe. Tertio docet literas Germanicas Friderici II. Imperatoris tempore demum inuentas, hinc diplomata ante illum latinis literis, licet vernaculo ſermone, exarata in avtographis deprehendi. Literarum ductum variaſſe & abbreuiaturas iam ſub Merouingis & Carolingis vſitatas fuiſſe, v. g. Dni. D. Ihu. Xpi. Sċti. nri. pro Domini, Dei, Ieſu, Chriſti, Sancti, noſtri. Vſum cifrarum probabiliter ſeculo XII. & XIII. cœpiſſe, cum Autore der Monatl. Unterredungen de anno 1693. m. Iunio conſentit. Monogrammata a Carolo M. vsque ad Fridericum III. viguiſſe, de quibus Anton. Mathæi ex inſpectione chartarum a ſeculo 12. obſeruauerit, nullum ſi bulla diplomati appenſa, monogramma adhibitum reperiri. De ſigillis notat, Merovingicos plerumque vſos annulis ſolo titulo N N. Rex Francorum & imagine ad collum vsque protenſa ornatis, gemmeoque diademate, præter Carolidarum effigies, quæ

quæ thoreaceatæ, variis inſcriptionibus & laureo diademate circum caput cinctæ in nummis conſpiciantur: ad hæc ſigilla fuiſſe affixa olim non penſilia (quanquam ſub Suevicis demum Imperatoribus penſilia i. e. bullas introductas eſſe Leubero concedere Autor nolit) & in his aquilam bicipitem vſurpaſſe primum Ludouicum Bauarum, poſt Carolum IV. Scripturam atro liquore (interdum aureo) in membrana, rarisſime in charta vulgari, licet annis abhinc 500. inventa, exaratam. Hactenus externa Diplomatum. Ad interna refert principium diplomatis, vbi de formula Dei gratia, titulis ab antiquo præmiſſa, itemque de titulo, ſemper Auguſtus, Cæſar Auguſtus &c. varia memorat. De medio diplomatum notat, imprimis ſub Saxonicis Imperatoribus, nunquam obſeruari, eos in concedendis diplomatis ſcitu, conſilio aut aſſenſu Procerum Imperii vſos fuiſſe. Denique circa calcem Diplomatum de ſubſcriptione regis & referendarii, imo (nouo more Seculo XII. inducto) teſtium aliquot, annotatione item loci & temporis, ac tandem de diuerſitate Sigillorum erudite quidem diſputat ac multorum de hiſce rebus ſententias ex genuinis hiſtoriæ fontibus excutit, ſed noſtrum iam non eſt

ſin-

ſingula tranſcribere, quia maximam partem exemplis & ritibus iſta nituntur.

§. XI. Secunda ſectione enumerat Autor aliquot notabiles differentias, quibus diplomata regum ab Imperatoriis diſtinguenda. Ex his prima eſt quod rex olim ante inaugurationem Pontificis ſemper audierit, qui poſt eam obtentam Imperator Auguſtus fuerit appellatus. Secunda quod in ſubſcriptione diuerſa fuerint ab Imperatoriis regia monogrammata, quodque ſubſignationem aliam Imperatores adhibuerint atque Reges, quandoquidem hi ante coronationem Romanam non bulla ſed ſigillo vſi fuerint, in quo effigies regia, non imperiali, corona & aquila non biceps ſed vniceps apparet. Vltimo in notatione temporis Imperatoribus, qui reges fuerant, ſolenne fuiſſe notat, vt & regni & imperii tempus exprimerent, quæ omnia inductione haud paucorum exemplorum corroborantur.

§. XII, Tertium tomum operis Hertiani euoluenti mox in fronte occurrit elegans diſſertatio *de lege clauſula, ne abrogari posſit, munita.* In prima ſectione diſquirit quousque ſeſe extendat huiusmodi clauſularum vis, cum ſint diuerſæ ab inuicem opiniones, non quidem an licita ſit talis legis abrogatio, ſed an neceſſum ſit, eam expreſſe reuocari. I-

nitio

nitio autem Bartoli sententiam profert, indistinctè sentientis, posterius statutum non valere, nisi expressam reuocationem prioris contineat, argumento a materia testamentaria ad LL. ducto: vbi quidem monet Autor noster, videri omnino declarasse istam protestationem antecedentem, quod voluntas statuendi in sequente defuerit, & præsumi, non sponte factam legem, sed alterius suggestione extortam, quemadmodum de Iure Canonico quoque secundum rescriptum contra primum non sustineatur, nisi huius in illo mentio fiat; attamen his non obstantibus accedit sententiæ Baldi existimantis, si quando dispositio præcedens deroget potestati, clausulam illam nihil operari, cum legislator potestati statuendi, quippe quæ sit iuris publici, renunciare nequeat; si solennitati, secundam dispositionem non valere, neglecta forma in priori præscripta; si voluntati, posterius euertere prius, clausula nempe generali tantum firmatum: non obstante aliquo contrario. Sed & his notabilem addit limitationem, si summus imperans certæ formæ in LL. ferendis sese alligauerit: vti enim ex l. 8. C. de legibus (vbi Theodosius ait: Scitote patres conscripti, non aliter imposterum legem a nostra clementia promulgandam, nisi supra dicta forma fuerit obseruata

vata

vata) & Nov. 152. (vbi Iustinianus constituit, vt nulla Sanctio pragmatica de caussis publicis concepta, robur habeat, priusquam præfecto Prætorio insinuata & ab eo probata fuerit) clare patescat, summum Imperantem temperamentum potestatis suapte voluntate omnino inducere posse, ita quoque non dubitandum, si v. g. Rex nolit quidquam valere, nisi quod senatus approbauerit, irritum fore actum ea approbatione destitutum, qualis declaratio voluntatis non adimat ipsi potestatem. Cæterum postquam obiter de Rescriptis Principum obseruauit, ea huc non pertinere, vtpote priuatorum negotia spectantia, mouet quæstionem de consuetudine, quatenus hæc post legem derogatoriam introducta valere possit: Et respondet, non valere, si lex ei expressa resistat aut deroget, falso enim a quibusdam doceri, quod ad legem obseruantia, siue vt usu sit recepta, requiratur. Interim consuetudinem, ait, vim suam exserere in illis legibus, quæ non directo præcipiant, sed varietatem arbitrii tantum excludant; item vbi lex aut legis ratio non sit contraria, vel hæc ambiguitate laboret, cuius consuetudo optima interpres. Vltimo, si iuramento lex vallata, quod ipsum quoque clausulæ derogatoriæ vim habere vulgo tradant, existimat cum Grotio, ne quidem

dem publicæ vtilitatis causa a talibus legibus recedendi ius esse, quoniam & de suo ciuitas cedere potuerit, & verba posint esse ita aperta, vt nullam exceptionem admittant, si tamen singuli iurassent, se legem seruaturos, haud dubie a collegio eam tolli posse.

§. XIII. Sectione secunda de fatis Legum quæ hac clausula munitæ, acturus Autor tum ex Codice Theodosiano, tum ex Iustinianeo multas huiusmodi leges recenset, speciminis loco etiam secundum praxin hodiernam examinat L. hac edictali C. de secund. nupt. tum ex Aurea bulla, quæ hac clausula sæpissime vtitur, octo mutationis circa illam factæ capita ex mente Limnæi, subinde tamen adiecta censura sua, repetit, simul & occasione quæstionis, vtrum A. B. omnium Statuum consensu mutari debeat, vtriusque partis argumenta de nono Electoratu acriter disputata ordine exponit. Sed ista hic inserere prout iacent, non est instituti nostri, imprimis cum apud alios frequens eorum tractatio occurrat. Sectio Tertia continet explicationem l. 19. ff. de Decurion. & applicationem eius ad præsentem materiam, quatenus scil. immunitatibus ab oneribus publicis & donationibus rerum ad fiscum delatarum haud raro clausula adiici solet, quod hac lege non obstante irreuocabiles es-

se

ſe debeant; ſed huius clauſulæ exiguam in tali negotio vtilitatem probe declarat.

§. XIV. Aliam adhuc non ignobilis argumenti Diſſertationem ſuperaddere placet, cui rubrum : *De vno homine plures ſuſtinente perſonas*. Diſtincta & hæc in aliquot ſectiones. Prima ſect. traduntur quædam regulæ, ex quibus intelligas, cuius perſonæ iura attendenda ſint, ſicubi plures in vno homine occurrant, quod fieri haud abſurde poſſe, tum ex principiis moralibus, tum ex ipſo vocabulo perſonæ docet, quippe cuius e ſcena ad munia vitæ ciuilis vſus fuerit translatus. Prima regula eſt ; cum iura duarum perſonarum in vno coeant homine, idem ſeruari in vno, quod alias obtineat in duobus ; ſic ergo plurium officiorum compotem, quibus ſingulis coniuncta ſalaria vel priuilegia, his perinde gaudere ac plures officia illa adminiſtrantes. Sic exercentem duas artes, quæ diuerſis ſubſint ſtatutis, ad obſeruationem vtriusque artis ſtatutorum obligari ex Card. Tuſcho concludit, niſi tamen vtriusque perſonæ eadem ſit ratio, vel ſibi inuicem eædem repugnent, v. g. iudicis & aduocati, vel denique conuentione aut lege aliud ſtatutum ſit. Secunda regula eſt : Quoties actus a duplicem perſonam gerente vnius tantum contemplatione fit, huius tantum iura attendun-

duntur. Vsum regulæ in materia præcedentiæ insignem prædicat, simulque connotat, ab aliis eum ita concipi: Quatenus quis ex persona vnius ius eligit, eatenus illius vicem sustinet, sed male; cum ius eligendi non semper competat ex arbitrio nostro. Namque vnius ecclesiæ Episcopum & alterius simul Canonicum in hac, vbi Canonici munere fungitur, Episcopales honores minime prætendere posse, sic & magistratui illatam iniuriam non mox vt magistratui illatam æstimari, quia minimũ in delictis semper præsumatur. Hinc tertiam producit regulam: Quoties nulli fit præiudicium, is eligit, qui duplicem personam gerit, quam personam velit respici; id quod exemplo Imperatoris nostri declarat, qui qua Archidux Austriæ legatos ad Turcarum Imperatorem mittat, liberaque, vi Capitulationis, potestate gaudeat, cum exteris sub eodem respectu fœdera pangendi (quanquam istud magis restrictionem quam electionem arguat, præsertim si Capitulationis tenorem inspicias). Quartæ regulæ is est sensus: quoties non constat, quo intuitu quid agatur & vnus homo duplicem sustinet personam maiorem & minorem, maioris tantum ratio habetur. Ex hoc capite legatum Principi relictum Principis morte non expirare legibus nostris recte de-

cisum putat, in dubio enim illi, qua Princeps est, illud relictum videri, non qua ciuis reipublicæ. Vlterius quoque vsum huius regulæ recentiori exemplo disceptationis, circa duplicem personam inter illustres anno 1687. coram Imperialis Cameræ iudicio institutæ, comprobat.

§. XV. Secunda sectione producit Autor varios casus ex iure naturali potissimum, quibus demonstret duplicem personam sustinentes duplici etiam iure gaudere. Sic patrem familias in domo segrege respectu aliarum domuum in statu naturali viuere putat, adeoque fœdera cum aliis aut bellum facere posse, quo refert Abrahamum, Isaacum & Iacobum ex historia sacra: respectu vero partium domus suæ aliam ipsi tribuit personam vxoris, aliam liberorum, aliam seruorũ intuitu. Et in vxorem quidem proprie dictum imperium competere contra Pufendorffium defendit, ita vt ob grauiora crimina seuerius in eam animaduertere possit, itemque potestatem in liberos recte distingui in patre, qua pater est, & qua caput familiæ, at huius fundamentum non ex pacto tacito patrisfam. & liberorum, verum potius ex pacto, quod inter maritum & vxorem intercedit repetendum videri, dum enim recipiat vxorem in domum suam maritus animo libe-

beros gignendi adiumento & propugnaculo ſibi futuros, etiam citra horum conſenſum, eousque durare patris poteſtatem, quousq; commodum ei viſum fuerit, ex quo olim factum, vt ſegreges familiæ paulatim in parua regna coaleſcerent, teſte propemodum omnium populorum hiſtoria. Circa poteſtatem in ſeruos iterum abit a ſententia Pufendorffii exiſtimantis, qui vltroneo conſenſu ſe ſeruum alteri fecerit ſi delinquat atrociter in Dominum eiusque familiam, non ex iure imperii ſed tanquam hoſtem morte affici, opponit enim, cum pacto illo haud dubie imperium in alterum transferatur, conceſſa ſimul intelligi omnia ſine quib9 illud conſiſtere non poteſt. Pariter eundem patremfam. poſtquam in ciuitatem conceſſerit, non tantum vt caput familiæ ſed etiam vt ciuem & ſubditum conſiderari debere, adeoque iura illa quæ cum imperio ciuili ſimul ſtare non poſſunt v. g. ius cædis in delinquentes ſeruos, filios &c. amittere ſtatuit. Quoad ſummum Imperantem obſeruat, eum reſpectu exterorum in ſtatu naturali viuere, ſed in ciuitate, vel qua talem; vel qua pars ciuitatis eſt, reſpici, vnde proueniat ICtorum illud: Reges in contractibus vti iure communi; ſicut e contrario in actibus mere regiis nihil impediat, reges ſibimetipſis, teſtimonium perhi-

bere, quale quid in Anglicanis Legibus legiſſe ſe teſtetur Scipio Gentilis ad L. 3. de donat. inter vir. & vx. Interdum quoque regem in vno regno diuerſas perſonas ſuſtinere, ſi nimirum ipſe partem ſummi imperii habeat, partem alteram populus aut Senatus vt in mixtis rebuspubl. vbi ſecundum Grotium Regi in partem non ſuam inuolanti iuſta vis opponi poſſit, quia eatenus imperium non habeat. Porro Magiſtratus in ciuitate huc refert, quod ratione inferiorum & quà iudices publicæ ſint perſonæ, at ratione ſuperiorum & in cauſa propria priuati. Tandem addit plurium ciuitatum ciues, quatenus nō dubitandum, obligationes inde ſuſceptas ſimul ſtare poſſe, maximè cum etiam peregrini in ciuitate ratione actuum, quos ibi celebrant, imperio eius ciuitatis ſubeſſe teneantur, licet ſuæ ciuitatis perſonam haud depoſuerint.

§. XVI. Tertia ſectione pertractat Autor aliquot ſpecies eorum, qui diuerſas perſonas gerunt in Imperio Romano Germanico. Ac primum quidem Imperatorem oſtendit, vel vt Romæ & Prouinciarum ad eam ſpectantium Imperatorem conſiderari, (qua occaſione contra Monzambanum copioſe probat, Carolum M. & poſtea Ottonem ſucceſſoresque

que multo plus consecutos fuisse titulo Imperatoris, quam ius defensionis & Aduocatiæ sedis Romanæ, idque tum ex proposito Pontificis populique Romani in constituendo Imperatore, tum ex modo quo se ei obligarunt, tum ex Iuribus ipsis quæ ab Imperatore exercita) vel vt Regem Italiæ, vbi diuersos ciues & peculiaria olim iura habuerit, vel vt Archiducem Austriæ, quo respectu Carolus V. duplici formula Ferdinando fratri iura competentia confirmauerit, als Römischer Kayser an unser und sein selbst statt und unsern löbl. Hauß Oesterreich/ idemque sibimetipsi mandasse legatur: vel vt Ecclesiarum quarundam Canonicum, vti imprimis Ecclesiæ collegiatæ Aquensi nouissime Rom. Regem adscriptum ex solennitatibus Coronationis eius narrat. Deinde breuibus etiam in Statibus Imperii duplices personas reperiri demonstrat, quatenus aut diuersæ conditionis territoria possidentes diuersis Statuum Collegiis accenseantur, aut qui simul Electores, multa præcipua iura exerceant, aut alii sub Ecclesiasticorum charactere vi superioritatis territorialis seculares Principes agant.

§. XVII. Sectione quarta subiungit ex iure priuato exempla nonnulla duplicem personam sustinentium, scil. ex l. 3. ff. de ad-

opt. si consul sit filiusf. posse eum apud semetipsum emancipari vel in adoptionem dari: quam dispositionem cum Doctoribus extendit ad omnia negotia voluntariæ iurisdictionis. Ex §. 4. l. de inoff. test. si tutor nomine pupilli ex testamento patris sui inofficioso legatum acceperit, posse nihilominus eum suo nomine de inofficioso testamento patris agere. Item notarium qua talem, publicam testamento fidem conciliare, simul & inter 7. testes connumerari, imo proprium testamentum in instrumentum publicum redigere posse. Similem casum ex Euerardi Locis legalibus allegat his verbis: reliquit aliquis testamento cuilibet fratrum Prædicatorum 10. scutatos, & Priori Biblia: hic Prior 10. scutatos habebit vt vnus ex fratribus & Biblia vt Prior. Vltimo dubii nihil habet quod cuiuis administratori duplicem personam assignat Autor v. g. tutori, procuratori, officiali: cum ex Legibus haud paucis constet, huius generis homines vt tales, non de sua, sed eius cuius nomine contrahunt, pecunia solutionem promisisse censeri, nec deposita administratione amplius obligari.

§. XVIII. Hactenus excerpta quarundam dissertationum Hertianarum ab Amico transmissa. Mihi omnes & singulæ placent, non quod in omnibus cum ipso sentiam, (ea enim

est

eſt ratio Iuriſprudentiæ noſtræ, vt conſenſus ICtorum in omnibus ſperari non poſſit, nec adeo diſſenſus modeſtus alterutri diſſentientium dedecori eſſe debeat) ſed quod vbique deprehendantur multa lectio & autorum quidem optimorum ex antiquitate pariter ac nouioribus & modernis temporibus; coniunctio item philoſophiæ & Hiſtoriarum cum Iuriſprudentia, duorum, videlicet luminum omnis diſciplinæ, ſine quibus in tenebris ambulant, quotcunque Iuriſprudentiæ ſacra adire & aliis viam monſtrare aggrediuntur, etſi plurimi & pene innumeri. Accedunt ſelectus materiarum, iudicium ſingulare, ac modeſtia rara & laudabilis, quoties Noſter ab aliis diſſentit, & rationes ſui diſſenſus exponit. Vt non poſſim non diſſertationes Hertianas iis qui iuri dant operam inſigniter commendare, etſi alias de diſputationibus Academicis (quarum pretio quidem nihil detraho, nec eas vilipendo,) ne meis quidem exceptis, varias ob rationes, non adeo magnifice ſentire ſoleam, iisque curtam eſſe arbitrer eruditionis ſupellectilem, qui vltra diſputationes nihil ſapiunt, aut quorum bibliothecæ præter myriades diſputationum nihil lectu dignum oſtentare poſſunt. Sed nulla regula præprimis apud ICtos eſt ſine exceptione. At exceptionem illam poſtulauit

rara eruditio, quæ in dissertationibus Hertianis vbique & absque ostentatione quidem se conspiciendam præbet.

§. XIX. Vt igitur maiorem adhuc salivam moueam Lectoribus, placet dissertationum indicem huc transcribere. Diuisit autem Vir Celeberrimus lucrubrationes suas in tres tomos, in quorum primo continentur meditationes ad iurisprudentiam vniuersalem pertinentes, secundus dissertationes iuris publici & tertius selectiores materias iuris priuati exhibet. In primo agit de iurisprudentia vniuersali, de socialitate, primo iuris naturalis principio, de Collisione legum, de lytro, de literis commeatus pro pace, de commeatu literarum, de matrimonio putatiuo, de modis constituendi ciuitates, an summa rerum semper sit penes populum, ac denique de tutela regni.

§. XX. Tomo secundo differit de Notitia singularis Reipublicæ, de iudicio Reuisorio, de specialibus Romano-Germanici Imperii Rebuspublicis, earumque diuersis nominibus & figuris, de hominibus propriis, de superioritate territoriali, de subiectione territoriali, de consultationibus, legibus, & iudiciis in specialibus Romano-Germanici Imperii Rebuspublicis, de Electione ArchiEpiscopali Coloniensi, de Feudo Nobili, de feudis

dis oblatis, ac de fide diplomatum Germaniæ Imperatorum & Regum.

§. XXI. Tomus tertius ſiſtit diſcurſus de lege, clauſula, ne abrogari vnquam posſit, munita; de trânſitione priuilegii perſonalis ad alios; de vno homine plures ſuſtinente perſonas; de conuentionibus dominii translatiuis; de pacto ne dominus rem ſuam alienet; de ordine cauſarum in iudicio tractandarum; de ſeruitute facto conſtituta; de condictione indebiti ciuiliter, debiti naturaliter; de obligatione mandantis & mandatarii, contemplatu tertii; de ſocietate facto contracta: de fructuum perſecutione in actionibus perſonalibus; de quaſi poſſidente probante; de inſpectione oculari; de herede occiſi vindice; de prælegatis; de iure ſuperficiario; de electione ex obligatione alternatiua debitori debita; & de obligatione alicui datorum factorumue.

§. XXII. Adiecti ſunt huic Tomo libri tres Parœmiarum iuris Germanicarum, antea diſputationibus publicis expoſitarum, quarum ſingulas Autor Conſultisſimus ſic explicat, vt originem pariter & vſum earundem tradat. Libro primo centum & viginti parœmias proponit ad ius priuatum pertinentes e. g. Iuriſten böſe Chriſten; Es iſt beſſer ein magerer Vergleich/ als ein fett Ur-

theil; Hand muß Hand machen; Was die Ege bestrichen/ und die Hacke bedeckt hat/ folgt dem Erbe; Wer recht schweret/ betet recht; Wagen gewinnt/ wagen verliert; Kauff geht vor Miethe; Ein jeder Kauffmann lobet seine Wahr; Einen geschenckten Gaul/siehet man nicht ins Maul; Kinder und Narren reden die Wahrheit; Borchart ist Lehnharts Knecht; Ein alter Mann/ein junges Weib/gewisse Kinder; Wer einen Heller erbt/ muß einen Thaler bezahlen; Der Todte erbt den Lebendigen; Wer säet/ der mäet; Herren und Heiligen gehen über alles; Lang geborgt ist nicht geschenckt; Man hängt keinen/ man habe Ihn denn; Hexen weinen nicht; Viel Handwercke verderben den Meister ꝛc. Liber secundus & tertius, ille viginti quatuor, hic octo parœmias ad ius publicum & vniuersale spectantes sistunt, v. g. Wenn der Käyser stirbt/ setzt sich der König in Sattel; Schirms Gerechtigkeit giebt keine Obrigkeit; Ein Ritters Weib hat Ritters Recht; Bürger und Bauer scheidet die Mauer; Worte brechen kein Geleidt; Wer darff jagen/ darff hagen; Am Geding ist keine folge; Das Hembde ist einen näher als der Rock; Viel Köpffe viel Sinnen ꝛc.

§. XXIII.

§. XXIII. Etsi vero singulares istæ virtutes supra memoratæ, ingeniũ & iudicium Autoris demonstrantes magnifaciendæ sint; præprimis tamen æstimanda est eius rara & in studio Iurisprudentiæ vtilissima notitia antiquitatum Germanicarum, quæ passim & potissimum in Tomo II. atque in supra relata dissertatione de hominibus propriis se conspiciendam exhibet. Laborauimus hactenus isto defectu, quod in studio Iuris Historiam Germaniæ nimium quantum neglexerimus. Glossatores primi Iuris Romani omni notitia antiquitatum destituebantur. Post Alciatos, Balduinos, Hotomannos, Duarenos aliosque Iurisprudentiæ restauratores defectum illum, qui impediebat, quominus ius Romanum erudite explicari possit, vtcunque emendauimus, sed ista emendatione effecimus, vt ignoremus iura & antiquitates patriæ nostræ. Nec errabimus si dicamus, post introductionem iuris Romani & studii quod vocatur bonarum artium in Germaniam, nos peregrinos plane in patria fuisse effectos. Præterquam enim quod euidens sit, bonas artes vniuersali pene consensu ad studia Latii & Græciæ solum referri, & fere adhuc pro piaculo haberi, si quis audeat doctrinam cuiuscunque disciplinæ in idiomate Germanico proponere; vel Glossator

tor Speculi Saxonici oſtendere poteſt, quam inconcinne Iura Patria ex iure Romano exponantur. Et nihil aliud effecit Gloſſator iſte Gloſſis ſuis & interpretationibus Iuris Saxonici, quam vt nihil intelligamus de textu ſpeculi. Nec diſſimile mihi videtur iſtud genus commentandi, ac ſi quis iura Principum Germaniæ Euangelicorum circa ſacra, ex arcana quadam ordinatione Turcica de officio & poteſtate Muffti & iure Imperatoris Turcici in religionem Turcicam, commentatione quadam explicare intendat. Poſtquam ergo gloſsis eiusmodi obſcuratum eſſet Ius Germanicum, ambitioſa huius Gloſſatoris imitatione, & nimio amore erga Ius Romanum eiusque contorta applicatione ad cauſas ſubditorum Germaniæ effectum eſt, vt Ius patrium, quod olim pleriſq; de plebe etiam notum erat, plane ignoremus & nos torqueamus iure, quod nec ad ſtatum reipublicæ Germanicæ olim nec hodie, nec vnquam aptari potuerit. Certus enim ſum ex mille negotiis, quæ in foro tractantur, quæque non ex moribus communibus Gentium (quorum multa capita quidem in iure Romano recenſentur, ſed tamen non ideo in vſu ſunt, quia ibidem continentur) ſed ex peculiari ac ciuili ratione definienda ſunt, vix decem eſſe, quæ non ex legibus patriis longe

longe melius quam ex Iure Romano poſſint, deduci, etſi ignorantia illius nos cogat ad Ius Iuſtinianeum recurrere, & exinde argumenta legum ſæpe longisſime quæſita petere, vel denique, ſi pudor aliquis ſaltem nobis reſtat, fateri, quod ea non habeant vſum.

§. XXIV. Quemadmodum autem iam a longisſimo tempore & ab ipſa Academiarum introductione ICti ob infauſtum illud Iuris Iuſtinianei ſcrutinium putarunt, piaculum eſſe, ſi vltra glebam illam, cui adſcripti erant, quicquam ſaperent, adeoque prudentiam omnem ciuilem neglexerunt, & ſolum ad cauſas priuatorum intricandas ſe applicuerunt, aut, ſi forte inter ipſum Imperatorem & Status Imperii horumque ſubditos quæſtio ageretur, vlna iſta ſua impertinente eam metiri aggreſſi ſunt; ita ſimul euenit, vt & ſtatum publicum Germaniæ, eiusque inſignes mutationes, a quarum cognitione tamen genuina legum Germanicarum interpretatio pendet, ob negligentiam illam ſtrenue ignoremus, adeoque cœci anteceſſores cœcos iuvenes poſt nos ducamus.

§. XXV. Debetur tamen & hoc, præter inſignia alia bonitatis diuinæ teſtimonia, prouidentiæ ſummi numinis, quod creſcente quotidie magis magisque ſtudio veræ ſapien-

pientiæ & genuinæ eruditionis, etiam ex ICtis quidam noſtris diebus a Deo deſtinati fuerint, qui poſtquam Conringius Medicus ruborem prius nobis excuſſerat, & ex ſomno quaſi expergefecerat, inſignem operam dederunt, mores patrios & hiſtoriam IurisGermanici qua priuati, qua publici e tenebris iterum in lucem protrahendi. IohannisSchilteri ICti Clariſſimi diligentia iam diu nota eſt, & loquuntur eximia eius commentaria ad Pandectas, & Speculum Iuris Sueuici, quantum ipſi Germania debeat. Iohannes Philippus Datt vnico de Pace Imperii publica Volumine edito, ibique potiſſima quæ ad intimiorem notitiam ſtatus publici in ſeculo XII. XIII. XIV. & XV. pertinent, quæque antea longe aliter concipiebantur, explicando, inſignem lucem legibus publicis & receſſibus Imperii accendit, cui quemadmodum reſpublica literaria pro egregie nauata opera multum debet, ita gratum animum non melius teſtari poterit, quam ſi illuſtri Autori a Diuino numine vitam longæuam & vires ac otium precetur, quo & reliqua, quæ in nunquam ſatis laudando illo opere hinc inde promittit, & ex quibus publicum non minorem vtilitatem ſibi pollicetur, quamprimum edere valeat.

§. XXVI. Sunt quidem minores tractatus

tus, si chartæ quantitatem spectes, quibus illustres Duumviri Henricus Cocceius, & Hertius noster, ille potissimum in Iurispublici prudentia, hic in volumine secundo dissertationum, Iurisprudentiam publicam ornarunt sed eo vastior in iis latet eruditionis apparatus, si quis partim incognita hactenus asserta historica ex antiquitate Germanica eruta, eorumque insignem vsum in abiiciendis & refutandis præiudiciis, quæ hactenus cathedras Academicas occupauerant, partim multifariam lectionem optimorum autorum qui vbique citantur, consideret. Si ex Cocceii Iuris publici prudentia vel sola capita de Historia septem Prouinciarum Germaniæ & de quatuor archiofficialibus regni, conferantur cum doctrina communi, quæ hactenus regnauerat, apparebit, in quantis tenebris hucusque ambulauerimus. Et si ex Hertii dissertationibus vel sola de hominibus propriis conferatur cum notissima illa triga tractatuum de hac materia, Bonacostæ, Husani, & Stammii, quos omnes exscribunt & allegant, nemo non videbit, quid distent æra lupinis, & quam nihil solidi & eruditi hactenus de hominibus propriis docuerimus.

§. XXVII. Mihi, cum in hoc studiorum genere non liceat esse tam felici, vt, ob curtam

tam supellectilem lectionis Historiarum, veritates Historicas inueniam & detegam, in id tamen incumbo, vt quacunque occasione exhibita, eas sincere quæram, & ab aliis inventas amplectar ac foueam, iisque in exterminandis erroribus communibus vtar. Non tamen diffiteor, me hinc inde adhuc hærere in multis, cuius rei defectum potissimum adscribo; quod multa capita de origine & progressu statuū in regno Germanico] horumq; differentia vel a statu personarum in aliis regnis, vel prout is hodienum in Germania se habet, adhuc lateant in obscuro, vel certe nondum satis perspicue sint exposita. Prima diuisio personarum est in liberos & seruos. Liberi sunt vel ignobiles vel nobiles. Nobiles vel nobiles in specie vel maiori nobilitatis genere fulgentes. De singulis mallem vt a Viris antiquitats patrias callentibus dubia nounulla mihi eximantur.

§. XXVIII. Ac de seruis & hominibus propriis quidem præter ea quæ ab Hertio eruditissime sunt tradita, dignum foret scire, an plane verum sit, quod communiter traditur, in Germania seruitutem esse abrogatam. Video ipsum Hertium ea de re dubitare & rationes dubitandi afferre, ac tetigi ea de quæstione nonnulla alibi, vbi de iure dandi ciuitates statibus imperii competente, egi, sed me-

meretur tamen res vlteriorem disquisitionem, neque puto in vniuersum procedere, quod sub Imperatoribus Sueuicis sensim servorum conditio sit sublata, etsi ab illis temporibus hominum propriorum Eigen Leute mentio fiat. Nam homo proprius vel natura vocis est homo qui est in proprietate & dominio. At hic reuera seruus est. Non nego multos ex instinctu Episcoporum esse manumissos, nego quod omnes ne quidem successiue manumissi sint. Multa sunt litigia etiam hodie circa præstationem operarum rusticarum, & de distinctione earum in operas determinatas & indeterminatas. Arbitror, in iis locis, vbi adhuc hodie sunt homines proprii, ignorari determinationem operarum. In aliis prouinciis vbi distinctio illa viget, credo determinatas operas esse indicium manumissionis, indeterminatas autem rudera antiquæ seruitutis. Credo quod hi rustici indeterminatas operas præstantes habeantur pro liberis hominibus, non manumissioni deberi, sed errori Iure Consultorum, post introductum in Academias Ius Iustinianeum stulte quærentium, an homines proprii sint serui, eamque quæstionem non ex principiis doctrinæ politicæ & historiæ patriæ, sed ex principiis Iuris Romani ad statum Germaniæ non quadrantis, stultius negantium. Credo rusticos citius pro liberis hominibus haberi cœpisse

pisse iis in locis vbi Academiæ citius floruerunt: Credo iis in locis, vbi adhuc hodie iidem sunt homines proprii seu serui, Ius Romanum non esse receptum, vel certe multo serius. Credo huic errori ICtorum originem debere Iurisdictionem patrimonialem, Iuri Romano plane incognitam. Credo hanc Iurisdictionem reuera, quoad originem, nihil aliud esse quam potestatem domesticam, degenerantem in iurisdictionis aliquam speciem, quæ a personis quæ in patrimonio sunt (talis autem nemo præter seruos est) patrimonialis dicta fuit, &c.

§. XXIX. Hinc vastus se campus aperit disquirendi, de iure Germanorum in seruos manumissos, & de diuersis conditionibus, sub quibus manumissiones fiebant, deque diuersis libertorum speciebus. Ante extructas cum cura ciuitates si qui manumitterentur, puto mansisse rusticos cum operis tamen determinatis, vel etiam cum imposito censu. Cum autem Episcoporum suasu multi multos vt in formula erat, pro salute animæ suæ manumitterent, ab his libertis ciuium der Bürger fundamenta esse iacta alibi monstraui. Præstaret igitur de origine & progressu ciuium, horumque a rusticis differentia quoad mores & viuendi genera, per secula mutationes & augmenta docere, vti Hertius fecit in hominibus propriis.

Et

Et cum inter ciues etiam ſint diuerſæ conditiones, & vnum viuendi genus altero honeſtius haberi ſoleat, v. g. mercatura artibus manuariis, profeſſio liberalium artium mercatura &c. ex antiquitatibus Germanicis, ſepoſitis alienis doctrinis iuris Romani, explicandum foret, quid ſint in legibus Germanicis eigene und freye Leute / Bauergülden / Pfleghafften / Laſſen / Zinsleute / Erbzins-Leute / Schöppenbaar freye Leute / Ruchloſe Leute ꝛc. Nam hi termini ſæpius in Iure Germanico occurrunt, & credo v. g. per doctrinam de emphyteuſi Romanorum, doctrinam der Zinſe und Erbzinſe ſeu Cenſuum in Germania magis eſſe confuſam & obſcuratam quam expoſitam. Et quod attinet homines liberos ad ſcabinatus aptos, Schöppenbaarfreye Leute / quorum ſæpius in Iure Germanico fit mentio, puto per eos intelligi digniores ex ciuibus, qui in vrbibus, quæ non erant ſub regimine Nobilium der Geſchlechter / ad regimen admittebantur. Credo enim primos libertos ab Epiſcopis in ciuitates translatos cauponandi arti dediſſe operam, vnde in Germania coctio cereuiſiæ das Bierbrauē eſt modus viuendi ciuilis, iſt eine Stadtnahrung / tum ſucceſſu temporum hoſpitiorū mercenariorū & mercaturæ vſus a libertis illis fuit introductus. Quod vero opi-

 pi-

pificia manuaria attinet, eorum ante extructas ciuitates fuit vſus in pagis, ergo ruſtici erant opifices. Sed poſtea, cum nobiles illi præprimis qui aulam ſequebantur, etiam in ciuitatibus habitare inciperent, ſimul ſeruos ſuos opifices ex pagis in vrbes deduxerunt, vt adeo primis temporibus iſti opifices in vrbibus ob ſeruilem conditionem mercatoribus & hoſpitibus fuerint poſtpoſiti, nec ita ad Scabinatus admiſſi. Sed & hic multa de origine & augmento opificiorum ex antiquitatibus Germanicis erunt eruenda, quæ intacta reliquit Adrianus Beierus, cuius alias laudabilis eſt labor, quem in concinnando iure opificiario adhibuit &c.

§. XXX. Etiam de nobilibus multa nondum ad euidentiam deducta ex antiquitate, eruenda reſtant. Vt enim alibi oſtendi, veroſimile eſt, eos quos hodie nobiles appellamus, olim fuiſſe omnes ingenuos, i. e. ruſticorum dominos ſeu domicellos Jungherrn; nobiles vero antiquos ſeu etiam Adelingos dictos fuiſſe illos ex ingenuis, qui ſtrenue rem geſſerant in militia & digni erant quibus officia ducum & comitum conferrentur. Poſteaquam vero ciuitates extruerentur multis ciuitatibus gubernandis præponebantur nobiles, qui in vrbibus habitabant, & ad differentiam reliquorum appellabantur

Ge-

Geschlechter. Apparet etiam ex dictis ratio cur nobiles Germaniæ abhorreant a mercatura, quia mercatura primitus in Germania exercebatur a libertis. Porro cum postea Henricus Auceps multas vrbes extrui curaret, & torneamenta instituerentur, & alia civium & alia nobilium augmenta & requisita fuere introducta. Illud etiam disquisitionem meretur, qui factum, vt cum antiquitus, prout ostendit Hertius de hominibus propriis, nobiles qui se seruitiis principum addixerant, pro seruis aliquo modo fuerint habiti, & qui ab aula essent remoti pro liberis dominis, successu temporis aulici dignitatibus præcedant reliquos qui in libertate manent, remoti ab aula, &c.

§. XXXI. Lucem etiam ex his obseruationibus accipiet doctrina de militia selecta veterum Germanorum, & imo totum ius Feudale Germanicum, quod æque per ius Longobardicum est corruptum hodie, ac ius prouinciale per Ius Iustinianeum. Nam puto rusticos tanquam seruos ad militiam non fuisse admissos, sed solos ingenuos seu nobiles militasse. Imo puto ciues tanquam libertos demum successu temporis in militia fuisse vsurpatos. Vnde puto Ius Germanicum feudale esse ius Nobilium, ius prouinciale esse ius Nobilibus & ciuibus commune. Vti

vero nobiles omnia sua bona in feudum accipiebant, ita & inuestiebant rusticos suos potissimum manumissos bonis, ita tamen vt non præstarent seruitia militaria, sed operas determinatas aut censum. Imo ipsi ciues in ciuitatibus de bonis inuestiuntur adhuc hodie, idque in plerisque locis fit pileo tanquam antiquo signo libertatis. Non absurda ergo foret opinio quorundam Doctorum, qui putant bona nobilium præsumi in dubio feudalia, etsi id ex principiis iuris Longobardici falsum est. Sola enim bona ciuium & rusticorum manumissorum videntur olim fuisse allodialia, in quibus omnes heredes succederent, quia pro iis non præstabantur seruitia militaria sed aliud quid. In ipsa autem militia nobilium fundabantur diuersæ dignitates eorundem, secretæ diuersis clypeis. Vnde doctrina iuris Germanici de septem vel octo clypeis militaribus, quam qui probe intelligit, & quid denotent diuersi gradus libertatis der freyen / mittelfreyen / semper freyen / item der Ritter und Knechte / ille dimidiũ & plurimas partes iuris Germanici intelliget. Neque enim sufficere hic videntur ea, quæ Schilterus in expositione Iuris Feudalis Alemannici quoad explicationem clypeorum militarium attulit. Et doctrina

de

de valuaſoribus & valuaſinis rem magis obſcurat, quam clariorem reddit.

§. XXXII. Sed hæc omnia quis melius illuſtrare & demonſtrare poſſet, laudatis ſupra Duumviris? quos adeo publice rogamus, vt hunc honorem faciant moribus patriis, atque, cum nemo præter ipſos, quos ſciam, melius inſtructus ſit apparatu lectionis ad hanc rem neceſſario, & iudicio ſubacto & exercitato, rem & iucundam pariter & maxime vtilem ac proficuam in noſcendo iure, cuius concluſiones infinitæ ſe quotidie offerunt, fruſtra ex iure Iuſtinianeo deducendæ, aggrediantur, atque adeo ſitim & expectationem omnium, qui patrios mores amant, expleant. Hoc enim demum pacto, quod inter maxime deſiderata in ſtudio iuris prudentiæ refero, habebimus tandem aliquando iuſtum commentarium vel certe perſpicuam periphraſin & ſpeculi Saxonici & Sueuici.

OBSERVATIO XII.

CONTINVATIO OBSERVATIONIS XXI. TOM. I. DE GVILIELMO POSTELLO.

Σύνοψις.

ORdo *dicendorum*, §. I. *Male audit Postellus ob Virginem Venetam*, §. II. *Defenditur tamen a Florimundo Ræmundo*, §. III. IV. Επίκρισις, §. V. *Prima eius hypothesis inter præcipuas, veritatem & mysteria Christianæ religionis ex ratione demonstrari posse*, §. VI. *Altera hypothesis, animam Christi ante conditum mundum creatam & τῷ λόγῳ vnitam esse*, §. VII. *Tertia eius hypothesis de Alphabeto cœlesti* §. VIII. *A Postello eam sumsit Gaffarellus, pluribusque fuit communis*, §. IX. *Inepte probatur a Gaffarello*, §. X. *Quousque admitti possit*, §. XI. *Quarta eius hypothesis de mundo sex annorum millia duraturo*, §. XII. *Quinta eius hypothesis de rerum omnium restitutione*, §. XIII. *Ex dictis iudicium de Postello formatur*, §. XIV. *Ex Richardi Simonis Epistola quadam hactenus dicta illustrantur, & confirmantur.* §. XV. *Libri eius indicantur*, §. XVI.

§. I.

PErsequemur nunc ea quæ de Postello dicenda restant. Primo autem de Virgine Veneta quam tantum non vt idolum aliquod coluisse dicitur, differemus, tum præcipua doctrinæ eius, in quibus seorsim ab aliis ire videtur capita indicabimus.

§. II.

§. II. Gabriel Prateolus in elencho omnium hæresium inter libros quibus Postellum infanda in orbem euomuisse scribit, hunc etiam refert, quem de *Veneta Virgine* edidit. Matthias autem Flacius in epistola *Tom. I.* harum obseruationum inserta, cum retulisset Postellum Venetiis libellum de Veneta Virgine velut alterum Montanum de sua Priscilla & Maximilla edidisse, tantos in eo errores & furores asseri addit, vt cloacam Satanæ id scriptum & eum hominem merito vocare posses. Sed notius est quam vt pluribus a nobis confirmari debeat, quod vel ob hunc ipsum libellum, & assertiones quasdam de Virgine Veneta, aliis eius scriptis inspersas, tantum non apud omnes pessime audiat.

III. Nihilosecius defendere in hoc quoq; capite ac purgare Postellum aggressus est *Florimundus Ramundus*, siue potius cuius stylo vsus est *Ludouicus Richeomius Soc. Ies.* in opere *de ortu, progressu & interitu hæreticorum huius temporis*, quod opus cum Gallice, latine & germanice prodierit, nobis tamen Germanica tantum versione vti licuit. Sed tota ista quam *part. II. c. XV. p. 322.* vbi de Mennonistis & Deistis agit, instituit, narratio de Postello ita comparata est, vt omnino locum hic sibi vindicet. Primo itaque Postellum auctorem

Deiſtarum eſſe diſerte negat; magnam illi inferre iniuriam pronunciat, qui de illo eiusmodi quid affirmet. Atque vt innocentiam viri demonſtraret, ſe commotum dicit ad vitam eius paulo accuratius exhibendam. Primo itaque commemorat quod in Normannia natus, in Academia Pariſienſi bonis litteris eruditus ſingularem linguæ latinæ, Ebraicæ, ac Græcæ ſibi comparauerit notitiam; hinc in Italiam eum profectum tandem veniſſe Venetias, vbi in notitiam venerit piæ atque honeſtæ Virginis, quæ rerum omnium inopi ſumtus ad ſtudia continuanda ſuppeditauerit. Hanc itaque matris nomine inſigniuit, ſicut illa vice verſa Poſtellum filii inſtar habuit. Interim cum variæ circa religionem coortæ eſſent diſſenſiones, cum aliis Poſtellum quoq; eo adductum eſſe dicit Raimundus, vt aliquandiu incertus dubiusque hæreret, ad quam accederet partem. Per varias itaque orbis gentes peregrinatus, non apud Chriſtianos modo ſed Turcas etiam atque Iudæos veritatis quæſiuit veſtigia: variique generis libros hanc ob cauſam ſumma diligentia perſcrutatus eſt. Romam tandem delatus, inque hæreſeos ſuſpicionem adductus, Venetias remigrare coactus, vbi tamen a iudicio inquiſitionis captus iterumque Romam abductus & in carceres coniectus eſt,

ex

ex quo quo pacto euaserit, in priori iam a nobis dictum est obseruatione.

§. IV. Post varia ergo fata in Galliam rediit, vt porro Raimundus docet, ibique magno omnium applausu docuit, librumque istum de Virgine Veneta tandem edidit. Mox fama percrebuit Iohannam illam Venetam a Postello pro Redemtrice fœminarum venditari, vti Dauid Georgius pro ipso Christo se venditasset. Ast summam hoc ipso Postello factam iniuriam Auctor iste aperte contendit. Rationes sunt 1) quod fieri vix possit, vt vir tam excellenti doctrina præditus, ad istum dementiæ peruenerit gradum: 2) quod ex eius scriptis nihil eiusmodi colligere liceat: 3) quod ipse Postellus cachinno exceperit stultitiam hominum eiusmodi sententiam illi tribuentium. Interim in honorem virginis istius Venetæ librum illum a se scriptum non inficiatus est, quam quod matris nomine insigniuerit, nemini mirum videri posse, quippe cui plus quam matri suæ debeat, cum ab hac vitam equidem, ab illa autem media veram sapientiam sibi comparandi, consecutus sit. Multa alia idem Ræmundus de Postello affert, quæ partim in priori obseruatione iam commemorata sunt, partim huc non pertinent. Præcipue id euincere annititur, eum misso omnibus peregri-

grinis opinionibus nuntio, bona fide ecclesiæ Romanensis dogmata iterum amplexum esse, in iisque constantem ad vitæ vsque finem permansisse.

§. V. Ego Postelli librum de Virgine Veneta nec vidi nec legi, adeoque non id mihi sumo, vt meum interponere iudicium audeam. Quod si tamen ex iis quæ in aliis eius scriptis hac de re obseruaui, quæque alii narrant, colligere liceat, quæ maxime videntur verosimilia, ita de toto hoc negotio pronunciare nullus dubito. Primo existimo Postellum in encomiis quibus virginem illam Venetam ornauit, omnino modum excessisse: id quod minime equidem laudandum: interim nec verba eius strictius hac in re capienda sunt, vt absurda saltem inde varia colligantur. Postulant hanc æquitatem a lectoribus suis & auditoribus oratores, vt hyperbolis ac exaggerationibus, quibus haud raro vtuntur, dent veniam; eamque a plerisque impetrant. Cur ergo ea denegabitur Postello, studio gratum animum declarandi ad hyperbolicas laudes in Virginem Venetam conferendas abrepto? Ne quid autem dissimulem, hac ratione nonnulla equidem, non tamen omnia quæ de Veneta Virgine dixit, excusari possunt: cuiusmodi illud est, quod in epistola ad Schwenckfeldium extat: *Mater ita-*

itaque mundi quæ Christus in sui parte inferiori est, restituit omnia. Quin omnes prius damnati quam nati nesciunt quid faciant. Ipsa est sacrosanctus ille spiritus & corpus cœleste siue spirituale per quod sine externo ministerio infunditur vera ac rationalis naturalisque cognitio sui & Dei summa. Ast dubito an hæc & similia omnino ad virginem Venetam referenda sint, licet prima fronte ad eam referenda esse videantur. Etenim sub hisce similibusque Postelli locutionibus συμβολικόν τι latitare videtur, vt quicquid de *cœlesti Eua & matre mundi* differit, ad naturæ restitutionem adumbrandam ab eodem referatur. Simile quid in *Valentino VVeigelio* deprehendi, qui itidem tres videtur statuere Euas, vnam cœlestem, quæ filium Dei peperit, alteram quæ Christum, & tertiam denique quæ ecclesiam, *part. II. Postill. p, 286,* & *part. III. p. 74. it. p. 76.* quæ ἀλληγορικῶς intelligenda esse nemo dubitauerit. Aperte autem Postellus, *Euam nouam restitutæ naturæ auctorem* vocat *in sponso suo, sicut ipse fuit restitutæ gratiæ.* Quicquid sit, συμβολικῶς hoc similiaque eum intellexisse valde est verosimile; adeoque magna grauissimarum accusationum pars, quibus Postellus tantum non obruitur, sua sponte corruit.

§. VI. Sed de ceteris accusationum capi-

ti-

tibus vt nunc eo rectius statui queat, summā doctrinæ Postellianæ per pleraque eius scripta dispersæ, eundo per præcipua momenta paucis designabimus. Primo in omnibus fere scriptis suis id agit, vt religionis Christianæ veritatem ex rationis rectæ scitis demonstret. Dixerim non immerito hunc præcipuum ac primarium scopum esse, quem Postellus in omnibus suis studiis & commentationibus suis sibi præfixerit. In eo tamen negotio ita se gerit, vt non excludat ab eo scripturam, sed rationem cum scriptura coniungat. Eum in finem concinnauit istam Trinitatis ex lumine rationis demonstrationem, quam iam in obseruatione priore §. XII. ex libro eius de *natiuitate mediatoris vltima p. 205.* attulimus. Eandem tamen iam vsurpauerat in libro *de orbis terræ concordia l. c. 1:3.* & iterum repetiit in libro *de rationibus Spiritus S. l. 1, c. I.*

§. VII. Deinde altera hypothesis regnans & cui doctrina Postelli innititur, est Cabbalistica illa de humana anima Christi ante conditum mundum a Deo creata & cum τῷ λόγῳ coniuncta, per quam vt creatio rerum omnium, ita & earum restitutio peragatur. Huc omnia fere tendunt quæ in libro de natiuitate mediatoris vltima differit. Statuit enim ibi quatuor spirituum genera, Spiritum

Dei

Dei immobilem, Spiritum Christi mobilem & per quem omnia producta sint, hoc est, vt ego capio, animam humanam iam ante mundum conditam, cum τῷ λόγῳ coniunctam, spiritum angelicum, & spiritum humanum. Hinc itaque quatuor mediatoris natiuitates asserit p. 103. seq. Primam namque eam intelligit, qua filius Dei ab omni æternitate a patre genitus est: quam dum explicat, repetit eam Trinitatis demonstrationem, cuius antea iniecimus mentionem. Per secundam natiuitatem sapientiam creatam, verbum creatum, veritatem creatam, vitam creatam & ceteras perfectiones finitas vnitas esse & coniunctas cum infinitis. Nimirum hoc ni fallor est, quod Cabbalistæ etiam docent, ex quibus sua hausisse videtur Postellus. Mentem illorum ita edisserit Henricus Morus in Expositione Visionis Ezechielis siue Mercauæ, quæ extat *Tom. I. Opp. Philos. p. 482. Animam Messiæ in mundo Azilutbico tantum profecisse, & tam arcto amore ac vnione cum diuino intellectu siue æterno logo coaluisse, vt tandem summo plane gradu Azilutbico vel potius hyperazilutbico & si scholastice loqui liceat hypostatico cum eo vnitus esset, adeo vt anima Messiæ vel diuinus logos vna fieret* פרצוף *i. e. vna persona* (*vt anima & corpus vnus homo*) *quæ recte appellanda esset filius Dei.* Per tertiam natiuitatem

vitatem Christum hominem factum asserit, eamque sine opera masculi fieri debuisse dicit per suum spiritum iam olim a Deo productum, & mobiliter de cœlo descendentem, carnemque nostram in anima & corpore ex purissimo sanguine & harmonia Virginis decerptam, assumendo. Quod autem talis natiuitas iterum rationi non repugnet prolixius probare annititur *p. 117.* Quartam natiuitatem constituit ipsam sacrosanctissimam, vt loquitur, synaxeos confectionem seu factitationem, in qua sola sit ipse Iesus pure & sine vllis exterioribus accidentium inuolucris per solum verumque substantiæ modum. De modo singularum originum aut natiuitatum in sequentibus multa subtiliter & obscure disputat: sed id tamen præcipue tum in hoc libro, tum alibi quoque, innuere videtur, Spiritum Christi esse spiritum mundi & totius vniuersi rerumque omnium semen, a quo vt facta sunt omnia, ita & per eundem omnia esse tum in spiritualibus tum in naturalibus restituenda. Notissima hæc est theosophiæ ac cabbalisticæ philosophiæ hypothesis, in scriptis etiam Postelli fere regnans.

§. VIII. Memoratu quoque digna est Guilielmi Postelli sententia de Alphabeto cœlesti, pluribus exposita a Iacobo Gaffarello *in Curiositatibus inauditis c. XII. §. V. p. 268.* Etenim

tenim cum is Ebræos veteres ceu peritissimos admodum callentissimosque artis characteres in cœlo descriptos legendi & interpretandi, & modernos etiam quosdam non plane rudes eius artis professus esset, inter hosce tamen Postello nostro palmam tribuit. Affert ad illud comprobandum verba Postelli ex commentario eius in librum Iezirah: *Si dixero*, inquit ibi, *me vidisse in cœlo in ipsis linguæ sanctæ characteribus ab Esra primum publice expositis ea omnia quæ sunt in rerum natura constituta, vt vidi non explicite, sed implicite, vix vllus mihi crediderit, tamen testis Deus & eius Christus, qui non mentior.* Recte autem coniicit Gaffarellus, Postellum hanc artem vel hæc commenta potius ab Arabibus accepisse. Certe Postellus in eodem commentario in librum Iezirah testatur, apud Ismaelitas maxime huius artis se deprehendisse vestigia. *Decreti itaque sunt*, inquit, *demum delineati suisque figuris adumbrati igne diuino in aquis cœli scilicet expresso, sancti characteres & tanta virtute in cœlis expressi, vt possit etiam futurorum veritas haberi, cuius scientiæ adhuc vestigium in Monacho ex multis aliis Ismaelitarum ciuitatibus, licet sint apud eos admodum deprauatæ & adulteratæ figuræ sanctæ.* Ex his itaque fontibus cum ista hausisset Postellus, vt arcana hæc eo feliciori cum successu cum Europæis communicaret, librum suum

de *configuratione signorum cœlestium* scripsit, in quo demonstrare annisus est, constellationes cœlestes non animalium, sed figurarum quadratarum potissimum species repræsentare, indeque sibi persuadebat figuras illas facile pro litteris hebraicis habitum iri, quod pleræque earum ad quadratam figuram accedant. Refert id Gaffarellus qui & hoc addit, hoc tractatu præmisso animum fuisse Postello telam quam exorsus erat in commentariis suis super Zohar pertexere, atque hæc scripturæ cœlestis arcana penitus manifestare: *In quibus*, ita loquitur Gaffarellus. *cum tot recondita eruditionis specimina præter ea edidisset, vti ex libris eius impressis videre est, non mirum quod tanta cura eius operis editionem hæredibus commendaret.* Nos nec commentarium Postelli in librum Iezirah, nec librum eius de configurationibus signorum cœlestium vidimus: an etiam commentarius eius in librum Zohar prodierit, nescimus: accepimus tamen a viro fide digno in Anglia apud Medicum quendam varia opera MSta Postelli latitare. In catalogo Bodleiano allegatur signorum cœlestium vera configuratio & significationum expositio: Parisiisque ibi editus dicitur. A. 1553. in 4to.

§. IX. Is quem sæpius laudaui Iacobus Gaffarellus hanc sententiam de Alphabeto

cœle-

cœlesti nescio serione an ingenii ostentandi gratia, certe vt omnia, magno eruditionis apparatu defendit. Imo vt defenderet, au-ctor illi exemplo suo fuit Postellus noster, si credimus *Georgio Michaelis in notis ad Gaffarel-lum*, in quibus quicquid potuit eruditionis ostentandæ causa congessit. Sed pleraque sine iudicio. *Guilielmus Postellus*, inquit p. 456. *Gaffarello nostro imposuit, qui ex Arabibus huiusmodi nugas de characteribus cœlestibus com-pilauit, & orbi doctiori quem pueriliter credulum præsumserat, obtrudere voluit.* Affert ad hoc comprobandum verba Postelli ex commen-tario eius in librum Iezirah, sed eadem quæ iam protulerat Gaffarellus, vnde facile hoc labore supersedere potuisset. Sed Gaffarel-lus tamen præter varias Ebræorum doctores laudat *Capnionem* quem primum in seculo barbaro de hac arte aliquid disseruisse autu-mat. Addit huic *Mirandulanum* Comitem, cuius inter problemata *qu. LXXIV.* hoc quo-que legatur: *vtrum in cœlo sint descripta & si-gnificata omnia scienti legere?* His porro *Cor-nelium Agrippam*, *Pierium Valerianum*, *Vigne-rium*, *Borellum*, *Robertum Fluddium* subiun-git: Georgius autem Michaelis illis annu-merat Cicum Esculanum, & quod de Rober-to Fluddio dixerat, Gaffarellus, vlterius confirmat.

§. X. Ex his itaque patet non fuisse solum Postellum qui eiusmodi quid orientalium populorum disciplinam secutus asseruerit; consentientes enim hac in re secum habet alios clarissimos & ingenio doctrinaque præstantissimos viros. Sed si de re ipsa quid sentiam, mihi dicendum esset, oppido quidem ieiuna, imo ridicula fere videtur illa argumentandi ratio, qua Gaffarellus vtitur ad euincendum, iam in Scriptura S. huius artis occurrere fundamenta, & prophetis sanctissimisque gentis Israeliticæ viris exploratam eam fuisse atque perspectam. In Scriptura sacra nimirum cum cœlum liber vocetur, vt *Esa. XXXIV. 4. complicabantur sicut liber cæli*, concludit, cum liber non sit sine literis & characteribus, cœlo quoque litterarum figuras atque characteres inscriptos esse. Nullum quoque mihi dubium est, quin Origeni, Augustino, aliisque perperam hanc sententiam tribuat. Ex eo enim quod docent ex astrorum positu atque configuratione futurorum documenta capi posse, nondum statim sequitur eos existimasse pictas in cœlo esse litterarum figuras atque characteres. Sed pluribus forte hæc discussit qui Gaffarelli librum ex instituto, teste *Petro Balio* in v. *Gaffarellus*, refutauit, *Sorellus* Georgium

n, Mi-

enim Michaelem sedulo hoc egisse nemini dubium esse potest.

§. XI. Existimo tamen diligentiorem rem istam mereri inquisitionem. Gaffarellus causam prodidit, bona miscendo malis, certa incertis. Georgius Michaelis quicquid carpit ac refutat, ideo refutat, ne nihil refutasse videatur. Postellus, Gaffarellus caeterique ex aequo illi vapulant. Sed quicquid huius sit, litterarum characteres ac figuras in coelo concipere, aeque mihi facile videtur, quam nescio quas animalium hominumque figuras. Certe lineae & figurae Mathematicae, quibus fere Alphabetum Hebraeum respondet, longe conuenienti9, vt ego puto, ad aliquid significandum adhibentur, quam imagines animalium & aliae quaeuis figurae arbitrariae. Porro istae figurae Astronomorum Graecis, ni fallor, originem debent. Idque vel inde constat, quod in plerisque mythologiae Graecanicae rudera atque vestigia lateant. Ast in siderum scientia rebusque omnibus traditioni quae innituntur, orientalibus plus tribuo quam Graecis. Purior enim apud illos mansit traditio quam apud hos. Antiquissimi nimirum mortalium a primis parentibus cum multa alia, tum de siderum quoque vi, efficacia, & significationibus nonnulla sine dubio acceperunt. Haec autem

vt eo felicius propagarent, figuras quasdam & characteres literarum ex siderum positu resultantes animo conceperunt. Deinceps cum in varias gentes diuisum esset humanũ genus, propagata cum aliis artibus sideralis quoque scientia fuit, sed vt quælibet gens pro libitu alios ad idem significandum adhiberet characteres. Sic Arabes litteras Arabicas pro Hebræis substituerunt, Græci imagines bestiarum & hominum; quos & reliqui Europæi hoc in capite secuti sunt. Ast quo crebriores fuere istæ mutationes, quas siderum scientia subiit, eo facilius corrumpi etiam & deprauari potuit, cum qui varia signa excogitarunt, aut non satis assecuti sunt valorem & genuinam priorum signorum significationem, aut alia substituerunt, quæ non satis vim priorum signorum exprimerent. Ergo si quid certi statuendum est de efficacia & significatione siderum, ad eos recurrendum apud quos purior hæc doctrinæ pars remansisse videtur. Dolendum vero quod antiquorum Ebræorum monumenta hæc aliaq; philosophiæ priscæ capita exhibentia, ad nos non peruenerint. Scripta enim Rabbinorum quæ hodie extant hoc equidem indicant, priscis Hebræis in pretio fuisse Astronomiam & Astrologiam, longeque aliam in hisce disciplinis tractandis eos tenuisse rationem

nem, quam nos qui Græcorum vestigia premimus: sed tam leuia sunt ista veteris sapientiæ quæ apud eos comparent, rudera, tot insuper commentis fœdata, tot ambagibus obscurata, vt vix certi quid & firmi hac de re ex iis hauriri queat. Equidem quod Gaffarello eique similes tradunt, cœlum litteris ita conscriptum esse, vt ex illarum compositione formari voces rerum omnium indices queant, a ratione alienum est, nec vllo idoneo argumento comprobatum, Ebræos veteres simile quid vnquam docuisse: ast quod pro figuris animalium alios adhibuerint characteres, & iis siderum efficaciam & significationes indicauerint, id cum ex Iudæorum commentariis hoc colligere liceat, & a ratione etiam non alienum sit, cur admitti nequeat, nullam plane video causam.

§. XII. Quemadmodum autem Postellus pleraque in quibus seorsim ab aliis abiit, ex Iudæorum philosophia Cabbalistica accepit, ita ex eadem etiam hausit sententiam de mundo sex annorum millibus duraturo. Neque hoc diffitetur, sed innuit aperte in libro cui titulum fecit: *Alcorani* seu *legis Mahometi & Euangelistarum concordia*, vbi p. 117. & sequentibus hanc sententiam defendit: *Referunt*, inquit, *vetusti & qui ante tempora Christi scripsere Mystici Hebræorum Doctores, quos Cab-*

balistas vocant, Eliam diuinitus inspiratum hominem a spiritu accepisse posterisque tradidisse, mundum sex annorum millibus duraturum, bis mille annis sub naturali & depravata hominum natura, bis mille sub emendatoria lege, & totidem sub instauratoria i. e. sub Christo. Duæ periodi iuuentutis & virilis consistentisue ætatis iam conueniunt dictis Eliæ. Si enim veritatem Ebraicam sequamur, anno circiter bis millesimo Abramus a Deo est inspiratione ad emendationem nequitiæ humanæ inuitatus, cui data est legis diuinæ promissio & arrabo. Ab eo ad Christum sunt paulo minus bis mille anni, vnde coniicere licet, cum veritatem duobus illis temporum articulis attigerit Elias, etiam tertio loco verum prædixisse. Multis porro rationibus adducor in eam sententiam, quas subiungere illi propheticæ non pigebit &c. Disputatum de hac sententia varie fuit inter eruditos. Ego si meum quoque mihi interponere iudicium liceat, hanc sententiam ita comparatam censeo, vt nec reiicere eam nec approbare pronum sit. Multæ pro ea pugnant rationes, verosimiles equidem tantum, fateor, non apodicticæ interim neutiquam contemnendæ. Etenim 1) ab antiquissimis iudæorum hæc sententia promanauit, qui sine dubio eam a maioribus suis hauserunt. Certe vt aliquid quicquid demum sit, occasionem tam constanti gentis Ebrææ traditioni præbuerit

buerit, necesse est. 2) id cumprimis notandum, aduersari hanc sententiam e diametro sententiæ Iudæorum de aduentu Mesſiæ adhuc expectando. Vnde omnis suspicio corruit post Christum demum natum eandem excogitatam esse. Quis enim crederet Iudæos eidem adstipulaturos fuisse, nisi nonnulli, ob continuatam, & a maioribus per multa secula ad se vsque propagatam traditionem velut necesſitatem quandam illi subscribendi sibi impositam esse vidissent. Accedit 3) quod a multis veteris ecclesiæ doctoribus eadem fuerit approbata, vt a Iustino Martyre, Irenæo, Lactantio, Hilario, Hieronymo, Augustino aliisque quos allegat *Otto Casmannus in Cosmopœia & Vranographia Christiana c. V. quæst. VII. p. 242.* qui tamen vt eandem suo calculo approbaret, a se impetrare non potuit. Scio equidem veritatem ex testimonio Patrum non esse æstimandam, ast hoc quoque scio, in iis quæ ad traditionem pertinent, eorum testimonia non esse negligenda. Hoc enim inde saltem euincitur, antiquissimam receptisſimamque apud Iudæos pariter ac Christianos esse hanc traditionem, de mundo 6 mille annis duraturo. Præterea autoritas patrum apud illos, quibus veneranda valde videtur, hoc efficiet, vt multo tolerabiliorem hunc Postelli errorem, si

modo error est, censeant, quam si solus aut saltem recentioribus aliquot, heterodoxias itidem suspectis, stipatus, hanc sententiam defendisset. Ineptum vero plane est, quo se nonnulli deterreri patiuntur, quominus huic sententiæ subscribant, quod Christus nos ignorare voluerit diem extremi iudicii, & quo destruenda sit hæc mundi quam conspicimus, moles. Etenim ista quam innuimus traditio, generales saltem oeconomiæ diuinæ periodos designat. Iam cum temporum rationes valde obscuræ sint & impeditæ, præsertim si ad momenta specialiora descendamus, incertus nihilominus & incognitus nobis manet dies ille qui finem huic nostro, quem inhabitamus, orbi allaturus sit. Rursus alii, ne quid desit quod obiiciant, hoc ipsum incertas scilicet impeditasque temporum rationes obtendunt, itidem non expendentes posse omnes chronologorum dissensiones contentionesque cum hac traditione consistere, quippe quæ generatim periodos saltem regni diuini nos condocet. Et quid si dicerem Chronologorum dissentientium systemata ad hanc ipsam traditionem esse emendanda? Nihil sane assererem quod non multis comprobare possem rationibus. Rursus instant, Cabbalistas traditionisque huius defensores non inter se consen-

ſentire: aliis ſex, aliis ſeptem mille annis mundum duraturum aſſerentibus, quod perinde eſt ac ſi dicerem, noñullos Sabbathi diem ex numero dierum reliquorum eximentes affirmare hebdomadem ſex conſtare diebus, alios autem eum addentes, affirmare ſeptimum eſſe hebdomadis diem, & contenderem hos ita inter ſe diſſentire, vt conciliari nullo modo poſſent. Et eiusmodi tamen ſimilibusque argumentis pugnat *Georgius Michaelis in notis ad Gaffarellum* p. 175. hoc nomine tamen laudandus, quod Rabbinorum aliorumque Auctorum huic opinioni patrocinantium teſtimonia diligenter conuectauerit. Videri & ipſe *Gaffarellus* poterit *cap. II. §. VI. p. 44.*

§. XIII. Denique inter ſingularia Poſtelli placita referenda quoque eſt eius ſententia de ſperanda rerum omnium reſtitutione. Chriſtianus Gottlieb Kochius dum in ἀποκαταςάσεως ſolida & orthodoxa, vt vocat, expoſitione Sect. I. Art. III. ἀποκαταςάσεως defenſores tum veteres tum recentiores recenſet, nec Poſtelli obliuiſcitur, ſed mentem eius hac de re ex libro cui titulum fecit *abſconditorum a conſtitutione mundi clauis* ita complectitur: Poſtquam inquit, de creatione non-,, nulla dixerat, quatuorque eccleſiæ ætates ,, pueritiam nempe, iuuentutem, virilem æ-,,

ta-,,

„tatem & senectutem finxerat, pergit nu-
„gando, eiusque senectuti non solum o-
„mnia bona cumulata adscribit, sed etiam
„restitutionem & tempora refrigerii pro-
„mittit, in quibus quicquid per Adamum
„amissum erat, posteri eius cum fœnore re-
„cipiunt, ita vt reuera non sicut delictum
„ita & donum, sed omnes in hac vita docibi-
„les Dei quod nondum factum, longe latius
„patentem ecclesiam & Spiritus S. gratiam
„quam vulgo putatur, efflagitent. Siqui-
„dem Deus omnes omnino homines ex to-
„to terrarum orbe nullis exceptis saluos fieri
„velit, ad quam voluntatem exsequendam,
„opus erat mediatore Deo & homine, vt si-
„cut summum bonum est, ita & bonitatis
„lege omnino dispensabili & ad nostras mi-
„serias accommodata esset, perfectaque pec-
„catorum remissione, mors a peccato orta
„destruatur & aboleatur, quippe quæ non
„nisi victa destructaque morte obtineri po-
„test. Quæ omnium hominum salus o-
„mnino necessaria est, ni maximus & primus
„spiritus baptismus ipseque sacramentorum
„vsus esset frustraneus, quæ Christus omni-
„bus omnino populis præter Synaxin, in la-
„tenti dat, hanc autem resurrectioni reser-
vat. Quæ piorum multis ante iudicium
extremum seculis principio nouissimi diei,
sed

ſed longo interpoſito ſpatio, Sabbatho nempe Sancto fiet, in qua adhibito omni huma-„ næ carni non antea communicatæ ſacro-„ ſancti corporis & ſanguinis ſacramento, in „ vnum ſumma & ima ad gloriam Chriſti &„ Dei in inferioribus concurrit usque ad ex-„ tremum iudicium ita quidem vt Pater fili-„ um ſuum in inferioribus prius agnoſci & ab„ omnibus eius crucifixoribus in loco ſuppli-„ cii plangi colique, quam ſibi Chriſtoque ſi-„ bi ſubiecto æternam laudem dari velit.„ Poſthæc perfecta omnium piorum vna fiet„ communio, non tantum in bonorum meri-„ torum a Deo datorum participatione ſed &„ in corporis Chriſti perceptione, impios au-„ tem certisſima manet extirpatio, quorum„ vt Eſau, Amalec &c. ſpolia Deo eiusque „ cultui dicare æquum eſt. Meritis autem„ piorum in vnum cumulum congregatis, „ vnus in orbe erit Pontifex, imperator, dux, „ Iudex primarius inſtar Adami, cuius ſedes„ eſt vbi Chriſtus fuit, vna lingua, vna mens, „ vnus cultus, vnus ſolus per Ieſum adorabi-„ lem Deus. His tandem finitis die octauo„ vita appropinquat æterna, quæ licet in ſab-„ batho iam æterna ſit, nondum tamen im-„ mortalis fuit. Hæc Poſtellus & ex eius mente Kochius quæ tamen obſcuriora fere ſunt, quam vt liquido de eius mente conſtare inde

de queat. Hoc satis inde liquet, cum ἀποκατάστασιν quandam asserere: neque id mirum cum ex Iudæorum philosophia, cui penitus addictus fuit Postellus, hæc quoque sententia fluxerit, fatente quoque Kochio & ad Menasse h ben Israel prouocante. Video tamen alibi Postellum hanc sententiam reiicere, saltem æternas improborum pœnas disferre adstruere. Operæ pretium fuerit proferre hac de re locum ex libro eius de *rationibus Spiritus S.* vbi l. I. *cap. VIII.* ita disserit: *Pœnas esse propositas perniciosis huius mundi ciuibus si quis negat, is Deum negat. Eum enim iniustum facit qui eos homines qui in naturæ totius perniciem aliorumque hominum & maxime bonorum cladem fuere semper intenti, inultas relinquat. Ut homo necessario est immortalis, necessario etiam loco nequitiæ ex animo amatæ æternas iunget æternitati suæ pœnas. Nam alioqui nulla esset iustitia Dei, nec esset præstantissimus, cui æternæ iustitiæ vsus deesset. Non potest itaque fieri vt moderatio Origeniana usquam contingat. Nec potest habere locum impietas Almarici & aulicorum Ceneuangelistarum vllum infernum esse negantium. Nam negant esse Deum & dæmones & peccatum & malos vllos, cum non esse Deo iustissimo vltionem dicunt.* Non tantum hic pœnas æternas impiorum adstruit, sed Originem etiam & alios secus sentientes refellit. Quæ qua ratione inter se conciliari pos-

poſſint non video, niſi dicamus *clauem abſconditorum* prodiiſſe demum poſt hoſce de rationibus Spiritus S. libros, ſuamque adeo Poſtellum vt in aliis quibusdam, ita in hoc quoque capite mutaſſe mentem. Certe ſi ſtilum & contenta libri de rationibus Spiritus S. conſiderem, facile vt hoc credam adducor, quibus accedit animus commotior in proteſtantes quos Ceneuangeliſtas vocat, quem in hoc quoque libro prodidit. Interim poſt eius reditum ex itinere orientali eum ſcriptum eſſe, ex his eius quæ ſtatim ſubiicit, colligitur verbis: *Ego antequam adirem partes orientis, conueneram ceneuangeliſtas primariæ famæ & potentiæ quorum infernus erat tum in animo, ſed cum rediiſſem omnino euanuerat.*

§. XIV. Si ergo nunc tandem quæras, quid de Poſtello ſentiendum ſit, paucis ita habeto: Fuit Poſtellus citra controuerſiam probus & honeſtus ſcelerumqne purus, & qui Atheiſmi ſuſpicionem nonniſi apud imperitisſimos aut ſumme maleuolos rerum ſuarum exiſtimatores ſubire poterat; fuit etiam excellenti, vt omnes fatentur, ingenio præditus, penetrauitque in intimos orientalis philoſophiæ receſſus, cuius multa in ſcriptis ſuis prodit arcana: idem tamen ob ſummam ingenii vim interdum iudicii expertus eſt defectum, imprudenterque ex orientalium ſci-

tis

tis arripuit & infeliciter cum Christianorum scitis coniunxit quæ accuratiori prius subiicere examini debuisset. Errores varios & paradoxas opiniones in eius occurrere scriptis nemo inficias iuerit, quo ipso tamen fatum omnibus magnis ingeniis commune expertus est. Atque ad excedentem imaginationis impetum illud quoque refero, quod reuelationes interdum & angelorum commercia commemorat, vtpote cum in libro de *Natiuitate Mediatoris* se mysteria quædam ab Angelo Raziele, quem & Adami præceptorem faciunt Ebræorum magistri, edoctum esse profiteatur. Conceptuum præterea, quibus ingenium eius abundabat, copia & rerum, quas ex multorum librorum lectione hauserat, multitudo obstabat, quominus ordine & distincte cogitationes suas proponeret, indeque insuperabilis illa obscuritas, quæ in plerisque eius scriptis deprehenditur, orta est.

§. XV. Hæc jam scripseram, cum in manus meas inciderent epistolæ Richardi Simonis, in quarum XXI. cum de Postello ex instituto disserat, nonnulla, quæ ad hactenus dicta aut illustranda aut confirmanda, aut supplenda etiam ea, quæ forte a nobis prætermissa sunt, facere videbuntur, paucis decerpemus. Primo itaque refert, a variis hære-

seos

ſeos illi notam inuſtam eſſe, & hoc nomine etiam ex decreto Iudicii inquiſitionis, quod Romæ eſt, in carcerem eum coniectum fuiſſe: deinceps tamen a Venetis inquiſitoribus cum ſe ſponte ſua ad purgandum ſe ab obiecta hæreſi ſtitiſſet, pro homine mentis non ſatis compote, minime autem hæretico fuiſſe declaratum. Conſentiunt hæc cum iis, quæ obſeruat. prior. §. 1. commemorauimus. Auctor autem ex ipſa Poſtelli apologia, quæ manuſcripta Pariſiis in bibliotheca Regia extet, vlterius hæc confirmat. Et hanc quidem apologiam eum compoſuiſſe docet, vt accuſationibus cuiusdam Matthæi Antonii ſub quo nomine Viretum latitare ſuſpicatus ſit, obuiam iret, in qua tamen ſubinde ſua placita denuo defendat, tantum abeſſe vt obiecta diluat. Præcipuum eius errorem eum fuiſſe contendit, quod cum Gnoſticis Apoſtolos pro hominibus rudibus & literarum expertibus habuerit, ſibique perſuaſerit, ſe naturali rationis vſu omnes omnino homines multum ſuperare. Ex verbis Poſtelli, quæ Simonius adducit putes, hæc eum velle, Apoſtolos fide donisque gratiæ reliquis omnibus præſtare, aſt exiſtere tamen poſſe, qui donis naturalibus vſuque rationis Apoſtolos vincant. Hinc & illi cumprimis propoſitum fuiſſe reducere orbem vniuer-

ſum ad verum vſum rationis. Hunc in finem etiam A. 1544. eum ad Jeſuitarum ſe contuliſſe ſocietatem, vt hac ratione eo facilius voti ſui compos fieret: miraturque Auctor, Ignatium Lojolam hunc hominem per multos annos inter ſuos toleraſſe. Hæc autem, quæ de vſu rationis naturalis revocando Simonius obſeruauit, rurſus confirmant ea, quæ & nos ſupra §. 6. jam judicauimus, inſtitutum Poſtelli præcipuum fuiſſe Chriſtianorum dogmata ex ratione demonſtrare, & ita ductu rationis omnes a Chriſtiana religione diſſentientes, noſtræ doctrinæ veritatem condocere. Pergit Simonius ad Virginem Venetam & elogia, quibus Poſtellus eam cumulauit, refert, dicitque impreſſum eum librum Pariſiis eſſe A. 1553. quo in loco multos ſui admiratores habuerit Poſtellus. Matthæum iſtum Antonium occaſionem hinc arripuiſſe addit, obiiciendi Poſtello, quod exemplo Muhammedis, Apollinis, Numæ, cum matre Iohanna nouam cudere vellet religionem, quod tamen ita a ſe amolitus ſit Poſtellus, vt ſancte teſtatus ſit, nihil vnquam eiusmodi in mentem ſibi veniſſe: Iohannam inſigni rationis naturalis vſu fuiſſe præditam, ab ea ſe plurima edoctum, nihilque amplius ſibi conſtitutum eſſe, quam argumentis ex ratione depromptis debellare

diſ-

diſſentientes a religione chriſtiana, & ad huius veritatem agnoſcendam eos adigere. Fatetur autem Simonius, ſe nullibi in ſcriptis Poſtelli inueniſſe quod aſſeruerit, Ieſum Chriſtum tantum mares ſaluaſſe, Iohannam autem eſſe redemptricem fœminarum, quod tamen multi audacter Poſtello imputant: imo diſerte negare Poſtellum, quod vnquam aſſeruerit, fœminas a Chriſto non eſſe redemptas. Nec tamen diſſimulat occurrere in eius ſcriptis nonnulla, quæ eo trahi queant. Atque hoc etiam eſt, quod & nos docuimus ſupra §. IV. Sed cumprimis placet quod porro docet Simonius, vnde fabula quod Poſtellus videri voluerit, ac ſi a mortuis reſurrexiſſet, quam & nos obſerv. I. §. I. attigimus, orta ſit. Nimirum & Matthæus ille hoc illi obiecit, vt impoſturæ conuinceret. Aſt reſpondit Poſtellus, ſe quidem dixiſſe, quod reſurrexerit, aſt non a mortuis, ſed ab errorum prauarumque opinionum tenebris, poſtquam præeunte Iohanna, maiori quodam lumine intellectus ſui perfuſus ſit. Reſurrectionem itaque metaphoricam mentis, non propriam corporis Poſtellus indigitabat. Atque hoc dum refert Simonius ὡς ἐν παρόδῳ ſimul addit, agnouiſſe tandem Poſtellum, quod in laudanda euehendaque Iohanna iſta, modum exceſſerit. Philoſophiam

Postelli ex Averroistica, Platonica & Cabbalistica Iudæorum compositam fuisse pronuntiat, quæ interdum in errores eum induxerit. Extare quidem in bibliotheca Regia retractationem eius, ipsius manu scriptam, ast non omnia dogmata sua eum retractare, sed quædam, cumprimis sententiam de sapientia creata seu anima mundi acriter defendere. Ex quo rursus intelligitur, quousque admittendum sit, quod §. II. ex Ræmundo attulimus, eum bona fide Ecclesiæ Romanæ dogmata iterum esse amplexum, simul confirmatur, quod §. VI. autumavimus, inter præcipuas eius hypotheses, hanc fuisse, animam Christi ante conditum mundum creatam, & cum τῷ λόγῳ vnitam esse. Quæ Postelli de trinitate personarum mens fuerit, indicauimus in observ. prior. §. XI. XII. Nempe, quod eam adeo non negauerit, vt ex ratione etiam demonstrare annisus sit. Idem observat Simonius, sed addit tamen, eum subinde paradoxa huic dogmati admiscere, asserendo præter Trinitatem intelligentiam quandam, quæ omnes humanas & angelicas intelligentias complectatur. Forte per hanc intelligentiam nihil aliud designat, quam animam Messiæ, quam & animam mundi esse statuit, qua de re iam supra dictum. Hæc & alia minime probantur Simo-

mo-

monio, qui tamen negare nequit, multa ſcitu dignisſima in Poſtelli ſcriptis occurrere. Primum eum inter recentiores fuiſſe dicit, qui Samaritanorum & Pentatevchi Samaritani iniecit mentionem. Per eum etiam innotuiſſe ſectam Caraitarum, quæ inter Iudæos eſt. Franciſcum I. Galliæ Regem eius opera ad MSta orientalia conquirenda vſum fuiſſe. Ferdinandum Imperatorem, tum quidem Regem Romanorum Viennam eum euocaſſe ad | Academiam Viennenſem priſtino nitori reſtituendam, & ad N.T. lingua Syriaca edendum. Namque Poſtellum primum exemplum N.T. Syriaci ex oriente ſecum attuliſſe. Imo & euangelia Arabica eum ex oriente attuliſſe, quæ ab eo conficta eſſe Geneuenſes equidem aſſeruerint, aſt perperam. Cauſam Poſtelli diſerte hic agit Simonius. Vt vero iſti impoſturæ perperam reum egerunt Poſtellum; ita non minus peccauit, vt recte idem Simonius docet, cum aſſeruit librum de tribus impoſtoribus Cadomii a Caluini diſcipulis editum fuiſſe. Certe acerbiorem, quam decebat, in Proteſtantes eum fuiſſe iam in obſerv. prior. demonſtrauimus. Finit epiſtolam addito epitaphio Poſtelli:

Postellus postquam peragrauit plurima
passus
Pro pietate polos Parisiis petit
Obiit 6to Septembris 1581.
Mœrens ponebat Adrianus Tertrier,
Medicus.

§. XVI. Non abs re fuerit, librorum Postelli, qui ad nostram peruenerunt notitiam, hic subiicere catalogum:

De Magistratibus Atheniensium. Basileæ ex officina Io. Oporini A. 1543. in 8.

De orbis terræ concordia, duas vidi editiones, vnam in folio, alteram in 8, vtramque sine loci & temporis mentione.

Alcorani seu legis Mahumeti & Euangelistarum (Euangelicorum) concordiæ liber, in quo de calamitatibus orbi Christiano imminentibus tractatur: additus est libellus de vniuersalis conuersionis iudiciiue tempore, & intra quot annos sit expectandum, coniectatio, ex diuinis ducta auctoribus veroque proxima. Parisiis A. 1543. in 8.

De rationibus Spiritus S. Parisiis A. 1543. in 8.

Sacrarum Apodixeon seu Euclidis Christiani libri II. Parisiis A. 1543 in 8.

De Etruriæ regionis quæ prima in orbe Europæo habitata est, originibus, institutis, religione & moribus, & imprimis de aurei seculi

culi doctrina & vita præstantissima, quæ in diuinationis sacræ usu posita est. Florentiæ A. 1551. in 4.

De Natiuitate mediatoris ultima nunc futura & toti orbi terrarum in singulis ratione præditis manifestanda, opus in quo totius naturæ obscuritas, origo & creatio ita cum sua causa illustratur exponiturque, ut vel pueris sint manifesta quæ in Theosophiæ & philosophiæ arcanis hactenus fuere, auctore Spiritu Christi', exscriptore Guilielmo Postello, Apostolica professione sacerdote: sine loci ac temporis mentione, in 4.

Πανθενωσία Compositio omnium dissidiorum circa æternam veritatem aut verosimilitudinem versantium, quæ non solum inter eos qui hodie infidelium, Iudæorum, hæreticorum & catholicorum nomine vocantur orta sunt & vigent, sed iam ab admissis per peccatum circa nostrum intellectum tenebris fuere inter ecclesiæ peculiaris ac communis membra, scriptore Elia Pandochæo, sine loci & temporis mentione in 8.

Absconditorum a constitutione mundi clauis, qua mens humana tam in diuinis quam humanis pertinget ad interiora velaminis æternæ veritatis, Guilielmo Postello ex diuinis decretis exscriptore, una cum appendice pro pace religionis Christianæ, edi-

tore A. Franc. de Monte S. (Abrahamo de Franckenberg) Amſtelodami A. 1646.

His porro ex catalogo Bibliothecæ Bodleianæ addi poſſunt.

De Phœnicum litteris ſeu de origine Græcæ & Latinæ linguæ. Paris. 1552 in 8.
Signorum cœleſtium vera configuratio & ſignificationum expoſitio Pariſ. 1553. in 4.

De Originibus ſeu de Hebraicæ linguæ ac gentis antiquitate, deque variarum linguarum affinitate Pariſ. A. 1538. in 4.

Duodecim linguarum characteres & legendi ratio. lib. in 4.

De la republique & religion de Turcs & de l'Empire Turc, & l'Hiſtoire de l'origine de Tartares, Perſiens, Arabes, Turcs. ibid. in 4.

Liber de cauſis ſeu principiis & originibus Naturæ utriusque Ibid. A. 1552.

De Uniuerſitate ſeu de Coſmographia præſertim Terræ S. Ib. in 8.

Præterea a Clariſſimo Arnoldo in Hiſtoria Hæreſeon Tom. I. p. 318 commemorantur

Liber de Monarchia.

Doctrina ſeculi aurei vel de Euangelio regni IEſu Chriſti Regis, gallice.

Liber de æterno Chriſti in inferioribus regno.

De

De VII. sigillorum libris ab agno apertis.
De ostio operto æterni mysterii.
De Euangelio æterno seu de naturæ & gratiæ coniugio.
Clauis scripturarum.
De formidando Eliæ aduentu.
De forma Eupolitiæ, seu opus reformationis ad aurei seculi vitam restituendam.
De Satanæ Monarchiæ destructione.
De filio perditionis.

Ipse tamen profitetur multos inter eos quorum ibi catalogum texit, nondum esse impressos, sed manu saltem scriptos ceu cimelia in bibliothecis asseruari.

OBSERVATIO XIII.

De

SORTIBVS SACRI CODICIS, VIRGILIANIS ET HOMERICIS.

SVMMARIA.

§. I. *Noah sorte terrarum orbem diuisit inter liberos.* §. II. *Bocharto contradicenti respondetur.* §. III. *Ex ista sortium ratione, diuinatoriæ ortæ.* §. IV. *Sortes Virgilianæ & Homericæ quæ.* §. V. *Virgilianarum exempla.* §. VI. *Homericarum exempla.* §. VII. *Inde Christianorum sortes ortæ, apostolorum dicta & sanctorum.* §. VIII. *Modus harum*

 sor-

fortium quis §. IX. Psalterium & euangelia maxime euoluebant.. §. X. Libros etiam prophetarum. §. XI. Graeci ligno in codicem inserto sortem capiebant. §. XII. Ex verbis diaconi quae ex codice sacro legebat, sortes capiebant. §. XIII. Hasce sortes quoque in episcoporum electione adhibebant. §. XIV. Sortes quoque in episcoporum vita & factis consulebantur, quae dicebantur prognostica. §. XV. Ipsi nouiter consecrati sortes capiebant. §. XVI. Prognosticon episcopale obtinuit apud Graecos. §. XVII. Clerici ab hac sorte dicti. §. XVIII. Mos hic a ritu imponendi consecrandis euangelia, ortus. §. XIX. Mos imponendi euangeliorum librum ab apostolorum temporibus male ducitur, eiusque ratio. §. XX. Obtinuit idem & in ecclesia Graeca. §. XXI. Obtinebant & sortes in consecrationibus Canonicorum. §. XXII. Sortes per breuia quae fuerint. §. XXIII. Interdictum hisce sortibus fuit per varios conciliorum canones. §. XXIV. Sortes in genere quomodo diuidantur. §. XXV. Sortes si sponte oblatae adprobandae sunt. §. XXVI. Sortes etiam quaesitae licitae sunt, si modo rite consultae, quod ex Augustino probatur. §. XXVII.

Quid

Quid vt sors iusta sit requiratur. §. *XXIIX. Firmatur sortis iudicium auctoritate & exemplis sacræ scripturæ.* §. *XXIX. Melius esset si tales sortes introducerentur iterum.* §. *XXX.*

§. I.

RES antiqua est sortis iudicium eo tempore nata, quo dominia distingui cœperunt. Notum enim est ex sacris historiis, dispersos fuisse in omnem terrarum orbem Noachi posteros, quod sortis iudicio factum fuisse adserere non dubitat Epiphanius * dum ait: Νῶε γὰρ σωθεὶς ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ ἡ αὐτοῦ σύμβιος σὺν τοῖς τρισὶν υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ τρισὶ νύμφαις, μόνος διαιρῶν τὸν πάντα κόσμον τοῖς τρισὶν υἱοῖς αὐτοῦ τῷ Σημὶ καὶ Χὰμ καὶ Ἰάφεθ διεῖλε, βαλὼν τοὺς κλήρους ἐν Ῥινοκορούροις, ὡς καὶ ἡ ἀκολουθία ἔχει, καὶ οὐδὲν κενόφωνον, οὐδὲ παραπεποιημένον. *Noe a diluvio cum vxore tribusque filiis, ac totidem nuribus seruatus, orbem terrarum vniuersum solus inter tres liberos, Sem, Cham & Iaphet partitus est, iactis apud Rhinocorurorum oppidum sortibus: vti consentanea fama vulgatum est, cui nihil vanum subest, aut temere confictum.*

§. II. Contradicit quidem Bochartus, ** vero non esse simile putans, in certum locum ex

* *Hæresi LXVI. §. 83.*
** *Phaleg lib. I. c. XVI.*

ex pacto conueniſſe, vt mundum ſorte diuiderent, poſtquam linguarum diuerſitas illos ſibi mutuo barbaros reddidiſſet. Potius ergo credit, hanc ſeceſſionem factam fuiſſe impetu quodam θεηλάτῳ, illo ipſo ſpiritu, qui nouas linguas inſpirauerat, eosdem agente arcano motu in orbis partes remotiſſimas. Sed licet in eo quod Rhinocoruram definit Epiphanius, eidem non adſentiamur, cum eandem vrbem in Aegypti & Syriæ confiniis ſitam, longe poſt hæc tempora fuiſſe conditam ex Diodoro Siculo conſtet, forſan tamen in regione non aberrat, certe ad patrum traditionem ſe refert. Neque hoc ſortis iudicium poſt confuſionem demum linguarum factum fuiſſe ſequitur, ſed ſtatim poſt diluuium factum innuit Epiphanius. Νῶε enim inquit, σωθεὶς ἀπὸ τῦ κατακλυσμῦ βαλὼν τὺς κλήρυς. Licet enim gentium diſperſionem poſt linguarum confuſionem demum fuiſſe factam certum ſit, illud tamen ſortitionem ante factam non excludit. Sortitio poſt diluuium ſtatim facta, poſt confuſionm uero ſecundum ſortitionem diſperſio. Nec per ſortem hancce diuinæ derogatur directioni, cum & in ſorte lateat θεήλατος, quod exemplis multis ex ſacris patet, & infra demonſtrabitur pluribus.

§.III.

§. III. Ex isto priorum temporum dominia distinguendi more sortem quoque posteriora tempora in familiæ hercifcundæ & communi diuidundo iudicium introduxerunt. Atque ex ista ratione sortium vsus ortus est, definiendi hominum fata. Hæc enim hominum est insanies, ut de præsenti parum solliciti, in ea tantum inquirant, quæ futura. Ad hæcce vtebantur gentes modis variis per tabulas, talos, mensam magicam, micabant digitis, euocabant animas & quæ alia sacra erant nefaria, de quibus alibi dictum.*

§. IV. Inter hasce non minimæ in vsu privatorum erant Virgilianæ atque Homericæ. Moris enim erat, vt antequam rem aliquam adgrederentur de euentu quis futurus, solliciti Homerum atque Virgilium pöetarum patres, euoluerent, ex uersibus qui primo statim intuitu obueniebant, iudicium sumentes ad propositum, quam diuinationis speciem στοιχειομαντείαν, ῥαψῳδομαντείαν & ῥαψῳδομαντικὴν vocabant Græci.

§. V. Exempla huius sortilegii apud scriptores historiæ Augustæ reperimus varia. De Adriano quidem testatur Aelius Spartianus*, quod cum de Traiani erga se iudicio sol-

* *Syntagm. antiquit. Rom. de ritibus sacris cap. VI. p. 298.*

* *cap. II.*

sollicitus esset, Virgilianas sortes consuluerit, sorte ex Virgilii sexto Aeneadum ** ita excidente:

Quis procul ille autem ramis insignis oliua,
Sacra ferens? nosco crines incanaquementa
Regis Romani: primus qui legibus vrbem
Fundabit, Curibus paruis, & paupere terra
Missus in imperium magnum.

Quod Adriano præsagium imperii fuisse arguunt scriptores. Alexandro Seuero cum parentis hortatu animum a philosophia ad musicam aliasque artes traduceret, Virgilii versus imperium prædixisse putat Lampridius. * Tales autem sunt ex eodem sexto Aeneidos. **

Excudent alia spirantia mollius æra,
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus
Orabunt caussas melius: Cœlique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memento,
[hæ tibi erunt artes] pacique imponere morem.
Parcere subiectis & debellare superbos.

Claudius Gothicus † cum de se sortes consuleret, incidit in versum Virgilii:

Tertia dum Latio regnantem viderit æstas

nec vltra biennium imperauit: cum de posteris:

His ergo nec metas rerum nec tempora pono.

At-

** E. 7. 98. * cap. XIV. ** E. 837.
† Trebellius Pollio in Vita c. X.

Atque has Virgilianas ſortes antiquos Gallos quoque fuiſſe imitatos teſtatur Stephanus Paſcaſius,** qui & laborum vxoris parturientis finem, recens nati vitam atque fortunam eo modo ſe inquiſiuiſſe profitetur, licet & ipſe tali diuinationi nullam tribuat fidem.

. VI. Sic non minus vtebantur ſortibus Homericis. Socrates quidem in carcere audiens recitari Achilleum illud apud Homerum:

ἤματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην,

Aeſchini ſe poſt triduum eſſe moriturum, prædicebat. Brutus ††† de ſucceſſu prœlii Pharſalici ſollicitus, in hunc Patrocli verſum apud Homerum incidit:

Ἀλλά με μοῖρ' ὀλοὴ καὶ Λητοῦς ἔκτανεν υἱός

Opilius Macrinus an ad imperium perventurus, ſciſcitans, in hos incidit Homeri verſus:

Ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί,
Σὺ δὲ βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ γῆρας ὀπάζει.

Conſulebant non minus aliorum poëmata. Sic Onomacritus † ab Hipparcho Piſiſtrati filio Athenis eiectus fuiſſe dicitur, quod deprehenſus fuerat inter Muſæi ſortes hanc etiam

** *Eſtienne Pasquier lettres à Mr. Bigot lib. II. p. m. 92.*
††† Valerius Maximus *lib. I. c. V. ex. 7.*
† Herodotus *Polymn. c. VII.*

iam inferuiffe, fore vt infulæ Lemno adiacentes mari fubmergerentur.

§. VII. Hunc gentium ritum moremque imitati fuere Chriftiani medii temporis; non quidem paganorum fequentes pöemata, fed facrorum euoluentes codicem. Exempla huius rei apud ecclefiafticos fcriptores extant varia. Vocabantur iftæ fortes apoftolorum. De quo Auguftinus †; *Sors enim non aliquid mali eft in dubitatione humana diuinam indicans voluntatem: nam & fortes miferunt Apoftoli.* Et Petrus Blefenfis ex Ifidoro *fortilegi funt, qui fub nomine ficta religionis fuperftitiofa quadam obferuatione rerum pollicentur euentus. Quod genus fortes apoftolorum & prophetarum & diuidentium continet: infpectio tabella quæ Pythagorica adpellatur: obferuatio quoque cuiusque cafus, id eft rei de qua quæritur fignificatione fub eo continetur.* Adpellat Blefenfis etiam fortes diuidentium, cum & fors medii æui fcriptoribus diuifionem notet. †† Ifiodorus fortes fanctorum vocat ††† concilium item Agathenfe & Pœnitentiale Romanum. †††† In concilio Veneto * *diuinationis fcientia fub no-*

† *Conc. II. Pfalmi XXX.*
†† *origg. lib. VIII. c. IX.*
††† *Can. XLII.*
†††† *apud Rheginonem Prumienfem de difciplina ecclefiaftic a lib. II. c. CCCLVIII.*
* *can. XVI.* vid. Henr. Linck. *de fortibus fanct. c. II.*

nomine conficta religionis per sanctorum sortes dicitur. Rationem adpellationis ex Beda & Torreblanca variam adducit Henricus Linckius: *mihi videtur potissima, quod ex inspectis sanctorum atque apostolorum libris ita fuerint denominatæ. Id quod etiam probat Petrus Blesensis, ** qui eas sic dictas ait, *vel quod Pauli apostoli epistolæ, vel quod euangelii ab apostolis descripti codices inspicerentur, vel denique quod ab apostolis missas sortes constet.*

§. VIII. Modus sortis talis erat, vt si de re aliqua dubii essent, de voluntate Dei, vel etiam de futuris fatis solliciti, ad ecclesiam vel sepulcrum sancti cuiusdam pergerent, preces ad Deum mitterent, ut voluntatem suam ipsis declarare velit, sæpe & missæ præmitterent solennia; atque tunc aperto sacro codice, ex verbis primo loco obuiis auspicium caperent, quod de voluntate Dei interpretabantur. Videmus id in vita S. Consortiæ virginis, *vbi dicitur: *si vultis, pergamus ad ecclesiam, agatur missa, ponatur euangelium super altare, & communi oratione præmissa, codice patefacto, inspiciamus Domini voluntatem ex illo Capitulo quod primum occurrerit.*

(4) S §.IX.

*Henricus Linck *de sortibus sanctorum cap. II. §. 2.*
** *apud Carolum du Fresne Voce. sortes sanctorum.*
* *cap. IX.*

§. IX. Libros quos euoluebant, psalterium præ cæteris erant atque euangelia. Andronicus quidem senior,* cum Constantinum Despotem in carcerem coniecisset, & nunc quid agendum, dubius hæreret, psalterium aperuit, decisionem exinde quærens, *ἀνοίξειν ἔκρινε δεῖν ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημα τῶν οἰκιῶν ἀποριῶν*: cui statim oblatus est versus, *dum cœlestis dissociat reges, niue conspergentur in Selmon.* Gregorius Turonensis,** cum a Leudaste insidias multas aliaque mala experiretur, de seipso: *Hæc ego audiens, dum in domo ecclesiæ residerem mæstus turbatusque ingressus oratorium, Dauidici carminis sumo librum, vt scilicet apertus aliquem consolationis versiculum daret. In quo ita repertum est: eduxit eos in spe, & non timuerunt, & inimicos eorum operuit mare.* Euangelia autem aperuisse Heraclium testatur Cedrenus,* sortem ex iis petens an apud Albanos hybernaret, & inuenit ea sic concedere. Simile exemplum, nulla tamen addita scriptoris autoritate adducit Berneggerus,** cuius hic adducemus verba: Langfranci in Cadonensi cœnobio auditor Gandulphus cum condiscipuli ludendo dicerent,

* *Nicephorus Gregoras lib. VIII. p. m. 162.*
** *Histor. lib V. c. XLIX.*
* *p. m. 412. ed. Paris.*
** *obs. histor - polit. XXVIII. p. 305.*

rent, experiamur reuolutione foliorum (librum forte evangeliorum in manibus habebant) quis nostrum sit futurus episcopus? quis abbas? Gandulphus inuenit locum: fidelis seruus & prudens, quem Deus constituet super familiam suam. Waltherus vero: Serue bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui. Tertio autem in minus gratum locum incidente, exortus est cachinnus, cuius caussam, vbi Langfrancus, Cantuariensis postea factus episcopus cognouit, Gandulphum episcopum, Waltherum Abbatem, tertium vero sordidæ artis hominem futurum prædixit, cui prædictioni paullo post respondit euentus. Addit & aliud exemplum monachi Galli, qui verbis Apostoli monitus monasterium deseruit, veræ religionis gustum secutus.

§. X. In extremis necessitatibus, & quæ publicæ rei statum concernerent, ex omni sacri codicis parte, sortes petebant. Sic Gregorius Turonensis de Merouæo, quod, cum patris Chilperici iram experiretur, ad basilicam sancti Martini fugerit,* & cum Pythonissa illi regnum prædixerat, cui adserto non credens, rei tamen incertus, *tres libros super sancti Martini sepulcrum posuit id est psalterii, Regum, Euangeliorum: & vigilans tota nocte, petiit*

**hist. lib. V. c. XIV.*

vt sibi beatus confessor, quid eueniret ostenderet, & vtrum possit regnum capere, an non, vt Domino indicante cognosceret. Post hæc continuato triduo in ieiuniis, vigiliis atque orationibus, ad beatum tumulum iterum accedens, reuoluit librum qui erat Regum. Versus autem primus paginæ quam reserauit, hic erat: pro eo quod dereliquistis Dominum Deum vestrum, & ambulastis post Deos alienos, nec fecistis rectum ante conspectum eius, ideo tradidit vos Dominus Deus vester in manibus inimicorum vestrorum. Psalterii autem versus hic est inuentus: Veruntamen propter dolositatem posuisti eis mala: deiecisti eos, dum adleuarentur. Quomodo facti sunt in desolationem? subito defecerunt: perierunt propter iniquitates suas: In euangeliis autem hoc est repertum: scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. In his responsionibus ille confusus, flens diutissime ad sepulcrum beati antistitis, adsumto secum Gunthramno duce, cum quingentis aut eo amplius viris discessit. Hæc verba Turonensis. Aliud exemplum, quod Diuione contigit, idem narrat Turonensis: * *Erat ibi,* inquit, *tunc sanctus Tetricus episcopus, positis clerici tribus libris super altarium, id est prophetiæ, apostoli, atque euangeliorum, orauerunt ad Dominum, vt Chramno quid eueniret ostenderet: aut si ei felicitas succederet,* aut

* *lib. IV. c. XVI.*

aut certe si regnare posset, diuina potentia declararet. Simulque vnam habentes conniuentiam, vt vnusquisque in libro quod primum aperiebat, hoc ad Missas etiam legeret. Aperto ergo primum omnium prophetarum libro, reperiunt: auferam maceriam eius, & erit in desolationem: pro eo quod debuit facere vuam, fecit autem labruscam. Referatoque apostoli libro inueniunt: ipsi enim diligenter scitis fratres, quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cum dixerint, pax & securitas, tunc repentinus illis superueniet interitus: sicut dolores parturientis, & non effugient. Dominus autem per euangelium ait: qui non audit verba mea, adsimilabitur viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam: descendit pluuia, aduenerunt flumina, flauerunt venti, & inruerunt in domum illam, & cecidit & facta est ruina eius magna. Simile quid videmus apud Ionam in vita S. Huberti. * *Ad amica* inquit, *sibi subsidia se vertentes orationi atque ieiunio sese triduano mancipauere. Vtque voluntatem super negotio Domini nosse possent, ab eo totis nisibus poposcere. Ac tertio tandem ieiunii die instante, duos libros super altare deposuere, quorum vnus sacratissimum euangelii retinebat textum, alter vero benedictiones atque consecrationes, quibus missarum peragitur sacramentum: scilicet vt a diuinis libris addiscerent,*

 quæ

* *cap. XV.*

quæ ſibi de his agenda forent. Reſeratum autem euangelium hanc primum legenti ſententiam obtulit: ne timeas Maria, inueniſti enim gratiam apud Dominum. Liber etiam ſacramentorum in ſui apertione hoc primum videnti obiecit: dirigi viam famuli tui.

§. XI. Aliud genus ſortium reperimus in epiſtola Nicolai Papæ ad Bulgaros, vbi Græci codicem accipientes in manibus clauſum vnus ex iis accipiens paruiſſimam particulam ligni, hanc intra ipſum codicem condit, & ſi vndicunque aliqua vertitur ambiguitas, per hoc adfirmant, ſe ſcire poſſe quod cupiunt.

§. XII. Nonnunquam ex verbis diaconi, quæ dum templum ingrederentur, efferebat, ſortes omenque captabant. Singulare hac dere exemplum adducit Auguſtinus de Antonio, quod ex euangelica lectione, cui forte ſuperuenerat, admonitus fuerit, tanquam ſibi diceretur, quod legebatur: vade vende omnia, quæ habes & da pauperibus & habebis theſaurum in cœlis, & veni ſequere me, & tali oraculo confeſtim ad Chriſtum eſſe conuerſum. Simile exemplum reperimus in Gregorio Turonenſi * de Childeberto Francorum rege: *nam in die ſancto Paſchæ ſtante fratre meo Sygiberto in eccleſia, procedente diaco-*

* *Confeſſ. lib. VIII. c. XII.*
* *hiſt. Franc. lib. VIII. c. IV.*

cono cum ſancto euangeliorum libro, nuncius regi aduenit, vnaque vox pronuntiantis lectionem euangelicam, ac nuntii dicentis, filius natus eſt tibi: vnde factum eſt, vt omnis populus in vtraque adnuntiatione proclamaret pariter: Gloria Deo omnipotenti. Frequens id fuit Cypriano de quo Metaphraſtes in Octobri: ** *εἰσιὼν τοίνυν εἰς τὸ κυριακὸν δεξιὸν ἐποιεῖτο σύμβολον τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου, εἰ τῷ σκοπῷ αὐτοῦ, καὶ τὰ τῆς ἀκροάσεως ῥήματα συμβαίνοντα ἔξοι. εἶχε δὲ παραδόξως καὶ τὸν Διάκονον ταῦτα δὴ τὰ τοῦ Ἀποστόλου διατρανοῦντα. χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου. Ingrediens in Dominicum, ſive eccleſiam, dexterum & felix omen fecit ingreſſus ſui in templum, ſi verba lectionis congruentia cogitationi ſuæ haberet. Habuit autem ex inopinato diaconum hæc apoſtoli verba expreſſe recitantem: Chriſtus nos redemit ex maledicto legis ipſe pro nobis factum maledictum.* Eadem ratione Diogeni * Imperatori clades fuit prædicta. Cum enim is aduerſus Azanem Sultanum expeditionem ſuſcepiſſet, Priennius Dux hoſtium multitudine preſſus ab Imperatore petebat ſubſidium: Imperator hoſtium ignorans potentiam Priennii reprehendit formidinem. Accidit

** adducente locum Iulio Cæſare Bulengero *erudito tractatu de ſortibus lib. I. cap, I.*

* Zonaras *III. Annal. circa fin.*

autem, ut sacerdos eo tempore euangelium recitans, hæc verba casu legeret: *si me persecuti fuerint, persequentur & vos Ioh. XV. v. 20.* Nec multo post, cum Nicephorus Basilacius (cum Priennio cum parte copiarum missus esset subsidio) tum Imperator ipse infelici pugna viui in potestatem hostium venerunt. Aliud sortis ex lectione sacri codicis oblatæ exemplum plane singulare in historia reperimus Francica. Clodouæus equidem Francorum rex, cum aduersus Alaricum Visi-Gothorum regem Arrianum bellum gereret, & iam agrum Turonensem cum exercitu transiret, *missos aliquot ad basilicam Sancti Martini viros attendere iussit, num auspicium aliquod victoriæ cernerent. Ac, datis muneribus, quæ offerrent, dixit: si tibi Domine cordi est, vt ego hanc gentem impiam, & nomini Tuo inimicam vlciscar, fac, vt signum aliquod tuæ eluceat voluntatis. Nuncii vero, qui missi erant, basilicam ineuntes primicerium incinentem hanc antiphonam audierunt: præcinxisti me Domine virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subtus me, & inimicorum meorum mihi dedisti dorsum, & odientes me disperdidisti, idque persolutis donis regi ipsi renunciarunt.* Cum autem lætus ille propterea motis castris Gothorum exercitum adortus est, atque ipso Alarico rege occiso, ingen-

gentem de iisdem reportauit victoriam. ** Aliud exemplum ex Garimberto adducit Berneggerus, *** de Petro Benchio patricio Veneto, qui accepto oraculo *Petre ſequere me*, curiam Romanam relicta republica ſequi cœpit, donec ad Cardinalatum adſcenderet. Qvod tamen inter ſpuria potius retulerim.

§. XIII. Alius ſortium mos obtinuit quoque in eccleſia, circa epiſcoporum electionem. Res antiqua erat & Hebræorum eccleſiæ non infrequens, vt per ſortem ſummus eligeretur pontifex, quam & prima Chriſtianorum eccleſia in conſtituendo in Iudæ locum apoſtolo ſecuta fuit. Iſtæ ſortes piis præmiſſis precibꝰ ideo inſtitutæ, vt de voluntate diuina certi nutum ſequerentur Dei omnipotentis. Hunc primum eccleſiæ morem ſecuta eſt ea ſequioris temporis. Cum enim duo adeſſent epiſcopatus candidati, in re tali dubia ſortes conſulebant apoſtolorum. Concilium quidem Barcinonenſe can. III. idem adprobat, vt duobus aut tribus, quos ante conſenſus cleri & plebis elegerit, Metropolitani iudicio, eiusque Cöepiſcopis præſentatis, quem ſors præeunte epiſcoporum ieiunio Chriſto

S 5 Do-

** Sigonius *de regno Occidentali lib. XVI. ad ann. 506. p. m. 274.*

*** *obſeru. hiſtor-polit.* XXVIII. §. 12.

Domino terminante, monſtrauerit benedictio conſecrationis adcumulet. Licet & hoc in Hiſpaniam nunquam fuiſſe praxi receptum contendat Gontzaletz * ſed huic per concilium Toletanum abrogatum. Rationem in eccleſiaſtica hierarchia adſignat hanc Dionyſius Areopagita, ** pontifici non competere motu proprio ſacros ordines conferre, *ἀλλ᾽ ὑπὸ Θεῷ κινοῦντι τάυτας ἱεραρχικῶς καὶ οὐρανίως πελεσιουργεῖν ſed iſtos inſtinctu Dei hierarchice & diuinitus perficere.* Exemplum habet vita Aniani epiſcopi Aurelianenſis, in qua totum huncce morem clare videmus deſcriptum verbis ſequentibus: *cumque varia electio populi fieret, ille eos paterno adfectu caſtigans, eisdem dixit, ſi vero paſtorem vultis electum a Domino fratrem & compresbyterum meum Anianum noueritis in meo conſtitui loco. Atque vt id ipſum diuina electionis clareſceret, cum triduanum ieiunium more eccleſiaſtico indixiſſet, breuibus & libris ſuper altare poſitis, nec dum loquentem paruulum adferri præcepit, vt ipſe breuia ab altari ſubleuaret. Tunc vero Chriſti operante virtute, cum puer manum inieciſſet altari, mox vt breue tetigit, vox inconſueta nouella verba prodidit, teſteque populo, proclamauit Anianus, Anianus, Anianus iſtius ciuitatis a Deo Pontifex eſt inſtitutus. Mox vt verba compleuit, ætatis tem-*

pora

* *ad cap III. de ſortileg. p. 391.*   ** *cap. V. §. V.*

pora lingua recognouit. Sed vt votis omnium fieret satisfactum, aperto psalterio, versum quem primum inuenerunt legentes, dixerunt, Beatus quem elegisti &c. Prolato quoque Apostolico codice, in primo repererunt sermone, fundamentum aliud nemo potest ponere &c. Sed & in euangelii pagina hanc primam repererunt sententiam: super hanc petram ædificabo ecclesiam meam &c. His ergo virtutum insignibus in Cathedra Aurelianensis ecclesiæ sanctus institutus est Anianus. Sic in electione Martini Turonensis episcopi cum obsisterent quidam, tali sorti res fuit commissa, vti Venantius Fortunatus † rem declarat, dum canit:

Accidit vt Turonum præsul peteretur ad urbem.
Nec tamen educi possit de limine cellæ:
Ruricius quidam, simulata febre iugalis,
Obtinet egressum sancta ad vestigia supplex:
Vrbibus ex reliquis noua conciliabula currunt,
Lætificata simul sanctam se ferre rapinam.
Ne tamen effugit, iustum custodia vallat.
Interea, paucis tunc obsistentibus, insons eligitur, trahitur, sacratur & arce locatur.
Aemulus vnus erat Defensor Episcopus, obstans ne Martinus oues pastor curaret alendas.
Nec mora, iudicio Domini, lectore canente
Versiculo psalmi Defensor sponte notatur;

† *lib. I. cap. II. de Vita Martini*

Ex ore infantum & lactentum perfice laudem,
Nunc Defensorem qui sic bene destruis, inquit.
Mox fragor astra petit, clamor vagus atria complet.
Et docet ille fauor de Defensore reatum.
Addictusque vir est, se iudice, teste propheta.

Clarius adhuc dicta Fortunati verba explicat Sulpitius Seuerus, dum in eiusdē Martini vita ita ait: *Inter episcopos qui adfuerant, pracipue Defensor quidā nomine, dicitur restitisse: vnde animadversum est, graviter illum lectione prophetica tunc notatum. Nam cum fortuito lector, cui legendi eo die officium erat, interclusus a populo defuisset, turbatis ministris, dum expectatur qui non aderat, vnus e circumstantibus sumto psalterio, quem primum versum invenit, arripuit. Psalmus autem erat: ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & defensorem, quo lecto clamor populi tollitur, pars diuersa confunditur. Atque ita habitum est, diuino nutu psalmum hunc lectum fuisse, vt testimonium operis sui Defensor audiret, quia ex ore infantium atque lactentium in Martino Domini laude perfecta, & ostensus pariter & destructus est inimicus.* Quare & inter crimina Valdensibus imputata hoc quoque refertur, * eos laicos, qui forte sanctos eligunt in altari, deridere. Ex quo etiam videmus, vsque ad seculum decimum quartum huncce morem du-

† *Rainerus de Valdensibus c. V.*

duraſſe. Licet iam antea hunc in epiſcoporum electione ſortis vſum Honorius III. perpetua prohibitione damnauerit.††

§. XIV. Alia diuinationis erat ſpecies, quam poſtquam iam conſecrati erant epiſcopi, adhibebant, non ut in re dubia, ſed de epiſcopatus adminiſtratione, epiſcopi fatis, & vitæ fine. Vocant illam diuinationem ſcriptores prognoſticon. De quo libellus ſupplex capituli Aurelianenſis ad Alexandrum III: *apertæ ſunt cataractæ cæli vt credimus, & de cæleſtibus ſtillat indignatio; & apoſtolicæ manus fortitudinem induantur, vt denudetur iniquitatis fundamentum vsque ad collum & finem iniquitatis ſortiatur, quem in die ſuæ promotionis ſermo diuinus ei prognoſtica ſignificatione propoſuit: aperto enim ſicut moris eſt, euangeliorum libro, ſermo qui primus occurrit, ſic erat: adoleſcens autem relicta ſyndone nudus profugit ab eis.* Sic & Guilielmus Malmesburienſis * de Lanfranco epiſcopo Anglo dicit: *aiunt eius prognoſticon: date eleemoſynam & ecce omnia munda ſunt vobis. Quo ille ab adclamantibus hilari vultu ad Dominum direxit: certemus ergo mutua viciſſitudine tu dando, ego diſpertiendo.* Ritus conſtabat in eo, vt inter conſecrandum ab epiſcopis ſuper candidatum apertus teneretur euangeliorum codex, & poſt peractam conſecrationem, verba obuia auſpicium

†† *cap. III. X. de ſortileg.*
* *lib. I. de pontif. Anglic. p. m. 214.*

cium datura inſpicerentur. Patet id ex eodem Malmesburienſi † qui de Anshelmo: *inter ſacrandum pro ritu eccleſiæ, codex euangelii ab epiſcopis ſuper eum apertus tenebatur. Conſecratione autem peracta, cum codex inſpiceretur in pagina ſummitate hac ſententia eſt reperta: vocauit multos & miſit ſeruum ſuum & cæperunt ſe excuſare.* Licet & hæc apertio codicis ſacri atque diuinatio, antequam archiepiſcopo præſentaretur ordinandus, locum haberet. Docet id Aegidius monachus aureæ vallis de Alberto epiſcopo Leodienſi, dum ait: * *cum autem a duobus epiſcopis ante euangelium miſſæ, ſicut ſancti Patres ſanxerunt, ordinandus in epiſcopum Archiepiſcopo præſentaretur, Archiepiſcopus librum, qui ei erat oblatus, aperiens, in prima parte libri legit: Miſit Herodes Rex & tenuit Ioannem & vinxit eum in carcerem. Et poſtea ſequitur: & decollauit eum in carcere. Statim archiepiſcopus fremens in ſemetipſo ſpiritu contrito, quaſi lacrymando intuens in eum dixit: Fili, accedens ad ſeruitutem Dei ſta in iuſtitia & timore & prapara animam tuam ad tentationem, tu enim martyr es futurus.* Ita & Guibertus † de ſe in Abbatem Nouigenti electo: *cum obuiam mihi procedere para-*

ra-

† *p. 219. et Matthæus Pariſienſis ad ann. 1093.*
* *cap. LXIV*
† *lib. II. de Vita ſua cap. III.*

rarent, textum euangelii ex industria super altare hac attentione aperuit, vt quod capitulum oculis primum occurreret, pro mei auspicio haberet. Mox: *aperuit ergo librum, cui iuxta morem extrinsecus labra depresseram.* Plura exempla suppeditat du Fresne in glossario suo † & qui ex eo habet venerabilis Abbas Ioannes Andreas Schmidtius in sua de cultu euangeliorum dissertatione. ††

§. XV. Obtinebat quoque, vt ipsi, qui noviter consecrati, euangeliorum librum aperientes, occurrentem fortuito versiculum pro more legerent. Exemplum in Metropolitano Chersonesi habet Syluester Scyropulus in historia concilii Florentini: ††† *cum sacra* ait, *euangelia manibus Patriarchæ sibi tradita prehensaret, & casu librum aperiret, vt occurrentem fortuito versiculum pro more legeret, proiecit in hæc verba: si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadunt: Hæc obseruabant nonnulli, & in non minus durum omen trahebant.* Omen forsan nimis certum, quod & hodie si contigerit in simili casu, forsan non falleret.

§. XVI. Eadem episcopalis prognostici species obtinuit etiam apud Græcos, de quo testatur Pachymeres: † *ὡς δὲ ὁ χαράκαλος Νικομηδείας τὸ ζυγὸν τοῦ εὐαγγελίου ἐτίθει, καὶ ἤδη*

τὸ

† *voce sortes sanctorum*

†† *§. VIII. & IX*

††† *sect. XII. c. IV.*

† *lib. V. c. XV.*

τ̃ θεῖον χρησμὸν ἔμελλεν (φέρουσι γάρ τι κἀκ τούτων ἐπὶ τοῖς τελουμένης οἱ πολλοὶ πίστεις. κἂν οὐκ ἀναγκαῖα ἡ ἐπισήμανσις) τὸ εἰς κόλασιν ἀπόφημον ἐν τῷ ἱερῷ εὐαγγελίῳ ἐνεφανίζετο, τὸ δὲ ἦν, τῷ διαβόλῳ καὶ ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Vt vero Caracalos Nicomediæ iugum euangelii imponeret, & iam diuina consulturus esset oracula (multi enim de consecrati fatis aliqua ducunt argumenta, licet non necessarius sit significatus) infaustum quidpiam atque ad vindictam in sacro adparebat euangelio, quod erat: diabolo & angelis eius.

§. XVII. Videmus inde, cur isti qui sacris præsunt, dicti fuerint clerici, a Græcorum κλῆρος, quod sortem notat. Quod & quodammodo innuit Augustinus,* dum ait: *Cleros sors græce dicitur, & sortes ex promissione Dei partes hæreditatis vocantur, quæ populo sunt distributæ. Nam & cleros & clericos, hinc adpellatos puto, qui sunt in ecclesiasticis gradibus ordinati: quia Matthias sorte est electus, quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Clericus enim dicitur a κλῆρος id est sorte, quia sorte in sortem domini adsciscitur.* Quod ex Augustino quoque hausit Isiodorus.* Sic & Hieronymus **clericos quasi sorte ele-

* *in psalm. LXVII.*
**Origg. lib. VI. c. XII.*
** *ad Nepotianum ep.* II.

electos dicit. Licet &alibi*** eos ita dictos velit, quia Dominus ipsorum sors siue pars est. Quibus male clerici nostræ ætatis sic dicti abutuntur, quasi ipsorum solum sors sit dominus, alios omnes excludentes; cum Petrus alias κλῆρον **** vocet omnem populum Christianum. Omnes ergo Christiani sunt clerici, quorum sors est dominus. Ea tamen ratione qua sorte electi, (vtinam non per matrimonium vel per Simoniam) clericorum adpellationem illis solis lubenter relinquimus.

§. XVIII. Bruno quidem Signiensis episcopus excusare quodammodo conatur has in episcoporum consecratione sanctorum sortes atque prognostica, dum ait: *non ad sortes inquirendas, vt stulti opinantur, euangeliorum liber eius, qui consecratur, humeris imponitur; sed vt per hoc intelligat, cui labori & oneri subiiciatur, & pondus euangelicæ prædicationis eum circumquaque ferre non pigeat.* Sed ex locis supra adlegatis satis clare patet, pro auspicio id factum, quare & prognosticon illud dictum. Non tamen diffiteor, prognostica hæc sensim irrepsisse ex ista euangeliorum codicis impositione. Vti enim ipsa fides corruebat per tempora, sic & ex ista consuetudine impo-

(4) T nen-

*** *de vestimentis episcop. cap. cur fiant prænostica in consecr. episc.*

**** *I Pet. V. v. 3.*

nendi consecrandis apertum euangelii codicem ortum est, vt ex verbis primo loco obuiis omen caperent, quasi diuinitus datum.

§. XIX. Ritum autem hunc imponendi euangelia ab Apostolis quidem ducit Iacobus Goar, † ea ex ratione, quod inter constitutiones apostolicas, †† quæ Clementi Romano collectori attribuuntur, eiusdem ritus quoque fiat mentio his verbis: *τῶν διακόνων τὰ θεῖα εὐαγγέλια ἐπὶ τῆς χειροτονουμένου κεφαλῆς ἀνοιγμένα κατεχόντων, diaconis diuina euangelia super ordinati caput aperta tenentibus.* Constat tamen inter eruditos has constitutiones nec Clementis esse, nec ad apostolorum tempora attingere. Nihilominus antiqua res est, quam ab aliis comprobatam videmus ecclesiæ scriptoribus. Dionysius quidem Areopagita † idem testatur: *ὁ ἱεράρχης* inquit, *ἐπὶ τὴν ἱεραρχικὴν τελείωσιν προσαγόμενος ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἐπίπροσθε τοῦ θυσιαστηρίου ἐπὶ κεφαλῆς ἔχει τὰ θεοπαράδοτα λόγια, καὶ τὴν ἱεραρχικὴν χεῖρα. Pontifex ad initiationem Pontificiam suscipiendam accedens, vtroque genu flexo ante altare, super caput habet diuinitus tradita verba imposita, & Pontificiam manum.* Nec tamen ex hoc adlegato lo-

co

† *notis in Euchologium Græcorum p. m.* 32.
†† *lib.* VIII. *c.* II.
† *de eccles. hierarchia c.* V.

co probare licebit, ab apoſtolorum ſtatim temporibus hoc ita obtinuiſſe, quod inter patres apoſtolicos alias referatur Areopagita. Cum certum ſit hæcce ſcripta non eſſe genuina, nec a primis patribus recepta, ſed ſeculo quinto demum innotuiſſe. †† Potius probari poterit, circa Carolina primum tempora huncce morem inualuiſſe, vti ex fragmentis Caroli M. de ritibus veteris eccleſiæ a Wolfgango Latzio editis patet, verbis ſequentibus: † *illud vero, quod epiſcopi tenent codicem evangeliorum ſuper caput eius & vno fundente ſuper eum benedictionem, reliqui qui adſunt epiſcopi, manibus ſuis ſuper caput eius tangunt, non reperitur in auctoritate veteri, neque noua, ſed neque in Romana traditione.* Rationem autem cur hoc fiat, exponit Chryſoſtomus, †† vt ſcilicet argumentum ſit ipſum eſſe poteſtati ſubiectum, dum ait: *ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν ταῖς χειροτονίαις τῶν ἱερέων τὸ εὐαγγέλιον τȣ̃ χριςȣ̃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τίθεται. ἵνα μάθῃ ὁ χειροτονȣ́μενος, ὅτι τὴν ἀληθινὴν τȣ̃ εὐαγγελίȣ τίαραν λαμβάνει. ϗ ἵνα μάθῃ εἰ ϗ πάντων ἐςὶ κεφαλὴ, ἀλλ' ὑπὸ τȣ́τȣς πράττει τȣ̀ς νόμȣς, πάντων κρατῶν, ϗ τῶν νόμων κρατȣ́μενος. πάντα νομοθετῶν, ϗ ὑπὸ τȣ̃ νόμȣ νομοθετȣ́μενος,*

†† *Bid.* Ittigii *diſſertat. de patribus apoſtolicis p. m.* 152.
† *p. m.* 71.
†† *orat.* ὅτι τῆς παλαιᾶς ϗ καινῆς διαθήκης εἷς ὁ νομοθέτης *Tomo* VIII *p. m.* 721.

δία τῦτο γενναῖος τις τῶν ἀρχαίων, Ἰγνάτιος ἦν ὄνομα αὐτῷ, ὗτος ἱερωσύνῃ ϰ̀ μαρτυρίῳ διαπρέψας, ἐπιςέλλων τινὶ ἱερεῖ ἔλεγε μηδὲν ἄνευ σῦ γνώμης γινέσθω. μηδὲ σὺ ἄνευ γνώμης θεῦ τὶ πράττε. τὸ τοίνυν ἔχειν ἀρχιερέα τὸ εὐαγγέλιον σημεῖόν ἐςι τῶν ὑπ' ἐξουσίαν εἶναι. *In ecclesia, in ordinationibus episcoporum euangelium Christi, eorum capiti imponitur; vt discat ordinatus, se veram euangelii tiaram accipere: atque vt discat etiamsi omnium sit caput, his tamen se subiici legibus: & in omnes quidem habentem imperium, sed legibus servientem: omnia legibus moderantem, sed legi esse suppositum. Quapropter ex antiquis quidam Ignatius nomine, sacerdotio & martyrio illustris: scribens ad quendam episcopum, aiebat: Nil sine tua voluntate fiat, neque tu sine Dei voluntate quidquam agas. Quod igitur habeat Pontifex euangelium: argumentum est, eum esse potestati subiectum.*

§.XX. Quare & hæc euangeliorum codicis impositio apud Græcos quoque in episcoporum ordinatione recepta fuit. De quo Euchologium:* ϰ̀ ἀναπτύσσων ὁ ἀρχιεπίσκοπος εὐαγγέλιον, ἐπιτίθησιν αὐτὸ ἐπὶ τ̀ κεφαλὴν αὐτῦ, ϰ̀ τ̀ τράχηλον, παρεςώτων ϰ̀ ἄλλων ἐπισκόπων, ϰ̀ ἐφαπτομένων αὐτῶν τ̀ ἁγίυ εὐαγγελίυ, *& aperiens archiepiscopus euangelium, imponit super eius caput & collum adstantibus & aliis*

† p. 304.

aliis episcopis, & ipsis sanctum euangelium tangentibus. Atque hoc in ordinationis statim initio, quod circa manuum impositionem repetebatur denuo, ita vt super caput apertus teneretur codex, vt est in Euchologio: †† εἷς δὲ τῶν ἀρχιερέων, ἤγουν ὁ πρῶτος λαμβάνει τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, καὶ τοῦτο ἀναπτύξας τίθησιν αὐτὸ ἐξάπινα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἐπὶ προσώπου κρατοῦντες αὐτὸ, οἱ ἕτεροι ἀρχιερεῖς ἔνθεν κἀκεῖθεν. *vnus vero pontificum nimirum primus sanctum evangelium accipit & aperiens illud confestim ponit super caput ipsius.* Tenebant ergo codicem ἐπὶ προσώπου in prima parte, quæ aperta, ex quo sine dubio ortũ, vt verba primo loco statim obuia auspicii loco notarent.

§.XXI. Similes autem sortes non in episcoporum duntaxat obtinebant electionibus cõsecrationibusque, sed & in Canonicorum. Adducit enim du Fresne formam recipiendi Canonicum in ecclesia Bononiensi in Morinis, quam extare dicit apud Iacobum Petitũ post Pœnitentiale Theodori, in qua hæc habeantur: *Decanus vel eo absente Præsidens, pro missa legens, indutus Stola, adspergit aquam benedictam super Canonicum receptum, & a singulis secundum ordinem admittitur ad pacis osculum: deinde aperto codice euangelico capite primi folii*

†† *p. 310.*

quæ scripta reperit, & verba adnotantur ad memoriam suæ receptionis.

§. XXII. Adfines hisce sortibus codicis sacri erant sortes per breuia, quarum & supra in electione Arriani mentionem factam videmus: *breuibus & libris super altare positis, nec dum loquentem paruulum adferri præcepit, vt ipse breuia ab altari subleuaret. Tunc vero Christi operante virtute, cum puer manum iniecisset altari mox vt breue tetigit, vox inconsueta nouella verba prodidit &c.* Modus talis erat, vt duas pluresue epistolas seu schedulas sub altaris palla confuse positas, quibus vel nomina eligendorum vel adfirmatio vel negatio negotii inscripta erant, quæque post solennes preces ac ieiunia indicta capienti occurrebant, ea pro indicio habebantur diuino. Illustrat hunc modum contentio, quæ de corpore S. Leodegarii fuit, quod sibi vindicabant episcopi Pictauẽsis, Augustodunensis & Atrebatensis, de qua Baldericus: † *Donec ex sententia cæterorum pontificum tribus epistolis, horum trium nominibus subscriptis, & confuse sub palla altaris obiectis, factaque in commune oratione, Pictauensi episcopo ex indiciis sanctum corpus deberi declaratum est.* Qualem sortem etiam priuati de rebus suis consulebant, vti exemplum adducit Gregorius

† *lib.* I. *Chronici Cameracensis cap.* XXI.

rius Turonensis, †† dum ait: *Tunc pro hospitio quoddam breuibus conscriptis posuit super altare, vigilans & orans tribus noctibus, vt quid ei dominus iuberet, dignaretur manifestissime declarare. Sed pietatis diuinæ inclyta miseratio, quæ cum præsciens eremitam esse decreuerat, breuem illum accipere iubet, vt eremum properaret.*

§. XXIII. Sed licet hæ sanctorum sortes nõ inter priuatos solum, sed & in ecclesias frequenti vsu essent introductæ, interdictum tamen hisce fuit per varia conciliorum & canonum decreta. Concilium Venetum †quidem quod tempore Leonis I. seculo V. fuit habitum eum clericum, qui detectus fuerit consulere vel dicere tales sortes, ab ecclesia iubet esse extraneum. Suffragatur concilium Agathense, quod sub Symmacho Papa anno 506. institutum plane prohibet: Canon enim XLII. ita decernit: *ac ne fortasse id videatur omissum, quod maxime fidem catholicæ religionis infestat, quod aliquanti clerici, siue laici student auguriis, & sub nomine fictæ religionis per eas, quas sanctorum sortes vocant, diuinationis sententiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt. Hæc quicunque clericus, aut laicus detectus fuerit, vel consulere, vel docere, ab ecclesia habeatur extraneus.*

T 4 Quem

†† *de Vitis sanctorum cap.* IX.
† *Can. vlt.*

Quem canonem in suum etiam Decretum compilauit Gratianus. †Sic & canon XXX. Concilii Aurelianensis primi, ab ecclesiæ communione pellit, *qui diuinationes & auguria obseruant atque sortes mentiuntur sanctorum.* Antissiodorensis concilii canon IV. præscribit: *non licet ad sacrilegos vel auguria respicere, nec ad caracteres, nec ad sortes quas sanctorum vocant, vel quas de ligno aut de pane faciunt, adspicere, sed quacunque homo facere vult, omnia in nomine domini faciat.* Si quis autem tali sortilegio fuerit vsus, pœnitentia præscribitur. Pœnitentiale quidem Theodori atque Romanum † ita habet *In tabulis, vel in codicibus sorte futura non sunt requirenda, aut nullus in psalterio, vel in euangelio, vel in aliis rebus sortiri præsumat, nec diuinationes aliquas in aliquibus rebus obseruare. Quod si fecerit, XL dies pœniteat.* Eundem canonem decretalibus inseruit Gregorius, †† qui tamen ex Pœnitentialis verbis emendandus. Pro tabulis tamen alii ††† legunt in taleis, quale sortilegium priscis olim Germanis non ignotum. †††† Quidnam vero sit pœnitentia XL dierum explicat c. IX. de accusationibus scilicet in pane & aqua, quod carenam vocabant. Immo & ex com-

†† *c. 26. qu. 5. c. 6.*
† *tit. VI. c. VII.* †† *c. IX. de sortileg.*
††† *Cironus lib. I. obseru. c. III.* Gonzaletz *ad d. c.*
†††† Linck *de sort. sanct. cap. I. §. II.*

communicationis fulmen vibrabant in eos, qui hasce obseruarent sortes, ita tamen vt pœnitentiæ locus sit. De quo Regino ex pœnitentiali: *auguria vel sortes, quæ falso dicuntur sanctorum, vel diuinationes, qui eas obseruauerit, vel quarumcunque scripturarum, vel vota vouerit, vel persolueris, ad arborem, vel ad lapidem, vel ad quamlibet rem, excepto ad ecclesiam, omnes excommunicentur. Si ad pœnitentiam venerint, clerici annos III laici vnum annum & dimidium pœniteant.* Ita & Carolus M. in Capitulari tales sortes plane prohibet, *vt nullus vel in psalterio, vel euangelio, vel in aliis rebus sortiri præsumat, nec diuinationes aliquas obseruare.*

§. XXIV. Sed dubium forsan esse possit, an hæc sortium species licita sit, atque legitima? Disputatum de eo iamdum fuit inter Thomam Gatackerum, Gisbertum Voetium & Guilielmum Amesium, licet præcipua inter hosce controuersia fuerit, de sortibus ludicris, an illæ ad licitas diuisorias sint reducendæ; quas cum Danæo, Voetio & Amesio plane damnamus. Aliæ sortes contradicente licet Gatackero, diuiduntur in diuisorias, consultorias & diuinatorias. Nostra, quæ ex sacro codice petuntur, vel consultoriæ sunt vel diuinatoriæ, de quarum nunc dis-

T 5 qui-

† *Capit. com. gen. can. 4.*

quiremus iuſtitia. Neque tamen de aliorum ſolliciti erimus ſententia, ſed noſtram potius explicare conabimur.

§. XXV. Adprobamus quidem omnes ſortes quæ ſponte oblatæ. Sæpius accidit, vt dum vel in ſtatu quodam peruerſo viuamus, vel in re dubia quid agendum, ſimus neſcii, codicem dum euoluimus ſacrum, non vt diuinam exploremus voluntatem, ſed ſine vlla tali cogitatione; ſub primum ſtatim adſpectum verba cadant, quæ de diuina certiorem nos faciant voluntate. Nonnunquam altiori quodam inſtinctu ad lectionem ſacri codicis ducimur, atque tum oracula videmus obuia, ſtatui noſtro quam maxime accommodata. Exemplum præbet Auguſtinus, † qui cum dubius eſſet vxoriamne vitam an cœlibem ageret, audiuiſſe ſe ait de vicina domo, vocem canentis & crebro repetentis tolle lege, tolle lege. Qua voce diuinitus ſibi iuberi putabat, vt aperiret codicem & legeret, quod primum caput inueniſſet. *Arripui*, inquit, *aperui & legi in ſilentio capitulum quo primum coniecti ſunt oculi mei: non in commeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione, ſed induite Dominum Ieſum Chriſtum & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiſcentiis.* Quo ipſo

† *lib.* VIII. *Confeſſ. c.* XII.

ipſo ſe vt cœlibem vitam ageret, dicit eſſe admonitum. Ipſe noui hominem, Chriſtum nunc ſerio anhelantem, qui cum ante aliquot annos Hamburgi viueret, vitam tum agens naturalem, tamen decoram. Huncce Deus per varios ductus ad ſe ducere tentabat, ſed fruſtra. Ex improuiſo tamen quaſi diuinitus monebatur dicto Ioannis: *iam ſecuris ad radicem arborum poſita eſt, omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.* Quibus verbis ductus, de meliori vita agere & magis pia cœpit.

§. XXVI. Quod ſi autem ſortes noſtræ non oblatæ quæruntur, licitæ ſunt, ſi modo rite conſultæ. Auguſtinus quidem ſortes haſce condemnare videtur, dum ad Ianuarium † ſcribit: *hi qui de paginis euangelicis ſortes legunt, etſi optandum eſt, vt id potius faciant, quam ad dæmonia conſulenda concurrant; tamen iſta mihi diſplicet conſuetudo, ad negotia ſecularia & ad vitæ huius vanitatem, propter aliam vitam loquentia oracula velle conuertere.* Sed abuſum damnat & ſortes diuinatorias, quas æque reiicimus, non conſultorias. Alio enim loco Auguſtinus, ſi tollatur abuſus, ſortem tanquam rem licitam laudat atque commendat. †† Sic enim ait: *ſors non aliquid mali eſt in dubitatione humana diuinam indicans volun-*

† *ep.* CXIX. †† *pſalmo XXX. conc. II.*

luntatem: nam & sortes miserunt apostoli. Quæ & eiusdem verba Gratianus † in decretum suum digessit. Rationem vero qua id fiat, senex ille medicus, qui Augustino suasor fuerat, vt diuinatoria illa & astrorum iudicia, quibus antea deditus, abiiceret, ab Augustino interrogatus, qua ex caussa fieret, vt multa inde vera pronuntiarentur: †† *respondit ille vt potuit, vim sortis hoc facere in rerum natura vsque quaque diffusam. Si enim de paganis poetæ cuiuspiam longe aliud canentis atque intendentis, cum forte quis consulit, mirabiliter consonus negotio sæpe versus exiret: mirandum non esse dicebat, si ex anima humana superiore aliquo instinctu, nesciente quid in se fieret, non arte sed sorte sonaret aliquid, quod interrogantis rebus factisque concineret.* De ipsa tamen ratione, qua sors in naturalibus eueniat, alibi vbi de naturæ effectibus agemus, pluribus dicemus.

§. XXVII. Vt dicam quod res est, sortem modus facit vel licitam vel plane illicitam; sæpe & impiam atque christiano homine indignam. Licitas putamus sortes omnes in re dubia pie quæsitas consultorias. Mens tamen oportet, adsit pia, intentio iusta, & ab omni respectu humano aliena, animus simplex diuinam voluntatem pro norma habens, solum quærens quod Dei est, non quod

† *c. 1. c. 26. qu. 2.* †† *Confess. IV. c.* III.

quod noſtrum. Atque tum ſi hæc ita ſint, ſortes obſeruemus in ſacro codice obuias, de diuina perſuaſi voluntate. Parrheſia tamen quoque vt adſit, neceſſe eſt, & ea, quæ filium decet, erga Deum patrem noſtrum fiducia. Nec enim ſibi perſuadeat homo, inquit Iacobus, † qui dubitat, ſe accepturum eſſe quidpiam a Domino.

§. XXIIX. Firmari id ipſum poterit variis ex ſcriptura ſacra petitis locis atque exemplis. Prouerbiorum quidem ſcriptor † *ſortes mittuntur*, ait, *in ſinum, ſed a domino temperantur.* Hebræus textus omne ſortis iudicium a Deo eſſe dicit, ita vt Deus ſortem dirigat ad explorandum eius iudicium. Dependet ergo a prouidentia diuina, quæ humana regit. Quare & tot ſortis conſultæ in ſacris reperimus exempla, quæ ſatis hoc prouerbiorum dictum comprobant, ſortis iudicium a Deo fieri. Primum quidem ſortis iudicium in Leuitico †† occurrit, vbi ſuper duos hircos ſortem mittere iubetur ſacerdos. Quo vero id modo factum, ſcriptura tacet. Ebraei tamen duas ſortes in vaſculum fuiſſe proiectas autumant, in quarum vna ſcriptum לעזאזל in altera ליהוה. Exporrecta itaque dextra ſortem adripiebat ſacer-

† *cap.* I. *ᵬ.* 7.
† *cap. XVI. ᵬ. ult.* †† *cap.* XVI. *ᵬ.* 8.

ſacerdos, cui ליהוה inſcriptum, & ille ſacer Deo habebatur, alter vero ad ſiniſtram in deſertum mittebatur, cum populi peccatis. Porro ſorte vſus eſt Ioſua † in explorando furto de anathemate, modumque ibi ſervatum prolixe explicat Toſtatus. Idem Ioſua ſorte vſus in diſtribuenda terrra Canaan. †† Sorte vtebantur in eligendo rege populus Iſrael, † atque in adſignandis officiis inter filios Aaron. †† Sortis adhibebant iudicium ad explorandos eos qui peccauerant, † ac denique per ſortem in locum Iudæ eligebatur Matthias Apoſtolus. †† Hæ omnes ſortes erant conſultoriæ, nullæ diuinatoriæ de rebus fatisque futuris. Hæ autem quas recenſuimus, ſortes, diuini quidpiam in ſe habuiſſe euentus ſatis clare monſtrat. Quodſi igitur apud Iſraelitas tales ſortes diuinitus conceſſæ, quidni etiam apud Chriſtianos, niſi per ἀπιςίαν noſtram a Deo ſimus alieni.

§. XXIX. Saluæ ergo ſunt tales ſortes atque Chriſtianis licitæ, nec male ageremus, ſi in iudicia noſtra tum ciuilia tum criminalia, (ni tam eſſent corrupta) introduceremus ſor-

* *cap.* VII. *b. 14.* ** *cap.* xVIII· *b. 10.*
* I. *Samuel.* X. *b. 20. 21.*
** I. *Paralip.* XXIV. *b. 5.* & XXV. *b.* 8.
† I. *Samuel.* XIV. *b.* 41. 42. †† *Act.* I. *b.* 26.

ſortis iudicium; ita enim melius decidi poſſent lites, quæ prauorum iudicum aduocatorumque nequitia ſæpius in infinitum protrahuntur: melius indagari poſſit veritas, quam quæſtionibus atque torturis, quæ innocentes ſæpe condemnant, & e Chriſtianis rebuspublicis plane relegandæ, vt alia taceam.

§. XXX. Damnamus vero cum beato parente † omnes ſortes diuinatorias, quibus Deum tentamus; ſiue ex ſacro codice, ſiue ex aſtris, geomantia & aliunde ſint petita. Dum enim de matrimoniis, diuitiis, officio publico & fatis reliquis disquirimus, fiduciam illam, quam in Deum, patrem noſtrum, habere competit, relinquimus, cum hæc a directione dependeant diuina. Et licet quidem aſtris ſuos non denegemus effectus, vti alibi demonſtrauimus, ſortes tamen inde petitas, tanquam illicitas reiicimus, cum Chriſtiano homini indignum ſit inquirere in ea, quæ ſolius ſunt prouidentiæ diuinæ. Quare etiam pleraque exempla ſuperius adlata haut adprobare velim. Ita potius viuamus, vt diuinæ nos linquamus voluntati; & ſic certi ſumus, omnia noſtra fata eſſe in manu Dei, nec nobis poſſe accidere, niſi quæ ſalutaria: hoc pium eſt & Chriſtianum.

OBS.

† Struue *de inuocatione nominis diuini aph. XXXVII. p. 221.*

De

DIFFERENTIA MIXTI, AGGREGATI, INDIVIDUI.

Synopsis.

Veteres & recentiores iugiter negligunt mixti & texti differentiam. §.I. *Dignam tamen consideratu.* §. II. *propter confusionem principiorum alias solennem,* §III. *Mixtum quid nobis sit.* §.IV. *Et modus mixtionis* §. V. *Negligendo veterum opinionem.* §.VI. *Complectimur hic sub mixto etiam compositum.* §. VII. *Textum quid nobis sit.* §.VIII. *Et e quibus constet* §.IX. *Differentiæ.* §.X. *Magnitudo mixti exilissima* §.XI. *texti spatiosa* §. XII. *Constitutiua mixti numero pauca,* §. XIII. *Texti numerosa.* §.XIV. *Illius heterogenea, huius etiam homogenea.* §.XV. *Mixti figura absolute insensibilis.* §. *XVI. Texti contra.* §. *XVII. Mixti combinatio intima* §. *XVIII. Texti laxa.* §. *XIX. Mixti nullus finis organicus notus.* §. *XX. Texti contra.* §. *XXI. Textum & aggregatum differunt.* §. *XXII. Aggregatum etiam speciose concinnatum, in nullum finem hoc habet.* §. *XXIII. Texto specialissima constructio essentialis est.* §. *XXIV. Siquidem aggregata talia nullum, texta certum habent*

sco-

ſcopum organicum. §. XXV. Differentia indiuidui phyſici & aggregati. §. XXVI. Vana diuiſibilitatis acceptio. §. XXVII. Verior. §. XXVIII. Inſtrumenta requirens proportionata. §. XXIX. Et nullum eſſentiæ detrimentum. §. XXX. Reiicitur diuiſibilitas linearis & puncticularis veterum & recentiorum. §. XXXI. Vtilitas harum differentiarum. §. XXXII. Cuius defectu hodierna phyſica fruſtra a chymicis mutuatur. §. XXXIII. Quæ alienis & minus certis nominibus efferat. §. XXXIV. Numerum vero partium conſtituentium ita abſolute neſcit. §. XXXV. Imo materialis conſideratio, prærogatiuam efficaciæ certorum mixti conſtitutiuorum ſpondet, alteri hypotheſi imperſcrutabilem.

§. I.

VEtus videri poterit querela, quamvis a non ita multis demum luſtris coorta, ſi Ariſtoteli rerum phyſicarum male tractatarum dicā ſcribere ſuſcipiamus: Interim nouam hanc potius apparituram arbitramur, ſi non æque ipſi Ariſtoteli, quam recentibus quoque eius in hac materia cenſoribus, communem notam incutia-

mus; Quod quidem non poſſumus euitare, vbi de differentia mixti atque texti agere nobiscum conſtituerimus. Certe enim nusquam, quantum nobis quidem innotuerit, non magis apud recentiores, quam Ariſtotelicos, hoc negotium condigne euolutum proſtat.

§. II. Quanta vero ſit eius dignitas, ex eo præcipue innoteſcit, quod ex huius differentiæ neglectu, aut minore quam par erat, conſideratione, innumeræ confuſiones affectionum mixti ſimpliciter, texti ſimpliciter, & vivi, ab omni, adminimum ab Ariſtotelis, æuo, in hodiernum vsque diem perennent; Quin etiam nulla inde ſpes ſuperſit, ſumme neceſſariam illam, *mechaniſmi* ſimpliciter, & *organiſmi* differentiam, recte conſtituendi, quamdiu præſens hoc diſcrimen defecerit.

§. III. Imo, videtur nobis huic eidem fundamento inniti, ſolennis illa confuſio, quæ apud recentiores vigere videtur, inter principia *mixtorum* & *compoſitorum*, *proxima* & *remota*, *materialia* & *formalia*, *mechanice & phyſice* conſiderata. Vnde tot diuerſis, ſed tamen vndique conſideratu dignisſimis reſpectibus, tanto magis inducimur, ad rem hanc tanto exquiſitius reſpiciendam.

§. IV. Quod dum aggredimur, ante omnia neceſſe erit, ipſarum illarum rerum, de qui-

quibus agere suspicimus, indolem describere, vt hinc omni ambiguitati obex ponatur. Intelligimus itaque primo per vocem *Mixtum*, corpusculum, ad sensus nostros comparando, ita *minimum*, vt hos plane subterfugiat atque fallat, neque nisi *numeroso agmine* facto, iisdem demum perceptibile euadat; Concretum nihilominus, e *numero pluribus* adhuc minoribus corpusculis, diuersæ *mobilitatis*, propter differentem tam *magnitudinem*, quam *figuram*, & præterea *mouentium* aliorum proportionatorum, maiorem vel minorem copiam.

§. V. Consentimus interim recentioribus, quod *mixtionis*, (*mixtionis* inquam, non *mixti*) causa materialis, proprie sit proportionata *conuenientia figuræ & magnitudinis*; causa *instrumentalis* occursus *motuum*, ab aliis in motu constitutis corpusculis: causa *formalis*, exquisitissima inter se inuicem *applicatio & implicatio*. Et hæc quidem mixtionis *in genere*; Mixtionis vero *in specie* causa materialis, præter dicta, etiam numerus certus.

§. VI. Ita, vt hac ratione non faciamus cum intricata illa Veterum opinione, quod mixtio partium constituentium, talem penetrationem inuoluat, vt hæ, partes inquam constitutiuæ, propriam suam *formam*, sub nouæ illius mixtionis coalitu, penitus exuant:

Ex quo conceptu sterilis illa speculatio de *Priuatione*, in negotio generationis, ortum suum duxit. Sed potius agnoscamus, quod etiam in *statu mixtionis principia* mixti constitutiua, nihilominus essentialem suam *magnitudinem, figuram*, & ab his pendentem *mobilitatem*, retineant; Non nisi exquisita iusta *positione, applicatione*, & interdum implicatione, & *motu* rerum *ambientium*, cohæreant: &, si iusta *instrumenta*, & iustæ *directiones* proportionatorum motuum, adhibeantur, e mutuo hoc sui *nexu* dimota, antiquas suas & proprias affectiones denuo exhibeant & exserant.

§. VII. Imo vero, accipio hoc loco nomen *Mixti*, etiam latius, ut sub illo & *compositum* comprehendam; vtpote quod ipsum, licet non immediate e *simplicissimis* minimis, coaluerit, sed e talibus, demum *mixtis*, numero pluribus & specie diuersis: Nihilominus ipsum quoque eius *tenuitatis* atque teneritudinis est, vt in *indiuiduo*, imo vero nisi *numerosa* aggregatione, omnes *sensus* nostros externos eludat.

§. VIII. *Textum* vero, non *generalissimo* illo sensu hic accipimus, quo simpliciter omnem *combinationem* & implicationem, etiam paucissimorum quorumlibet constituentium principiorum, denotare posset; Sed v-

timur

timur hoc vocabulo ſenſu magis proprio & *recepto*, nempe de *aggregato*, plus minus individualiter etiam, in *ſenſus* noſtros incurrente; Formato per admotionem, compoſitionem, *coordinationem*, conſtructionem, ſiue magis *fortuitam*, ſiue plane *deſtinatam*, & ad vlteriorem & nobiliorem *finem* ita directam, vt niſi hæc textura, ita & non aliter, coordinata fuiſſet, *finis* ille obtineri non valeret, cuius hæc textura, hac ratione, verum atque ſolidum *inſtrumentum* hoc ipſo agnoſci debeat.

§. IX. Hoc ſenſu acceptum *Textum*, eminentisſime, & vere *κυρίως*, occurrit in corporibus reuera *viuentibus*; Tanto magis vero *ſentientibus*, & *locali motu* inſtructis: quæ omnia, quantula vel quanta demum cunque mole conſtent, coagmentata vtique ſunt, e *numeroſisſimis*, imo innumerabilibus, *mixtorum & compoſitorum* corpuſculorum *indiuiduis*, in vnam, & ordinatisſimam quidem illam *ſtruem*, non ſolum aggregatis, ſed exquiſitisſima proportione coordinatis: Adeoque pro materialibus ſui principiis, non habent immediate corpuſcula illa *primordialia, ſimplici* figura atque magnitudine determinata: ſed & *numero* & *ſpecie* multiplici diverſa, & non niſi admodum mediate, imo difficillime, in prima iſta ſui principia reducenda.

§. X. Ex his ipsis descriptionibus, potest quidem iam sic satis dilucescere, quantum, imo vero quomodo, inter se differant, *mixtum* atque *textum*, si vtræque inter se mutuo comparentur. Interim placet nobis huius quoque laboris lectori compendium facere, & differentias has, & quæ forte aliæ propius ab hisce proficiscuntur, ob oculos exponere.

§. XI. Prima *Mixti* affectio, in ordine ad sensus nostros, essentialis, perpetua, & inseparabilis, est, quod sit molis ita summe *exigua*, vt sensus nostros quosuis absolute effugiat, neque vnquam nisi in *aggregato*, longe maximum *numerum* eius generis corpusculorum comprehendente, his occurrat aut ab illis animaduertatur.

§. XII. *Textum* contra (si a nuda illa *combinatione*, quæ inter numero plura corpuscula mixtim complicata, aut quacunque aggregatione inter se congregata, coalescunt, nomen hoc abstrahamus,) non modo indifferenter se habet, ad spatiosam etiam magnitudinem atque molem; sed & fere in diffusiore quantitate, tanto plus formalis suæ constitutionis, nempe *texturæ* eo ipso habeat & exhibeat: tanto magis si, quod fere fit, non in vniuersum homogeneus ordo atque situs corpusculorum, e quibus constructum seu contextum est illud textum, subsit, (quod

forta sse

fortasse aliquis pro aggregato textorum habere & interpretari posset) sed ita dispar, vt notabilis diuersitas vel ipso sensu discerni possit: Interim tamen etiam disparis ordinis textum, illam habeat harum sui partium *συζυγίαν*, vt ad *vnum* aliquem *communem* effectum conspirent; vel ad diuersos quidem, attamen illi *vni* eidemque texto, competentes.

§. XIII. Proxima mixti affectio est, quod e *diuersis* numero & specie differentibus, *paucissimis* licet, coaluerit. Vnde quidem sensu suo facile abundare patimur, quicunque ingeniosam *Democriteorum*, & inter hos primatis *Cartesii*, considerationem, de *figura* primordialium corpusculorum, ad *innumeras* species extendunt; Sed eo ipso nihil, nisi opiniones & speculationes, non vero verarum & actualium rerum certitudines atque scientiam, in physicam inferunt; adeoque a posteriori deinde, ne leuissimarum quidem realium demonstrationum, circa *numerum & speciem* principiorum primorum, compotes sunt: Nos vero, arte & experientia duce, *paucissimas* numero esse *species* primordialium corpusculorum seu *mixti principiorum*, satis certo scimus.

§. XIV. *Texti* contra, dum necessario *aggregatum* aliquod est, vera indoles, poscit o-

mnino, vt e *numerosis* constituentibus corpusculis construatur.

§. XV. Porro cum Mixtum, vt modo dictum, necessario e *specie* quoque pluribus seu *diuersis* componatur; *Textum* indifferenter se habet ad hanc circumstantiam, & potest etiam ex *homogeneis* formari.

§. XVI. *Mixtum* non habet *visibilem*, aut alio sensu determinabilem, sed conceptibilem tantum in genere, *figuram*; Eam tamen necessariam, scilicet e figuris & mutua proportione illorum *primordialium* corpusculorum, e quibus ipsum coaluit, resultantem.

§. XVII. *Textum* vero, habet etiam plus minus *sensibus* dignoscendam certam figuram; Sed non tam *necessitati figuræ* corpusculorum, e quibus conflatum est, respondentem, aut ex eiusmodi *arctissima* illorum vnione proficiscentem: Sed potius e nexu, & *implicatione* verisimilius quam undique exquisita *complicatione* prognatam, quæ magis *flexilitati*, aut variæ mobilitati, nempe *organico* vsui atque destinationi ipsius texti, quam alteri caussæ, adaptata sit.

§. XVIII. *Mixti* denique constitutiuorum corpusculorum vnio seu mutua applicatio & combinatio, ita exactissima & vndiquaque *exquisita* est, vt propterea non nisi difficillime, tenerrimis atque assiduis *motibus*, & pau-

paucisſimis plane, quæ nempe proportioni vnius vel alterius conſtitutiui mixtorum principii (quæ pauca eſſe iam monuimus) reſpondeant, *inſtrumentis*, ex hac vnione, iterum dimoueri posſint: Quod quidem vix facilius ſuccedit, quam ſi in *nouam* aliquam *mixtionem*, e priſtina illa, transſumantur, ac veluti abripiantur.

§. XIX. *Texti* contra conſtitutiuorum corpuſculorum *laxa* cohæſio & infirmus nexus, diluceſcit præcipue, e facili & expedita illa *dimotione* atque reſolutione, cui ita obnoxia ſunt, vt fere ſingularibus *conſeruatoriis* artificiis indigeant, quæ ſpontaneam velut illorum fatiſcentiam, & promptum a ſe invicem ſeceſſum, operoſe arceant.

§. XX. *Mixtum* denique, directe & proprio veluti fine, vix vlli alii *ſcopo* deſtinatum eſſe intelligi poteſt, niſi illi ſolum, vt inſeruiat, vel potius ſpecie plura mixta, inſeruiant, pro materia, plurium inde progignendorum *compoſitorum*; Quod præſtant, magis *indiuiduali* ſui concurſu: Vel vt inſeruiant pro materia aggregatorum atque textorum, quod præſtant *numeroſo* acceſſu. Habent ſeſe vero hic magis pure *mechanice*, vt nempe quantum *figura* ipſorum ſubire poteſt, nouas tales *combinationes* admittant, iisque accedant.

§. XXI. *Textorum* vero, quotquot præsertim e diuersorum generum corpusculis conflata fuerunt, & non nudum, magis fortuitum, plus minus homogeneum, aggregatum exhibent, habent *destinationem*, atque scopum communiter magis *organicum*, vt vel certis, vel variis, *vsibus*, circa aliorum aggregatorum *congregationes* aut *disgregationes*, inseruire possint.

§. XXII. Sunt hæ *potissima* differentiæ quibus *mixtum* a *texto* discrepat; Non alienum erit, etiam diuersitatem *Aggregati* simpliciter & *texti* paucis attingere. Consistit vero illa in eo, quod *aggregatum* simpliciter habeat quidem hoc cum texto commune, vt e *numerosis* corpusculis minoribus formetur: Interim nullum specialem alium *situm* atque *positum* horum requirat aut supponat, quam qui ex ipsa *proportione* corpusculorum illorum inter se inuicem, aut habitudine illorum ad res ambientes, inter quas ipsa coalitum suum nacta sunt, resultat.

§. XXIII. Adeo, vt licet interdum appareant plane *singularem* structuram nacta esse varia aggregata; Quale quid v.g. in mineralium quorundam concrementis, in certas quasi figuras angulosas distributis, sese exerit: Nihilominus nullum penitus, ne vlla quidem suspicione attingendum *finem* hic ordo

ordo indigitet, ſed indifferens potius ſit, ſiue in molem & maſſam conſpicua tali coordinatione deſtitutam confluxiſſet, ſiue in hanc ſtruem otioſius coaluerit.

§. XXIV. *Texti* e contra, *ſtrictiore* noſtro ſenſu ſumpti, talis ſpecialisſima, qualem conſpiciendam exhibet, ſtructura, habet hoc vtique eo ſenſu inſeparabile, vt niſi præciſe hanc, & non aliam, coordinationem partium ſui conſtitutiuarum obtinuiſſet, *effectuum* illũ cui ſpecifice inſeruire debet, non magis quam quodlibet aliud forte fortuna coacervatum aſſequeretur, nulli hinc ſpeciali vſui idoneum eſſet.

§. XXV. Quemadmodum autem hac ratione *aggregatum* ſimpliciter, & *textum* ſtrictiore ſenſu, proprie ita differunt, vt *ordinata* illa ſtructura, quæ in ipſo etiam huiusmodi aggregato oculis occurrit, ad ſummum a *materiæ necesſitate* dependeat; in *texto* vero ſtrictioris ſenſus, nequaquam *necesſitatem materiæ* ſequatur, quæ potius prompte varios, & longe alios, poſitus atque ſitus ſubire, apta nata deprehenditur: Ita conſpicuum ſatis quam communisſime eſt, quod vtique hoc ſenſu *texta*, euidentem aliquam habeant *vtilitatem*, ad vlteriores quosdam effectus, *inſtrumentali* energia perpetrandos, cum nudis talibus *aggregatis*, e ſola *materiæ necesſitate*, quan-

quantumcunque etiam *speciose* concretis, nulla vndique probabili ratione, tale quidquam attribui posse compareat.

§. XXVI. Euidentissima omnium merito esse debebat differentia inter *Indiuiduum* & *aggregatum*, sicut etiam confido me minimum negotii ad hanc designandam habiturum; illud vnum tamen necessarium inuenio monere, quod *individui* nomine, proprie hoc loco *physice* vtar, pro tali *indiuisibili*, e quo si aliquid auferretur, siue illud *diuideretur* seu separaretur, confestim *essentia eius* periret: Quod quidem veteres *physici*, Aristotele in hoc genere perspicaciores, hoc eodem nomine græco, videlicet *ἀτόμυ*, notauerant. Intelligitur vero vtique *indiuisibilitas* etiam, vel ad minimum maxima diuidendi difficultas, vel denique diuidendi *salua Concreti essentia* impossibilitas, *physice*. De quo negotio non abs re erit, duo verba monere.

§. XXVII. Alieno videlicet plane sensu interpretatur *diuisibilitatem* corporum physicorum Aristoteles, quando *mathematicam* illam diuisibilitatem, absurdis hypothesibus superstructam, iisdem tribuit; quod nempe, cum omne corpus naturale sit *materiatum*, omne materiatum *quantum*, omne quantum *extensum*, omne extensum habeat *partes* extra partes, quod propterea ita omne *materiatum*

tum ſit *diuiſibile in infinitum*. Quam quidem ſtolidam in *phyſicis* aſſertionem, etiam acutis noſtris recentioribus placere adhuc potuiſſe merito mirari liceret, niſi cauſa ſic ſatis liqueret, quam tamen ne odioſus ſim, non ediſſero.

§. XXVIII. Interim *phyſica* diuiſibilitas, ſicuti circa ſubiectum verſatur *corporeum*, ita non fit vsquam *immediate*, ab *immateriali* quocunque, *immanente* aut *emanante*, interno inquam aut externo, principio, & abeſt ſane hinc quam longisſime otioſus ille *motus eſſentialis* internus, *inſitus*, immanens, ſeu vt vocant, *niſus*, *vis*, & quibus aliis venditatur nominibus. Sed eget diuiſio, quæcunque *phyſice* hic inſtitui debet, *inſtrumentis* non minus *corporeis*, quæ non *inſitum* illum *motum* (qui ſunt modernæ philoſophiæ floſculi) nude ſuſcitent, ſed ſane eundem potius *adferant*, & *diuidendis* illis atomis, imo illorum *partibus* intimis, inferant & *communicent*.

§. XXIX. Sicut autem inter *inſtrumentum*, & rem cui adhibetur, *proportio* aliqua requiritur; Eaque in noſtro negotio in eximia prorſus *ſubtilitate*, etiam ſolum ad attingendum, nedum ad penetrandum, ſita eſſe apparet; quid proinde mirum, ſi diuiſibilitas etiam reſpectu huius circumſtantiæ, videlicet *inſtrumentorum* ad diuiſionem neceſſario-

tiorum deficientium, difficillima ſit: adeoque *atomus* etiam denotet tale corpus, quod non facile *actualem* diuiſionem ſubeat, ſeu actu diuidi ſoleat.

§. XXX. Interim non negamus, nobis etiam ipſis potiorem videri illam *atomi*, ſeu *indiuiſibilitatis* acceptionem, qua corpus tale, præcipue *ſalua ſua eſſentia* diuidi non poſſe vlterius, intelligitur. Cum vero eſſentia corporis naturalis, ad minimum *materialiter* non conſiſtat, niſi vel in *mixtura*, vel in *textura* determinata; *Mixtura* vero proprie in coniunctione, aut *contiguitate intima* conſtitutiuorum corpuſculorum: Facile ſane, quicunque non nimium quam turbulenti eſt conceptus, comprehendere valuerit, quid ſit, vltra per corporea inſtrumenta diuidi non poſſe, quin ad *ſolutionem conſtitutiuorum* corpuſculorum, adeoque *eſſentiæ*, ſeu vnionis principiorum intime contiguæ, deveniatur.

§. XXXI. Vbi quidem ego (niſi quidem omnia me fallunt, non immerito) aſpernor illam diuiſibilitatem Ariſtotelicam, in quælibet *puncta* & lineas, de toto mixto portiunculam *integrantem, mixtam* & ipſam, & infinito quidem numero, reſcindere compotem. Aſpernor inquam, re prorſus eandem, ſolis vero vocabulis diuerſam, iuniorum, *abraſionem*

atque

atque *detritum* per *lineas physicas* & *puncta* physica: Quæ vtraque, nulla historica aut experimentalis veritas nobis adumbrat, nedum suadet aut persuadet, sed contra *experientia* testatur, quod mixtorum etiam solum *indiuidualis*, ex aggregatis suis, diuisio seu solutio, communiter ita comparata sit, vt non temere ita prompte, aut multis atque variis modis, sed vix vno aut altero, sic satis commode perpetrari possit: *Essentialis* vero illa dissolutio adeo summe difficilis, vt *sinceriora mixta* dissoluere, talis labor & operatio sit, qui promptis illis phantasticis diuisoribus, ne in mentem quidem facile veniat, a manibus vero illorum, quantum cœlum a terra, distet & absit.

§. XXXII. Interim hæc sane differentia, inter *ἄτομον* ita intellectum, & *aggregatum*; nec non inter mixtum & textum, quantum in antiqua & recenti physicanegligatur, & quantas, in vlteriore scrutinio *materiæ mixtorum*, *numeri principiorum*, *resolutionis* & *transformationis* mixtionum, tenebras & lacunas relinquant, nemini vni innotescere potest, nisi illi solum, qui & ingenio, & studio præpotens & distinctionis huius iugi memoria compos, species mixtorum ad hanc amussim examinare, cordi habuerit: Neque illud vero pervanas speculationes, aut absurdos canones im-

imperitorum & otiosorum hominum : Sed sane per *operationes* partim sponte in macrocosmo fientes, partim arte tam *chymica*, quam *chymico-mechanica*, in variorum opificum officinis, perpetrandas. Vbi, si præiudicia vulgatarum traditionum theoreticarum superauerit, & a *simplicioribus* ad intricatiores progredi cordi habuerit, longe sane alia rerum mixtarum principia hinc colliget, quam *simplices* illas particulas, non nisi *nuda figura* inter se inuicem distinctas: Aut sane, si maxime formam velut horum corpusculorum, *magnitudine & figura* præcipue absolui, consentiat, *materialiter* tamen sub aliis schematibus aut nominibus, ad suam certe rem commodius illas agnoscet atque deprehendere discet, vnde easdem variis experimentis petere, colligere, atque in vsum suum vertere valebit.

§. XXXIII. Certe enim odiosum prorsus hoc est, hodiernæ philosophiæ physicæ scandalum, quod nisi *chymicæ* artis aliquo subsidio, nempe a nuda experientia, nusquam vllius suppositæ figuræ corpuscula aut principia odorari vel venari possit; Interim, cum ipsa etiam chymia immensum quantum adhuc absit ab experientia etiam mediocri solum, circa *mixta*, & vix corticem circa *composita* lambat, in aprico est, quomodo hic etiam

cæcus

cœcus cœcum ducat. Adeo, vt si verum inde colligere valuerimus, nihil hinc certius, quam id vnum tandem effecerimus: Cum Chymia hactenus vsitata, nihil quicquam circa *mixta*, sed vix circa *composita*, plurimum autem circa sola nuda *aggregata*, perfecerit; *Aggregatorum* vero principia, *composita* demum & *mixta*, ipsa quoque adhuc e *diuersis* aliis conflata, existant; Quod hinc sane quam ridicule physica nostra ita cito ad nominanda principia rerum talium *figuralia* prolabatur, tanquam *prima* magis & simplicia: Ignara videlicet penitus *proximorum* & ab illo gradu vltra *secundam* aut *tertiam* seriem remotorum.

§. XXXIV. Quod tanto magis inutile, imo absonum est, quandoquidem suppositæ talis *figuræ* nullam *specificam* suspicionem, nedum certitudinem, expromere possunt; adeoque temere sane *materialia* principia, quæ *vsitatioribus* nominibus, æque ac penuaria illorum designare valerent, silentio prætereant, atque negligant.

§. XXXV. Imo vero, omnem illorum suspicionem fallit atque fugit, *Numerus* specierum, quæ ad constituendam talem aliquam *Mixti* aut *Compositi* speciem, concurran ; Vnde quidem emolumentum haud le e capiunt, ex *confusione* aggregati, & atomi seu

Indiuidui Physici: Siquidem de aggregato aliquo *maioris* molis, minus odiosum est audire, conflatum illud esse, e Corpusculis *numerosissimis*, variarum figurarum, & forte plerarumque πολυγόνων, quæ in conceptum cadunt, iisque præterea *solidissimis*, *impenetrabilibus*, *mobilissimis*, & *vi* sese mouendi & omnia impedimenta eluctando vincendi, instructis: At vero, si de *Indiuiduo* adeo subtili, vt omnes omnino sensus eludat, nænias has occinere audeant, nemo tam simplex sit, qui temere credat.

§. XXXVI. Quod quidem consideratu tanto dignius est, quia ex hac *materiali* notitia non raro satis euidenter apparet, quod variæ tam dissolutionum quam combinationum rationes, tam *promptitudinis*, quam *firmitudinis* intuitu, manifesto pendeant ab vno aliquo constitutiuorum; Adeoque si secundum *formalitatem* hanc *mechanicam*, figuralem, loqui placeat, ex vno certo *latere* figuræ, non vero ab ipsius vniuerso ambitu, dependeat: Quid magis ad scientiæ similitudinem accederet, quam talia disertius & distinctius denotasse, & si maxime latus ipsum, eiusque *dimensio*, determinari non possit, ad minimum *rem ipsam*, quæ illud *latus* ex hypothesi constituit atque efformat, tantisper denotare. Sed quis hæc expectet a plerisque phy-

physicis, nisi chymicis, neque tamen profecto etiam his quibusuis.

OBSERVATIO XV.

NOTITIA ORBIS ANTIQVI

siue

Geographia plenior ab

Ortu Rerum publicarum ad Constantinorum tempora Orbis terrarum faciem declarans.

CHRISTOPHORVS CELLARIVS

EX Vetustis probatisque monimentis collegit & Nouis Tabulis Geographicis singulari cura & studio delineatis illustrauit.

Lipsiæ impensis GLEDITSCHI, Senioris
A. M. DCCI.

CONSPECTVS.

§. I. V*Eteres non multum præstiterunt in Geographia.* §. II. *hinc vtilis eorum opera, qui antiquam illustrant.* §. III. & IV. *Iudicium de Strabone, Mela, Plinio &c.* §. V. *item de Antonini Itinerario & Stephani Byzantini libro de Vrbibus.* §. VI. *Historicorum & Poetarum antiquorum Lectio commendatur.* §. VII. *qui tamen*

men grauiter ſæpe errarunt. Curtius maxime. §. VIII. *pauci enim Polybium & Diodorum Siculum imitantur.* §. IX. *Nepos Mycalem fruſtra oppidum Cypri facit.* §. X. *Refutantur, qui eum defendunt.* §. XI. *Praiudicium eſt, Claſſicos Scriptores non erraſſe.* §. XII. *Contrarium oſtenditur e Floro, Virgilio, Petronio Manilio &c: Arriano.* §. XIII. *Salmaſius præ reliquis Criticis laudatur.* §. XIV. & XV., *quorum methodus vt inconcinna reiicitur.* §. XVI. *Sabellicus Danos cum Dacis confudit.* §. XVII. *Eraſmus Studii Geographici parum peritus.* §. XVIII. *Hinc Senex propemodum Tabulis Geographicis incubuit.* §. XIX. *Hominum imperitorum obiectio.* §. XX. *Ea ſolvitur.* §. XXI. *Veteres ſine adminiculo Geographiæ non percipiuntur.* §. XXII. *Eraſmus multa non intellexit.* §. XXIII. *Merceri & Adrichomii in Geographia Sacra errores attinguntur.* §. XXIV. *Chazellius laudatur.* §. XXV. *Itineraria Terræ ſanctæ cur fabulis plena?* §. XXVI. *Guilielmus Sanſon notatur.* §. XXVII. *Quenſtedius, item Baudrandus.* §. XXVIII. *Naui in Geographia recentiori craſſiores.* §. XXIX. *Galli hic maxime impingunt.* §. XXX. *Oſtenditur Germanos aduerſus Gallorum obtrectationes retorſione vti poſſe.* §. XXXI. *Qui tamen nolunt.* §. XXXII. *Inſigne παρόραμα eius qui Bongarſii literas vertit.* §. XXXIII. *Ludouici Morerii.* §. XXXIV. *Pontierii, Malleti.* §. XXXV. *Scuderiæ.* XXXVI. *Feri.*

§. XXXVII.

§. XXXVII. *Ludouici Iacobi.* §. XXXVIII. *Puisegurii.* §.XXXIX. *Christophori Cellarii Notitia Orbis antiqui commendatur.* §. XL. *Media, quibus perfecerit, indicantur.* §. XLI. *Votum adiicitur. &c.*

§. I.

NOn ita rudis atque barbara fuit antiquitas, vt omnibus ad Geographiam pertinentibus ſubſidiis deſtitueretur. Dedit, quantum potuit; elaborauit, quantum ſciuit; effinxit, quantum tum temporis ſat fuit, perfectionem relictura poſteris, aut ſaltem maiorem diligentiam, ſed quam ad noſtra vsque tempora deſiderauimus, longiusque deſideraremus, niſi altiori inſtinctu Viri in quauis elegantiori literatura verſatiſſimi concitati, hic etiam, quod ſuarum eſt partium, peragerent.

§. II. Itaque quo rarius tales conatus effulſiſſe certum eſt, eo magis vtilis eorum opera æſtimanda venit, qui inter denſiſſimas tenebras aliquam lucem adfectarunt, doctorumque iudicio nonnihil laudis adepti ſunt. Eram enim hucusque, & adhuc forte ſum in ea ſententia, Geographiam quæ noſtri temporis orbem illuſtrat, non æque antiquioribus illuminandis ſufficere; tum quod im-

mutata hodie omnia, motisque prouinciarum finibus confusa cernantur, tum quod idonei duces desint, aut apta media deficiant, quibus superare obuenientes difficultates liceat, aut vincere impedimenta, quæ tantum non videntur innumera.

§. III. De antiquis Scriptoribus non opus est, vt sim multus. Exiguum est, quod ab eorum manibus accepimus; Læta *Strabonis, Melæ, Plinii, Ptolomæi* nomina sunt; sed si libere velimus loqui, sitim magis excitant, quam restinguunt, fabulis sæpe abundant, erroribus non carent, suspecti sunt, parci interdum, interdum sine ratione diffusi, audaces, ita vt parum solatii in lectores redundet, nisi quidem ex *Ioachimi Vadiani, Eliæ Veneti, Iosephi Moletii* commentariis, ac notis sapere velint, qui plus sæpe obscuritatis, quam lucis adfundunt.

§. IV. Reliqua, quæ præstare adhuc aliquam vtilitatem possent, aut temporum iniuria deprauata sunt, aut librariorum incuria corrupta, aut hominis imperiti opera in peius mutata.

§. V. De *Antonini* quod vocant *Itinerario* loquor, quod infinitis pene mendis scatet; itemque de *Stephani Byzantini libro de Vrbibus*, vt communiter appellant, qui inscitia *Hermolai* Grammatici, nulliusq ue iudicii hominis

nisita deformatus eſt, vt ea quæ hauriri inde commoda potuiſſent, ad minutias fuerint redacta; licet *Sigonius*, *Cauſabonus*, *Scaliger*, *Salmaſius*, *Holſtenius* non parum laborauerint, vt qualemcunque nitorem ei reſtituerent.

§. VI. Hiſtoricorum igitur monumenta ſi tollas, & Poetarum hinc inde diſperſa loca, magnum ſane ſubſidium tolles, quo Viri eruditisſimi his temporibus vſi ſunt, iunctis ſimul Geographis antiquis, quos indicauimus partim, partim veluti notos poſuimus.

§. VII. Vbi tamen monitos velim quoscunque, ne hanc etiam viam ſatis tutam arbitrentur; ſalebroſa eſt, & ſcopulis ſæpe abundat. Longis ambagibus opus foret, ſi quosuis notare errores, & antiqua omnia excutere ἀτοπήματα velimus. Ἀγεωγράφητος ſit oportet, qui cum *Curtio* Caucaſum montem apud Indos quærat, aut Caſpium mare cum Euxino confundat, aut Euphratem in Mediam releget, aut in Lybia miram cœli temperiem fingat. vid. *Clerici ars Critica Vol. II. part. III. ſect. 3. cap. 2, §. 7. ſeq.*

§. VIII. Tantum hoc velim ſcias, paucos nobis *Polybios* eſſe, qui antequam manum hiſtoriæ ſuæ admouerent, Africæ, Hiſpaniæ, Galliæ fines perluſtrarunt, vt antiquorum i-

gnorantiam corrigerent; nec plures Diodoros Siculos reperiri, qui, ne cum vulgo scriptorum peccarent, Asiæ & Europæ partem peragrarunt.

§. IX. Ipse *Nepos* in *Cimone*, cap. 2. minus hac parte cautus est. Persarum & Cypriorum classem *apud Mycalen* deuictam esse dicit, contra reliquorum Scriptorum omnium fidem, qui *Eurymedontem* fluuium designarunt. Hinc nisi *Mycalen* oppidum Cypri facias, quod tamen falsum est, inter ancipitia hærebit *Nepos*, nullumque remedium adoratoribus eius reliquum erit, quam vt verba: apud *Mycalen* a sciolo quodam inserta fuisse adfirment, ne cultissimo, vt aiunt, Scriptori crassus adeo error impingatur. vid, *Ioh. Andr. Bosii not. ad illum loc.*

§. X. At enim vero quid opus est hisce pigmentis? aut cur inuitis omnibus M Scriptis talia excogitantur? Dic, quæso, *Cornelium Nepotem* errasse; habebunt nihilominus ludimagistri, quod in eo laudent; Latinitas satis tersa est. Hoc ob παρόραμα a pulpitis scholarum non remouebitur; persistetque eius auctoritas; licet etiam in *Hannibalis* cap. 4. §. I. *Rhodanum cum Eridano* ab eo fuisse confusum adferas.

§. XI. Sed est hoc a teneris stabilitum præiudicium: Autores Classicos nolumus

facile

facile falli: Inde tot latebras quærimus; tot noua loca confingimus; tot vrbes exstruimus non nisi in cerebro vmbraticorum hominum reperiundas.

§. XII. Quare rectius meo quidem iudicio agunt, qui Veteres in Geographia grauiter esse hallucinatos contendunt. De *Floro, Virgilio, Ouidio, Petronio, Manilio, Lucano* res clara est, qui omnes immani errore miscuerunt *Philippos Phtiotidis in Thessalia* vrbem, vbi *Cæsar* & *Pompeius* de imperio dimicarunt, cum *Philippis* Macedoniæ vrbe, vbi *Brutus* & *Cassius* ab *Antonio* & *Cæsare* victi sunt. Quod ipsum iam *Lipsius* obseruauit ad *Velleii Paterculi lib. 2. cap. 70. §. 3.* & ex *Luca Holstenio Ioh. Clericus art. Crit. part. 1. cap. 1. n. 2.* *Arrianus* multo rudior est, dum Veteres Germanos ad Ionium mare collocat, & *Telmessum* Lyciæ vrbem cum *Termesso Pisidia* confundit. vid. Dictionaire Critique de Mr. Baiyle in voce Telmessus lit. F.

§. XIII. Magnus *Salmasius* in exercitationibus Plinianis pag. 784. eum propterea in viam reducit; non tamen ea methodo, ac ratione, qua cæteri Commentatores vtuntur, qui vbi *Curtius* lapsus est, vbi *Nepos* cœcutiit, vbi Virgilius titubauit, ex vano in veteres scriptores amore omnem lapidem mouentes, alia plane ac diuersa vocabula substitu-

 unt,

unt, ne ii, quos admirantur, accuratioris ſcientiæ naufragium faciant.

§. XIV. Quæ conſuetudo, vt abſona,& inconueniens, ita breui adeo mutare, quos habemus ſcriptores poteſt, vt alia longe facies, alius contextus,alia forma reſultet,quam ipſi non agnoſcerent in vitam reduces, niſi Interprete Grammatico vterentur, aut veſtigiis inaniſſimi Critici inſiſterent.

§. XV. Sed bene eſt. Conſtat Veteribus ſua laus, conſtant etiam næui, quos tantum abeſt, vt correxerint poſteri, vt potius eos multis modis adauxerint. Ad barbara adſcendere ſecula, non eſt animus. Ea in tenebris ſuis merito relinquuntur,& profunda ignorantia,quæ Bacchanalia ſua tum temporis celebraſſe dicitur, ſuosque ludos.

§. XVI. Hoc vero vt miremur neceſſarium pene eſt: *Marcum Antonium Sabellicum* renaſcentibus literis Danos cum Dacis miſcuiſſe, qui tamen de ſitu *Venetiarum*, de vetuſtate *Aquileiæ*, de *Vicentiæ* ortu commentari multa auſus eſt,quiue excuſari nullo modo poterit, niſi imperite dixeris, hæc eum ſcripſiſſe,cum iam morti proximus, lue Venerea laboraret.

§. XVII. *Deſiderium Eraſmum* nemo ferme eſt, qui non amet: Ille elegantiores Muſas in ſcholas reduxit; innumera complexus eſt, facundia polluit, eruditionis laude floruit;

at

at in Geographicis turpiter adeo se dedit, vt concipere vix possis, hominem πολυίστορα tam pueriliter labi potuisse. *Mitylene Lesbi* Insulæ Vrbs facile alias distinguitur a *Melita* Insula, vbi Paulus naufragium fecit. Interim hæc ab illo videas confusa; quemadmodum & *Rhegium* ciuitatem *Siciliæ* maritimam dixit, cum tirones norint esse Italiæ. *conf. I. Cler. art. Crit. loc. cit.*

§. XIIX. Vnde facile inducor, vt credam, *Erasmum* iam ingrauescente ætate tabulis Geographicis summo studio incubuisse (testem cito *Vallemontium dans ses elemens de l' histoire edit. Paris. p. 142.*) vt inscitia, quam in hac disciplina sentiebat, deposita, aduersariis suis omnem cauillandi ansam præriperet. Neque enim dubium est, quin acerrimus eiusdem aduersarius, (*Iulium Cæsarem Scaligerum* intelligo) qui eum mordacissimo stilo ob res nihili lacerauerat, multo grauius insurrecturus fuisset, si ea σφάλματα resciuisset.

§. XIX. Quapropter hoc nobis monitum merito seligimus, nunquam eo esse deueniendum, vt Geographiæ etiam antiquæ studium negligamus. Stulta vox est, quæ non nisi e bouis ore, aut imperitissimi hominis faucibus prouenit: Hæc omnia ad Pædagogos pertinere; illorum esse videre, vbi *Ecbatana* sita fuerit, vbi *Hellespontus*, cui verbera

Xer-

Xerxes inflixerit: Homines politos, quibus nihil cum puluere Scholastico commercii sit, tricis illis omnibus tuto carere posse. Hæc inquam non hominis vox est.

§. XX. Nam si veteres scriptores sine insigni literarum mansuetiorum detrimento contemni non possunt, si connexionem historiæ vt recentis, ita antiquæ habere expedit; aut si denique nihil contigisse dicendum est, quod non aliquo loco vel tempore contigerit prius; ego sane non video, quomodo antiqua vrbium denominatio, regionumque situs ac positus; vno verbo: Geographia Veterum aut parui haberi queat, aut nihili.

§. XXI. Non enim nisi confuse intelliges, quæ a te in illis monumentis leguntur. Habebis de *Alexandro M.* quem Vniuersa ferme antiquitas miratur, ideam aliquam imperfectam; sæpe etiam falsam; cum possibile non sit, animo comprehendere tot expeditiones, tot prælia, tot expugnationes, nisi prius accurate cognoueris *Granicum*, *Archipelagum*, *Lydiam*, *Ioniam*, *Cariam*, *Pamphyliam*, imo ipsos Indos, ad quos penetrasse *Alexandrum* communis consensus est.

§. XXII. Hinc certus pene sum, *Erasmum* multa non bene percepisse in lectione veterum, ne dum Apostolorum Acta intellexisse,

vbi

vbi diuersæ *Pauli* peregrinationes occurrunt, quæ sine Tabulis distincte animo proponi non possunt, aut accuratiori Veteris Geographiæ cognitione discerni.

§. XXIII. Reliqua, quæ in scripturis reperiuntur, iam non attingo. Errorum satis est, quos Geographiæ inscitia inuexit; * *Iohannes Mercerus* admisit, *Adrichomius* stabiliuit, qui licet operi suo totis triginta annis insudauerit, multa tamen falsa, & minus accurate dimensa a *Bonifacio* in *Onomastico vrbium & locorum Scripturæ Sacræ* notata reliquit: vt de ** *Chazellio* Regiæ Societatis Mathematicorum Parisiensium membro nihil dicam. Huius enim sententia si vera foret, & *Ptolomæi* auctoritas labasceret, qui *Alexandriæ* patriæ suæ situm minus exacte designasse dicitur; & reliquorum omnium fides titubaret, qui *Palæstinæ*, marisque mediterranei descriptionem nobis dederunt.

§. XXIV. In quo vt assentiar ei vix est quod me impediat; maxime cum tot Instrumentis Veteres caruerint, quæ nos hodie habemus, nec Iouis satellites detecti fuerint; nec horologium oscillatoriũ inuentum, nec, fere quod notandum probe est, vlla hodie vrbium vestigia supersint, de quibus apud antiquos, & præ-

* vid. Bocharti Phaleg p. 92.

** conf. Bernhardi Lamii apparatus Geographicus vbi plura huc pertinentia, &c.

præcipue sacros scriptores mentio iniicitur.

§. XXV. Nam quæ in recentioribus Itinerariis leguntur, maximam partem falsa sunt, a Monachorum narratiunculis profecta, qui minus recte se officio suo functos arbitrarentur, nisi peregrinantibus in *Palæstina* mille mendacia suppeditarent, ad Europæos summa credulitate deportanda. Exempla e *Burcardi* Itinerario, aliisque suppeterent, nisi frustra foret, in re notissima esse prolixum. vide interim *Autorem Bibliothecæ Vniuersalis Tom. XIV. p. 115.*

§. XXVI. Magnus ergo adhuc restat campus, in quo exspatiari virorum doctorum diligentia possit. Nondum omnes superatæ sunt difficultates, nondum sublati scopuli. Hæserunt hic sagacissima pectora; impegit * *Guilielmus Sanson Nicolai* filius, *Gangram Paphlagoniæ* Vrbem longissime ab *Haly* fluuio remouens, quæ tamen, vti recte vult *Labbeus*, proxime ad *Halyn* sita est.

§. XXVII. Nec felicius processit Wittebergensium Theologus *Ioh.* ** *Andreas Quenstedius*, dum e *Longobardia* ad *Ægyptios*, e *Francia* ad *Græcos* orthodoxo saltu transmigrauit; cœ-

* *adi Wolffg. Gundlingii annot. ad Concil. Gangrense p. 2.*

** vid. *Baillet dans ses Iugemens des Sauans Tom. II. p. 15.*

cœcutiit item *Baudrandus*, qui *Azotum* vrbem *Palæstinæ* Episcopalem prius sub Archiepiscopo Cæsariensi, deinde sub *Hieronymo* municipium inuerso ordine dixit; Errarunt denique alii, & adeo quidem ridicule, vt cum Legato illo Magnæ Britanniæ Regis comparari possint, qui Fortunatas Insulas Britannicas credens, indignabundus *Roma* abiit, vt Regi suo periculum nunciaret, quod e donatione Papæ *Clementis VI.* vniuersæ Britanniæ immineret. Dedit enim hic Insulas Fortunatas *Ludouico* Comiti Clari Montis, *Alphonsi de la Cerda* filio: de quibus ineptam sibi ideam proponens Legatus vniuersorum ludibrio merito se exposuit.

§. XXVIII. Sed demus tamen hæc illorum infirmitati, nec ad amussim adeo omnia exigamus. In veteri Geographia subsidia non erant, doctores deficiebant, non tabulæ habebantur, non libri extabant, e quibus sufficiens hauriri cognitio potuisset. At cum de recentiori quæstio incidit, nullus veniæ locus est, nulla excusatio. Quid enim est quæso, quod non abunde discendi cupidis ad manus sit? An tabulæ? Sed optimæ omnium in quouis forte genere inueniuntur. An itineraria? Sed totum iam, vt credimus, orbem peragrauimus. An libri? sed infiniti pene reperiuntur, vt plaustris opus sit. Itaque

que qui nunc errat, aut ſummæ accuſari negligentiæ poteſt, aut tanti ſtuporis eſt, vt veluti profanus a liberalium artium myſteriis debeat arceri.

§. XXIX. Gallorum genti bene alias cupio ob dexteritatem atque ſolertiam, quæ in illa ſumma eſt, & eruditionem, quam ſæpe oſtendit non vulgarem. At cum ad Geographica ſtudia oculos intendo, horreſco pene, ac incertus ſum, an ad vltimos referre eos neceſſe ſit, aut an medius locus eligendus, in quo collocandi.

§. XXX. Sane, ſi ea nobis intemperantia foret, quam in *Bailleti* & *Bouhourii* ſtilo deprehendimus, poſſemus forte non inepta retorſione vti, & quemadmodum prior inficete admodum ſcripſit: *les Alemans ſont tousiours Alemans*, non difficile credo foret, applicare has argutias ea ratione, vt *les François* eſſent *tous jours François*, ſi de accurata, etiam recentioris orbis cognitione id intelligeretur.

§. XXXI. Verum nolumus eam imitari methodum, quæ non tantum inſipida videtur eſſe, ſed etiam iniqua. Non eſt, non eſt vniuerſæ nationi imputanda labes, quam in vno aut altero eiusdem membro reperimus. Habet Germania viros imperitos, ſtupidos, habet doctos & elegantes. Viuunt in Gallia caudices ac aſini, ſed ſunt etiam ibi viri Eru-

Eruditi, & in quauis disciplina versatissimi.

§. XXXII. Nouimus *Bobartos*, *Sarsonios*, *Mazellios*, sed nouimus etiam eum qui literas *Iacobi Bongarsii* in Gallicum sermonem conuertit, Academiam *Altdorfinam* suo stilo *Monsieur Altdorf* appellasse, errore immani, sed quem *Thuanus* ei eximere potuisset, qui multa præclara de illa Academia memoriæ prodidit.

§. XXXIII. Cui iure addimus *Ludouicum Morerium*, qui *Arolæ* in Heluetia fluuio ortum suum ad *Rhodani*, & *Padi* fontes adsignauit, cum nemo non norit, *Padum & Rhodanum* L. milliaribus Gallicis distinctos esse, vt præteream Ducatum *Wurtenbergicum* cum *Witteberga* in Saxonia confusum, aliosque defectus, de quibus nouum aliquod posset confici Lexicon. adde *la Bibliotheque Vniuerselle Tom. IV. p. 71.*

§. XXXIV. Id miror *Gideonem Pontierium* non ita pridem *Erfurtum* vnum in Thuringia Electori Saxoniæ attribuisse; Archiepiscopo Moguntino alterum; *Malletum* vero in sua descriptione vniuersi Comites Ruthenos ad Megalopolitanum tractum relegasse, qui errores adeo crassi sunt, ac pingues, vt suem Bœoticum vincant.

§. XXXV. Nam si in his adeo titubant, quæ in confiniis sunt, quoue omnibus die-

bus sine molestia licet excurrere, quid fiet tandem de locis longissime a nobis remotis? *Curtio* ante exprobrauimus errorem, quo *Pontum Euxinum* cum mari *Caspio* confudit; sed nobilissima * Fœmina Scuderia, nisi penitus fallor, similiter impingit, & præfectum militiæ Turcarum, quem *Bassa* vocant, ita loquentem inducit, vt cum *nauibus suis Constantinopoli soluens intra XX dierum spatium in Mari Caspio se appulsurum dicat.* Egregius saltus, quem nec alata Argonautarum nauigia imitari apta forent.

§. XXXVI. At enim vero insulsius multo est, quod in tabulis * *Feri* Geographi apud Serenissimum Galliæ Delphinum satis celebris obseruatur. Videns enim ille in *Tartaria* a *Witsenio* notata loca deserta, animum statim, nescio quo fato, induxit, hoc proprium quoddam nomen esse; adeoque infeliciter admodum vertit: *les deserts de Loques.* Insigne παρόραμα, quod homini Germano non condonarent Galli, nisi prius eum bene depexum inter mille iniurias ac facetias destituissent.

§. XXXVII. Illi vero quicquid agunt pul-

* *conf. M. Vallemont dans ses Elemens de l' histoire p.* 145.

* vide *les nouelles de la Republique des lettres Mense April. a.* 1071. *p.* 454.

pulchrum eſt: Nos cum erramus ſacrilegum cum Catilina nefas ſtruimus; hinc extirpandi. Nos cum hallucinamur, ſtulti ſumus, hinc ridendi; at illi non labuntur, ſed ſenſim ad terram declinant; nec ſtulti ſunt ſed inaduertentes. Lingua latina iis nauci eſt; hinc *les deſerts de Loques*; hinc Inſula *Vspiam** detecta in America. Germania ab iis contemnitur, hinc *Mons. Altdorf, & Ludouici Iacobi a S. Carolo* Articulus *Alſchmalcaldus*: nec ſcio an felicius multo in ipſius Galliæ deſcriptione verſentur.

§. XXXVIII. Noui enim *Puiegurium* Inſulam *Ream* prope *Rupellas* cum Inſula *Ria* confudiſſe, duasque diſtinctisſimas, quas *Subiſius* accepit clades, in vnam conflaſſe. In hoc *Petrus Balius* mihi teſtis eſt, ad quem eos maxime remitto qui in vniuerſum magnifice adeo de Gallorum ſolertia ſentiunt. voyez *ſon dictionaire Critiqve in voce Soubiſe lit. C.*

§. XXXIX. Minimum id adfirmare audeo, non habere Gallos, quem CHRISTOPHORO CELLARIO noſtro, Viro in tantum laudando, quantum induſtria intelligi poteſt, opponere queant. Non id mihi nunc propoſitum eſt ſcribere Panegyricum, aut laudare immodice eum, cuius fama ſuper æ-

* voyet *les memes nouvelles de la Republique des lettres Menſ. Iul. p. 113.*

thera nota est, & chara apud exteros simul, ac eos qui nobiscum habitant. Inde reliquos quos produxit ingenii fœtus lubens omitto, ne mihi multitudine rerũ obruto, de vltimo quem suscepit in Geographicis labore tacere diutius sit necesse. Laudarunt eruditi compendium, quod ab eo vidimus Geographiæ Veteris; commendarunt de meliori nota, sed id quod nunc habemus opus, quodve *notitiam Orbis antiqui siue Geographiam pleniorem ab ortu Rerum publicarum adConstantinorum tempora declarat*, attenta exspectatione desiderarunt. Habuimus huc vsque *Agathodæmonis* Tabulas ad *Ptolemai* ductum descriptas, & illam *Peutingerianam*, aut si mauis *Augustanam*; Sed habuimus vna multa menda; errores non paucos; quos dispellent credo Tabulæ a nostro CELLARIO maxima diligentia formatæ, ita vt *Ortelii, Prietii, Cluveri, aliorumque* conatus, si hunc æstimare noris laborem, tanti amplius nequeant putari.

§. XL. Magnum sane est quod præstitit, & pene dixerim stupendum. Pauca, vti supra monuimus, ad veterem Orbem illustrandum subsidia sunt; & tamen id quod cernimus, affabre elaboratum est, accurate, docte. Si quæris qua ratione, quoue medio? Scriptores, dico, Veteres ipse legit, relegitque;

cum

cum iudicio contulit, loca ex historia illustrauit; vigilauit, sudauit, vidit, reuidit, correxit, donec tandem prodiret aliquid, quod & Academiæ Hallensis gloriam, & Germanorum adaugere splendorem non parum aptum sit.

§ XLI. Quod reliquum est Deum precamur, vt Doctissimo quem celebrauimus Autori, sufficientes vires largiatur, vt Tomus alter Asiam & Africam complectens felicibus auspiciis prodeat; & Mediæ tandem, ac Nouissimæ Geographiæ plenior descriptio in Reipublicæ literariæ commodum eodem successu perficiatur. Dederunt enim dapes primæ mensæ suauem adeo gustum, vt ea quæ restant fercula enixissime anhelemus.

OBSERVATIO XVI.
NESCIRE PHILOSOPHOS ADHVC QVID SIT IGNIS.

Argumentum.

§. I. Augustini dictum de tempore ad ignem accommodatur. §. II. Ignorantia Philosophorum circa ignem probatur testimonio Du Hamel, & Scharffii. §. III. A testimoniis itur ad argumenta. §. IV. Probatur Mythi-

thicos nesciuisse quid sit ignis? §. V. Ægyptios non quidem inepte; obscure tamen descripsisse quod sit animata belua. §. VI. Persas non recte Deum putasse. §. VII. Æthiopes eius vsum diu ignorasse. §. VIII. Anaximenem stulte definiuisse aërem rarefactum. §. IX. Pythagoram & Ocellum Lucanum obscurum per æque obscurum explicuisse. §. X. Item Eleaticos. §. XI. Platonem hic suam confessum esse ignorantiam. §. XII. Aristotelem non ausum definitionem ignis tradere. §. XIII. Neque Theophrastum. §. XIV. Peripateticos sibimetipsis non constare; plerosque tamen definire, quod sit Elementum calidissimum, siccissimum, leuissimum. §. XV. Probatur hanc definitionem obscuram esse & falsam. §. XVI. Ostenditur ignem non esse elementum. §. XVII. eo quod non sit corpus. § XVIII. non corpus simplex. §. XIX. non corpus homogeneum. §. XX. Non corpus ex quo res concretæ primo componuntur. §. XXI. Non corpus in quod res concretæ vltimo resoluuntur. §. XXII. Non corpus calidissimum. §. XXIII. neque vrere. §. XXIV. non corpus esse siccissimum. §. XXV. aut leuissimum. §. XXVI. Epicuræos cum Cartesianis sentire,

§. XXVII.

§. XXVII: Stoicorum ſententiam nos ignorare.
§. XXVIII. Carteſianos autem rem acu non tetigiſſe.

§. I.

QVod Auguſtinus de tempore dixiſſe fertur; Si nemo ex me quærat, quid ſit tempus, ſcio, ſi quærenti, explicare velim, neſcio: id fere de rebus omnibus naturalibus debere dici, tam manifeſtum eſt, vt animi pendeam an quicquam posſit eſſe manifeſtius. Etenim vt alia exempla iam tacitus prætercam, quæ noſtram hanc hypotheſin quam ſolidisſime confirmant, quis eſt qui non interrogatus naturam ignis ſe ignorare exiſtimet? & tamen ſi quis ex eo quæſiuerit; *quid ſit ignis?* profecto iſtud ſe ſcire cum ignarisſimis comperiet.

§. II. Nam licet hic in ſe fortasſis ſit lucidisſimus; tamen reſpectu noſtri tam tenebricoſus eſt, vt veſpertilionum oculi non magis ad ſolis iubar cæcutiant, quam mentis noſtræ acies ad eius fulgorem declarandum. Quod quidem non ſolum vir Φυσικώτατος Ioh. Baptiſta DuHamel Phyſic. Gen. Tr. 1. c. 2. p. 74. atteſtatur quando ſcribit; *Naturam ignis quidem vulgo haberi notiſſimam, Philoſophisque nullum eſſe exemplum paratius,*

quo formarum eductionem & generationem rerum omnium explicent; Attamen si rem acriori animo perpendamus, nihil fere aeque inuolutum & explicatu arduum quam ignis ipsius genesin, naturam & Phaenomena: Sed & Ioh. Scharffius in Physic. recognita l. 1. c. 6. p. 494. vbi ait: *Naturam ignis perfecte non scimus* & p. 495. *Forma ignis specifica ignoratur, nec vllus hominum illam hactenus aut dare aut explicare valuit; adeo caecutimus in hac vita etiam in Physicis & naturalibus rebus indagandis.*

§. III. Sed ne solis auctoritatibus munire nos velle videamur; agite per omnes Philosophorum sectas ibimus, & quam parum vel nihil de ignis natura sciuerint & sciant adhuc ὡς ἐν συνόψει commonstrabimus.

§. IV. MYTHICI, licet PYRODEM *primum* e silice ignem excudisse; PROMETHEVM *primum* in ferula conseruasse; PROTOGONVM *primum* ex attritione lignorum scintillas elicuisse scribant; (vid. Maioli dies Canic. p. 374.) tamen si accuratiorem πυρολογίαν ab iis desideres, cupiasque naturam huius elementi explicari profundius; *pallent & ora color albus inficit.* Vt taceam latere in occulto adhuc an, & qui ille Pyrodes, Prometheus & Prothogonus fuerit?

§. V. ÆGYPTII & speciatim ii, qui non longe *a Macrobiis* extrema Ægypti ora ad occa-

ceanum habitarunt, ante aduentum EVDOXI (qui tempore Socratis floruit ante C. N. 400.) adeo ignorarunt ignem, vt amplecti etiam flammas & ardentia sinu abdere, donec noceret, maxime libuerit. l. c. Et licet reliqui eius vsum citius perspexerint & sua sapientia per vniuersum Orientem egregie eluxerint Actor. 7. tamen naturam ignis vix perspexisse videntur. Quippe in eam opinionem pedibus concesserunt; Ignem θηρίον εἶναι ἔμψυχον *animatam esse beluam. Stobæus serm. 123. p. m. 604.* Masculum quidem, qua ardet flamma, & fœminam, qua lucet innoxia tactu. *Senec. Quæst. Nat. l. 3. c. 14. p. m. 771.* Quod quidem παράδοξον vtut in se fortassis non adeo absurdum sit, prout plerisque videtur, dum constat ignem non secus ac beluam viuentem generari, nutriri, crescere & mori; tamen in eo hallucinatur, quod obscurum per æque obscurum explicat dicitq; ignem esse animatam beluam, cum æque parum constet quid belua, quidue anima? quam quid ignis sit?

§. VI. PERSAE quam cæcutierint in ignis natura inuestiganda exinde satis constat, quod eum DEVM esse existimarunt adeoque mortuos comburere prohibuerunt, quia iniustum esse putabant, cadauer Deo offerre, Stobæus *l. c.* Et esto antiquiores eo-

rum Philoſophos meliorem de Deo conceptum habuiſſe; vt docet Ziroldus in der Einleitung zur gründl. Kirchen-Historie *c.2. §.14. p. 78.* Et Zoroaſtrum ſub Abrahami auſpicio ad ipſum Trinitatis Myſterium penetraſſe, quod placet Franciſco Patricio in præfat. Zoroaſtr. *p.m. 29.* tamen ad ignis naturam penetraſſe non leguntur.

§. VII. ÆTHIOPES nonnulli teſte Plinio *L. 6. H. N. c. 30.* ignem ignorarunt vsque ad tempora Ptolomæi Lathuri i. e. annum ante *C. N. 100.* Ex quo quidem tempora eius vſum, non vero naturam cognoſcere cœperunt. Hæc enim illis adhuc hodie eſt *ἀπόκρυφος.*

§. VIII. Sed nec GRAECI in ignis natura euoluenda feliciores exſtiterunt. IONICI enim & ſpeciatim Anaximenes cum aerem commune omnium rerum principium eſſe contenderit, ignem quoq; ex aere exortum eſſe exiſtimauit. Sic enim Cicero *Qv. Acadnm. l. 4. Tom. 4. Operum p. m. 47. Anaximenes infinitum aera, ſed ea quæ ex eo oriuntur definita credidit. Gigni autem terram, aquam, ignem, tum ex his omnia.* Quamobrem in ea fuit hæreſi ignem nihil aliud eſſe, quam aerem rarefactum vid. Schmidii Phyſiol. Anaximen: *p. m. 35. & 19. ſeq.* Quod quam ineptum ſit & quam parum cum ipſius Anaximenis prin-

principiis cohæreat, vel ex eo coniicere poteris, quod AERA DEVM esse voluit. l.c. p. 24.

§. IX. ITALICI & quidem *α*) PYTHAGORAS præterquam quod ignem στερεὸν σῶμα seu corpus solidum dixerit, teste Laertio *l.8. p.m.582.* vix quicquam de natura eius videtur tradidisse. Quamquã & hic obscurum per æq; obscurum explicuit. Non enim minꝰ obscurũ est quid corpꝰ sit, quã quid ignis, inprimis si istud cũ Pythagora ex numeris & mathematicorum initiis profectum supponas. Laertius *l.c.* *β*) OCELLVS LVCANVS *p.m.30. de Vniuer. Nat.* tunc quidem opportune ignem ὑπερβολὴν θερμότητος seu *exuperantiam caloris* descripsisset, si declarasset prius vel declarare potuisset quid calor sit: sed quia in antecedentibus de eo nihil dicere potuit amplius quam esse ignis *facultatem*, simplex sit & omni iudicio destitutus, qui Philosophiã hanc carbonariam admittat. Quæso enim te qualis hæc est definitio? si quis interrogatus quid ignis sit? Respondeat: Esse caloris exuperantiam; & iterum interrogatus, quid calor sit; reponat: esse ignis facultatem. Sane si hoc non est committere circulum, nescio quid demum sit.

§. X. ELEATICI & quidem *α*) PARMENIDES ignem quidem elementum esse dixit, si fides Laertio *l.9. p.641.* (Pererius enim *de Princip. Corp.*

Corp. Nat. l. 3. p. 116. scribit, elementi seu τῦ στοιχείυ vocem a Platone primum excogitatam esse) sed vereor vt ipse, quid elementum sit, perspexerit. Nam si Laertium l. c. inspexeris, tam male Parmenidis hypotheses cohaerere deprehendes, vt peius vix possint. β. Heraclitvs ex igne constare omnia & rursus in eum resolui cuncta dixit, Laertio teste *l. 9. p. 631.* sed quia nusquam explicatum legimus, quid per ignem intellectum voluerit, ex eo libro hanc eius hypothesin excerptam arbitramur, quem Darius Histaspis δυσνόητον καὶ δυσεξήγητον appellauit. Vid. Laertium *l. c. p. 639.*

§. XI Plato, citante Stobaeo *Sermon. 77. p. m. 466.* salse ridet Physicos sui temporis qui de igne tanquam de re quadam nota tam audacter disserere conarentur, in suis Institutionibus, cum reuera nihil sit ignotius. Verba eius haec sunt; *Naturam ergo & passiones ignis, aquae, aeris, generationem caeli praecedentes consideremus. Nullus profecto ad hoc vsque tempus eorum generationem ostendit, sed quasi notum sit* ignis *& reliqua, sic de illis verba facimus, eaque mundi primordia constituimus, cum nec syllabarum quidem, nedum Elementorum vicem tenere apud homines mentis quoquo modo compotes debeant. Nos vero in praesenti nihil de principio Vniuersorum, seu principiis, seu quemodocunque aliter*

aliter appelletur, dicendum putamus. Cui quidem disputationi nihil aliud impedimento est nisi quod difficile sit praesenti disputandi modo, quae de his videntur, exprimere. Neque igitur vos id expectabitis, neque ego mihi persuadebo recte me tantum opus aggredi posse. Quod autem ab initio dixi verisimilitudinis vim seruabimus, studebimusque in rationibus verisimilibus circa haec assignandis nulli cedere; atque & singula & vniuersa a principio exponemus.

§. XII. Aristoteles quam parum naturam ignis habuerit perspectam, vel ex eo constare poterit, quod definitionem eius nusquam tradere annisus est. Et licet eius sectatores in suis Systematis & Compendiis Physicis subinde ad *l. 2. de Gen. & Corrupt. c. 3.* prouocare lectoribusque fucum facere soleant, ac si ignis *c. l.* ab Aristotele definitus sit; ἀυτοψία tamen docet contrarium, monstratque eum de nulla re minus quam de definitione ignis cogitasse. Vt vel inde appareat, quam malae fidei testes hodierni Aristotelici sint, & quam procul a Praeceptore suo, cum in aliis omnibus, tum maxime in πυρολογία discesserint;

§. XIII. Theophrastvs ille Peripateticorum post Aristotelem princeps peculiarem quidem de igne scripsit librum, qui est in eius operibus Hanouiae 1605. Gr. & Lat. editis. Sed

Sed præterquam quod confuſa in eo ſunt omnia & male ordinata; tantum abeſt vt ignis naturam in eo aperuerit, vt potius ipſe an elementum ſit & an ignis eiusmodi elementaris ſimplex & ἄμικτ☉ reperiatur vsquam vehementer dubitauerit.

§. XIV. PERIPATETICI vt in varias ſectas diuiſi ſunt, ita non vna ratione ignem definire ſolent, vtut omnes γνησίως Ariſtotelici videri diſcupiant. Quidam enim dicunt eſſe *Corpus ſimplex cui per ſe & primo conueniat calor & ſiccitas* vt Bouin. *in Phil. Scoti Part. 2. Phyſ. Q. 1. p. 564.* Quidam; *Elementum calidum & ſiccum* vt Prucknerus *in Comp. Phyſ. cap. 2. p. 33.* Quidam *Elementum calidiſſimum, leuiſſimum & ſiccum cholericæ complexioni idoneum* vt Velcurio in *Comment. ad Phyſ. Ariſt. l. 2. p. 104.* Quidam; *elementum calidisſimum, & ſiccisſimum & leuisſimum & ſubtilisſimum* vid. Sturmii *Phyſ. Conciliat Part. Spec. Sect. 2. c. 1 §. 3. p. 102.* Quidam neſcio quid aliud, adduntque adeo definitioni aliquid, vel detrahunt, vel plane immutant edocti ex Ariſtotele; *Veritatem eſſe adæquationem rei ad intellectum:* Die Sachen müſſen ſich nach ihren Concepte richten. Interim vt definitio eſt maxime πολυθρύλλητ☉ quam habet Magirus *l. 3. Phyſiologiæ Peripateticæ c. 3. p. 176.* qua dicit: *Ignem eſſe elementum calidisſimum ſiccum & leuisſimum;* Ita pretium fortasſis

erit

erit operæ vidiſſe an veritati conueniat & ignis naturam, ſicut fas eſt, aperiat.

§. XV. Vereor autem, vt iſtud faciat. Nam vt de obſcuritate eius nihil dicam in præſenti, quæ tanta eſt, vt in hunc vsque diem nondum clare & diſtinƈte explicari potuerit quid *elementum*, quid *calor*, quid *ſiccitas* & *levitas* ſit; quis quæſo paulo altius in naturam rerum intuens de eius veritate non dubitaret? Ego ſane, quoties in hanc definitionem intueor, toties tot mihi in ea occurrunt dubia, vt iis eximendis vix mihi ipſi ſufficiam. Et vt ordine ac via hæc noſtra procedat obſeruatio, agite faciemus Ariſtotelicis hanc veniam, & noſtra cogitata in forma ſyllogiſtica proponemus.

§. XVI. Sic autem mecum diſſero. Cuicunque non conuenit definitio, illi non convenit definitum. Atqui igni non conuenit definitio elementi, Ergo. Maior eſt canon philoſophicus adeoque inſtar exaƈtisſimæ trutinæ atque regulæ, ſecundum quam de reliquis omnium vel fidelium vel infidelium concluſionibus libere iudicatur, ipſam vero aliunde iudicari minime fas eſt. Minor probatur h. m.; Quicquid non eſt corpus ſimplex homogeneum, ex quo res omnes concretæ primum componuntur & in quod vltimo reſolvuntur, illud non eſt elementum. Atqui Ignis &c. Ergo Maior eſt definitio Ele-

Elementi Peripatetici, quam nemo ſine heterodoxias nota reiicere poteſt. Sed quia Minor eſt πεντάχωλος, probandum erit, Ignem (1) non eſſe corpus (2) non eſſe corpus ſimplex (3) non eſſe corpus homogeneum (4) non eſſe corpus ex quo res concretæ primo componuntur (5) non eſſe corpus in quod res concretæ vltimo reſolvuntur.

§. XVII. Quod vero ignis 1) non ſit corpvs tum ex eo conſtare arbitror, quod iuxta Ariſtotelem *l. 2. de Gen. & Corrupt. c. 3.* tantum ὑπερβολὴ ſeu exceſſus caloris eſt, adeoque gradu tantum a calore differt, tum etiam ex eo liquere exiſtimo, quod expers materiæ & formæ videtur. Materiæ quidem, quia eſt tantum in materia vt accidens in ſubiecto, vel ſi mavis, vt ſpiritus in corpore eſſe ſolet, & quia materia materiæ ſuperaddita auget eius quantitatem, quod in igne non procedit. Quamobrem anonymus ille Philoſophus, cuius Thomas Braun in ψευδοδοξία Epidemica meminit, non male colligit ignem ſpiritualibus potius quam corporeis rebus eſſe accenſendum. Sic enim ſcribit; daß das gemeine Feuer mehr unter die Art der Geiſtlichen als leiblichen Dinge gehöre / lehret gleichfals die Vernunfft. Denn wenn es leiblich wäre / ſo würde es für ſich ſelbſt ſo wohl einen eigenen von andern unterſchiedenen;

nen Cörper haben/als die Erde/das Wasser/ die Lufft/ und andere sinliche Naturen, die ihre eigene Leiber haben und damit umschräncket sind/ und in denenselben und durch dieselben ihr Wesen haben/ ihre Kräffte volbringen/ und sich denen Sinnen vorstellig machen: Das Feuer aber hat keinen eigenen sichtbahren Leib/ und hält sich nur in andern auff/ denn die Kohle ist ja kein Feuer sondern ein feurig Holtz/ auch ist die Flamme nicht Feuer/ sondern ein angezündeter Rauch/ auch endlich frisset dieses Raub-Wesen nur allezeit etwas frembdes auf/ und lebet blos vom Raube/und wenn ihm dieser ermangelt/ verlischet es/ weil es vor sich nichts hat/ davon sichs nehren könne. Uber dieses auch/ wenn ein Cörper zu den andern gethan wird/ so vermehret er desselben Grösse/ wenn aber das Feuer in das Holtz oder in den Rauch gebracht wird/ so geschiehet solches nicht/ sintemahl weder das Holtz noch der Rauch/ wen gleich das Feuer dazu komt/ der Grösse nach verzehret wird: Daraus zur Genüge abzunehmen/ daß vielmehr ein Geist als ein feüriger Leib das Holtz oder den Rauch angefasset. Auch ist daher genugsam zu schliessen/ daß auch das Feuer des Wetter-Strahles eine geistliche Natur habe/ daß solches einen Degen zerschmeltzet ohne Verletzung der

Scheide und die Knochen zerschmettert ohne Versehrung des Fleisches/ wenn sie von dem feurigen Pfeile des Blitzes getroffen werden. E. corpus non est ignis, quia corpus non potest penetrare corpus) daß aber das Feuer nicht gar unkörperlich sey/ ist gleichwohl auch zu bekennen/ denn es hat gar eine subtile materie / durch welche es der umstehenden Lufft anhänget/ daher es / wenn dieselbe etwas dicke ist/ in selbiger sichs sichtbar enthält. Doch muß man ihm mehr den Nahmen eines Geistes als eines Cörpers lassen/ weil es keine kennbahre Größe hat / auch nicht zu erkennen ist/ wenn sichs nicht in einen frembden Leib begibet. Formæ autem expers esse vel inde patet, quia forma esse nequit, vbi materia abest.

§. XVIII. Fingamus autem ignem corpus esse; nunquam tamen probari poterit esse (2) CORPVS SIMPLEX. Nam primum oppositum hoc est in apposito, quia omne corpus ex materia & forma est compositum iuxta ipsorum Peripateticorum sententiam. Tum experientia testatur ignem ex variis particulis componi, adeoque non magis esse simplicem quam pharmacopolarum *mixtura simplex* aut aliud quodcunque corpus.

§. XIX. Neque est quod ARISTOTELICI obiiciant, vocari ignem simplicem eo quod corpus

corpus ſit homogeneum & in partes hetero-geneas reſolui nequeat. Nam & hoc quoque falſum eſt (3) ignem eſſe corpus HOMOGENEVM. Cum enim extra controuerſiæ aleam poſitum omnino ſit, ignem particulas v. g. ligni, ſtraminis, candelæ &c. ſuas facere & in naturam ſuam quaſi conuertere, aut dicendum erit eas eſſe heterogeneas aut fatendum hæc corpora ex partibus homogeneis conſtare, adeoque eſſe ſimplicia. Quod poſterius cum perabſurdum ſit; ſane prius concedendum erit. Et quid ſi diceremus particularum ὁμογένειαν non ſtatim corpus ſimplex conſtituere? Sane ſi aurum, argentum, gemmas & huius commatis corpora alia intuemur, particulas quidem homogeneas in iis deprehendimus; ſed an proptereà ſimplicia vocari posſint, illi ipſi iudicent, qui corpus ſimplex ſic deſcribunt. Accedit quod definitio hæc vel ταυτολογίας vitium incurrat, ſi corpus ſimplex idem ſit ac corpus homogeneum, vel ἀντιλογίας crimen ſubeat, cum ſimplex eſſe non posſit, quod ex particulis homogeniis conflatum eſt.

§. XX. Quod cum ita ſeſe habeat, quis quæſo cum Peripateticis confirmet (4) IGNEM ESSE CORPVS EX QVO RES CONCRETÆ PRIMO COMPONANTVR? Reſolui res concretas igne videmus; ſed componi ex igne vi-

demus nusquam. Et si vel maxime concurrat ad generationem viuentium, ibique calidum cum humido componat, digerat, attenuet, misceat, formamque inducat; tamen propterea non magis elementum vocari poterit quam scriniarius, qui mensæ formam impertit. Extrinsece enim ad eam producendam concurrit, intrinsece eandem non constituit. Atque ea propter non inepte scribit Helmontius *tr. de Element. p. m. 53*: *Vanum est ignem confluere materialiter ad corporis misturam. Nusquam aliquid de creatione ignis legitur, nec igitur illum inter elementa agnosco nomenque meum paganismo recuso.* Cui quidem non inuiti subscribimus, etsi non ignoramus, Gallos hæreseos damnasse non neminem & e finibus suis eiecisse, qui confirmare volebat, *Ignem non esse elementum.*

§. XXI. Damnent autem per nos & eiiciant quemcunque velint, nos tamen quintum adiicimus παράδοξον dicimusque (5) IGNEM NON ESSE CORPVS, IN QVOD RES CONCRETAE VLTIMO RESOLVANTVR. Nam cum in id resolui tantum possit aliquid ex quo componitur, in ignem res concretæ resolui non poterunt, quia ex illo non componi iam euidentissime monstratum est. Et quia sic primum allatæ definitionis conceptum deleuimus probauimusque; *Ignem*

non

non esse Elementum nunc demum ad alterum progrediendum erit & porro ostendendum; *Non esse calidissimum, siccum & leuissimum.*

§. XXII. Vt autem a calore faciamus auspicium, quid poteſt dici ineptius quam ignem eſſe calidum; cum pridem a recentioribus probatum ſit calorem non in obiecto, ſed in ſubiecto, h. e. non affectionem ignis eſſe, ſed ſenſationem quandam per ignem vel alium quemcunque motum in noſtra mente excitatum? Sane ſi calor in igne eſſet vel in materia ipſius ineſſet, (κατ' ἄνθρωπον diſputo) vel in forma vel in vtroque. Sed non eſt in materia; quia materia ignis ſunt particulæ terreſtres, quæ in ſe potius ſunt frigidæ quam calidæ; Non in forma; quia forma ignis eſt motus, qui in ſe ſpectatus neque calidus eſt neque frigidus. Non in vtroque, quia quod in neutro eſt, in vtroque eſſe nequit. Neque eſt quod dicas; hoc *ſenſibus contrariari*: nos enim tactu calorem ignis percipere. Hoc ipſo enim confiteris calorem non in igne ſed in te eſſe, qui ſenſibus es præditus. Et quid? ſi frigus recte definitur quod ſit qualitas congregans homogenea & heterogenea; non repugnabit ignem dici frigidum. Conſtat enim experientia eundem v. g. ceram, picem, gummi, reſinam aliaque huius commatis homogenea &

heterogenea tam belle congregare, vt amice in vnam maſſam confluant.

§. XXIII. Equidem iam videor videre Presbyterum quendam Ariſtotelicum qui barba ſollicite demulſa & faucibus ad rauim vsque perpurgatis, hoc ſyllogiſmo me impetat; Quicquid vrit, illud eſt calidum. Ignis vrit. E. ſed R. α) ad Maiorem. Vrtica vrit neque tamen eſt calida. Et ſi dicas diſtinguendum eſſe inter vrere proprie & improprie; exponas mihi quæſo quid ſit proprie vrere, & eris mihi magnus Apollo. β) diſtinguo inter id quod calidum eſt per ſe ſeu formaliter & ratione effectus. Non enim ſequitur: Ignis vrit. E. eſt calidus in ſe; poteſt enim eſſe calidus tantum ratione effectus. Plane vt acus dolorem affert effectiue, quem formaliter in ſe non habet; vel ſicut mel titillationem in lingua excitat, quam formaliter non comprehendit. γ) ad *Min. Neg. Ignis enim elementaris*, vt ait Senertus *l. 2. c. 3. Nat. Scient. p. 193. per ſe non vrit; Quod vero apud nos vrit, cauſa eſt quod condenſatur & inhæret craſſæ materiæ, vnde partes eius condenſatæ & coarctatæ maiorem vim habent, ſeu vt Scaliger Exercit. 2. ſect. 2. loquitur, vrendi vim habet a partium propinquitate, frequentia, coagmentatione, cohæſione, vnione. Cuius rei documentum eſſe poteſt ferrum ignitum, in quo ignis vis ob partium*

tium condenſationem maior eſt quam in ſtipulis, quæ conſtant ex rariore materia. Idem patet ſi ſpiritus vini incendatur. Nam per eum ſine aliqua læſione & per ſupremam flammæ partem digitum transmittere poſſumus, quod in ferro candenti non licet. Idem ignis per ſe non conſpicitur vt nec aer: vt nec lucet niſi in materia denſa excipiatur. Quod idem docet Alſtedius Encyclopædiæ *Phyſ. l. 13. Part. 2. c. 6. p. 695.* Et Keckermannus *l. 2. ſyſtem. Phyſ. c. 10. p. 127. a*]. Quibus ſi velis Maiolum *p. 375.* Dierum Canic. adiungere, deprehendes ſane ignem etiam non elementarem reperiri, qui facultate vrendi ſit deſtitutus.

§. XXIV. Sed video te exſpectare quid extincto calore ignis, de *ſiccitate* eius exiſtimem? Et ſane diffiteri non poſſum mihi rem in limine ſtatim ſuſpectam videri, quod inter ipſos Peripateticos nondum conuenit, an *ſiccitas in ſummo gradu igni, an vero terræ tribuenda ſit?* Et ſi deinceps definitionem ſicci intueor, videoque *Siccum dici id, quod propriis terminis facile continetur, alienis difficulter,* non terra tantum cum Peripateticis aliis, ſed omnibus elementis reliquis ignem minus eſſe ſiccum, & Sturmio & veritate teſte confiteor. *Mera enim deceptio eſt & inaduertentia quod creditum eſt flammæ viſibilis & pyramidalis terminos ipſi proprios eſſe. Et ſi vel maxime de flamma*

hoc verum esset, ad elementum ignis id accommodari nec posset nec deberet. Sturmius *l. c. p. 118.* Adde quod ignis magis humidus quam siccus appellari debeat, si definitionem humidi admittas quam Peripatetici in suis compendiis inculcare consueuerunt.

§. XXV. Quod vero ad *leuitatem* ignis attinet, ea non tantum rationi sed etiam experientiæ videtur contrariari. Rationi quidem, quia hæc omne corpus esse graue dictitat. Experientiæ autem, quia teste Sturmio Exercit. 4. *Phil. Elect. c. 1. p. 195. hodie indubiis experimentis constat, ignem etiam nostrum culinarem & vulgares flammas quascunque suum habere pondus & grauitatis expertes haud esse.* Et si vel maxime ad sacram Syllogismorum anchoram confugias, & ita contra nos argumenteris; Quicquid tendit sursum, illud est leue. Atque Ignis; E. tamen fulgur ex pelui est, quod non timemus. Nam α) vnde tu certus es, quod cœlum versus tendere sit tendere sursum? Sane si dicam cum Copernico, solem esse huius vniuersi centrum; ignis non sursum sed deorsum tendit, adeoque est elementum grauissimum, quia grauitas est peripateticis qualitas ad centrum vergens vel mouens. Et quid si β) negem, ignem sursum tendere? Profecto si ignis motus ex motu caloris iudicandus est,

non

non minus deorſum quam ſurſum feretur, quia calor æque deorſum ac ſurſum diffunditur, vt experiri licet in cupri lamina ſi igni ſupponatur. Eſto tamen eundem tendere ſurſum, nonne γ) plumæ etiam in altum eniti ſolent? Sed tamen dicunt Germani noſtri; Ein Pfund Federn iſt ſo ſchwehr als ein Pfund Bley. Scilicet tendit ſurſum non quod in ſe ſit leuis, (tale enim corpus non datur) ſed quia minus grauis eſt quam aer. Hinc enim ſupernatare vult. Neque magis propterea requirit ſphæram igneam (ad quam nullus neque peruenit neque peruenturus eſt vnquam) quam oleum requirit ſphæram oleagineam, quod aquæ immerſum ad ſuperficiem ſuperiorem euolat. Et tantum de Peripateticis hoc tempore dictum habeo.

§. XXVI. Epicvræi dum Gaſſendo teſte de *V. & M. Epic. part. 1. p. 169.* volunt *ignem eſſe congeriem atomorum exilium, rotundorum & motu celerium*; in eo quidem a Carteſianis differunt, quod motum hunc atomis eſſe congenitum exiſtimant, quem Carteſiani a ſubtili quadam &ætherea ſubſtantia dimanare arbitrantur; ſed quia in reliquis ex aſſe cum iis conueniunt, vna fidelia duos dealbare parietes, & in vna periodo vtrisq; noſtra dubia proponere poterimus.

§. XXVII STOICI quid per ignem intellexerint, & an illum ipſum Deum vel ſaltem Dei ſedem eſſe putauerint, neque Lipſius diligentisſimus ille Phyſiologiæ Stoicæ rimator ſatis exploratum habuit, vt ex inſcriptione Diſſert. 12. p. 99. conſtat, neque nos habemus. Adeoque ſatius exiſtimamus de iis tacuiſſe quam temere iudicaſſe. Hoc tamen dicimus videri eos, ſi vera ſunt, quæ a Lipſio *c. l.* & Voſſio *Cap. 19. de Sect. Phil.* §. 7. narrantur, a Spinoſismo non procul abfuiſſe, atque adeo naturam ignis omnium peſſime intellexiſſe.

§. XXVIII. CARTESIANI vt clare & diſtincte res naturales cognoſcere & explicare poſſe Philoſophi eſſe proprium exiſtimant; ita naturam ignis clarisſime & diſtinctisſime deſcribi poſſe arbitrantur, quod ſit: Congeries particularum terreſtrium celerrime motarum. Vid. Le Grand *Inſtit. Part. 6. Artic.* 17. ſed vt non dicam eſſe obſcurisſimum adhuc, quid *motus*, quidque *terra* ſecundum hypotheſin Carteſii ſit; dum *motus* definitio ſic comparata eſt, vt etiam ad quietem accommodari posſit; Natura autem terræ tam eſt ἀπόκρυφος, vt eius regionem intimam & mediam a nobis ignorari, ſupremam autem ex particulis incertas figuras habentibus conſtare Carteſiani ipſi fatean-

antur: quis quæso sibi persuaderi patiatur hanc definitionem naturam ignis exprimere, cum rebus tot diuersis & heterogeneis adaptari queat? Ego sane quoties puluerem a turbine commotum intueor eiusque particulas citissime per aerem discursitare video, toties mecum tacitus cogitare soleo; EN IGNEM CARTESIANVM! Porro si corpus ignitum conspicio congeriem particularum terrestrium citissime motarum deprehendo, & tamen ignitum corpus ab igne mirum quantum differre certus sum. Tum non concipio, qui ignis *elementum primum* a Cartesio vocari possit, si ex particulis terrestribus componatur, adeoque elementum prius agnoscat. Denique ne illud quidem cum Ioh. Baptista du Hamel *Phys. Gen. tr. 1. c. 2. p. 75.* exploratum habeo, an motus ille particulis connatus sit, quod Epicureis probabatur, an vero iis a quadam substantia subtili & omnia permeante communicatus, quæ mens est Cartesii. Et cum adeo natura ignis a nulla Philosophorum secta clare & distincte explicari posuerit, lectori iudicandum relinquo, quid in cæteris naturæ partibus præstare: & an de iis tot tantaque Systemata contexere potuerint? Sapienti pauca.

OBS.

OBSERVATIO XVII.

De

PROCESSV IVDICIARIO IVDICII HALLENSIS QVATVOR-VIRALIS.

SVMMARIA.

Varii modi citationum. §. I. Modus citandi & Processus in iudicio quatuor-virali Hallensi receptus. §. II. Origo huius iudicii quatuorviralis. §. III. Processus fori Germanici ex variis iuribus compilatus. §. IV. Iustitia Processus quatuorviralis. §. V.

§. I.

Processum iudiciarium Romanum, & illum qui moribus Germanorum passim introductus est, si inspiciamus, oppido patet, pro diuersitate temporum diuersam indolem & habitum præsertim circa modum citationis & prouocationis illum induisse: Legibus XII. Tabb. obtorto collo sine præscitu iudicis licuisse reum in iudicium trahere, ex Brissonio *L. 5, de formulis* & aliis scriptoribus edocemur, postea illum modum violentum expirasse offendimus, ita tamen vt absque præscitu iudicis per apparitores citationes fierent; Tandem tempore Iustiniani cum apparitores cum actoribus colluderent, & calumniis ansa præberetur, cautum, ne sine præscitu iudicis apparitores quem

in

in ius vocarent *Nou. 112. c. 2. Nou. 96.* Sed & peculiarem modum nonnulli populi excogitabant, & per duos testes seu vicinos reum citabant ad iudicem: *Schilt. Exerc. ad π. 7. §. 4. & in not. ad §. 7.*

§. II. Diuerso hoc modo citandi aliquatenus adhuc vtuntur nostri Hallenses in peculiari illo iudicio, quod vocatur das Vier-Herrn-Ambt. Scilicet vbi ciuis ciuem ad hoc iudicium vocat, non prius veniam impetrat a iudice, sed apparitores adit, & postulat vt ad proximum diem iuridicum citent reum oretenus, apparitores hanc citationem in album suum describunt, reum citant, & die iuridico adueniente, album suum seu catalogum citatorum iudicii Directori exhibent, comparente reo partes admittuntur, & causa a iudice de plano deciditur; Quod si reus confitetur vel delictum vel debitum, (nempe causæ quæ hic deciduntur, sunt vel debita vel iniuriæ reales & verbales) statim sine vlterioribus ambagib9 condemnatur, sin delictum negat, statim testes producuntur & summariter audiuntur. Si debitum vero negat, vel exceptiones altiorem indaginem requirentes affert, deque illis actori iuramentum defert, ad iudicium Regium Ciuitatis, die Berggerichte partes dimittuntur. Si non apparet reus, contumacia eius accusatur ore-

tenus & protocollo inscribitur, nouaque citatio impetratur; quod si tertia vice in contumacia persistit, vel iudicato intra 14 dies non paret, petit actor vt reus realiter & obtorto collo citetur. Sed hæc posterior citatio, quamuis per apparitores fit, tamen sine iussu Directoris iudicii fieri nequit: Sed & ante plurimos annos alius modus obseruabatur, nempe non poterat quis ciuem ad hoc iudicium trahere, nisi prius per duos vicinos amicabiliter hortatus fuisset ciuem debitorem vt ipsi satisfaceret, qui mos ante paucos annos desiit.

§. III. Origo huius iudicii inde cœpit, quod Clerus, ceu alibi de Palatio Regio dictum, etiam Halæ mirum in modum sæuiret, causis secularibus promiscue se ingereret, litigatores ad forum suum traheret, & sub prætextu, quod animabus illorum, ne litigando illas perderent, consulere vellet, ipse causas, pro illo quo capiebatur affectu, terminare volebat. Quod si ciues eiusmodi sententiæ morem gerere & ad arbitrium Cleri iure suo cedere nollent, Banno Ecclesiastico illos feriebat & a communione ecclesiæ & vsu sacræ Synaxeos arcebat. Ægre id habuit Saxones nostros Hallenses, seruitutis impatientes, & libertatis sæpe vltra modum vindices, itaque ceu ex prooemio huius ordinatio-

tionis patet, vt anſam calumniandi præſcinderent Clero, obicem Cæſaro-Papiæ Romanæ ponere volebant, erigendo tale iudicium, in quo abſque omni ſubterfugio celerrime partes ius inuenire poſſent; Verba procemii ſic ſonant, quæ allegare non pigebit: Um viel und mancherley Bannes/ derhalben Gottesdienſt Legunge/ um Geldſchulde / und andere wertlichen Sachen ſo unſere Bürger mit einander zuthun haben/ zubewahren / und davor zu ſeyn / daß der Gottesdienſt ſo leichtfertiglichen und geringe nicht dürffte geleget werden/ und daß unſere Bürger nicht recht los bleiben dürfften und ihr einer den andern / was er ihn von Geldſchulden oder ſonſt pflichtig iſt / abemahnen und erfordern/ Ihr jegliche auch ſo viel ihme von rechtswegen noth ſeyn wird/ an den andern bekommen möge/ haben unſer Herr ꝛc. Quod & ex epilogo ordinationis dictæ clarius eluceſcit, vbi grauiter prohibetur, ne in cauſis ſecularibus ciues conciues ad eccleſiaſticum iudicium Præpoſiti Noui operis des Probſts zum Neuen Wercke traherent, inſimulque patet, veteres Hallenſes inſignes oſores fuiſſe Proceſſus iudiciarii, qui in ſcriptis celebrari ſolebat.

§. IV. Quamuis itaque non negandum, noſtros Hallenſes iure Saxonico antiquo a pri-

primis incunabulis vſos fuiſſe, tantumque abeſt, vt credamus ante tria ſecula iuris Romani illos peritos fuiſſe, vt potius vbiuis veſtigia reperiamus ſimplicis modi procedendi Teutonibus & Saxonibus familiaris, attamen nec hoc inficiandum, exterioris Proceſſus ratione iam ſeculi 13. lapſu a priſtina ſimplicitate deflexiſſe Veteres, ac ad regulas Iuris Pontificii, quod ex Iure Romano multa in ſuos Decretales transtulerat, ſe quoque compoſuiſſe, vt ſic cinnus factus ſit Proceſſus Saxonicus, in quo præter Pontificum Decretales, ciuile ius eiusque Interpretum opiniones dominabantur, multa quoque ex priſcis inſtitutis reſeruata fuerint, ceu pluribus exponit Conradus Sincerus *de German. Leg. Vet. ac Rom. Iur. in Republ. noſtr. orig. p. 52.* hinc factum quod & præter opinionem Hallenſes noſtri quasdam ex Iure Quiritario circa Proceſſum iu fora ſua introduxerint, præſertim cum æquitatis & ſimplicitatis rationem circa ipſum inuenirent.

§. V. Etenim iuſtitia Proceſſus huius iudiciarii, dum celerrime cuiuis ius dicitur, nihil in ſcriptis admittitur, vt lites inſignem ſæpe ſummam concernentes intra quatuor ſeptimanas, niſi prouocatione ad Illuſtre Regimen retardentur, quod raro fit, palam celebratur, & temperamentum circa ipſam citatio-

tionem & executionem ſententiæ æquitate palpabili nititur. Quippe ſola illa citatione quamuis ab apparitore ſine iuſſu iudicis fiat, nihil præiudicii reo affertur, cum ipſi integrum ſit exceptiones liquidabiles actori opponere, quod & conuenire videtur Magdeburgico iuri, de quo in Weichbild *art. 34.* reperitur, quod circa citationem ſolius Nuntii mentio facta: Aſt circa executionem ſententiæ alia ratio apparet, cum illa realis citatio non parum incommodi ſecum trahat, hinc recte non niſi præſcitu iudicis fieri poteſt, qui prius examinat an citationes legitimæ præceſſerint, an reus reuera contumax fuerit, an res iudicata adſit, ſed & ſi rei ſint paulo honeſtioris conditionis, prius director iudicii rem ad ſenatum defert eiusque iuſſum & approbationem exquirit, an reus cuſtodiæ tradi debeat; quæ ipſa vero incarceratio antiquum morem Saxonum ſapit, qui debitores confeſſos vel iudicis vel partis cuſtodiæ tam diu dabant, donec vel fideiuſſores conſtituerent, vel debitum ſoluerent, vel præſtando operas manuarias creditori ſatisfacerent, Weichbild *art. 27.* Quamuis in hoc mores noſtri diſcrepent, quod in iudicio Hallenſi non attendatur, an quis poſſeſſionatus ſit an non, (quæ tamen differentia de iure Magdeburgico obtinuit: Weichbild *art. 33.*) ſed

ſola æquitatis vox: Solue quod debes, hic præualet.

OBSERVATIO XVIII.

DE FESTO SOLENNI CRAPVLARIO HALLENSI, VVLGO die Knoblauchs Mittewoche.

SVMMARIA.

Deſcriptio huius Feſti. §. I. *Eius origo non videtur ab Ethnicis deriuanda.* §. II. *ſed a Pontificiis ſocietatibus Calendariorum* §. III. IV.

§. I.

Mos ſolennis Halæ inueteratus obtinet, quo die Mercurii poſt Feſtum Pentecoſtale omnia a curis vacant, opificiarii ſimilisque conditionis homines allio veſcuntur, ſibique perſuadent, eum, qui hoc die eiusmodi herbis fruatur, bona valetudine vſurum per integrum annum. Omnes plateæ itaq; illo die odore ſordido & alliari implentur; dignitate vero qui præcellunt, ſeu qui hac ſuperſtitione non capiuntur, communiter ſecedunt in hortos & villas, & mutua hilaritate ſe excipiunt.

§. II. Sæpe a maioribus in originem huius conſuetudinis audiui inquiſitum fuiſſe, dum

dum alii huc, alii illuc illam referrent; Incidebat ante plurimos annos, vir quidam elegantioris ingenii, nunc pie defunctus in Gueuarræ *Horolog. Princip. L. 1. c. 4* & dum perpenderet ethnicos ritus, qui quamlibet fere rem pro Deo finxerant, credebat forsan hunc morem ab antiquis Gentilibus, qui sub nomine Hermundurorum circa has plagas olim vagati sunt, ortum traxisse; Sed cum Halam nunquam Hermunduri insederint, neque Hallenses Saxones, qui ius ciuitatis ab Ottone Saxonico acceperunt, gentiles fuerint, veritati hæc coniectura non conuenit: Papalibus erroribus itaque potius illum morem adscribimus.

§. III. Notum quippe illos ad fastum & dominatum suum fundandum, morem Romanorum imitari voluisse, qui sacerdotibus ius dies fastos constituendi dabant; factum hinc vt & Pontificii ius dies fastos indicendi sibi arrogarent, in quam rem ordinem certum CALENDARIORVM instituebant. Quando hic ordo cœperit, inter eruditos equidem plene non constat; *Christianus Franciscus Paullini Differt. Histor. 6.* hosce fratres cum sodalitate Rosarii Mariani surrexisse vult, asseritque fuisse societatem mixtam ex compacto spiritualium secularium que hominum conflatum, quorum officium primitus in eo con-

ſtitit, vt modum & ordinem ſacrorum conſtituerent, & ſpecialiter, quæ ſingulis menſibus celebranda forent anniuerſaria recolenda, quæ eleemoſynæ diſtribuendæ, quæ ieiunia ſeruanda, quid pecuniæ elocandum, & qui fructus ex ſortibus exigendi: Imo aſſerit *Iohannes ab Indagine, hoſce Calendarios a conventiculis ſuis ad quæ ſe vocabant, ſua bona ſpiritualia, fundendo preces, ſermones pios nectendo, & ſe mutuo in charitate corrigendo, coercitione poteſtatiua, communicarent*, nomen ſumſiſſe.

§ IV. Aſt ſicut euenire ſolet, vt optime inſtituta ſæpe peſſimos euentus ſortiantur, ita & hiſce Calendariis accidit; Nam eorum cœtui admixti primum hypocritæ, qui Curios ſimulabant & Bacchanalia amabant, facili negotio & alios in ſuas partes trahebant. Hinc quolibet menſe feſta mandibilia Freß-Feſte/ inſtituebant, vt & eiusmodi feſta hypodiaconalia prouerbio, er machet bundte Calender/ anſam dederint, *B. Feller Diſſ. de Fratr. Calend.* Cum itaque Halæ ordo *Calendariorum* tempore ſuperſtitionis Pontificiæ altas radices egiſſet (ſic vt veſtigia horum Calendariorum in Curia noſtra adhuc reperire liceat, cum certos reditus quos Calendarii fœneratores ciuibus ſub vſuris dederant, & hi ſuis ædificiis imponebant, vulgo die Calands Zinſen ceſſione a Calendariis facta Senatus ad ſe traxe-

xerit) probabile eſt, genio Hallenſium ad commeſſationes & epulas procliui ſe accommodaſſe hoſce hypocritas, & præſertim temporis dulcedine annuente feſtum hocce mandibile introduxiſſe, cum inſuper Pontificii eo temulentiæ iamdudum prolapſi, vt die Pentecoſtes vsque in ſabbathum a precibus & orationibus ſolitis abſtinere pro religione duxerint, ne ſcilicet feſtiuitatis beatitudo, ceu Hilarius in Prolegom. ad Pſalmos ait, ieiuniis & precibus impediatur: Cum ſtomacho ſiquidem legimus *diſtinct. 5. c. 15. de Conſecrat.* in quo canone non ſolum Gregorius ſuam ſtultitiam, ſed & in Germanos virulentum animum depromit: Optandum itaque, vt veritate Euangelii elucente, ſuperſtitioſa illa manducatio iterum ex animis hominum tolleretur.

OBSERVATIO XIX.

Ἀντίχθων PYTHAGORÆORVM.

SVMMARIA.

Antichthon vel terram vel hominem denotat. §. I. *De poſteriori ſignificatu loci Plinii & Solini* §. II. *item Melæ* §. III. *&* *Apuleii* §. IV. *An antipodem denotet, an huic oppoſitum antœcum, an tertium genus hominum: variæ variorum ſententiæ.* §. V. - XII.

Præter hanc significationem geographicam est & alia Astronomica Pythagoræorum, Lexicographis neglecta. §. XIII. *De ea loci duo ex Aristotele.* §. XIV. XV. *Horum summa* §. XVI. *Nouem orbes vniuersi.* §. XVII. *Pythagoraei solem totum igneum crediderunt, circa cuius centrum moueatur terra* §. XIIX XIX. *Iisdem antichthon est terra circa alteram partem centri mota nobis inuisibilis.* §. XX. *Illustrantur dicta ex Plutarcho,* §. XXI. XXII. *qui tamen male Philolao Pythagoræo adscribit, ac si alium solem præter ignem illum vniuersi centrum statuerit,* §. XXIII. XXIV. *quæ potius opinio est Empedoclis Pythagoræi.* §. XXV. XXVI. *Vesta Gentilium non terræ, sed solis huius ignei symbolum.* §. XXVII. *Antichthon Pythagoræorum diuersus planeta a Luna.* §. XXVIII. *Locus Plutarchi expositus.* §. XXIX. - XXXII. *Simplicius Antichthona Pythagoræorum pro Luna habuit.* §. XXXIII. *quorsum & inclinat alicubi Plutarchus* §. XXXIV. *Et Simplicium sequuntur alii* §. XXXV. *statuerunt Pythagoræi Lunam vt terram nostram habitari.* §. XXXVI. *(Scaliger notatus de Luna causa monstrorum &c. Ibid. lit. b.) Sed propterea Luna ipsis non fuit an-*

antichthon. §. XXXVII. *Reiicitur ratio Rhodigini* §. XXXVIII. *Sententiæ Simplicii obstat doctrina Pythagoræorum de numero denario.* §. XXXIX. *Medelæ Artopæi Vestam h. e. ignem subterraneum substituentis responde-tur.* §. XL.-XLIV. *Alia reformatio orbium cœlestium Bodini.* §. XLV. *Antichthon Pythagoræorum est Planeta ab omnibus stellis & globo terræ distinctus.* §. XLVI. *Causa cur Simplicius ex eo Lunam fabricauerit,* §. XLVII. *Pythagoræorum nimius amor in numerum denarium.* §. XLVIII. *Decem partes orationis ex eorum mente* §. XLIX. *item decem proportiones mediæ in Arithmeticis &c.* §. L. *Alius scriptorum Christianorum error* §. LI. *statuentium, Antichthona Pythagoræorum esse cœlum beatorum.* §. LII. *vt Clementis Alexandrini.* §. LIII. *Explicatur locus quidam Hieronymi de sententia Origenis.* §. LIV. *Paradisi & antichthonis comparatio. Ibid. lit. d. Fabula illa de Pythagoraeo beatorum cœlo ostenditur.* §. LV. *Pythagoras an primus inuenerit Antipodas.* §. LVI. *Multæ reliquiæ Philosophiæ Ethnicæ in doctrina systematica de vita futuri seculi.* §. LVII. *Commendantur Eimmarti contemplationes nouæ de sole.* §. LIIX.

§. I.

Αντίχθονα Lexicographi exponunt vel terram Antipodum vt Hadr. Iunius, Rob. Constantinus, & Budæus; a) vel eum, qui oppositam pedibus nostris terram incolat, vt Scapula b), h. e. Antipodem.

a) Had. Iun. Lexicon editum habeo A. 1557. Basil. Roberti Constautini A. 1592. Budæi & caeterorum noviss. correctum a Cellario & Honigero. Bas. 1584. Horum omnium eadem sunt verba hæc: Ἀντίχθων *opposita pedibus nostris terra. Antipodum terra opposita nobis*: ἀντίχθονος γῆς, *terræ antipodum.*

b) f. m. 1811. cuius hæc verba: Ἀντίχθων ὁ καὶ ἡ, *oppositam pedibus nostris terram incolens, Plin. Lib. VI. c. 22.*

§. II. Prouocat Scapula ad Plinii *c. 22. l. 6.* vbi hæc verba reperio: *Taprobanen alterum orbem terrarum esse, diu existimatum est, Antichthonum appellatione.* Quibus similia loquitur Solinus *c. 66. f. m. 315. Taprobanen Insulam, antequam temeritas humana exquisito penitus mari fidem panderet, diu orbem alterum putauerunt, & quidem eum, quem habitare Antichthones crederentur.* Conf. Pompon. Melam *lib. III. f. m. 202.* de Taprobane agentem.

§. III, Apud hunc Melam Antichthonum mentionem bis inuenio, semel *f. m. 3. Antichthones alteram, nos alteram incolimus.* Iterum *f. 55. Quod si est alter orbis, suntque oppositi nobis a meridie Antichthones.*

§. IV.

§. IV. Apud Apuleium quoque vox hæc occurrit. *l. I. metam. p. 406. ed. Elmenh. Indi vel Æthiopes vtrique vel ipsi Antichthones.*

§. V. Communis interpretatio eſt, Antichthones eosdem eſſe cum antipodibus. Quam ſequuntur Camers *ad Solinum* a), Vadianus *ad vtrumque Melæ locum* b) qui tamen *f. 8.* addit, Melam per Antichthones Antœcos magis intelligere) Faber *in Lexico f. 70. & 71. ed. Buchn.* Fungerus *in Etymologico f. 59.* Goclenius *Lexico philoſ. græco p. 27.* Micrælius *p. 140. Lexici Philoſ.* & alii paſſim.

a) Verba eius f. 315. -- *quos Antipodas etiam vocamus. Sunt enim contra eos poſiti, quos ἀντοίκους vocamus.* Quod vltimo loco dicit Camers, id cum Capella conſentit: Sed ab eo viciſſim diſcedit, quod Antichthonas & Antipodas habet pro iisdem. Locum Capellæ vide §. 8.

b) *f. 8. & 55.*

§. VI. In fragmento ſcriptoris incerti cum Cenſorino edi ſoliti *c. 2.* hæc legas: a) *Diuiſi a nobis circulo æquinoctiali antichthones vocantur: videntur humiles atque depresſi, quibusque antipodes infra ſunt. Quod vt poſſe videatur efficiunt flexus; obliquitatesque terrarum. Antichthones iidem Antoecoe nominantur.*

a) *p. 149. ed. Lindenb. p. 81. ed. cum Procli Chreſtomath.*

§. VII. Ad hæc verba ſic commentatur Petr. Io. Nunneſius a): *In Membranis Antiſchape* (pro Antœcæ) *quod libenter retinerem detrita*

A a 5 aſpi-

aspiratione, nisi me noua forma nominis deterreret, vt quemadmodum Cleomedes ἀντώμους ab aliis appellatos esse ait & M. Tullius VI. de republ. auersos *eosdem non vt vulgo legitur*, aduersos *nominat: sic* antiscapæ *dicerentur, quod auersi contrarios polos spectent, qui si in eodem hemisphaerio sint*, autochthones *melius certe & verius quā* antichthones *nominarentur, vt legitur apud Achillem Statium. Nam de nominis nouitate non magnopere laborandum.* Hæc Nunnesius qui *p. seq.* ait, de Antichthonum & Antipodum nominibus quam variæ a scriptoribus vsurpentur, se alibi copiosius. b)Considerandus & locus Origenis II. περὶ ἀρχ. 3. (*I. oper. f. 691.*) e Clemente: *Meminit sane Clemens Apostolorum discipulus etiam eorum, quos ἀντίχθονας Græci nominant: atque illius partes orbis terræ, ad quas neque nostrorum quisquam accedere potest, neque ex illis qui ibi sunt, quisquam transire ad nos: quos & ipsos mundos appellant, cum ait: Oceanus intransibilis est hominibus, & hi qui trans ipsum sunt mundi, qui his eisdem Dominatoris Dei dispositionibus gubernantur.*

a) *p. 95.*
b) an *dixisse* an *dicturum?*

§. VIII. Martianus Capella ab Antipodibus pariter & Antœcis distinguit Antichthones, cum ait *Lib. VI. p. 196. ed. Grot. Qui nobis ad-*

aduersi, Antipodes memorantur, qui contra illos quos ἀντοίκους dicimus, Antichthones appellantur. a)

a) Martiani hanc sententiam annotarunt Rob. Steph. *in Elucid.* & Gesn. *in Onomast. f. 31.* vterque voce Antichthones. Citat Martian. & Beroald. *ad Apul. f. 8.* sed verba eius non profert qualia sunt in mea editione.

§. IX. Probus Grammaticus *ad vers. 233. lib. 1. Georg. Virgil. f. m. 167.* a) dum quinque Zonas cœli interpretatur, Zonam, quæ appellatur χειμερινή, a nobis ait hiemalem dici, quod scil. cum illam sol transcendit, hiemem facit, & breuiores dies agit: Paulo post addit; *Hanc quoque Zonam inhabitari credibile est. Et in hac Zona si qui inhabitant appellantur a nobis antichthones* ὡς τὴν. ἐναντίαν χθόνα οἰκοῦντες.

a) *al. p. 37.*

§. X. Cum Probi locum hunc Beroaldus licet suis potius quam Probi verbis attulisset *ad Apulei. f. 8.* statim subnectit: *Hos alio nomine Græci ἀντοίκους vocant, de quibus multa Macrobius in 2. in somn. Scip.* a) *Ex his colligimus, antipodas non esse antichthones.* - Post pauca & Martiani locum citat.

a) *Vide ipsum cap. 5. p. m. 133.*

§. XI. Turnebo *Lib. XX. Aduers. c. 11. f. 633.* ἀντίχθων non est alia terra quam America, quam aui nostri patefecere.

§. XII.

§. XII. Iſaacus Voſſius ad Pomponium Melam p. 2. ſic commentatur a) inter alia: Notauerā *Antichtones non ita a veteribus accipi, vt vulgo pro Antipodibus, ſed pro omnibus illis, qui oppoſitam terram auſtralem* b) *inhabitare credebantur, etiamſi in ſuperiori noſtro degerent hemiſphario. Ita ſemper ab antœcis & antipodibus diſtinguuntur.* Eandem ſententiam repetit *p. 54.* Vide & Chriſtian. Schotan. *Bibl. hiſt.* ſacr. *de ſecunda mundi æt. f. 144. 145.*

a) cum præmiſiſſet ab init: *Qui hic annotarunt Pomponium perperam Antichtones vocare qui antomi vel antœci erant dicendi, illi ipſi errant.*

b) conf. quæ Macrob. *differit II. in ſomn. Scip. c. 5. p. 133.*

§. XIII. Verum nec opis meæ nec conſilii eſt, hanc de Antichthonibus Geographice acceptis litem diſceptare. Illam potius ἀντίχθονα, quam aſtronomica notione vſurpatam ab ipſo toto terræ globo noſtro diſtinguebant Pythagoræi, de qua altum apud Lexicographos Græcos æque ac Latinos, quos quidem luſtrauerim, eſt ſilentium, quid eam ipſi eſſe voluerint, indagare libitum eſt.

§. XIV. De ea duo ſunt egregii Ariſtotelis loci: Vnus *Lib. II. de cœlo, c. 13.* a) *f. m. 363.* οἱ περὶ τὴν Ἰταλίαν καλȣ́μενοι πυθαγόρειοι – ἐπὶ μὲν τȣ̃ μέσȣ πῦρ εἶναί φασι, τὴν δὲ γῆν ἓν τῶν ἄστρων ȣ̂σαν κύκλῳ φερομένην περὶ τὸ μέσον, νύκτα δὲ καὶ ἡμέραν ποιεῖν. ἔτι δ᾽ ἐναντίαν ἄλ-

ἄλλην ταύτῃ κατασκευάζουσι γῆν, ἣν ἀντίχθονα ὄνομα καλοῦσιν, οὐ πρὸς τὰ φαινόμενα τοὺς λόγους καὶ τὰς αἰτίας ζητοῦντες, ἀλλὰ πρός τινας δόξας καὶ λόγους αὐτῶν τὰ φαινόμενα προσέλκοντες καὶ πειρώμενοι συγκοσμεῖν.

a) *al. text. 72. Vid. edit. Conimbr. p. 376.* Et *Auerr. Volum. 5. p. 146.*

§. XV. Alter *lib. I. Metaph. c. 5. f. 647.* vbi cum similia modo auditis præmisisset, Pythagoræos entium elementa numeros putauisse, hisque partes cœli, atque dispositionem vniuersi applicuisse non modo, sed etiam, si quæ deessent, suppleuisse, exempli loco statim subdit: λέγω δ' οἷον ἐπειδὴ τέλειον ἡ δεκὰς εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶσαν περιειληφέναι τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, καὶ τὰ φερόμενα κατὰ τὸν οὐρανὸν δέκα μὲν εἶναί φασιν, ὄντων δ' ἐννέα μόνον τῶν φανερῶν, διὰ τοῦτο δεκάτην τὴν ἀντίχθονα ποιοῦσι. Expressit hunc locum & Pachymerius *c. 3. Metaphys. f. m. 268.* a)

a) è Pachymerio Meursius *c. 12. denar. Pythagorici p. 118. conf. Cigogn. Theat. nat. p. 70.*

§. XVI. Ex his duobus locis hoc intelligere datur, Pythagoræos, cum tanquam indubium præsupponerent, ob numeri denarii perfectionem, in huius vniuersi systemate, præcise quoque decem sphæras numerari oportere, & vero a sensibus demonstrare plures quam nouem non possent, (qui sunt vi-

videlicet ſeptem planetarum, octaua, in qua ſtellæ fixæ, nona globi terreni a) decimam licet eam oſtendere digitis non poſſent; ab ingenio confinxiſſe, & nomen illi dediſſe ἀντίχθον© hoc eſt terræ, quæ ſit huic noſtræ oppoſita. Enimuero fuiſſe hanc illis philoſophandi methodum, vt hæc ſenſibilia inflecterent ad normam intelligibilium ſuorum, non, quod factum contra oportebat, fidem intelligibilium exigerent ad ea, quæ a ſenſibus demonſtrarentur.

a) alii (puto recentiores) ſic: ſeptem ſphæræ Planetarum, octaua Zodiacus, nona ἀνάστρος vid. LC. 148.

§. XVII. Quod dictum eſt, non niſi nouem ſphæras ſeu orbes reuera dari atque a ſenſibus indicari, ex opinione veterum illorum æſtimandum eſt, qui ſi terram relinquamus, cœli orbes non amplius octo eſſe, ſeptem puta planetarum & octauum ἀπλανῦ, ſtatuerunt. Quod paſſim Autoribus obſeruatur a:) nam alii plures addiderunt poſtea, idque certis de rationibus ac longe aliis, quam qualem Pythagoræi ponebant.

a) *Vid. Alſted. Tom. II. Encyclop. f.* 387. *Bodin. Theat. Nat. p.* 455. *P. Io Oliuar. p.* 18. *in ſomn. Scip. LC.* 148.

§. XVIII. Ex Ariſtotelis loco de cœlo, illud obſeruandum inſuper, ignem, quem in centro huius vniuerſi locauerint Pythagorei, non alium

alium eſſe, quam ſolem ipſum, quem vetuſtas totum igneum credidit. Neque vero aliter intelligi poteſt, quod ait Philoſophus, arbitratos illos eſſe diem noctemque fieri conuerſione globi terreni circa hoc mundi centrum.

§. XIX. Vtique Pythagoræi inter illos fuerunt, qui circulo moueri tellurem exiſtimarent (quam hypotheſin æuo ſuperiore Copernicus reſtaurauit) *vid. Delr. Comm. in Senec. Thyeſt. p. 414. Gaſſend. Tom. IV. Oper. f. 47.* De Philolao Pythagorico expreſſe Laertius p. m. 443. *κατὰ κύκλον τὴν γῆν κινεῖσθαι πρῶτον εἰπεῖν, οἱ δὲ ἱκέταν συρακούσιόν φασιν.* Quæ verba ſic vertenda duxerim: *Aiunt eum primum dixiſſe, quod terra circulo moueatur, quanquam hoc alii Hicetæ tribuunt Syracuſio:* non vt vertit Abroſius Camaldulenſis *p. m. 367. Terram iuxta primum circulum moueri dicit.*

§. XX. Qui ad Ariſtotelem commentati ſunt, addunt, Pythagoræos cauſam, cur *ἀντίχθων* a nobis conſpici non poſſit, inde reddidiſſe, quod circa idem mundi centrum ex altera parte nobis occulta (puto per interiectionem centri Mundani h. e. ſolis) volueretur. Vide *in Metaphyſicis Fonſecam p. 238. Hauenreuterum p. 124. Sonerum p. 128. Dreierum p. 65.* Quanquam perperam Hauenreuterus terram quaſi ex Pythagoræorum opinio-

nione centrum facit mundi: neque satis clare Dreierus hic loquitur.

§. XXI. Iis quæ diximus patrocinium facile commodabit Plutarchus *lib. III. de plac. philos. c. 11.* a) inquiens: *Philolaus Pythagoricus igni medium defert locum, quod sit quasi focus vniuersi* (τῦ παντός ἑςία) *secundum antichthoni, tertium ei in qua nos degimus terræ sitæ ex aduerso, & contrario motu circumuertenti*, (τρίτην, ἣν οἰκῦμεν γῆν ἐξ ἐναντίας κειμένην τε, καὶ περιφερομένην τῇ ἀντίχθονι) *vnde fiat, vt qui in vna sunt terra, ab iis qui constituti in altera sunt, non cernantur.*

a) *II. moral. p. 32. (in græcol. f. 895. E.)* Plutarcho parallelus est Galenus Histor. Philos. f. 8.

§. XXII. Idem Plutarchus Ἀντίχθονος quoque mentionem facit *cap. præced. 9.* a) cum ait: *Oecetas Pythagoræus duas terras esse statuit, nostram & ei oppositam quam antichthona vocat.* b) vbi obiter noto, qui Oecetes (οἰκέτης c)) nominatur Plutarcho, illum ipsum videri, qui apud Laertium legitur ἱκέτας (*supra* §. *17.*) apud Ciceronem *IV. Academ. p. 131.* Nicetas. *Vide Turnebum l. 16. Aduers. c. 18. f. 494. Hortibonum* (qui Casaubonus est) *ad Laertium p. m. 251.* P. Fabrum *in Cic. Academ. p. 85. Gassend. Tom. IV. Oper. f. 47. fac. b.*

a) iisdem paginis, etiam apud Galenum.

b) opponit Plutarchus Oeceten in hoc ipso Thaleti, cui vnica tantum fuerit terra.

c) an legendum ὁ Ἱκέτης?

§. XXIII.

§. XXIII. Verum in hoc vicisſim non aſſentiemur Plutarcho, quod illum ignem, quem vniuerſi focum Pythagoræus Philolaus appellans in ipſo mundi centro ponit, ex eiusdem Philolai opinione diſtinguit a ſole, dum *lib. II. de plac. c. 20.* a) ait, Philolao ſolem eſſe diſcũ vitreum, qui reſplendeſcentiam mundani ignis recipiat, *δίσκον* (vox hæc male abeſt *in edit. Francof. Græcolat. f. 890.* A.) *ὑαλοειδῆ, δεχόμενον τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τȣ̃ πυρὸς ἀνταύγειαν.*

a) *II. Moral. p. 24. 25. (græcolat. f. 890. A.) græc. f. 217. cui reſpondet Galenus in hiſtor. philoſ. f. 6.*

§. XXIV. Sic in Commentario de animæ procreatione *fol. 1028. edit. græcolat.* a) mundana corpora numerat ex Pythagoricis placitis ignem, antichthonem terram, Lunam, Mercurium, Luciferum (Venerem intellige) Solem: vbi ſimiliter ignis & Sol tanquam diuerſa numerantur.

a) *lat. III. Moral, p. 98.*

§. XXV. Verum hoc poſterius profectum dixerim ex opinione Empedoclis, qui & ipſe a) Pythagoræ diſcipulus fuit. Vt enim alii Pythagorei duas terras poſuerunt: ita hunc e Plutarcho *II. plac. 20.* apparet duos Soles ſtatuiſſe, quorum alter ſit ignis mundi archetypus, alter huius ignis reſplendeſcentia.

Credo vt alia quadam ratione quam per antichthonem ſacro Pythagoræ denario conſuleret.

a) teſte Reineſ. p. 72.

§. XXVI. Quœ ſi vera ſunt, duæ quaſi factiones Pythagoræorum fuerint, vna quæ duas terras vnum ſolem; altera quæ vnam terram, duos ſoles agnoſceret. E poſteriore Empedocles, e priore Philolaus, cuius opinionem Plutarchus in illo *c. 20. l. II. de plac.* cum Empedoclis opinione confudiſſe dixerim. Sane vero totidem prope verbis ibi & a Philolao & ab Empedocle definiri facit *ἀνταύγειαν τȣ̃ περὶ τὴν γῆν πυρός.*

§. XXVII. Maneamus ergo in ſententia Pythagoræorum ignem centralem, eorum certe qui duas terras agnouerint, eſſe ſolem ipſum. Cuius rei veſtigium quoddam licebit in ipſis etiam veterum ſacris deprehendere. Cur enim amabo perpetuum illum & ſacrum ignem Veſtæ, a) ſi contigiſſet eum caſu aliquo extingui, non aliter apud Græcos quam a Solis radiis accendere licebat? Nimirum quia Veſtalis ignis ſolem repræſentabat. Græci huius ritus ipſe meminit Plutarchus *in Numa f. 61.* qui *f. ſeq.* de Veſtæ apud Romanos templo agens, notanter inquit: *Templum Veſtæ rotundum a Numa extructum*

ctum est, non vt terræ, quasi ea Vesta b) *esset, sed vt vniuersi figuram exprimeret, in cuius medio ignem collocatum Pythagorei censent, eumque Vestam & vnitatem* c) *appellant.*

a) Vestam Seruius ex emendat. Vossii *II. Idol. f.* 327. ait in medio mundo libratam sua vi stare, & ignem intra se habere. conf. & locum Dionys. *apud Cluuerum. f. 242. Germ. Antiq.* Videnda etiam atque elimanda, quæ habet Lipsius *Synt. de Vesta c.* 1. (ubi Vestam ex quorundam sententia ignem esse) *& c.* 8. (ignem extinctum e Sole reparatum esse) *Tom. II. Oper. fol.* 747. 753.

b) Vestam alias pro terra matre accipiunt, & a vi stando dictam volunt, quia terra stat in medio immobilis, *conf. Kipp. Antiq. p.* 20. Sed certum est, hoc etymon aberrare cum Vesta dicatur potius quasi אש יה ignis Domini, *vid. Kipp. d. l. p.* 21. *Voss. Idol. f.* 327. Itaque plane hoc erat ψευδεϱμηνεῖν, si quis Vestam interpretaretur terram. Sed errorem inde credas ortum. Vesta Pythagoræis corpus illud erat mundi, quod esset in medio, h. e. ipsorum opinione Sol. Qui ergo terram ponerent in medio Vestam terram sunt interpretati. Male. Neque adeo tres rationes, cur terra Vesta sit apud Vossium *II. Idol. f.* 328. exhibitæ, satisfaciunt.

c) Ignem centralem vnitate designari, etiam alio loco Plutarchus memorat, *de anima procreatione, f.* 1028. *B. ed. græcolat.* vbi igni tanquam medio datur vnitas, Antichtoni 3. Terræ 9. & ita porro vsque ad Solem. Distinguit ibi quidem Plutarchus ignem illum centralem à Sole: Sed si recte inspicias locum, quæ ibi dicuntur, non tam Pythagoreorum sunt, quam Platonicorum, vt opinor, Pythagorica quædam dogmata in rem suam

vertentium. Quos ipsos Platonicos dixerim, dum aliena assumunt, ea vel non intellexisse satis, vel etiam peruertisse. Inde error ad Plutarchum quoq; manare potuit. Cæterum hoc ipsum quod scribitur, ignem centralem esse vnitatem, argumento esse nobis potest, quod per ignem illum nihil aliud quam Solem, Deum nempe ipsum intellexerint. Monas enim illis principium rerum atque adeo elementum primum. Quod ignem fuisse præcipuis veterum placuit. Qui autem ab igne vt principe elemento cætera deriuarent, ignem hunc Sole præstantiorem profecto non faciebant, saltem ab eo non remouebant Solem quinto gradu, quod male fit eo loco apud Plutarchum. Nisi dicas forte per ignem Deum ipsum vt principium efficiens ab omni materiali principio prorsus distinctum intellexisse. Verum ne hoc quidem procedit. Quomodo enim ignis hic locum habebit inter mundana corpora.

§. XXVIII. Cæterum recte hoc Plutarchus in eo quem §. XXII. designauimus loco, quod Antichthonem Pythagoræorum distinguit a Luna tanquam plane diuersum ab ea Planetam.

§ XXIX. Idem elici potest ex alio Plutarchi loco lib. II. Placit. c. 29. a) Agitur ibi de lunæ defectu, quem τῶν πυθαγορείων τινες aiunt esse ἀντάυγειαν ϰ̓ ἐπίφραξιν τὸ μὲν τῆς γῆς, τὸ δὲ τῆς ἀντίχθονος. Xylander putavit, locum esse mendosum, recteque adeo legi cum Eusebio ἐπίφραξιν τῆς γῆς ἤ τῆς ἀντίχθονος *Vid. annotationes eius in Tom. II. Moral. Plutarch. p. m. 609.* Locus Eusebii *est lib.*

XV.

XV. de præp. Euang. c. 51. (qui apud Plutarchum legisse videtur : οἱ μὲν τῆς γῆς, οἱ δὲ τῆς ἀντίχθονος, & hæc voluisse concisius proferre) ipse autem Xylander *p. 27.* plane contra & Plutarchi & Eusebii scripturam vertit, *resplendescentiam & obstructionem profectam a terra, quam antichthonem h. e. oppositam terram dicunt.* Verum nihil in Plutarcho mutandum. Sensus est, Pythagoræorum quibusdam eclipsin lunæ censeri partim *resplendescentiam* esse, partim *interceptionem* lucis, interceptionem quidem a nostra terra, resplendescentiam vero ab Antichthone, inter quam videlicet & nostram terram semper solaris intercedit ignis. Atque his simul illa confirmantur, quæ §. *18.* diximus, cur Antichthon videri a nobis non possit, causam perhiberi solis interuentionem.

a) *fol.* 891. *ed. græcolat. (græc. f. 218.) latin. II. Moral. p. 27. Parallelus apud Galenum locus est in Hist. Philos. f. 7.*

§. XXX. Neque rem satis intellexit Iulius Martianus Rota, dum eum locum in Galeni Historia Philosophica (quam epitomen esse constat Placitorum Plutarchi) latine vertit hoc modo *f. m. 7. Pythagoreorum quidam lunam asseuerant reflectere & intercipere lucem, illudque nostra, hoc antipodum terra fieri.* Vertendum erat: *Eclypsin lunæ Pythagoræorum*

quidam aiunt esse resplendescentiam & interceptionem lucis, hanc quidem a nostra terra, illam vero ab Antichthone.

§. XXXI. Fefellit Iulium inter alia, quod putauit cum Græci ὁ μὲν & ὁ δὲ vsurpant, prius illud semper ad remotius, hoc posterius ad propinquius respicere, itaque ὁ μὲν vertit *illud* & ὁ δὲ, *hoc:* tametsi non nego illam quoque de pronomminibus *ille* & *hic* observationem vulgatam non esse perpetuam, *vide notas nostras ad Tursell. de partic. p. 134.*

§. XXXII. Similis error obuenit Ausonio Popmæ in intelligenda latina ῥήσει Quintiliani *lib. IX. c. 2. p. m. 470. Quid tam commune, quam interrogare vel percontari? Nam vtroque vtimur indifferenter, cum alterum noscendi alterum arguendi gratia videatur adhiberi.* Popma putauit sensum esse, quod interrogare sit noscendi, percontari refellendi animo quærere: Atque adeo Quintiliani hanc observationem reiicit. *lib. III. de diff. verb. p. m. 160.* sed scire debebat, cum latini pronomen *alter* geminant vt græci ὁ μὲν ὁ δὲ, interdum quod priore loco ponitur ad propius respicere, quod posteriore ad remotius. Clarissimum exemplum hic profero, (plura possem si hoc ageretur) ex Varrone *de re rust. c. 9. p. m. 90. Videndum, ne a Venatoribus aut Laniis canes emas; alteri, quod ad pecus sequendum inertes,*

ertes, alteri si viderint leporem aut ceruum, quod eum potius quam oues sequentur.

§. XXXIII. Redeo in viam. Dictum est, AntichthonemPythagoræis plane aliud quid, quam lunam sonuisse. Quod confirmat insuper locus Porphyrii de vitaPythagoræ *p. m. 194.* vbi ἀντίχθων distinguitur non modo a sphæra τῶν ἀπλανῶν sed & τῶν ἑπτὰ ἀςέρων, i. e. septem Planetarum. Quod obseruandum omnino aduersus Simplicium, qui Piccarto teste *in Disp. de Criteriis Scientiarum thes. 24. p. 470. Philos. Altorfinæ*, auctor fuit, Pythagoræos per ἀντίχθονα Lunam intellexisse.

§. XXXIV. Ex eodem fonte putes & illud profectum esse, quod apud Plutarchum, licet non diserte Pythagoreorum sententias recitantem legitur *in commentario de facie in orbe lunæ Parte III. Moral. p. m. 385. (edit. græcolat. f. 944.)* esse cauernas in luna, quarum maxima vocetur Hecates, vbi animæ dent poenas sumantque: esse præter hanc alias duas vnam cœlo alteram terræ nostræ obuersam Lunæ partem, illam Elysium campum a) vocari, hanc Proserpinæ & Antichthonis. In Græco est περσεφόνης ϗκ' ἀντίχθονος. Xylander vt interpretari hoc posset, mutauit ϗκ in

a) conf. quæ Macrob. *p. 58.* de luna & prope finem de Elysiis campis habet.

in ꝝ b) Non male, vt opinor. Quod si ergo in Luna degentibus terra nostra est ἀντίχθων, sequitur vt luna nobis vicissima sit ἀντίχθων, id quod volebat Simplicius.

b) Ipse hanc mutationem profitetur quasi in notis p. 599. cum ait: περσεφόνης οὐκ ἀντίχθονος, vide quid sit.

§. XXXV. Simplicium hic sequuntur e recentioribus Cœl. Rhodig. *Lib. XXII. Antiq. Lect. c. 14. f. 1242.* & nouissime Ioh. Christoph. Artopæus *p. 107. Diatribes Anno superiore 1665. edita de vera ætate Antichristi*, ad virum quendam clarissimum, quem ipse ibi non nominat quidem, sed esse Theophilum Spizelium Amicum nostrum facile intelliget, qui huius Examen vaticinii Anglicani eodem anno vulgatum inspiciet. a)

a) hunc ita alloquitur statim p. *3.* κράτιστε θεόφιλε: verbis ex Apostolorum Actis depromtis.

§. XXXVI. Potuit asserto suo Simplicius colorem ex eo quærere, quod Pythagoræi aiunt, Lunam perinde vt nostram terram habitari, ab animalibus quidem, quæ nostris maiora sint decies quinquies, *vid. Plut. II. de Plac. 30.* a) & adde quæ Delrio habet *Comm. in Herculem Furentem Senecæ p. 221.* b]

a) *II. Moral. p. 27. (græcol. f. 892.)* locus Galeni parallelus *f. 7. Histor. Philos.*

b) Hic obiter aliquid addo. Ait Scaliger p. 50. in Catalectis Virgilii. *Omnia monstra* καὶ τὰ ἔκνομα *& præter naturam aut consuetudinem Veteres e Luna demissa putabant, Vt Leonem Nemæum. Lunam enim*

enim alteram terram putabant &c. Obſeruat hoc Scaliger eum in finem, vt doceat Scyllæ quoque matrem fuiſſe Lunam. Quanquam id ipſum improbat poſtea. Neque ſane ſatis apte conficeretur ex eo, quod Luna ſit genitrix monſtrorum, ſi hoc illi maxime daremus, ſic enim eſſet Luna Genitrix vt terra. Atqui Poeta cum parentes Scyllæ memorat, de alia matre ſolicitus fuiſſe videtur, quam de illa magna quæ ſit vel noſtra Terra, vel Luna. Porro dubito, an hoc ipſum Scaligero aſſentiar, crediſſe veteres lunam monſtrorum matrem; ſi monſtrum intelligimus tale, quale Scylla fuit, h. e. ex pluribus confuſum ſpeciebus. Saltem tale quid non probat ille Nemæus Leo: qui vt monſtrum diceretur, non varietati ſeminum confuſorum, ſed magnitudini vt opinor, habuit imputandum. Neque aliam cauſam fuiſſe putem, quod creditus ſit e Luna decidiſſe. Omnia enim in orbe Lunæ animalia noſtris maiora credebant Pythagorei, vt modo e Plutarcho audiuimus. Videndum an ideo, quod Lunam quoque præ imperitia ſeculi maiorem orbe noſtro præſumerent. De cætero memorat Plutarchus eum (de Nemeæo enim puto dictum, quod ipſe de Leone in Peloponneſum cadente) e Luna ideo decidiſſe, quia contigerit nimio Lunam impetu agitari; quam alioqui certum ſit triplici motu agitari. *III. Moral, p. 375.* Quæ ſi accipimus, nondum euincitur, niſi alia proferantur documenta, crediſſe veteres, omnia monſtra e luna decidere. Non magis quam omnia grandia animalia Lunam excutere. Nec enim ſemper putauerunt eiusmodi concuſſionem nimiam fieri.

§. XXXVII. Verum efficitur quidem hinc, potuiſſe Lunam a Pythagoræis dici terram, ſicut a Phyſicis eam vocatam fuiſſe ætheream

terram testatur Macrobius *Lib. I. in Somn. Scip. c.11. p.58*: Atqui aliud est terra simpliciter, aliud ἀντίχθων h. e. terræ nostræ opposita terra. Curandum enim est, ne illa ἀντίχθονος appellatio nimium recedat ab eo sensu, quo Geographi ἀντίχθονα terram appellabant nostræ sic oppositam vt conspectum orbis nostri perpetuo effugiat (*vide quæ diximus* §. *1.* & *seqq.*) quod Luna certe non semper facit.

§. XXXVIII. Quare nec illud commentum accipio, quod Rhodiginus in lectiones antiquas suas a) transtulit, Antichthonem dici Lunam, quia vt terra Lunam vmbra hebetat, ita Solem Luna nobis adimit plerumque.

a) loco supra citato.

§. XXXIX. Et omnino reclamat huic expositioni ipsa machina Systematis mundani secundum Pythagoræos. Quod ipsi ob sanctimoniam denarii nec pluribus volebant nec paucioribus constare corporibus quam decem. Ergo si Luna & Antichthon vnum sunt, non plura conficientur quam nouem corpora. Vidit hoc Rhodiginus haud dubie, cum scriberet, mirum esse, Antichthonos nomine Lunarem sphæram intelligi.

§. XL. Huic obiectioni tacite occurrit Artopæus a), decimam nominans Vestam, quo

quo nomine appellauerint ignem ſubterraneum in mundi centro ſitum, vt habeat Plutarchus in vita Numæ. Sed reſponderi facile poteſt.

a) loco ſupra citato.

§. XLI. Etenim eſt quidem apud Plutarchum *in Numa f. 62.* ignis mentio qui ſit in medio mundi, ſed ſubterraneum illum eſſe altisſimo ſilentio inuoluitur: nos vero monſtrauimus *ſupra* §. *26.* ignem illum eſſe Solem ipſum. Itaque per ignem Veſtræ centralem non plura nouem ſphæris habebimus.

§. XLII. Ne quidem, ſi maxime aſſentiamur Artopœo, ignem Veſtæ ſubterraneum illum eſſe. Quo enim iure diuelletur hic a terra ipſa, cum qua & globum vnum conſtituit & motum ſphæricum habere niſi communem non poteſt.

§. XLIII. Agnouit hoc ipſe Artopœus: itaque ob hanc cauſam quia nempe ſubterraneus hic ignis non conſtituit peculiarem globum, Pythagoræorum illam decem ſphærarum explicationem reiicit.

§. XLIV. Vt autem hanc doctrinæ partem reformet, pro Veſta cœlum Cryſtallinum in decem ſphærarum complementum aſſumit a)

a) conf. decem ſphæras Maimonidis *p. 196. More Neboch.* & Kircheri *in Arithmol. Part. VI. c. 5. p. 286.* 288.

§. XLIV.

§. XLV. Non multum absimilis est reformatio Bodini qui tamen, quid ἀντίχθων esset Pythagoræis rectius intellexit Artopœo, distinguit enim eam a Luna cum ait *p.554. Theat. nat. Pythagorei præter orbes octo*,(in quibus nempe Planetæ atque in his Luna septenas conficiunt) *ac terram orbem ἀντίχθονα finxerunt, quia nondum illis perspecta erat & cognita ratio cœlestium conversionum.* Probat interim eos, quod hæc denario numero concludi putarent oportere. Facit autem ipse quoque decem sphæras, non mundi quidem totius (terram enim non annumerat) sed cœli, ac probare hunc numerum nititur tum hic tum *in præfatione operis de Magorum Dæmonom. p. 21.* e decem cortinis tabernaculi Mosaici (pro quibus tamen in hoc eodem argumento duodecim video memoratas a Strozzio Cigogna *lib. I. Theat. nat. c. 6. p. 56.* a) in ipso sacro textu *Exod. XXVI. 7. & c. XXXVI. 14.* vndecim reperio) quippe quo theatrum hoc figuratum fuerit. Quin & cum Judæis dictum *Ps. 8. v. 9.* vbi cœli vocantur opera digitorum Dei, huc trahit, vt videlicet tam deni cœli, quam digiti intelligantur.

a) Videndum an in Cigogna sit forte error typographi aut interpretis; an vero cortinarum numerus vere duodenarius fuerit; neque enim alias cœlorum numerum exprimit Cigogna; Credo autem esse,

&

& qui duodecim numerent cœlos. *Conf. quod Casmanus p. 437.* Vranogr. negat locum Exodi recte hic a Bodino citatum esse.

§. XLVI. An recte Bodinus decem cœlorum orbes numeret, an item recte fidem ei rei faciant illa scripturæ loca, viderint Astronomi, Physici, Theologi. Casmannus quidem *cap. 4. Vranogr. q. 7. p. 437.* elumbem illam rationem vocat allegoriis Rabinicis & Origenicis insistentem. Cui forte similis illa sit, si quis dicat, Poetas in eo, quod Apollinem vnum & nouẽ Musas finxerunt, respexisse ad Solem Pythagoræ, qui Apollinis instar in medio positus vniuersi, nouem circa se tripudiantes habeat reliquos orbes. *Conf. Kircher. d. l. & Porphyr. vit. Pythag. p. 194. & Marsil. Ficin. Platon. f. 361. Cœl. Rhodig. XX. 10. f. 1107. C.* Verum nobis hic tantum propositum erat historiam philosophicam de Antichthone Pythagoræorum, nescio an aliis expositam, persequi: In qua rectisfime, nisi fallor, ex Aristotele Antichthonem illam interpretati sumus Planetam ab omnibus stellis pariter & ipso terræ globo distinctum, sed non alibi quam in cerebro natum.

§. XLVII. Quod ex eo Simplicius Lunam fabricauit, vix alia de causa factum, quam quod puderet ipsum immanis insaniæ, cum aduersus Christianos, qui gentilibus ineptias

pa-

pariter suas & dissensiones obiicerent, horum sapientiam & consensum homo profanus evincere laboraret. De quo eius studio lege Pererium *lib. IV. phys. c. 10. p. 239.* Arnisæum *Epit. doctr. Phys. p. 37.*

§. XLVIII. Sed frustra nobis occludit oculos. Pythagoræorum insanus in denarium numerum amor & ex eo natæ ineptiæ susceptæque per vim absurdæ fictiones aliis quoque documentis demonstrari queunt.

§. XLIX. Seruit hic nobis egregie locus Photii *Cod. 187. f. 466. ed. græcolat.* e quo, dum e Nicomachi Geraseni (cuius Autoris scripta plane resipiunt scholam Pythagoræ) theologumenis arithmeticis excerpit, inter alia obseruat, vt huic Philosophorum generi omnia Decas essent, partes quoque Orationis eos reformasse, cumque non nisi octo eas tradant Grammatici, duas alias nescio quas adiecisse, quas vocabant προσηγορίαν & παραπλήρωμα. Nimirum vt præfatur Photius f. 459. *res ipsas ad suam potius speculationem contentiose aptare studebat Nicomachus ille, quam vt ad rerum naturam mentis suæ cogitata dirigere conaretur.*

§. L. In eadem causa testimonium quoque Boetius commodet nobis, eiusdem Nicomachi Arithmeticen (diuersum hoc opus est a theologumenis, quod manuscriptum græce cum scholiis Philoponi vidimus in Bibliothe-

ca summi viri Thomæ Reinesii) redigens in compendium. Sic autem ille *c.41. Arithmeticis f. 1352. - At vero posteri propter denarii numeri perfectionem, quod erat Pythagoræ complacitus, medietates alias quatuor* (puta super sex alias medietates, ἀναλογίαι vocantur in Græco textu, veteribus notas, quæ sunt Arithmetica, Geometrica, harmonica, quarta, quinta, sexta,) *addiderunt vt in his proportionalitatibus denariæ quantitatis corpus efficerent. - Inde etiam in Aristotelica atque Archytæ prius decem prædicamentorum descriptione Pythagoricum denarium manifestum est inueniri. - Inde etiam decem membrorum particulæ,* (Græce sunt αἱ κατὰ τὰ ἀκροτήρια διαιρήσεις) *inde alia permulta, quæ omnia persequi non est necesse.*

§. LI. Verum hic aliud nos excipit certamen. Ne enim ἀντίχθων merùm esse somnium videatur cerebri Pythagoræi non ex gentilibus modo Simplicius laborauit, verum e Christianis quoque veteribus vnus alterue. Vtrobique in culpa fuit nimius in ethnicam Philosophiam affectus, quam contra Christianam religionem defendere Simplicius, cum eadem conciliare Christianorum aliqui conabantur.

§. LII. Horum autem sententia erat, (nam de Simplicio dictum est hactenus) per ἀντίχθονα Pythagoræos intellexisse ipsum cœlum

bea

beatorum & illi terræ nomen phrasi scripturæ sacræ indidisse.

§. LIII. Satis hoc clarum est e verbis Clem. Alex. Lib. V. Strom. prope finem f. 447. ed. Heins. a) *οἱ δὲ πυθαγόρειοι τὸν οὐρανὸν τὴν ἀντίχθονα καλοῦσιν. ἐφ᾽ ἧς γῆς διὰ Ἱερεμίου: τάξω σε εἰς τέκνα καὶ δώσω σοι γῆν ἐκλεκτὴν κληρονομίαν θεοῦ παντοκράτορος* b) i. e. interprete Herueto: *Pythagorei cœlum appellant ἀντίχθονα* h.e. *terram ex aduerso sitam. In qua terra inquit (DEVS) per Hieremiam: collocabo te in filios & dabo tibi terram electam hereditatem Dei omnipotentis.* Paulo post ait Clemens, satis aperte ostendisse se quomodo fures a Domino dictum esse Græcos sit audiendum. Existimauit nempe, Cœlum quoque illud beatorum (de hoc enim Ieremiæ dictum, quod legitur *c. 3. v. 19.* interpretantur nostri, vt Osiander c) furto quodam fuisse sublectum e Prophetis & nomine *ἀντίχθονος* designatum. *Conf. locum Porphyr. in vit. Pythag. p. 194.* vbi *ἀντίχθονα* videtur superiorem sphæræ aplanæ memorare: sed videtur.

a) *126. ed. meæ latin.*

b) hæc est ipsa versio LXX. viralis, vbi *vide p. m. 160.*

c) *in Bibliis fol. m. 133.* his verbis: *Promittitur autem Ecclesiæ sub vocabulis (terræ desiderabilis & hæreditatis præclaræ) cœlestis hæreditas & vita æterna, ineffabile gaudium & omnium bonorum abundantia.*

§. LIV. Puto etiam a) huc alludere Origen-

genem cuius e libris περὶ ἀρχῶν hæc latine profert Hieronymus *Epist. ad Auitum mihi Tom. III. Oper. f. 69. Sphæra illa quam supra appellauimus ἀπλανῆ & quicquid illius circulo continetur, dissoluetur in nihilum, illa vero, qua ἀντιζώνη* [existimo hic mendam esse & legi debere ἀντίχθων b] *ipsa tenetur & cingitur, vocabitur terra bona* (forte legendum noua) *nec non & altera sphæra, quæ hanc ipsam terram circumambit vertigine & dicitur cœlum, in sanctorum habitaculum conseruabitur.* Si in re non satis clara locus est coniecturæ, dixerim Origenem decem cœlos statuisse, septem videlicet Planetarum, octauum τὸ ἀπλανὲς, nonum τὴν ἀντίχθονα, decimum supremum, & his vniuersis elatius: in verbis autem prolatis contineri hanc opinionem c) fore, vt post consummationem seculi cæteris abolitis permaneant sphæra nona & decima, nona tanquam terra noua, & decima tanquam cœlum nouum. d)

a) Res dubia. Locus Origenis, quem vult Hieronymus legitur apud eum I. *Oper. f.* 692. sed ibi nec ἀντίχθονα, nec ἀντιζώνην reperio. Vicissim tamen sciendum, versionem illam Ruffini esse maxima libertate vtentis. Si Origenis ipse liber haberetur in fontibus res clarior foret.

b) Erasmus in notis non sollicitat sed explicat cum ait f. 71. *Antizona vocatur, qu d opponatur & respondeat Zonæ.* Verum Zona non est totus terræ vel orbis, sed aliquis tantum eius tractus. Itaque &

runt & hortum illum extra mundum hunc statuerunt, de quibus Schotan. *p. 312. & 337.* Qua in re Origenem, nostro seculo secutus est Franc. Georgius, *Vid. Lutkem. p. 198. in fin. Sixt. Senens. Bibliothec. p. 369.* His ergo Paradisus Adami & Beatorum idem fuerit. Atque hi, si gentiles cum Christianis, Pythagoreos cum ecclesia conciliare volent, dicent ἀντίχθονα Pythagoreorum quoque illam esse terram, in quam animæ simul omnes creatæ a Deo repositæ fuerint, & in quam redire piorum animas adeo oporteat. Esse nimirum hanc terram inuisibilem, quia & scriptura oculum non vidisse, quæ Deus præparauerit, esse Campos Elysios, de quibus supra e Plutarcho. Lunam & ἀντίχθονα differre ut infernum & cœlum Beatorum. In Luna enim torqueri animas noxiorum (*Plut. d. l.*) in cœlo gaudere animas piorum: qui mitiores pœnas meriti sint, in hunc orbem tanquam in purgatorium mitti &c. Sed satis est ineptiarum. Pertexant hæc & credant quibus volupe est insanire.

§. LV. Verum quicunque Antichthonem Pythagoræam de cœlo beatorum exposuerunt, eos a scopo aberrasse vel inde manifestum euadit: quod Antichthoni suæ Pythagoræi locum faciebant a centro mundi ad superiora nitentibus proximum, cœterisque sphæris vniuersis inferiorem (*supra §. 19. & 22.*) Cœlum autem beatorum in supremis potius quam infimis mundi partibus illi veteres locabant. Imo vero cœlum illud plane non est πȣ̃ creatum docente B. Hülsemanno *p. 267. Brev. Theolog.* Quomodo ergo huic luci cum istis paganorum tenebris conveniet?

§. LVI. Vnum addi poterit, de quo tamen inquirendum vlterius; An videlicet Pythagoram illi, qui ἀντίχθονα eius non satis intellexerunt, ob hoc ipsum crediderint Antipodas (hos enim eosdem quoque, cum Antichthonis incolas faciunt) primum inuenisse, quod asserunt Scribonius *in præfat. Phys. p.* 7. & Pet. Fab. *ad 1. Acad. Cicer. p. 84.* Ego vero valde dubito, illis temporibus antiquis Antipodas fuisse cognitos. Et illud etiam in hac meditatione probe obseruandum, non ipsum Pythagoram a) sed posteros eius in schola τὴν ἀντίχθονα excogitasse, quod quidem scire hactenus liceat.

a) Nisi forte obstet, quod tamen non puto, locus Porphyrii *in Vit. Pythag. p. 194.*

§. LVII. Hactenus recensuimus meditationem Iacobi Thomasii quam in chartam coniecit mens. Aprili anni 1666. Ad quam nihil addimus, nisi quod occasione comparationis inter Paradisum duplicem & Antichthonem Pythagoræorũ institutæ, nobis in mentem incidat, annon vtile sit, vt ii, quibus tempus superest fabulas a veritate separare, etiam inquirant; annon multæ doctrinæ de vita æterna & inferno in libris systematicis, etiam Protestantium deprehendantur, quæ magis reliquiæ sint Philosophiæ cuiusdam paganæ) vel fabularum Rabbinicarum, quam

ri-

riuuli ex fonte Sacrarum Literarum deducti. Pauca ſane de ſtatu vitæ futuri ſeculi traduntur in veteri fœdere. Non multa plura in nouo. Ipſe Paulus curioſos de hoc ſtatu, etſi iis rationabiliter reſpondeat, ſtultos tamen appellat. Quænam ratio ? Nimirum Chriſtus vult, nos primum quærere debere ea quæ SVNT intra nos, de FVTVRIS autem parce eſſe ſollicitos. At ſapientia Pagana & Papiſtica homines abducit a ſtudio vtilisſimo rerum PRÆSENTIVM ad ſpeculationem curioſisſimam Rerum FVTVRARVM. Nempe Chriſtus talem doctrinam proponit, quæ poteſt ab omnibus examinari, qui eſt character veritatis : contra Anti Chriſtus talia proponit, quæ poſſunt a nemine examinari, qui eſt character mendacii. Nam in hiſce quilibet qui auctoritate pollet, poterit docere, quæcunque ipſi placent absque metu refutationis, non aliter ac is, qui e terris longinquis venit, iuxta prouerbium: Wer aus frembden Landen kömt/ hat gut lügen.

§. LVIII. Denique occaſione eorum quæ §. 23. 24. 25. dicta ſunt de duplici ſole ſecundum mentem Empedoclis & Philolai, recordamur Ichnographiæ Nouæ Contemplationum de Sole, Noribergæ hoc anno a doctisſimo Georgio Chriſtophoro Eimmarto editæ, in qua hypotheſin illam antiquam Pytha-

goræorum de ſole inuiſibili primigenio, & reſplendeſcentia eiusdem in Sole viſibili, apte expoliuit, & multa laude dignis obſeruationibus declarauit, vt mihi certe ichnographia hæc ſaliuam mouerit, maius opus de hac doctrina, quod Vir Clarisſimus meditatur, videndi. Expecto interim, quid aſſeclæ philoſophiæ corpuſcularis & mechanicæ de hac eius ſententia ſint dicturi. Si tacebunt, cordatiores id ſilentium, non interpretabuntur in eorum fauorem. Si contra quid dicturi ſunt, vereor, vt loco moturi ſint ſolem inuiſibilem Eimmarti. Spero, ſi Aſtronomia & Phyſica plures Eimmartos nactura ſit, quod opto, & futurum confido, philoſophiam ſpiritualem mox ſepulturam eſſe philoſophiam corpuſcularem, & vortices iſtos mundi Carteſiani.

OBSERVATIO XX.

DE VITA, RELIGIONE ET FATIS BERNARDINI OCHINI, SENENSIS.

§. I. *Commune fatum eſt virorum, qui reliquos antecellunt, vt pro hæreticis vel nouatoribus habeantur.* §. II. *Ochinus quando natus & monachus fuerit factus.* §. III. *an auctor fuerit ordinis Capucinorum.* §. IV.

§. IV. Hospinianus notatur. §. V. Papebrochii hac de re iudicium. §. VI. Ochinus magnæ auctoritatis apud suos. §. VII. missus, vt per Italiam pontificiorum dogmata prædicaret. §. VIII. Quando & cur Italiam reliquerit. §. IX. In Germaniam venit cum Petro Martyre, ad reformatorum sacra transiens. §. X. Cum eodem Martyre in Angliam abit. §. XI. Qualem duxerit vxorem. §. XII. Locarnensium ecclesia apud Heluetos vnde orta. §. XIII. Huic præfectus Ochinus. §. XIV. In Anglia & apud Heluetos pii atque docti viri famam habuit. §. XV. Ochinus dialogorum libros duos cum Basileensium censura euulgat. §. XVI. Tigurinæ ecclesiæ Senatus atque ministri Ochini dialogos examinant, atque auctorem condemnant. §. XVII. Ochini excusatio. §. XVIII. Ochinus condemnatur inauditus. §. XIX. Sententia eius condemnatoria. §. XX. examinatur ea. §. XXI. grauissima hyeme Tiguri eiectus. §. XXII. Durum Tigurinorum edictum reprobat Dudithius. §. XXIII. Quale colloquium habuerit cum Cardinali Lotharingo. §. XXIV. An pontificiis se iterum obtulerit. §. XXV. Fata in Polonia atque Morauia & mors. §. XXVI. Ochinus nec

atheus. nec auctor libri de tribus impostoribus. §. XXVII. Ramundo atheismum Ochino imputanti, respondetur. §. XXVIII. eadem ratione, respondetur Cardinali Hosio. §. XXIX. nec fuit Socinianus. §. XXX. a Sandio non recte in antrinitariorum catalogum refertur. §. XXXI. nec Socini magister fuit, nec Serueti discipulus.

§. I.

COmmune fatum est virorum, qui vel pietate vel doctrina atque sapientia antecellunt reliquos, vt ab iis, qui pro orthodoxis haberi volunt, tanquam hæretici, athei, nouatores & similis generis homines exclamentur. Commune hoc inquam, fatum est, communis corruptela, quæ ecclesiam a longis retro seculis adfecit, continuato ad nostra tempora more. Exempla virorum qui idem experti, orthodoxis forsan sunt odiosa, quæ non sine fremitu exaudiunt. Ne ergo horum abutar patientia, solius Ochini hic adducam exemplum, huiusque suscipiam defensionem, quæ vt eo facilius pateat, de vita eiusdem & religione quantum ex scriptis patebit, breuiter agemus.

§. II. Patriam nactus fuit hic Ochinus Senas,

nas, vrbem Tusciæ fere principem & academia nobilem. De parentibus e quibus natus, non constat: annus vero natiuitatis ex supputatione patet, cum anno 1563, quo ex territorio Tigurensi eiectus, natum se dicat annos septuaginta sex. * Annus ergo natiuitatis erit. 1487. Studiorum fundamenta sine dubio inter monachorum iecit sodalitia Theologiæ scholasticæ deditus, quam reformatus iam factus laudat. Dicit enim* non ægre se ferre, fuisse in Papatu monachum, quandoquidem scelera se non commisisse, quæ se commissurum fuisse verosimile sit, si profanus fuisset. Et licet quidem in scholis quæ vocentur scholasticis, insint errores multi, & plerumque occupentur in indagandis rebus nihil ad salutem pertinentibus, enucleari tamen multarum rerum veritatem, quæ res non parum vtilitatis adferat. Ex quo innutritum fuisse eum in scholasticorum gymnasiis patet. Inde, vti ex eius epistola, quam mox adducemus adparet, ordinem ingressus fratrum S. Francisci de obseruantia nuncupatorum : & cum inciperent adparere in mundo fratres Capucini, eorum visa austeritate viuendi, habitum adsumsit. Quod factum

* Petrus Perna *in epistola ad Czechouicium*, *apud Sandium in bibliotheca Anti Trinitar. p. 5.*

* *dial. XXVII. p. m.* 371.

ctum fuiſſe teſtatur Ræmundus* anno 1634. In quo dein per octennium, vsque ad annum 1642. fuit commoratus.

§. III. Caput autem ac Generalis factus fuit ordinis Capucinorum; ** an vero eiusdem ordinis auctor fuerit, diſceptatur. Fuere qui illud contenderent, moti ſine dubio verbis Bouerii, qui eundem caput ordinis fuiſſe dicit; ſed contradicit Ræmundus, *** qui eum ordinem anno 1525 iamdum feciſſe originem teſtatur. Auctorem autem facit Matthæum Baſcium, qui Clemente VII. pontificatum adminiſtrante, prima huic ordini auſpicia dederit: qui vitæ ſecundum primam S. Franciſci regulam & exemplum inſtituendæ cupidus lacernam ex multis centonibus conſutam & cucullum acuminatum ſumſerit, a pontifice petens, vt hoc veſtitus genere ad S. Franciſci exemplum vti ſibi liceret, quod etiam impetrauit.

§. IV. Errat hac in re Hoſpinianus,* qui Gottofredum Varaglium, poſtea cognitis pontificiorum erroribus reformatum, indeque martyrem factum, auctorem facit ordinis

* *hiſtoria hæreſ. ſec. XVI. lib. III. c. V. p. m.* 231.

** Natalis Alexander *ſec. XV. & XVI. Tomo I. p. m.* 805. Zacharias Bouerius *in annalibus Capucinorum teſte Bzouio ad ann.* 1542. §. 34.

*** *hiſtoria hæreſ. ſeculi XVI. lib. III. c. V. p. m.* 231.

* *de origine monachatus cap. IX. p.* 297.

nis Capucinorum, eundemque Generalem. Sed ratio qua in hunc errorem prolapsus fuerit Hospinianus, facilis est: desumsisse enim se dicit ex historia reformatarum ecclesiarum in Gallia. Historia autẽ reformatarũ ecclesiarũ Valdensium & Pedemontarum per Petrum Gilles* edita, huncce Varaghum missionarium ait factum pontificium, ad prædicandum in Italiæ vrbibus; additque, *& fut en telle mission compagnon de Bernardin Ochin de Siene, inuenteur des Capucins*: Ochinus ergo ibi auctor Capucinorum dicitur, non Varaglius, qui tantum duodecimus dicitur sui ordinis.

§. V. Quantum autem ad ipsum Ochinum, operæ pretium erit hac de re audire Danielem Papebrochium,* cuius integra verba, cum rem admodum illustrent, adducemus; „Non possum autem, inquit, quin occasione „numeri 30. moneam, prodiisse Florentiæ „anno 1679. Vitam Alexandri VII. in 8. au„ctore Christophoro Palmerio Nobili Senen„si, vbi pag. 8. habentur Italice verba hæc: „*Negabit forsitan ordo Cappucinorum Instituto*„*rem habuisse celebrem illum Fr. Bernardinum* „*Senensem, cognomento Ochinum: sed talem Bo*„*verius in Annalibus Cappucinorum clare probat.*

Ad

* *histoire ecclesiastique des eglises reformees de Piedmont chap. X.*

* *in appendice ad diem XVIII. Maii Tomi VII. Act. Sanct. Maii f.* 807. *&* 808.

„Ad quæ verba Illustriss. & Eruditiss. Antonius Magliabechius, merito queritur, Reuisores libri, qui Auctorem, virum optimum, „pene cum lacrymis deprecantem, coegerunt multa tollere, aut mutare, quæ nec sublata nec mutata oportuisset; non aduertisse „animum ad locum istum, vt monerent, paucis illis lineis tres grauissimos contineri errores, quos monitus auctor procul dubio „sublatos voluisset. Primum, quod sceleratissimus ille Apostata, laudetur veluti „quoddam egregium Senensis ciuitatis decus; deinde, quod ipse dicatur *Institutor* „*Cappucinorum*, cuius contrarium vel ex ipsis„usmet operibus clarissime demonstratur; „denique quod *Bouerius* dicatur id affirmare, „cuius contradictorium totis nisibus probare conatur. Eccum autem *Bernardini Occhini Responsio, qua rationem reddit discessus ex* „*Italia. Super omnia vincit Veritas. Venetiis* „*CIↃ IↃ XLII. in 8.* Huic Latino titulo subiungitur epistola Italica, cuius, licet impiæ „& blasphemæ, initium Latine reddendum „censeo; iuxta exemplum a prælaudato „Magliabechio mihi transcriptum.

„ *Bernardinus Occhinus Senensis, Mutio Iustinopolitano, S. e. P.* (id est, vt ego quidem interpretor) *salutem & pacem. Aliquot abhinc diebus reddita mibi est tua quædam epistola: cui non so-*

*„solum non respondi immediate, sed nec tempus de-
„di, quo totam perlegerem; eo quod prolixa val-
„de esset, & ego maioris momenti negotiis occupa-
„tus. Postea vero plus otii nactus, illamque re-
„legens, eo spectare cognoui, vt impugnaretur
„epistola quædam, qua meo nomine excusatur dis-
„cessus meus. Quia autem vidi, hanc fuisse Au-
„ctoris alterius, meum sibi nomen vsurpantis, ne-
„sciui quo animo deberem, licet optime possem, ver-
„bis tuis reponere aliquid; nec vero credidi id fa-
„ciendum, cum falsum illa habeant fundamen-
„tum. Quia tamen video, eo collimare te, vt di-
„scessum meum damnes, & calumnieris mutatio-
„nem, ad hoc tibi respondens, dico. Cum essem
„iuuenculus, implicitus fui communi isti errori,
„quo passim tenentur, quotquot viuunt sub iugo
„impii Antichristi, vt crederem, quod debeamus
„saluari per opera nostra propria, ieiunia, oratio-
„nes, abstinentias, vigilias & similia alia, satisfa-
„ciendo per ea pro peccatis & paradisum lucran-
„do, concurrente tamen Dei gratia. Desiderans
„igitur salutem consequi, circumspiciebam animo,
„quod vitæ genus sectari deberem: & credens,
„Religiones humanas esse sanctas, eo maxime,
„quod sint approbatæ a Romana Ecclesia, quam
„putabam errare non posse; existimans autem,
„quod vita fratrum S. Francisci, de obseruantia
„nuncupatorum, præ cæteris esset aspera, austera
„& rigida, adeoque etiam perfectior, & magis*

vitæ

„*vitæ Christi conformis; eorundem cœtui me in-*
„*serui. Quanquam vero ibidem non inuenirem*
„*id quod mihi eram imaginatus; nihilominus,*
„*quia nulla tunc offerebatur ratio viuendi per-*
„*fectior, secundum cæcum iudicium meum, mansi*
„*inter eos, quoad vsque cœperunt apparere in*
„*mundo Fratres Cappucini; quorum visa auste-*
„*ritate viuendi, habitum eorum assumpsi, non*
„*obstante repugnantia haud parua sensualitatis*
„*meæ, atque carnalis prudentiæ. Tum vero per-*
„*suasus inuenisse me quod quærebam, dixi Chri-*
„*sto: Domine, si modo me non saluo, nescio*
„*quid faciam amplius &c.*

„ Hæc ille, qui vt integra volumina im-
„plesset iustificando suo ab Ordine recessui,
„nunquam persuaderi posset vel ipsismet
„heterodoxis, paulum supra vulgus sapien-
„tibus nec ignorantibus, qualem apud se vi-
„tam duxerit Occhinus, alios hunc impulsus
„ad apostatandum habuisse, quam quos an-
„tea habuerat retrahentes ab ordine Cappu-
„cinorum, id est, *sensualitatis suæ & carnalis*
„*prudentiæ*. Manet interim proprio eius ca-
„lamo testatum, *Cappucinos apparuisse mundo*,
„cum adhuc inter obseruantes Occhinus
„degeret. Videmus ergo ex ipsis Ochini
verbis, eum auctorem nō fuisse, sed cum Cap-
pucini fuerint orti, eorum habitum adsumsis-
se. Res ergo certa erit & satis clara.

§. VI. Magni autem nominis Monachus
fuit,

fuit, ita vt ob summum ingenii acumen auctoritatem sibi pararet vbique. Testatur id Bzouius,*** dum de eo: *in tanta tum erat existimatione, vt vnus optimus totius Italiæ concionator haberetur, vt qui admirabili quadam cum actione tum linguæ facundia, auditorum animos quocunque vellet, raperet, ac tanto magis, quod vita doctrinæ resonaret.* Quæ verba Bzouius ex Ræmundo * hausit, qui illud insuper elogium eidem tribuit, quod quamdiu in ecclesiæ manserit obedientia, instar lucidissimæ stellæ ordini suo præluxerit. Quare & Christophorus Palmerius ** eundem celebrem Senensem vocat. Hæc elogia sunt quæ ipsi inimici Ochino tribuunt, in quibus non tam mireris, quod oris prædicent facundiam, quæ ex ipsis eiusdem scriptis, sermonibus maxime satis elucet, sed illud præcipue, quod vitam doctrinæ resonasse dicunt. Quare cum tantæ esset apud suos auctoritatis, factum quoque, vt postquam iam reformatus factus, Franciscus Lismaninus ex lectione Concionum Ochini totam religionem Romanam in suspicionem traheret. * Fuisse etiam maximo Romanorum pontifici a sacris confessionibus ex aliorum tamen relatione, adducit Sandius.

§. VII. Cum iam magnam apud Italos sibi

*** *c. l.* * *c. l. p. 239.* ** *in Vita Alexandri VII. p. 8.*
* Stanisl. Lubienicius *hist. reform. Polon. lib. I. c. I. p.* 18.

bi paraſſet famam, mittebatur per Italiam, ad prædicandum pontificiorum dogmata. In quo officio ſocium habuit Gothofredum Varaglium, ** de quo ſupra diximus, qui & poſtea pontificiorum erroribus cognitis ad Helvetos tranſiit, a quibus etiam receptus tandem vero Taurini in Gallis 1557. combuſtus.

§. VIII. Officio huic ſatisfecit vsque ad annum 1542, quo & monaſterio & Italiæ vale dixit. Cauſſas diſceſſus ſui ex Italia ipſe exponit in reſponſione ad Mutium Iuſtinopolitanum, Venetiis 1542. 8. edita, ex qua ſupra quoque §. V. aliqua adduximus. Sed cum librum indagare nondum licuerit, nec de eo nota ſint, niſi quæ ex Papebrochio hauſimus, cauſſas diſceſſus ex aliis intelligamus. Ræmundus quidem atque ex eo Bzouius, cauſſam adſignat hanc, quod Romam citatus fuerit, ideo *quod pro concione quædam ſecus dicta effudiſſet.* Quænam iſta ſecus dicta fuerint, Sandius * explicat, dum ait: *nimirum [prout alii ſcripto conſignarunt] quod in Dominica Palmarum faſtum Papæ Romani in ipſius præſentia ex ſuggeſtu acriter perſtrinxerit, [facta comparatione Domini Ieſu in pauperi ſtatu Hieroſolymam ingredientis] & pontificum Romanorum vita.* Ipſe quidem Sandius ** aliam alibi adſignat cauſſam exceſſus ex Italia, vbi dicit: *is*

** Gilles *c. l.* * *Bibliothec. Anti-Trin. p. 3.*
* *append. ad nucl. hiſt. eccl p. 90.*

is cum pro concione quasi per prosopopœiam proposuisset argumenta contra Trinitatem, responsiones ad singula, horam elapsam caussatus, in aliud ita distulit tempus, vt simul ac ecclesia exiisset, equo [ad fugam parato] protinus conscenso, Roma excesserit, adeoque spem Inquisitorum eluserit. Sed præterquam quod ab omnibus aliis Ochinum, antequam Romam veniret, consilium de relinquenda. Italia cepisse, atq; Geneuam se contulisse, fuerit traditum; ipse quoque Ræmundus atque Bzouius si ista secus dicta contra Trinitatem fuissent, proferre eadem non omisissent; cum alias Ochinum tanquam apostatam refellant. Immo nec Angli nec Tigurini, si hæc secus dicta contra Trinitatem fuissent, eundem recepissent; nec & Hottingerus inter alia conuitia reticuisset. Quid quod ipse Sandius priorem istam sententiam tanquam veriorem amplectitur: cum id quod in historia ecclesiastica adseruerat, in bibliotheca anti-Trinitariorum, scripto post mortem edito, quasi reuocat atque immutat, idque ab aliis, scriptis fuisse consignatum addit.

§. IX. Cum igitur Romam, eo vocatus pergeret, Florentiæ reperit Petrum Martyrem, cum quo quod vnus Cardinalium, Papam ipsi esse offensum, significauerat, * atque vt

* Sandius *p. 5.*

præſenti periculo fuga ſeſe eriperet, ſua ſerat, conſilia contulit derelinquendæ Italiæ. Ambo tandem communi conſilio ſtatuerunt deſerta Italia, & relicto patriæ ſolo, Germaniam petere. * Prior quidem Ochinus inde diſcedens, Geneuam ſe contulit, fugam eius adiuuante ducиſſa Ferrarienſi, veſtes aliaque neceſſaria ſuppeditando: ** ſecutus inde & Vermilius. Tigurini *** quidem & Baſileenſes eorum aduentum initio ſuſpectum habuerunt, vt qui ſatis mirari non poſſent, quod concionatores totius Italiæ celeberrimi, tam vili ſtatu, in exilio veluti apud ſe viuerent: eoque fuiſſe ſuſpicatos, eos tanquam Sinones ſummiſſos, qui proditionem aliquam machinarentur, aut animas iterum clam ſeducerent: ſed omnem poſtea ſuſtuliſſe ſuſpicionem, tum quod puellæ iuuenculæ, quam ſpe matrimonii ineſcatam ſecum duxiſſet, comitatus veniſſet; tum quod militarem veſtitum, quem cum Capucinianis centonibus commutauerat, adſumſiſſet Ochinus. Errat tamen hic Ræmundus, qui illo ſtatim tempore vxorem adſignat Ochino, quam non niſi redux factus ex Anglia duxit; quod vel ex eo coniicere licet, dum modo Augu-ſtæ,

* Ioſ. Simleri *oratio de vita & morte* P. *Martyris p. 13.* Adami *in vita p. 36.*
** Ræmundus *p. 231.* Bzouius *c. l.* Sandius *c. l.*
*** Ræmundus *c. l.*

ſtæ, modo Geneuæ docuit, dein plane in Angliam abiit, quod ipſi iam marito non ita fuiſſet liberum. Sed Ræmundus Anglici itineris plane nullam iniicit mentionem, vt mirum non ſit, eum hæcce omnia tanquam continuo nexu geſta narrare. Apud Heluetos autem tunc agens, ad puriorem doctrinam ſe conuertit, principio Geneuam indeque Auguſtam ſe conferens: in vtrisque locis conciones aliquot ſuas euulgauit. *

§. X. Diſcedenti vero in Angliam Martyri comes adhæſit & ipſe Ochinus. ** Aſt mortuo Eduardo VI. Angliæ Rege, cum alia rerum facies eſſet apud Anglos, Maria Regina miſſam aliosque pontificiorum abuſus introducente iterum, Ochinus anno 1553. ex Anglia Geneuam profugit, ibique vxorem *** duxit.

§. XI. Qualis fuerit hæc vxor, non conſtat; illud tamen coniicimus, obſcuri nominis fuiſſe & pauperem; quæ vti Ræmundus †††† teſtatur, ſeruilibus & abiectis miniſteriis vitam miſere ſuſtentauerit, ita vt, vulgo diceretur *Madame d' Ochina la lingiere.* Quod antequam Locarnenſium eccleſiæ præficeretur maritus, ſine dubio credimus. Illud

 tamen

* Sleidanus *lib. XIX. p. m.* 599. Natalis Alexander *sec. XV. & XVI. p. m.* 805.

** Beza *in vita Petri Martyris.*

*** Sleidanus *lib. XXV. p. m.* 808. †††† *c. l.*

tamen fateri necesse habet Ræmundus eum tam paupertatis fuisse amantem, vt diuitias partem esse diceret diaboli, nec Christiano proprium quid habere fas esse nisi vxorem. Cauillatur quidem Natalis Alexander, † eandem adpellans meretriculam, quam publice duxerit in signum reformationis: sed ex maligno potius spiritu quam firma auctoritate hæc adserere Natalem mihi quidem videtur, cum ne ex hostibus quidem Ochini quis vxorem ipsius adpellet meretriculam. Immo nec in signum reformationis id fieri potuit, cum vti iam diximus, vxorem longe post duxit. Mortua autem vxor, antequam in exiliũ mitteretur maritus, de qua Betza: †† *fregerat enim collum, inquit, priusquam foras productum esset ipsius scelus.* Sed Hottingerus ††† tantum nuper defunctam dicit; liberos tamen quos ex ea sustulit, secum duxit in exilium.

§. XII. Cum autem plures illo tempore ex Anglia atque Italia fierent exules, qui in Helvetiam se conuerterunt, atque Tiguri peculiare instituerunt collegium; ex hisce quoque in Italiæ cõnfiniis Locarni ad lacum Verbanum collecta fuit mediocris ecclesia. Loci vero istius imperium ad duodecim pagos Hel-

† *c. l.*
†† *epistola I. ad Dudithium p. m. 190.*
††† *hist. eccles. sec. XVI. p. 5. c. 3. p. m. 479.*

Heluetiæ ſpectabat, e quibus ſeptem Catholici de pœna eorum cœperunt agere, qui a Romana defeciſſent eccleſia, quibus capitis comminabantur ſupplicium. Res diu fuit agitata, ita tandem compoſita, vt quotquot nollent Catholicam religionem amplecti, Locarno ſaluis facultatibus emigrarent. Huic ſententiæ non quidem ſubſcripſerunt Tigurini, ſed cum ſuffragiorum numero eſſent victi, ſequenti anno Locarno eiecti fuere in exilium religionis cauſa centum homines & vltra, quorum aliqui Baſileam aut ad Rhætos abiere, plerique tamen Tigurum conceſſere.

§. XIII. Sed cum iſti Germanicæ linguæ nullum haberent vſum, peculiare templum ipſis fuit conceſſum, atque honeſto ſtipendio a magiſtratu oblato, Ochinus noſter vocatus fuit paſtor eccleſiæ Italicæ, vti hæc late deſcripta videmus a Melchiore Adami in vita Bullingeri. † Addit autem Adami: *receptus eſt in miniſtrorum ordinem ea conditione: vt ſubſcriberet confeſſioni, & legibus atque ſtatutis ſynodi pareret: quod vltro & libens fecit, & ſibi eccleſiam Tigurinam a multis annis præ aliis placuiſſe adſeuerauit: præterea confeſſione fidei edita, ſeſe ab Anabaptiſticis aliisque peruerſis opinionibus alienum eſſe teſtatus. Quare cum talis tum eſſet aut haberetur, Bullengero præ aliis carus fuit,* *quem*

† *p. m.* 493. Hottinger *p. m.* 493.

quem etiam nato sibi infante testem in baptismo adhibuit.

§. XIV. Qualis in vita fuerit ac doctrina apud Anglos æque ac Tigurenses, ipsorum declarant testimonia. Singulare inprimis est Bullengeri iudicium, quod exhibet Boxhornius †: *de Bernardino Ochino paucis hoc dicimus, habitasse illum aliquot annis apud nos Tiguri, posteaquam rediisset ex Anglia, ecclesiarum doctorumque praecellentium ornatus testimoniis; ac toto illo tempore, quo apud nos vixit, concordiam in doctrina & ritibus, palam cum omnibus Tigurinæ ecclesiæ ministris professum, & professionem illam suam iureiurando interposito publice attestatum esse.* En hic testimonium inimici, quocum grauissimæ fuere controuersiæ Ochino, Iosias Simlerus, † ipse Heluetus, eum virum optimum vocat, & doctissimum. Hottingerus †† dicit, quod per dialogos suos veræ piæque eruditionis laudem sibi euerterit. Egregium alias est testimonium Fuluiæ Moratæ, quod in litteris ad Victoriam Moratam sororem exhibet: ††† *Audio Bernardinum Ocellum Senensem, virum sincere Christianum, ex Anglia Geneuam profugisse. Adeo vbique ferenda crux*

† *hist. vniuers. p.* 1144.
† *in vita P. Martyris p.* 13. †† *p. m.* 500.
††† *lib. II. epistol. p.* 178. *epistola ad Victoriam Moratam sororem scripta.*

crux ei qui velit eſſe Chriſtianus. Vir ergo ex Catholicorum, quod ſupra vidimus, & reformatorum iudicio pius fuit & doctus.

§. XV. Cum ita per aliquot annos Tiguri fuiſſet commoratus, vitam & doctrinam ſeruans integram, dialogorum libros duos evulgauit lingua Italica. Clancularia adiutum Italorum quorundam opera, iſtos dialogos ſcripſiſſe vult Bullengerus, † quos dein in latinam linguam conuerſos, inſciis Tigurinæ eccleſiæ miniſtris, Baſileæ, per Italum quendam, ipſi admodum familiarem & amicum excudi curauerit. Mouebat inter hoſce triginta Ochini dialogos ille maxime, qui de polygamia agit, qui peregrinos primum, inde & Tigurenſes perturbabat. †† Baſileenſis quidem reipublicæ ſenatum hac de re cum typographo expoſtulaſſe tradit Bullengerus, & ne vlla amplius dialogorum exempla diſtraherentur mandaſſe; nec tamen inſcio eodem ſenatu hoſce libros eſſe impreſſos, & ipſe Ochinus & Sebaſtianus Caſtellio commonſtrant. Ochinus quidem, dum ipſi obiiceretur lex Tigurenſis reipublicæ, quæ prohibeat publicare inconſultis cenſoribus, libros, ad Baſileenſis eccleſiæ prouocat cenſores, a quibus adprobatos eſſe dialogos ait.

D d 4 Argu-

† *c. l.*

†† Hottingerus *p.* 477.

runt. Displicuit vero, prout tradit Hottingerus, *disputatio illa omnibus quam vehementissime*. Negotium ergo tribus vrbis pastoribus demandatum est, vt postera luce rem ad Senatum deferant. Nec tardi in eodem exequendo negotio pastores, rem ad senatum detulerunt, sese insuper excusantes, ipsis plane insciis hæc esse edita, a quibus alias abhorreant; petentesque vt ipse magistratus causæ consulat. Consul inde iubet, vt reliquos quoque Ochini dialogos perlegant ministri, & quæ perperam dicta videantur, adnotent atque denuntient. Quo facto varios ex dialogis errores illi imputarunt, quos etiam sequenti obseruatione examinabimus. Varie post hæc caussa in Senatu tractabatur, & quid hac in re agendum consultabatur; tandem vero votis concordibus pronuntiatum esse ait Hottingerus: † *authorem dialogorum ex vrbe esse dimittendum.* Rationem annectit hanc: *vt omnes per orbem ecclesiæ, ad quas dialogi hi peruenerunt, ex dimissione intelligant, Tigurinorum ecclesias atque rempublicam dialogos Bernardini non adprobare.* Sed pergit Hottingerus: *interim quo minus ille conqueri possit, [licet culpa eius libris per orbem dispersis, manifeste satis sit exposita,] non auditum se, aut caussa, nondum diligen-*

† p. 490.

tius cognita, vrbe eiectum esse, placere, vt alter consulum vna cum tribus aliis praeclaris e Senatu viris, Bernardinum vocent in Curiam Senatoriam, eique exponant totum hoc negotium, deinde respondentem audiant, & responsum eius postridie iterum ad Senatum referant. Quod quidem isti sicut decretum erat, diligentissime sunt executi.

§. XVII. Aſt ſpeciem hoc potius dicas, quam legitimam iuſti adminiſtrationem. Res inaudito Ochino fuerat diſceptata, vota collecta, ſententia decreta, Ochinus condemnatus. Poſt condemnationem demum citatus ad dicendum cauſſam. Sed quomodo dixit? ad quaeſtionem de dialogis propoſitam reſpondit, ſuos eſſe, & a ſe editos: adfirmabat notam ſibi eſſe legem de non vulgandis libris a cenſoribus non adprobatis, dialogos autem iſtos non Tiguri, ſed Baſileae fuiſſe editos, ibique per cenſores adprobatos. Excuſatio ſatis legitima.

§. XVIII. Sed annon de cauſſa polygamiae & erroribus reliquis ipſi imputatis fuit actum, vt qua ratione errores, quos dicebant, excuſarent, viderent? Minime. Sententia condemnatoria decreta erat, antequam ad defenſionem citaretur Ochinus, eadem executioni mandanda erat, & mandabatur. Audiamus Hottingerum: *Cum vero delegati Sena-*

natores, ea, quæ audierant, a Bernardino, amplissimo Senatui recitarent, & iam excusatio eius innotuisset omnibus, decreuit nihilominus Senatus, ablegandum esse Bernardinum, cuius culpa manifestior esset, quam operosiore indigeret inquisitione, aut artificiosis excusationibus, tergiuersationibusque defendi possit. Neque illum in vrbe, sicut postulauerat per hyemem, ferre consensit, sed intra spatium trium septimanarum excedere vrbe & agro mandauit. Addit & Melchior Adami in Bullingeri vita, * nomine Senatus a ministris monitum iussumque esse, vt alio scripto scandalo ecclesiæ medeatur, maculamque eluat, sed nihil eos obtinuisse. Sed conuictus non erat, nec poterat reuocare.

§. XIX. Subiungit inde Hottingerus sententiam condemnatoriam, prout descriptam eam dicit, in illis ipsis discessus sui libris, quos discedens Ochinus sibi dari postulauerat, talis „autẽ est: Relatũ est ad nos diebus præteritis, „sed & ipsi reuera hoc deprehendimus quod „Bernardin9 suo ipsius arbitrio, prout ipsi li-„buit & quidẽ contra leges nostras, quas nõ „ignorauit, & de iis satis abunde præmoni-„tus fuit, euulgauit libros dialogorum duos, „dialogos 30, in quibus de connubio & aliis „multis rebus plurima perplexa; non necef-„saria, aut ad rem facientia, sed & scandalo-

sa

† p. 498.

„ſa plane diſputauit, quibus & nonnulla re-
„ligioni noſtræ contraria immiſcuit, prout,
„ſi neceſſe ſit, nullo negotio demonſtrari poſ-
„ſet. Ex quibus omnibus plus ſane deſtru-
„ctionis, quam ædificationis eccleſia Chriſti
„ conſequitur. Sed & libros iſtos cenſori-
„bus noſtris typographiæ deputatis, non ex-
„hibuit cenſendos: prætereea inſciis quoque
„eccleſiæ noſtræ miniſtris, atque adeo etiam
„nobis omnibus typographis excudendos
„tradidit. Ergo, cum inde enata ſint mani-
„feſta ſcandala, & nos etiam ob ipſos (licet li-
„bri iſti & ſcripti & editi ſint ignorantibus
„nobis) accuſari infamarique poſſemus, do-
„luit diſplicuitque illa res nobis quam vehe-
„mentisſime, ideoque Ochinum illum ſuo
„miniſterio (quo apud nos in eccleſia Locar-
„nenſium fungebatur) deiecimus, inſuper ex
„vniuerſa ditione noſtra ablegauimus. Hæc
„ſententia in Ochinum lata.

§. XX. Cauſſæ relegationis adſignantur duæ: prima eſt, quod in dialogorum libro multa contineantur perplexa, non neceſſaria, ad rem non facientia atque ſcandaloſa. Altera eſt, quod librum ſuum non exhibuerit cenſoribus Tigurinæ typographiæ deputatis. De priori non rogatus erat, ne dicam conuictus: de altero, quod Baſilea excuſus liber, ibique cenſoribus oblatus, facile excuſari poterit

terit. Quid multa? condemnatus Ochinus antequam caussam dixerat, relegatus, eiectus. Rem defendendam relinquimus iis, qui sententiam tulerunt. Auctor sententiæ præcipuus videtur Bullengerus, quem ideo etiam Tigurinorum papam, seu dictatorem atque tyrannum * adpellat, defendentibus licet eundem Tigurinis. Quare & ipse Bullengerus ** excusare conatur sententiam a Senatu latam, dum ita iudicat: *expostulatum est Tiguri quoque a pastoribus cum Ochino auctore, & aliquot errores ei sunt indicati: oblata est item collatio, totumque negotium ad amplissimum Tigurinæ reipublicæ Senatum est relatum. Ceterum cum ille quo se legitime & honeste excusaret, non haberet, neque de iis quæ euulgaret, disputare vellet, dimissus a Senatu, ac solum vertere cum omni sua familia iussus est.* Sed contrariatur Hottingerus, vt supra vidimus, qui Ochinum nec de erroribus esse rogatum, nec vt causam diceret, admonitum esse ait. Contrariatur & ipsa sententia condemnatoria, quæ plane nullius caussæ dictionis facit mentionem.

§. XXI. Mandabatur ita, vt intra spatium trium septimanarum excederet vrbe atque agro Tigurino. Sed cum hyems esset gravissima, rogabat, vt per hiemem saltem hospi-

† Hottinger *p. m. 499.* †† *apud Boxhornium p.* 1144.

ſpitio vti liceret in Tigurina vrbe, recuſante tamen Senatu. Aſperrima itaque hyeme, viis omnibus niue atque glacie impeditis, Baſileam ſe contulit, ibique recipi petiit, ſed fruſtra: Mulhuſam inde ſe contulit, ſed cum & ibi Bullengeri litteris peteretur, Poloniam abiit. Quod factum ſub initium anni 1564. **

§. XXII. Reprobat hoc Tigurinorum durum edictum Andreas Dudithius *** Quinqueecclesienſis epiſcopus, tanquam minime Chriſtianum, idem Theodoro Bezæ obiiciens, quod non ſolum cauſſa indicta, ſed etiam hyeme grauisſima fuerit expulſus. Eum tamen defendere conatur Beza, ſceleratum hypocritam, Arrianorum clandeſtinum fautorem, Polygamiæ defenſorem, omnium Chriſtianæ religionis dogmatũ irriſorem adpellans. Sed qui Bezam Ochini fuiſſe adverſarium nouit, facile quid de hoc ſentiendum ſit iudicio, videre poterit.

§. XXIII. Singularia ſunt, quæ de Ochini itinere ex Tigurinorum vrbe narrat Adami, maxime vero de colloquio, quod inter eum & Cardinalem Lotharingum interceſſit. Integra autem Adami verba adducemus: „Petiuit, inquit, antequam diſcederet a Bul„lingero commendatitias: ſed hic negauit ſe bona

† Betza *epiſt. I. ad Dudithium p. 390.*
†† Ottius *Annal anabapt. p. 142.*
††† *epiſtola ad Betzam c. l.* † *in vita Bullingeri p. m. 498.*

„bona conſcientia id facere poſſe : etſi ob „ſenectam eius & liberos doleret. Inde "Baſileam venit, nidum quærens; ſed nec "ibi locus ei datus. Itaque in Poloniam abi- "it ; quo vt venit , dicitur palam hy- "poſtaſin Spiritus S. oppugnaſſe [dicitur: "ſed vnde probas?] Sed nec ibi commorari "ei diutius licuit. Quare in Moraui- "am ad Anabaptiſtarum conuenticula ſe „recepit, vbi & obiit. Hic Ochinus cum „incidiſſet in via in Cardinalem Lotharin- „gum, ſuamque ipſi calamitatem expoſuiſ- „ſet, quod cogeretur exulare dialogorum "cauſſa, quos eo ſaltim animo ſcripſiſſet, vt "triginta veritates in vera religione a ſe ob- "ſeruatas creditu difficiles a calumniis adſe- "reret : ſimulque oblatis exemplis aliquot, "rogaſſet vt legeret : ferunt Cardinalem re- „ſpondiſſe, inſpecturum ſe quidem, ſed vbi „non placuerint, mox combuſturum. Ad- „iecisſe Ochinum, ſe in peregrinatione ſua „obſeruaſſe viginti quatuor errores in eccle- „ſiis euangelicis easque facile reuicturum. "Tum Cardinalem ſiue ioco ſiue ſermo re- "ſpondiſſe : nimium eſſe quatuor, vt maxi- "me viginti non adderet. Idem quoque Beza non, prout ipſius verba, vt rumorem incertum, ſed vt certam hiſtoriam narrat, dicens: quod Cardinali ex Italia redeunti O- chi-

chinus se suamque operam obtulerit, pollicitus sese centum errores illorum inter quos tamdiu hæsisset, hæreticorum demonstraturum, sed spreuisse hominem, Cardinalem.

§.XXIV. Discrepant autem Adami atque Betza: ille viginti quatuor tantum errores Ochinum obseruasse ait, hic, & qui eum sequitur Ræmundus, vel centum. Colloquium quidem cum Cardinali non denego, qui sine dubio olim eidem fuerat amicus, quorum multos ex Cardinalibus habebat, ab vno etiam eorum monitus fugam cepit: sed eum se obtulisse iterum pontificiis, a Cardinali autem reiectum, creditu vix est possibile. Præterquam enim quod nunquam reiiciant talem, qui ad eorum reuertatur castra; de Ochino quoque vix credendum, se obtulisse: notum enim ipsi, quam ob concionem suam de fastu pontificis iratum habeat clerum, quantis conuitiis in apologis suis perstrinxerit pontificem; vt certas pœnas de eo se luiturum esse, non ignoraret. Pœnis igitur se subiecisset grauissimis, si fuisse reuersus. Pugnat quoque cum ipsius pietate, quam & pontificii & reformati prædicant. Colloquium ergo non nego; obtulisse Cardinali dialogorum librum, caussam exilii, haut abnuo; se autē denuo obtulisse pontificiis, illud plane nego, quod cum ipsa pugnat ratione. Sed cum

cum conueniſſet Cardinalem, communis ſine dubio fama fuit, Ochinum ad caſtra tranſire velle pontificiorum, cum tamen de verbis, quæ inter eos fuerant, non conſtiterit, & ipſe Ochinus pro veteri potius conſuetudine Cardinalem adiiſſet.

§. XXV. Apud Heluetos ita eiectus in Poloniam venit, vti iam dictum, inde autem emigraſſe eum dicit Sandius ex Budzinio, ob edictum anno 1564 contra peregrinos editum, qui diuerſam a communi de Trinitate opinionem fouebant. Ibique amisſis peſte graſſante, duobus filiis & filia natu maiore in Morauiam conceſſiſſe, atque elapſis Slaucouiæ tribus hebdomadibus deceſſiſſe. Betza † vero Ochinum ab ipſis etiam Pontificiis repudiatum, familia non mediocri ſumtu circumducta, tandem obiiſſe ait tam inopem & egentem ſcilicet, cui nec petere nec accipere vnquam religio fuerit, vt plus ſane reliquerit hæredibus, quam bona collegii Heluetorum pars posſideat. Sua itaque voluntate Poloniam eum reliquiſſe potius crediderim, cum edictum contra antiTrinitarios, qualis non erat, eum non tangeret.

§. XXVI. Poſt vitæ fata vertimus nos ad religionem, conſiderantes, cuinam vel religioni vel ſectæ fuerit deditus. Primum ergo

† epiſtola ad Dudithium p. 190.

go examinabimus an fuerit Atheus? Tota res eo redibit, an Ochinus nefarii istius scripti de tribus impostoribus auctor sit. Leuinus Moltkennius in notis ad religionem medici, † Ochinum nostrum auctorem facit, nec tamen constanter adserere audet, cum dicat: *nescio an Bernardinus Ochinus, an alius huius libri auctor sit.* Eundem auctorem facit Scauenius, †† vnde vero ipsi constiterit Ioannes Rhodius ††† non nouit. Müllerus †††† & Campanella Poggio adscribunt Florentino. Mersennus Petro Aretino, cui & ob vitam scriptaque spurcissima attribuit Rhodius. Henricus Ernstius ††††† Guilielmo Postello: Maresius Boccatio attribuit: Alii autem † an extiterit vnquam liber, dubitant, licet eum manuscriptum lingua Italica elaboratum apud se extare, nuper retulerit amicus. Müllerus †† etiam Nachtigallium quendam hunc librum anno 1614. primum euulgasse auctor est. Ioannes Deckerus ††† librum constanter Ochino tribuit; rationes, quibus vtitur, fama est publica, scripti & scriptoris aetas, auctoritas a Placcio ad-

† *sect.XIX.p.126.*
†† *in catal. auctorum suppos. apud Placcium n.25.*
††† *n.50.* †††† *Atheismo deuicto proleg.c.* II. *§. 19.*
††††† *obseru. var. lib. II. c. XXXVI.*
† *de Ioanna papissa §.19.*
† *Tom.* I. *obseru.* VII. †† *c. l.*
††† *de scriptis adespotis p. 119.*

adducta, & denique pesſima viri illius apud bonos æſtimatio. Sed fama publica æque pro aliis ac pro Ochino facit. Ochini quidem ætas nota eſt, non vero an & quando ſcriptum illud fuerit editum : auctoritas a Rhodio adducta non ſufficit, cum ipſe Rhodius non adſentiatur. Aeſtimatio Ochini non eadem : laudatur ab his, culpatur ab illis. Argumenta ergo Deckherri non ſufficiunt. Quare & Petrus Bælius in epiſtola ſua ad Deckherrum † plane negat Ochinum teterrimi huius libri fuiſſe auctorem, cum Grotius †† inimicos Friderici Barbaroſſæ famam ſparſiſſe ait talis libri, quaſi illius iuſſu conſcripti. Si ergo extat liber, (licet pro fabula habeat Grotius, cum ab eo tempore nemo ſit, qui viderit,) longe certe ante Ochini ætatem eſt ſcriptus. Quare potius credimus Ioanni Rhodio, qui ita iudicat. *Verum enim vero*, inquit, *quidquid ſit de hoc dialogo, reliquorum tamen viginti nouem nunquam a quoquam reprehenſorum, quod ſciam, haut videtur ea eſſe impietas, vt perſuadere mihi posſim, eum, qui pro veritate Mesſiæ, Trinitatis, ac reliquorum fidei myſteriorum tam ſolli ite, tamque ingenioſe ſcripſerit, tam derepente Mesſiam modo tam ſedulo defenſum pro impoſtore ſceleſtisſimo traducere potuiſſe. Quamobrem hic ſu-*

E e 2 *ſpen-*

† *p. 373.* †† *in append. de anti-Chriſto p. 84.*

spendo fidem meam in re tanti praeiudicii, quemadmodum & super illo Scaligeriano: Bellarminus nihil eorum credit, quae scribit; plane est atheus. Neque vero fundamentum vllum notitiae proferunt, qui haec adserunt. Quam grauibus enim argumentis Christi maiestatem sermonibus & in dialogorum libris adstruat Ochinus, obseruatione sequenti pluribus dicemus. Quare & eundem librum, si habeatur, Ochino iniuria imputari testatur Stanislaus Lubienie cius. † Hinc cum nec auctor sit libri spurci ssimi, potius iuste vbique de Deo & Christo sentiat, quod obseruatione sequenti certum faciemus, sequetur omnino Atheum non esse. Quare & celeberrimus Morhofius † de eo testatur, quod eius dialogi praeter polygamiam, quam propugnet, nihil ex Atheismo trahere videantur.

§. XXVII. Florimundus Raemundus †† quidem, Ochino imputat, quod dixerit: nullibi se reperire vel Spiritum sanctum, vel Serua torem nostrum Deum adpellari; seque a d monasterium redire, quam istorum sententiam comprobare malle. Sed vellem indicasset, in quonã dialogo haec contineantur verba, totum enim dialogorum perlegi librum

† *historia reform. Polon. lib.* II. *c.* III. *p.* 50.
† *Polyhistore lib.* I. *c.* VIII. *p. m.* 75. †† *c. l. p.* 230.

librum, nec eadem reperi. Ipſe enim Spiritus qui dialogo XIX. † Trinitatem impugnat, nunquam negat patrem eſſe, & filium & Spiritum ſanctum, ſed tantum eius probationem exigit, eſſe ſuppoſita diuina, reipſa diſtincta, conſubſtantialia, coæterna. Et licet quidem Spiritus Chriſtum Dei quidem filium, non vero ipſum Deum & patri æqualem dicat, hæc tamen mens non eſt Ochini. Quippe qui omnia eius argumenta grauiter diluit atque euertit. Pergit quidem Ræmundus eundem impugnare, quod eius catechiſmus 1591. recuſus, infinitis ſcateat atheiſmis, quod ex ipſo, pro more, hauſit Bzouius. Catechiſmum quidem iſtum videre non licuit, vix tamen credo eſſe Ochini. Recuſus dicitur 1591. cum ante triginta fere annos Ochinus iam mortuus; quando ergo primum excuſus? Ignorant omnes. Conradus Gesnerus, qui ipſe Tigurinus, omnia Ochini ſcripta recenſet, ſed nullum inter ea reperio catechiſmum. Sandius, ſola Bzouii nititur auctoritate. Nec vllus alius ſcriptor huius mentionem facit. Falſo igitur catechiſmum Ochino imputari credo, potius ſi athea continet, vt vult Ræmundus, alius cuiusdam eſſe tenebrionis.

§. XXVIII. Reſtat adhuc Stanislaus Hoſius

† p. 104.

ſius, Cardinalis, † qui Ochino imputat, quod ſi quis dubitaſſet antea, quod ſanctæ Trinitatis infenſiſsimus hoſtis ſit: lecta eius defenſione, dubitare deinceps non posſit. Sed, qua ratione cauſſam ſuam egerit Ochinus, aduerſariorumque argumenta in contrarium diluerit, ſequenti obſeruatione in recenſione dialog. XIX. patebit. Cum & ipſe in præfatione dicti dialogi inter rationes, cur illum ſcripſerit, hanc quoque referat, vt eorum oſtenderet errorem, qui ſe in materia de Trinitate ſuſpectum habere inciperent.

§. XXIX. Sed an etiam eadem facilitate Socinianiſmi ſuſpicionem effugere poterit noſter Ochinus? Theodorus Betza † quidem, eum vocat ſceletarum hypocritam, Arrianorum clandeſtinum fautorem, polygamiæ defenſorem, omnium Chriſtianæ religionis dogmatum irriſorem. Sed iudicium hoc eſt inimici, quem ſequuntur reliqui. Quod ſi euoluamus ipſius dialogos, eiusque inde hauriamus doctrinam, ſane fateri neceſſum habemus, eum tam pie de Chriſti perſona, ipſius ſatisfactione pro peccatis noſtris, atq; expiatione ſentire; eum Chriſti maieſtatem vbique efferre, quæ contra opponantur, graviter

† *in iudicio & cenſura de adoranda Trinitate p. m. 695.*
† *epiſt.* I. *p.* 190

viter euertere, vt ex eo ſatis patere poſſit, eum Socinianum non fuiſſe. Maxime patebit illud ex prioribus eius dialogis, quos §. IV, V. IX. XI. recenſebimus. Immo per omnes fere dialogos Chriſtum Dominum & Deum ſuum dicit, vt ſane nihil habeamus, in quo ipſi poſſimus contradicere. Maxime ſi iungamus eius ſermones, ex quibus patebit, quam pie, quam deuote, de Chriſti martyriis & paſſione, maieſtate & gloria in iis loquatur.

§. XXX. Aſt Sandius ipſe Socinianus, Ochinum in antiTrinitariorum numerum retulit? Fecit id Sandius, quod ex communi opinione pro tali haberetur, ex quo non ſequitur, quod re ipſa talis fuerit. Immo ipſe quoque Sandius † de eo dubitat, qui cum de iis ageret, qui receptam de Deo triuno opinionem in dubium reuocarunt, addit: *an inter eosdem fuerit Bernardinus Ochinus, certo adſerere non auſim.* Quod ſi enim omnes a Sandio adductos auctores examinare velimus, reperiemus forſan & alios, qui ſumma iniuria in hunc numerum referuntur. Quod autem ipſi fratres Poloni eum pro ſocio non habuerint, patet ex eo, quod illis hiſtoriis & narrationibus de vnitariis, Sandii bibliothecæ adiectis, nulla vnquam mentio fiat noſtri Ochini.

† *append. ad nucl. hiſt. eccl. p.* 90.

§. XXXI. Hornbeckius quidem eum Lælii Socini magiſtrum fuiſſe putat, ſed ex male intellecto Zarnouecii loco id ortum credit, Sandius. Ioannes Brunsmannus† autem eundem diſcipulum facit Michaelis Serueti, nulla nec fidê nec auctoritate; cum potius proprio Marte eum dereliquiſſe Italiam ſuperius dictum fuerit. Quidquid ſit, de nullo errore Ochinus conuictus, de nullo condemnatus, bonus erit, donec probetur contrarium.

† *monogamia victrice cap.* VIII. *p. m.* 58.

OBSERVATIO XXI.
ICON DESIDERII ERASMI ROTERODAMENSIS.

Σύνοψις

Vita Eraſmi hactenus a nemine pro merito eius ſcripta eſt, §. I. Nobis autem conſtitutum, mores eius depingere. §. II. Fuit Eraſmus admodum timidus. §. III. etiam in certaminibus ſuis cum monachis. §. IV. Hinc & a controuerſiis maximopere abhorruit. §. V. Ad voluptates propenſiſſimus fuit. §. VI. Adriſum quoque & iocos. §. VII. Stilum mordacem in eo nonnulli reprehenunt. §. VIII. Idem adulator turpiſſimus fuit §. IX. hæſitans quoque ſemper & fluctuans.

§. X.

§. X. Vtriusque partis expertus est odium: Ab Atheismo vindicatur. §. XI. Ineptum Auberti Miræi de Erasmo iudicium exploditur. §. XII. Famæ & gloriæ etiam cupidus fuit Erasmus, magis tamen ad voluptatem propensus. §. XIII. Dicta in summam contrahuntur §. XIV. Quid in Erasmo laudandum, quid vituperandum, paucis indicatur. §. XV.

§. I.

Vitam summi Viri Desiderii Erasmi a nemine hactenus pro tanti viri meritis & celebritate, litterarum monumentis consignatam esse constat. Equidem Paulus Merula edidit vitam, vt titulus libri habet, Des. Erasmi Roterodami, ex ipsius manu fideliter repræsentatam, comitantibus quæ ad eandem aliis: *Lugduni Batavorum A. 1607 in 4to.* Sed materiam, saltem liber hic exhibet, nec quidem sufficientem, quæ docti cuiusdam viri ingenium expectat. Præcipuum namque in hoc libro, quod compareret, monumentum est ipsius Desiderii Erasmi ad M. Conradum Goclenium, linguæ Latinæ Lovanii Professorem, epistola, in qua vitæ suæ initium atque progressum, studia atque fata succincte enarrat. De illis autem, qui vitam ejus describere aut aggressi sunt, aut id

se facturos promiserunt vid. *Bælius, in voce Erasmus.* Deprehenduntur ibi exempla, quibus Almelowenii bibliotheca latens & promissa augeri possit. Sed nec est, vt quis a nobis eiusmodi quid expectet, cum sine commentariis aut monumentis fide dignis vitas eruditorum describere, perinde sit, ac sine alis volare velle.

§. II. Mores tamen Erasmi depingere eiusque repræsentare indolem forte non supra vires nostras fuerit, saltem nec inutile, nec iniucundum. Sufficit, ni fallor, ad hoc quædam eius consuluisse monumenta, præsertim epistolas & relationes aliorum fide dignas euoluisse. Vix induci poterat Erasmus, vt se pingi pateretur, vt in compendio vitæ Erasmi a Merula edito p. 14. legitur: *Vixque extortum est amicorum precibus, vt se pingi pateretur.* Molestius ergo forte adhuc ferret Erasmus, animi morumque quibus præditus fuit, effigiem posteritati exhiberi. Sed quod dissimulare non potuit, non est quod ægre ferat, si ab aliis in apricum proferatur. Si conspici non voluisset, non debuisset tot ingenii monumentis, tam celebri vitæ strepitu indolem suam prodere. Ast pictores nos quoque imitabimur, næuos pariter ac virtutes indicaturi.

§. III. Primo ergo timiditas in omni eius

vita

vita eluxit. Hinc licet cœlestis doctrinæ veritatem tam haberet perſpectam, quam quisquam alius, nunquam tamen induci potuit, vt aperte eam profiteretur. Prudentiam vocent alii, aut moderationem, aut quocunque demum vti nomine velint, inconſultum metum famam, exiſtimationem, opes & vitæ commoda amittendi, aut pericula ac cruciatus ſubeundi maximopere Eraſmo obſtitiſſe arbitror. Quid multis? Fatentem habemus reum in Epiſtola ad Richardum Pacæum a Iano Guilielmo Meelio epiſtolis Hotomannorum inter alias miſcellaneas, adiecta, p. 428. *Multa quidem*, inquit, de Luthero verba faciens, *præclare & docuit & monuit. Atque vtinam ſua bona malis intolerabilibus non vitiaſſet. Quodſi omnia pie ſcripſiſſet, non tamen erat animus ob veritatem capite periclitari. Non omnes ad martyrium ſatis habent roboris: vereor autem, ne ſi quid inciderit tumultus, Petrum ſim imitaturus.* Ingenua confeſſio! Sed pergit: *Pontifices & Cæſares bene decernentes ſequor, quod pium eſt. Male ſtatuentes fero, quod tutum eſt.* Conſentit hac in re nobiſcum Dominicus Baudius qui de Eraſmo inter alia ita pronuntiat: *Meticuloſior fuit, & timens offenſionum atque hoc vnice in vita ſtuduit, vt omnium ordinum atque generum beneuolentiam colligeret. Id forſan*

Jan impedimento fuit, quo minus cornicum oculos configere ausus fuerit. Epist. Centur. II. Ep. XXVII.

§. IV. Equidem in debellandis monachorum ineptiis intrepidum & plane heroem se præstitisse videtur. Sed in hoc certamine gigantis atque pygmæi pugnam mihi conspicere videor. Præterea de fauore Pontificis ac Procerum Ecclesiæ Romanæ certus, non erat vt vanam horum extimesceret iram. Nihilosecius tamen & in hoc certamine aliquando trepidauit, meticulosique animi documentum dedit. Sic litteris ad Gattinaram Caroli V. Imp. Cancellarium *ap. Seckendorffium hist. Lutheran. lib. II. p. 108.* ominatur Lutheranæ, vt vocat, factioni interitum, simulque monachorum metuit *tyrannidem*, oppresso, vti credebat, Luthero, *validius surrecturam. Vereor,* inquit, *ne quorundam monachorum stolida improbitas excitet nobis aliam tragœdiam.* Et in epistola ad Hermannum a Noua Aquila siue Nuenarium Comitem lib. XX. ep. LXXII. *Si inclinat factio Lutherana, quod vt fiat ipsi sedulo dant operam, exorietur intolerabilis pseudo-monachorum tyrannis.*

§. V. Ex timiditate eius ni fallor fluxit, quod a litibus etiam atque controuersiis maximopere abhorruerit. Testatur hoc subinde ipse, testatur tota eius vita. Hinc

&

& in omnem se vertit partem, priusquam adduci potuit, vt contra Lutherum calamum stringeret. Hinc Pontificis procerumque ecclesiæ Romanæ promissa, & metus ne hoc officium illis denegando eos offenderet, impellebant: illinc partim veritatis vis, partim & maxime quidem metus, ne acrioribus controuersiis, vitæ, quam sectabatur, tranquillitas conturbaretur. Hic autem satis admirari nequeo calliditatem Adriani Pontificis, qui eiusmodi argumentis oppugnabat Erasmi animum, quæ ad illum debellandum tantam vim habebant, vt efficaciora invenire non potuisset. Homo meticulosus, per periculorum siue verorum siue fictorum repræsentationem maxime mouetur. Proinde significat Erasmo Pontifex, nullam quidem hæreseos sibi aduersus illum esse suspicionem, interim consultum esse vt se apud alios purgandi causa, aliquid contra Lutherum scriberet. *v. Lib. XXIII. Ep. III.* Atque hac maxime ratione inductum fuisse Erasmum, vt in hoc certamen cum Luthero descenderet, ex epistola quoque eius ad Philippum Melanchthonem colligas: *Miraberis*, inquit, *cur emiserim libellum de libero arbitrio. Sustinebam triplex agmen inimicorum. Theologi & litterarum bonarum osores nullum non mouebant lapidem, vt perderent Erasmum, tum quod*

est-

collegium illud florentisſimum inuexerim Louanium, eamque regionem totam infecerim linguis & bonis literis. Hi monachis omnibus perſuaſerant me iunctisſimum eſſe Luthero. Itaque amici videntes me periclitari, ſpem præbuere Pontifici & Principibus, fore vt aliquid ederem in Lutherum. Eam ſpem & ipſe pro tempore alui. Et interim iſti non expectato libello, cœperunt me libellis laceſſere. Nihil igitur reſtabat, niſi vt ederem quod ſcripſeram, alioqui & monachos habuiſſem infenſos. &c. Lib. XIX. Ep. CXIII. Cæterum Adrianus Pontifex artem flectendi animos probe edoctus, cum metum aliquem animo Eraſmi inieciſſet, quod facile erat apud hominem meticuloſum, addebat blanditias, *magnam vim ingenii, ſcribendi promptitudinem, quanta*, vt ait, *noſtra memoria paucisſimis aliis, imo nulli contigerit*, aliaque elogia illi tribuit. Hæc quantum valeant apud eum, qui ex litteris gloriam quærit, quiuis facile intelligit. Nihiloſecius hæſitabat Eraſmus, & metu impellente, metu retrotrahente, quid ſtatueret, vix inueniebat. Tandem vero metus, ne offenderet Pontificem & Proceres Romanæ Eccleſiæ, præualebat, ita tamen vt alter ille metus ſe in ipſo opere conſpiciendum ſatis præberet. Hinc lenisſime Lutherum excepit, & apud Melanchthonem prolixa vſus eſt excuſatione. Imo cum ex eo intel-

tellexisset, Lutherum quoque stilo moderatiore aduersus se vsurum, maximo inde perfusus est gaudio. Hæc prolixius ex Seckendorfio cognoscere licet, *in hist. Lutheranismi lib. I. p. 309. 310.*

§. VI. Cæterum cum homines aut auaritia, aut ambitione, aut voluptatis cupiditate vexentur, aganturue haud raro in transuersum, Erasmum quidem nostrum ad voluptates maxime propensum fuisse, nisi me omnia fallunt, ex tota vitæ eius historia facile colligitur. Atque hæc ad voluptates propensio tum cum timiditate, quam iam notauimus, tum cum reliquis characteribus mox enarrandis plane conuenit. Luculentissime autem colligitur ex caussis, quas ipse enarrat, cur a vita monastica fuerit alienior. *Scis*, inquit in Epistola ad Seruatium p. 16. *me multis in rebus infortunatum esse, at vnum hoc ceteris omnibus grauius esse duxi, quod in huiusmodi vitæ* (monasticæ) *genus detrusus essem, a quo tum animo tum corpore essem alienissimus. Animo, quod a ceremoniis abhorrerem, & libertatis amans essem; corpore, quod etiamsi maxime placuisset vitæ institutum, corporis natura non ferebat istiusmodi labores.* Et paucis interiectis: *Nec diffiteor me ad magna vitia fuisse propensum, non tamen vsque adeo corrupta natura, quin si commodus accessisset gubernator & vere Christianus, non iudaice superstitiosus, potueram ad*

bo

bonam duci frugem. Huc igitur interim ſpectavi, in quo vitæ genere minime malus eſſem, atque id ſane me aſſecutum puto &c. Et rurſus quibusdam interiectis: *Pecuniæ ſtudium nunquam me attigit, famæ gloria nec tantillum tangor, voluptatibus & ſi quondam fui inquinatus, nunquam ſeruiui: Crapulam, ebrietatem ſemper horrui fugique.* Hæc de ſe ipſo Eraſmus, ea animi libertate, quæ hoc ipſum de eius indole iudicium ſatis comprobat. Crapulam equidem & ebrietatem illi obiicit *Scaliger Orat. II. in Eraſmum. Non tu in Aldi officina quæſtum feciſti corrigendis exemplaribus? Nonne errores eos, qui tum illis in libris legebantur, haud tam erant librariorum atramento quam tuo confecti vino? haud tam illorum ſomnum olebant, quam tuam exhalabant crapulam?* Sed nefas erit iurato hoſti, & furore quodam extra omnes modeſtiæ & honeſtatis limites abrepto, teſtimonium dicenti adhibere fidem. De lite autem quæ Eraſmo noſtro cum Scaligero intercedit, omnino legi meretur doctiſſimus *Balius l. c. p. 1063. ſeqq.* Potiore fortaſſis iure, ad id, quod demonſtrandum ſuſcepimus, comprobandum afferri poſſet epiſtola Eraſmi qua Andrelinum in Angliam inuitauit, in qua ita ſcribit: *Si Britanniæ dotes ſatis pernoſſes Fauſte, næ tu alatis pedibus huc accurreres: Et ſi podagra tua non ſineret, Dædalum te fieri optares, Nam*

vt e plurimis vnum quiddam attingam: sunt hic nymphæ diuinis vultibus blandæ, faciles, & quas tu tuis Camœnis facile anteponas. Ep. X. lib. V. Sed talia porro ibi subiungit, quæ doctissimo Bælio eiusmodi extorserunt iudicium: *Vous voyés que les Angloises ne luy plaisoient pas moins, que les Anglois l. c.*

§. VII. Ad risum quoque & iocos valde procliuis fuit Erasmus. Cum epistolæ obscurorum virorum illi offerrentur, *adeo* illarum *lectione in risum profusus fuit, vt abscessum in facie enatum, quem medici secare iusserant, præ nimio risu ruperit. Simlerus* in *vita Bullingeri fol. 6.* De iocis constat: iamque in eo hoc notauit *Svvertius in Athenis Belgicis. Propensior,* inquit, *natura fuit ad iocos, quam deceret, quam nonnunquam expediat, vt de se ipse fatetur ad Barbirium.* Sed testatur hoc præter alia eius scripta, *encomium moriæ,* tanto orbis eruditi applausu exceptum, de quo plura dici possent, si id nunc ageremus.

§. VIII. Atque hinc omnino factum, vt stilum mordacem in illo nonnulli reprehenderent. Rolandi Maresii tale de Erasmo nostro extat iudicium: *Inter recentes qui multa egregie scripserunt, nemo mea sententia Erasmum præcessit, siue iudicium siue eruditionem, siue eloquentiam spectes, quem non vereor cum quouis antiquorum conferre: qui si tota vita cum theologis & mo-*

nachis conflictatus non fuisset, meliora etiam quam edidit orbi communicare potuisset: & si tam mordax, aut in quibusdam tuendis tam pertinax non fuisset, nihil in eo viro illa ætas quod desideraret habuisset. lib. II. Ep. XXVI. Aſt excuſari, ni fallor, facile Eraſmus poterit. Præterquam enim quod genio ſuo aliquid dederit, mordacem ſtilum requirebat ſtultitia hominum quibuscum illi res erat. Lenioribus remediis hic non erat locus. Non potuiſſet etiam aut maiorem nominis conſequi celebritatem, aut humani generis commodis rectius conſulere, quam redigendo paulisper in ordinem inconditam iſtam atque agreſtem theologorum atque monachorum gentem. Namque ille demum, mea quidem opinione, viri ſapientis nomine dignus eſt, qui ſeculi ſui moribus emendandis ſtrenue incumbit. De pertinacia autem, quod eidem Eraſmo Mareſius obiicit, id me non ſatis capere lubens profiteor. Linguæ petulantiam Eraſmo etiam obiicit Iouius, quod itidem iuxta hactenus dicta intelligendum, niſi ſummo viro inferre iniuriam velimus.

§. IX. Grauius eſt *adulationis* vitium, ob quod apud nonnullos male audit Eraſmus. Nec tamen ab indole hominis voluptatibus dediti, & meticuloſi, alienum. Certe adulationes iſtæ quibus Leonis X. Pontificis animum

mum sibi conciliare voluit quam apertissime hoc comprobant. Nota omnibus sunt vitia hominis luxuriosissimi. Maimburgius ex Varillasii *arcana historia Florentina*, & Pallauicini silentio approbat iudicium Pauli Veneti, quo Leonem duobus maximis vitiis, ignorantia religionis, & impietate, seu atheismo, laborasse, pronuntiat. Infert hinc, nimis mitem fuisse Lutherum, qui talia ei non obiecerit. In quo Maimburgio, si etiam ex animi sui sententia hoc dixisset, vix tamen suffragari possem. Etenim, cum nondum adeo euictum sit, quod de Leonis X atheismo dicitur, vt viri quidam docti obseruarunt, summa fuisset imprudentia, si Lutherus talia obiecisset Pontifici, quæ probare non potuisset. Ergo hic sincerior fuit Lutherus ac prudentior, quam Maimburgius & ei similes. Sed quod idem auctor subiungit: *neque compensari illa poterunt liberalitatis & magnificentiæ aliarumque, quæ nec Christianum, nedum Christi vicarium faciunt, dotium laude, quæ illum literati eius ætatis vehementer extollebant, interque eos omnium copiosissime Erasmus*, id rectissime ab eo dictum puto. Plurimis enim persuasum est, breuissimam ad virtutem viam esse, si doctis ac probis viris ita placeant, vt ab iis laudentur, non habentes pensi, corruptissima plerumque illorum esse iudicia, qui maxima a-

pud imperitum vulgus pollent auctoritate. Quot enim inter eruditos sunt, quorum non sint venales laudes? qui non cumulare encomiis parati sint, a quibus, quo suas expleant cupiditates, expectant? quos inter & Erasmum fuisse recte pronunciat Maimburgius, cui & censor eius acerrimus *Seckendorffius* suffragatur, *in hist. Lutheranismi lib. I. p. 191.* vbi & in exemplum adducit hæc Erasmi verba ex dedicatione epistolarum Hieronymi A. 1515. scripta: *Sensit illico mundus Leonem gubernaculis rerum admotum, repente seculum illud plusquam ferreum in aureum versum: ac tanta tamque fatalis rerum omnium commutatio, vt nemini non palam esset, hæc auctore Deo geri. Composita bellorum vnda, cohibita Principum inter ipsos minæ, acerbis odiis dissidentes maximorum Regum animi in Christianam adacti concordiam, sublatum perniciosissimũ illud schisma, & ita sublatum tam ingens malum, vt ne cicatrix quidem supersit.* Subiungit Seckendorffius: *Quam vana hæc fuerint, sequentium annorum gesta ostendunt.*

§. X. Accessit *hæsitatio & fluctuatio*, præsertim in iis quæ ad religionem spectabant, & inconstantia etiam. Imo ex eius indole qualem hactenus descripsimꝰ, non poterant non hæc profluere vitia. Lutheri de Erasmo iudicium ita refert Maimburgius: *Cum hic*

hic (Erasmus) *quereretur, esse qui sibi imputarent, quasi cum Luthero in hoc articulo consentiret, lepide respondit: Magnam Erasmo iniuriam fieri, & se quoque eum ab hac inimicorum calumnia defensurum semperque testaturum esse, Erasmum nullo modo Lutheranum, sed tantum Erasmum esse, id est hominem, qui omnia tam incerte & ambigue, saepe etiam minime serio in causis religionis dicat, vt aegre sciri possit quid sentiat. lib. I. sect. LXIII.* Quaecunque autem haesitatio Erasmi fuerit & inconstantia, non tantum commodorum habita ratione, sed iudicii, licet errantis, persuasione magis ad Romanae ecclesiae quam Lutheri partes propensum fuisse arbitror. Colligo hoc exinde, quod inter sacris Ecclesiae Romanae addictos mori maluerit, quam inter Protestantes. Ad quam sane sententiam nullis commodi cuiusdam temporalis rationibus adduci potuit. Ita vero suam mentem exponit *Ep. LXXIV. lib. XXX. Si mea bene nouisses, debebas illi respondere, me necessario valetudinis causa reliquisse Friburgum, hoc animo vt ecclesiasta absoluto, Besantium peterem, ne non essem in ditione Caesaris, sed hic ingrauescens valetudo cogit hybernare. Hic enim quanquam sum apud amicos, sincerissimos, quales Friburgi non habebam, tamen ob dogmatum dissensionem malim alibi finire vitam. Vtinam Brabantia esset vicinior.*

§. XI. Cum ergo ita se gereret Erasmus, vt neutri parti penitus addictus esset, vtriusque partis eum experiri oportuit odium. Fatum illud nimirum esse solet illorum, qui medii esse cupiunt, his tamen minime imputandum, sed furori concertantium, qui ferre non possunt, quos non in omnibus secum consentientes habent. Miseri itaque sunt moderati illi viri, non per suam culpam, sed per illorum improbitatem ac petulantiam, qui sub Zeli clypeo latitantes, impune in quosuis siue nocentes sint, siue innocentes, grassantur. Hinc ista *Friderici Canirmii* de Erasmo nostro querela: *Erasmum indies magis frigescere, & quantum ego iudicare possum, retractare latenter, quæ videatur olim liberius vel dixisse vel scripsisse, ægerrime fero, & agnosco puerilem metum, qui plus veretur hominum gloriam quam Dei. Ceterum tales Nicodemi apud nos in magno sunt numero.* Quod quidem tolerari adhuc iudicium potest, & a vero non prorsus abludit. Ast illorum plane ferendi mores non sunt, qui simul ac quis in eam, quam tuendam susceperunt sententiam manibus pedibusque ire recusat, atheismum illi aut si quod grauius adhuc crimen, statim exprobrant. Poterat condonari Bellarmino quod Erasmum inter *Semi-Christianos* retulit; Posseuino, *quod nomen eius ex omnibus*

ca-

catholicorum scriptis expurgari debere affirmauit; Stapletano, quod eum *murem errantem* vocauit; Forero quod *dignum* pronunciauit, *qui ex omnium hominum memoria erasus esset*; hi enim miseri homines, id agunt quod ecclesiæ Romanæ postulant mores, cui is demum strenuus veritatis videtur defensor, qui in quosuis dissentientes plaustra conuiciorum strenue exonerare didicit. Quam autem vellem vt & magnus Lutherus noster moderatius de Erasmo iudicasset, & non statim illi atheismum obiecisset. *vid. Seckendorffius hist. Lutheran. lib. III. p.* 77. Ego sane nulla atheismi vestigia in Erasmo deprehendere potui: &, ni fallor, augebit quoque vir ille doctus illorum numerum, qui præter omnem culpam suam atheismi suspicionem apud alios subiere.

§. XII. Facere non possum, quin atro hic notem lapillo insipidum plane Auberti Miræi de Erasmo iudicium, quod ex eodem refert Thomas Popeblount in Censura celebriorum: Auctor. p. 527. Maior inquit, apud „posteros futurus fuisset, si minor esse voluisset. Nam si intra professionis literariæ „terminos substitisset, seque totum hisce „studiis quibus in primis videbatur, dedisset, „paria fortasse cum primis illis Latini sermonis auctoribus facere potuisset. At vero

„poſtquam theologum agere voluit, inge-„nio fiſus nimium ſibi arrogauit, & in tra-„ctandis ſacris litteris veterumque Patrum „monumentis rigidum nimis cenſorem ſe præbuit. Primo namque Miræus innuere videtur ſupremam eruditionis gloriam in Latini ſermonis puritate & elegantia conſiſtere, ad quam præclaris ingeniis ita adſpirandum ſit, vt diuinarum humanarumque rerum cognitio ponenda illis in minimis ſit, modo ad puræ & emendatæ orationis laudem aſſurgere queant. Perperam ſane. Etenim, vt ſermonis cultus neutiquam ſpernendus eſt, ita qui rerum ipſarum tractationem illi poſtponunt, illis ſimiles eſſe videntur, qui nucleum contemnunt vt putaminibus potiantur. Sermo rebus inſeruire debet; non res ſermoni: conſectandaque eſt ſermonis puritas & elegantia, non vt in hiſce puerilibus ſtudiis conſeneſcamus, ſed vt hiſce veluti inſtrumentis vtamur, tum ad rerum cognitionē adipiſcendam, tum ad ea quæ didicimus cum aliis iterum rite communicanda. Deinde & illud, ni fallor, idem auctor ſignificat, Eraſmum elegantiorum litterarum ſtudiis fretum nimis audacter in theologia verſatum eſſe. Ergo forte fratres ignorantiæ ad ſtudium theologicum aptisſimos putat, quæ ſane multorum omni tempore fuit ſententia

præ-

præſertim tamen illorum, qui accuratioris philoſophiæ ac Critices ope receptos firmiterque radicatos errores, ex theologia profligari quam ægerrime ferunt. Quo iure autem Eraſmo obiecerit, quod in ſacris literis cenſorem nimis rigidum ſe præbuerit, ego quidem neſcio: hoc ſcio, eius interpretationem Noui Teſtamenti, vt nunc alia ſcripta eius theologica ſilentio prætermittam, ſummoorbis eruditi applauſu exceptam eſſe. Sententiam ferat Petrus Daniel Huetius; „Quidam, inquit, intra noui ſolius Teſta„menti cancellos ſuam in interpretando in„duſtriam explicuerunt, quorum facile meo „iudicio princeps eſt Deſiderius Eraſmus: „Is ea felicitate hanc ornauit ſpartam, vt & „verba verbis, & ſententias ſententiis & ſa„porem ſapore exæquauerit: & perſpicui„tatem tamen cum dictionis caſtitate & na„tiuo illo colore obtinuerit, quæ ad inte„gram interpretis laudem vnice requireba„mus. *De claris interpret. p. m. 191.* Addit idem Huetius eum equidem a multis ſugillatum eſſe, interque alios a Petro quodã Sutore: Sed hunc vtut hominem pium ac doctum, neque doctrinæ, neque acuminis, neque vrbanitatis & elegantiæ merito cum Eraſmo componendum eſſe. In eodem libro p.m. 282. Huetius de Eraſmo ita pronuntiat:

„at ſuo tandem ordine prodeat Deſiderius „Eraſmus vere ſeculi ſui Phœnix: quis enim „tot doctrinis cumulatus? quis tanta mul- „tiplicis ingenii vbertate circumfluens? quis „tam portentoſæ memoriæ capacitate in- „ſtructus? quis ſuauitate in ſcribendo, quis „ſalibus & facetiis conditior? quis vero in ea „quam habemus in manibus conuertendi in- „duſtria tanta felicitate numeros omnes ab- „ſoluit? ſententias acute perueſtigat, diluci- „de expedit; ſincera omnia atque ſana, ſine „ariditate ſicca, ſine exilitate auguſta, ſine „exuberantia aperta, ſine ſquallore neglecta. Non ergo pœnitere potuit Eraſmum, humaniores litteras cum diuinarum litterarum coniunxiſſe ſtudio. Sed nec hodie id quenquam temere pœnitere poterit. In Patres autem quod rigidum ſe præbuerit cenſorem, in eo omnino laudandus eſt: cum mentis plane expertem eſſe oporteat, qui aut ſcripta illorum, aut doctrinam, aut mores ſine accurata admiſerit cenſura. Sed id nunc non agimus.

§. XIII. Quod autem Eraſmus de ſe ipſo profitetur: *fama gloria nec tantillum tangor, in Epiſtola ad Seruatium p. 17.* id an ita ſe habeat dubito. Equidem voluptatis in eo maiorem fuiſſe cupiditatem quam gloriæ, facile mihi perſuadeo, & hactenus allata illud ſatis,

ni

ni fallor euincunt. Credo etiam magnas eum recusasse dignitates, & cardinalitiam purpuram a Paulo III. illi destinatam, non nisi inuito potuisse obtrudi, si hisce consiliis respondisset successus. Namque & sub Adriano VI. & sub Paulo III. Erasmum in numero Candidatorum Cardinalitiæ dignitatis fuisse, pluribus docet doctissimus *Belius p. 1067.* Credo etiam ex animi sui sententia scripsisse Erasmum *Ep. XXV. libri XXVII. itaque nunc magno ambitu agitur, vt me præpositurîs onerent, reclamantem ac manibus pedibusque recusantem, ac perpetuo etiam recusaturum.* Gloriæ nimirum aliquis esse potest cupidus, qui tamen splendida munera atque dignitates spreuit, quippe quæ haud raro, dum litterarum studiis impedimentum afferunt, gloriæ quoque ex litteris acquirendæ studio vel maxime aduersantur. In Erasmo accesisse puto libertatis amorem, cuius iacturam quandam patitur, qui muneribus publicis velut vinculis atque compedibus constringitur. Certe de se ipso Erasmus, vti iam supra indicatum, profitetur, vel ob hanc caussam a vita monastica se fuisse alienum, *quod a ceremoniis abhorreret & libertatis amans esset, in Epist. ad Seruatium p. 16.*

§. XIV. Vidimus ergo qualis Erasmus fuerit. Vir fuit excellenti ingenio præditus, Idem

idem tamen ad voluptates propensior quam alia vitia, gloriæ ex literis acquirendæ cupidus, timidus quoque & meticulosus, a litibus maximopere abhorrens, ad risum contra & iocos procliuis, hæsitabundus, inconstans, atque adulator. Vitia, inquis, enumeras, virtutes reticces. Imo virtutes Erasmi notæ sunt omnibus, & ex vitiis eius, naturalibusque propensionibus de eius virtutibus iudicium est faciendum. In eo sane falluntur plerique, quod naturales cuiusuis propensiones statim virtutum cohonestent nomine. A litibus abhorruit Erasmus: non male. Moderatum ergo eius pacisque amans laudatur ingenium: & id quoque recte. Laudo namque & ego vehementer eiusmodi ingenia. Ast si hanc moderationem a virtute profectam credis, erras: ex genio Erasmi atque indole hæc fluxit. Atqui magnopere refert scire qualis quisque per virtutem sit, qualisque sit per naturam: licet difficillimum sit hæc rite a se dignoscere. In Erasmo vero si hæc moderatio, si hoc pacis studium a virtute prouenisset, æquum erga vtramque partem se præbere debuisset iudicem. Ast hoc non fecisse Erasmum semper, historia testatur, & *Morhofius* quoque obseruauit *Polyhist. pag. 282. Quanquam*, inquit, *Erasmus se medium*

sem-

ſemper geſſerit, ſtudium tamen partium non raro deprehendes.

§. XV. Maneat ergo magno Eraſmo ſua laus illibata. Admiramur in eo cum *Morhofio l. c.* ingenium excellens, vaſtum, diffuſum, fœcundum, acre, promptum, ad omnia paratum, in decus & miraculum ſeculi natum. Admiramur in eo tantam doctrinæ copiam, quanta paucisſimis mortalium contigit: modo & næuos eius disſimulare non liceat. Interim illud quoque non diffiteor, vitia eius vtut in ſe ſpectata non fuerint leuia, ea tamen pro virtutibus fere eſſe habenda, ſi conferantur cum moribus illorum, quos præcipue aduerſarios expertus eſt Eraſmus. Moroſum illud innuo hominum genus, qui ambitioni ſuæ, crudelitati & odio dirisſimo Zeli ſpeciem obtendentes, in omnes a ſe diſſentientes impotenti animi affectu, in transuerſum acti, ſæuiunt, nihilque omnino rectum putant, niſi quod illorum moribus eſt conueniens, Hi cum plerumque ſint ineptisſimi mortalium rerumque omnium ignari, fœdisſimarumque ſuarum cupiditatum ſerui, magno tamen ſupercilio in quoscunque viros doctos cenſuram exercent, hæreſeosque notam iis inurunt qui illorum non adorant placita, eo quod ſe diuinitus inſpiratos cre-

credunt. De hifce itaque pronuncio, quod ne digni quidem fint, qui cum Erafmo comparentur, tantum abeft vt digni fint qui tribunal in orbe literato confcendant, fententiamque aut in Erafmum, aut viros eodem ingenio, iisdemque moribus præditos, aut fimilia fata experientes, ferant.

INDEX

INDEX OBSERVATIONVM.

INEX RE-

INDEX RERVM.

A.

B.

Ger-

Lex

M.

N.

O.

O.

P.

Po-

in-

T.

V.

Vitia

